

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MUHAMMED SAİD RAMAZAN EL-BÛTÎ'NİN İLMÎ
KİŞİLİĞİ VE FIKİHÇİLİĞİ**

Mahsum ASLAN

Diyarbakır 2014

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MUHAMMED SAİD RAMAZAN EL-BÛTÎ'NİN İLMÎ
KİŞİLİĞİ VE FIKİHÇİLİĞİ**

Mahsum ASLAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Aydın TAŞ

Diyarbakır 2014

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Muhammed Said Ramazan El-Bûtî'nin İlmî Kişiliği ve Fıkıhçılığı” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

18/04/2014

Mahsum ASLAN

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Muhammed Said Ramazan El-Bûtî'nin İlmî Kişiliği ve Fıkıhçılığı” adlı Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Mahsum ASLAN

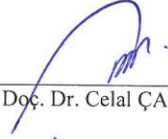
Danışman
Yrd. Doç. Dr. Aydın TAŞ

KABUL VE ONAY

Mahsum ASLAN tarafından hazırlanan "Muhammed Said Ramazan El-Bütî'nin İlmî Kişiliği ve Fıkıhçılığı" adlı çalışma, 18/04/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Metin YİĞİT (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Celal ÇAYIR (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Aydın TAŞ (Danışman)

Enstitü Müdürü

.../.../20

ÖNSÖZ

Bizleri yoktan var eden, sayısız nimetleri bahşeden, ümmetin dînini koruyup, işlerini kolaylaştıran Allah'a hamdolsun. Hükümleri delîllerden çıkartma yolunu ümmetine açıklayan, ümmeti olmakla şereflendiğimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'e, şeriatın hükümlerini bizlere nakleden âline ve ashabına salat ve selamlar olsun.

Fıkıh ilmi, en değerli ilimlerdenidir. Çünkü akla ve nakle dayanan bu ilim, Müslümanların pratik hayatta karşılaştıkları sorunların kahir ekseriyetine cevap vermektedir. Bu açıdan fıkıh ilmi Müslümanlar için elzemdir. Gerek önceki, gerekse günümüzdeki fâkihler, ortaya çıkan güncel sorunlara çözümler getirmeye çalışmışlardır. Bu açıdan çağdaş fâkihlerin hayat, eser ve görüşlerinin incelenmesi, sundukları çözümlerin ortaya konulması, hayatını şer'î ölçülere göre yaşamak isteyen müslümanlar için yararlı olacaktır.

Araştırmamızın konusu olan Muhammed Said Ramazan el-Bûtî önemli ve değerli çağdaş İslâm âlimlerinden biridir. Onun ilmî ve fikhî yönü, hakkında tezler yazılacak kadar güçlüdür. Hakkında çeşitli yazılar ve makaleler yazılmasına rağmen tespit edebildiğimiz kadarıyla Bûtî, Türkiye'de bir teze konu edilmemiştir. Onun ilmî yönünün incelenmesi, insanların ilminden ve birikiminden faydalanması gerektiği kanaatindeyiz. Bûtî'yle ilgili yaptığımız bu araştırma, düşündüğümüz boşluğu bir ölçüde doldurmayı hedeflemektedir.

Araştırmamız bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde, Bûtî'nin hayatı, kişisel yönü, ilmî kişiliği ve eserleriyle beraber Bûtî'nin faaliyetlerini, onu etkileyen şahsiyetleri, tasavvuf anlayışı ve onunla ilgili yapılan çalışmaları ele aldık.

İkinci bölümde, Bûtî'nin usûl-ı fıkıhla ilgili görüşlerine yer verdik. Ayrıca, Bûtî'nin içtihat, tecdît, ve mezheplerle ilgili görüşlerini ele aldık.

Üçüncü bölümde ise, Bûtî'nin furû-ı fıkıhla ilgili önemli bazı görüşlerine, gündemdeki tartışmalı dînî konular ve çağdaş meseleler hakkında verdiği bazı fetvalara yer verdik.

Bu araştırmayı hazırlamamda değerli ilimlerinden faydalandığım, üzerimde maddi manevi hakkı olan, çok kıymetli babam, Vezir ASLAN'a; lisansüstü eğitime başlar başlamaz bana her türlü ilmî ve teknik bilgilerini esirgemeyen, ilminden ve birikiminden son derece faydalandığım, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Aydın TAŞ'a ve istifade ettiğim diğer ders hocalarım Prof. Dr. Abdülkerim ÜNALAN, Doç. Dr. Metin YİĞİT, Yrd. Doç. Dr. Muhammed Tayyip KILIÇ ve yetişmemizde emeği olan tüm hocalarıma, teşekkürlerimi arz ederim.

Mahsum ASLAN

Diyarbakır/2014

ÖZET

Araştırmamızda Bûtî'nin hayatı, eserleri, ilmî kişiliği ve eserlerinde ortaya koyduğu fikhî çözümlerden hareketle hukuk anlayışını ortaya koymaya çalıştık. Araştırmamız bir giriş, üç bölüm, sonuç ve kaynakçadan meydana gelmektedir.

Birinci bölümde, Bûtî'nin hayatı, kişisel yönü, ilmî kişiliği ve eserleriyle beraber Bûtî'nin faaliyetlerini, onu etkileyen şahsiyetleri, tasavvuf anlayışı ve onunla ilgili yapılan çalışmaları ele aldık.

İkinci bölümde, Bûtî'nin usûl-ı fıkıhla ilgili görüşlerine yer verdik. Ayrıca, Bûtî'nin içtihad, tecdit, ve mezheplerle ilgili görüşlerini ele aldık.

Üçüncü bölümde ise, Bûtî'nin furû-ı fıkıhla ilgili önemli bazı görüşleri, gündemdeki tartışmalı dînî konular ve çağdaş meseleler hakkında verdiği bazı fetvalarına yer verdik.

Anahtar Kelimeler

Bûtî, fıkıh, ictihad, selefî, mezhep

ABSTRACT

In our research, we have aimed to bring forth the law perception of Buti in terms of his life, works, scientific personality and the law resolutions he has brought in his works. The research is comprised of an introduction, three sections, conclusion and a bibliography.

In the first section, we have addressed Bûtî's life, personal aspects, scientific personality and his works together with the personalities who have influenced him, his perception of Sufism and his works at this aspect.

In the second section, we have mentioned Bûtî's views regarding *usul al fiqh* (methodology of law). In addition we have addressed his views regarding judicial opinion, novation and sects.

In the third section, we have introduced some views of Bûtî regarding lawful issues and some of his fatwas related with disputed religious issues of the agenda and contemporary issues.

Key Words

Bouti, fiqh, ijtihad, salafi, madhab

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
II. ARAŞTIRMANIN SINIRLANDIRILMASI.....	1
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	2
IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
BÛTÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE İLMÎ KİŞİLİĞİ.....	5
1.1. BÛTÎ'NİN HAYATI.....	5
1.1.1. Doğumu ve Ailesi	5
1.1.2. Eğitimi.....	6
1.1.3. Resmî Görevleri	8
1.1.4. İlmî ve İrşadî Faaliyetleri.....	8
1.1.5. Vefatı.....	9
1.2. BÛTÎ'NİN ESERLERİ.....	10
1.2.1. İslâm İlimleriyle İlgili Eserleri.....	10
1.2.2. Diğer Eserleri	32
1.3. BÛTÎ HAKKINDA YAZILANLAR	38

1.3.1. Bûtî Üzerine Yapılan Çalışmalar	39
1.3.2. Bûtî'nin Aleyhinde Yazılanlar	41
1.4. BÛTÎ'NİN İLMÎ KİŞİLİĞİ	44
1.4.1. Bûtî'nin Üzerinde Etkili Olan Şahıslar	45
1.4.2. Üslup ve Kişiliği	48
1.4.3. Bûtî'nin Eleştirdiği Çağdaş Ekoller	49
1.4.4. Bûtî'nin Tasavvuf Anlayışı	50
1.4.5. Bûtî'nin Siyaset Anlayışı	57
İKİNCİ BÖLÜM	62
BÛTÎ'NİN USÛL-I FIKIHLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	62
2.1. DELİL ANLAYIŞI	63
2.1.1. Kitâp	63
2.1.2. Sünnet	71
2.1.3. Maslahat (İstislâh)	77
2.2. İSTİNBÂT ANLAYIŞI	91
2.2.1. Lafızların Delâleti	91
2.2.2. Nasların Beyânı	109
2.2.3. Nesh	117
2.3. İCTİHÂT VE TAKLÎT ANLAYIŞI	122
2.3.1. İctihâdın Tanımı	122
2.3.2. İctihâdın Alanı	122
2.3.4. Tecditle İlgili Görüşleri	123
2.3.5. Taklîdle İlgili Görüşleri	126
2.2.3. Selefe Uymak ile Selefîyye İle İlgili Görüşleri	133
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	136
BÛTÎ'NİN FURÛ-I FIKIHLA İLGİLİ BAZI GÖRÜŞLERİ	136

3.1. KLASİK FIKİH MESELELERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	137
3.1.1. İbâdât.....	137
3.1.2. Muâmelât	141
3.1.3. Devletler Hukuku.....	147
3.2. GÜNCEL MESELELER İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	152
3.2.1. Kan ve Organ Nakli	152
3.2.2. Otopsi.....	153
3.2.3. Ötenazi	154
3.2.4. Tüp Bebek.....	154
3.2.5. Sigorta	155
3.2.6. Doğum Kontrolü ve Kürtaj	155
3.2.7. Estetik Ameliyatlar	159
3.2.9. Tasvîr (Resim)	160
3.2.10. Alkol'ün Hükümü	161
3.2.11. Demokrasi	161
3.2.12. Nefes Darlığı Spreyi Orucu Bozar mı?.....	162
3.2.13. İnternette Alışveriş Yapmak	162
3.2.14. Sigara ve Tütün Satışı	163
SONUÇ.....	164
KAYNAKÇA	167
Kitaplar.....	167
Makale Ve Tebliğler	170
Sözlükler	172
Web Tabanlı Kaynaklar ve Erişim Tarihleri.....	172
ÖZGEÇMİŞ.....	174

KISALTMALAR

AÜİFÖÜ	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
b.	:Bin (oğul/oğlu)
bkz.	:Bakınız
c.	:Cilt
c.c.	:Celle celâluhû
Çev.	:Çeviren/ler
H.z.	:Hazreti
KÜİF	:Kilis Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
DİBY	:Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
Dr.	:Doktor
Doç.	:Doçent
ed.	:Editör
MSJIDIBA	:Mescıdu Amr b. Âs
MÜİFD	:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
m.	:Mîlâdî
no.	:Numara
Prof.	:Profesör
r.a.	:Radiyahallâhu anh / anha
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfa sayısı
s.a.v.	:Sallallâhu aleyhi ve vesellem
SETA	:Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları
sy.	:Sayı
TDK	:Türk Dil Kurumu
TDVY	:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
thk.	:Tahkik
ty.	:Tarih yok
v.	:Vefat tarihi
vb.	:Ve benzeri
vs.	:Ve saire
vd.	:Ve diğerleri
yay.	:Yayınları
yy.	:Yayın yeri yok

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmamızın konusu, son dönem İslâm hukukçularından Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'nin fıkıhçılığıdır. Fıkıhçılığından kasıt, usûlü'l-fıkıh ve furû-i fıkıhla ilgili görüşleridir. Araştırmamızda, ayrıca Bûtî'nin hayatı, eserleri ve ilmî kişiliği hakkında bilgi verilmiş, Bûtî'nin fıkıh doktrini ve metodoloji ile ilgili ifade ettiği görüşlere değinilmiş, ayrıca Bûtî'nin furû-i fıkıhla ilgili öne çıkan bazı görüşleri ve çağdaş meselelere dair yorumlarına yer verilmiştir.

Araştırmamızın genel çerçevesi İslâm Hukuku ilmiyle ilgilidir. araştırmamız bir hukukçunun hayatını ele aldığından usûl ve furu'unun dışında, biyografik bir içeriğe de sahiptir.

II. ARAŞTIRMANIN SINIRLANDIRILMASI

Bir âlimin fıkıhçılığı ele alınırken, öncelikli olarak fikhının kaynağı, yöntemi ve uygulanmasına dair görüşleri ile, delîl anlayışı, içtihad metodu ve furû-î fikhın çeşitli alanlarıyla ilgili görüşleri ele alınabilmektedir. Bir tez çerçevesinde hepsini geniş bir şekilde ele almak zordur. Araştırmamızı usûl ve fıkıh konularının tümünü kapsayacak şekilde daha geniş bir çerçeveye ele almayı düşündük. Ancak Bûtî'nin eserlerini ve onunla ilgili yazılanları okumaya başlayınca bütün bunları bir tez içerisine sıkıştırmanın mümkün olmadığını gördük. Bu nedenle konuyu biraz daha sınırlandırdık ve Bûtî'nin delîl ve istinbât anlayışıyla beraber fur-î fikhın önemli birkaç örneği üzerinde durduk.

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Cizre bölgesi, tarihi boyunca hayatın bütün alanlarında mümtaz şahsiyetler yetiştirmiştir. Bu şahsiyetler arasında özellikle İslâm âlimleri, önemli bir yer tutmaktadır. Bu âlimler arasında el-Kâmil fi't-Târîh adlı kitabıyla meşhur, büyük tarihçi İbnu'l-Esîr, ünlü kırâât âlimi Ebu'l-Hayr Muhammed el-Cezerî, el-Câmiu beyne'l-İlmi ve'l-Ameli'n-Nâfi fi's-Sinâati'l-Hiyel adlı ünlü eserin sahibi, Ebu'l-İzz b. İsmail er-Razzâz el-Cezerî (v.1206), son dönemlerde de Şeyh Ahmed el-Cezerî, Molla Ramazan el-Bûtî, Mollâ Sâlih el-Bûtî gibi daha birçok âlim yetişmiştir.

Araştırmamızın konusu olan Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'de bu değerli âlimlerden birisidir. İslâm âleminde en çok fikhıyla, davetçi kişiliği ve siyasetle olan ilişkisiyle gündeme gelmiştir. Dört ehl-i sünnet fıkıh mezhebi, ehli sünnet (özellikle Eşarî) akidesi, soğukanlılığı ve delîllerinin kuvvetli olmasından dolayı onu Gazâlî'ye benzetenler olmuştur.¹ Ayrıca İslâmî ilimler ile ilgili yazdığı 70'e yakın eserle, farklı camilerde yıllarca verdiği vaaz ve hutbelerle İslâm âlemine kendisini âlim, vaiz ve hatip olarak kabul ettirdiğini söyleyebiliriz.

Bûtî'nin akademik hayatı boyunca başlangıcından vefatına kadar televizyon, radyo, internet ve kitapçılarda hatip, vaiz ve yazar olarak her türlü iletişim aracında görüldüğü söylenebilir. Hem Suriye'deki Mevlânâ Rıfâî, Tengîz ve Emevîye Camilerinde hem de şehit edildiği İmân Mescîdi'ndeki vaazlarını, cami içine ve avlusuna sığmayacak kadar kitleler, onun konuşmalarını ve derslerini dinlerlerdi. Avrupalı Araştırmacı Andreass Christmann, dînî prensipleri uygulamayanların ve hatta gayrı Müslimlerin bile Bûtî'yi dinlediklerini, onun diğer âlimlerden farklı özelliklerini öğrenmek için çeşitli faaliyetlerine katıldıklarını ifade etmektedir.²

Bûtî, 2005 yılında Dubâi Kur'an'a Hizmet Kurulu'nun her yıl İslâm dünyasından bir âlime verdiği "Örnek İslâm âlimi" ödülüne layık görüldü. Ürdün Kraliyet

¹ MSJIDIBA, "ed-Dâie: eş-Şeyh ed-Doktor Muhammed Said Ramazan el-Bûtî Hayâtuhu ve Âsâruhu," <http://www.msjidoba.com>, (erişim: 11.01.2014).

² Andreas Christmann, "Müslüman Âlim ve Dini Lider: Şeyh Muhammed Said Ramazan el-Bûtî", Çev. Muammer İskenderoğlu, Usûl İslâmî Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2, Temmuz-Aralık, 2004, ss. 129-154, s.130.

Akademisi'nin İslâm dünyasında en etkili 500 şahsiyeti seçmek gayesiyle 2012'de düzenlediği ankette 22. sırada yer almıştır.³

İtikatta Eşarî kelim kolünü benimseyen Bûtî, bu zeminde Selefilîğe karşı eleştirileri ile bilinmektedir. Fıkıh ekolü olarak da Şâfiî mezhebini benimsemektedir. Bu çerçevede özellikle Suriye'deki geleneksel Kürt tabanında ve Şâfiî mezhebini benimseyen muhafazakâr tabanda etkinliğe sahiptir. Bu araştırma, bir anlamda Bûtî'nin hayatı, eserleri ve fâkihliğiyle ilgili bir değerlendirme girişimi olacaktır. Aynı zamanda Suriye'de sünnî İslâm'ın çoğunluğunu temsil eden bir âlimin, fıkıh açısından portresini çizmeye çalışacaktır.

Bûtî'nin asıl ihtisası İslâm hukukunda olmuştur. Bu konuyu seçmemizin asıl amacı, farkında olunan ama fazla üzerinde çalışmalar yapılmamış, içtihat ve maslahat prensipleri ile beraber cihâd, bidat, mezhepsizlik kavramları üzerinde duran, çalışmalarını bu alanlarda yoğunlaştıran, İslâm'ın temel ilke ve prensiplerden sapmadan çağımızın istek ve problemlerine çözümler arayan Bûtî'nin hayatı, İslâm fikhına dair eserleri ve fikhî görüşleri ile ilgili çalışmalarını değerlendirmeye çalışmaktır.

IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Araştırmamızda Bûtî'nin hayatını, ilmî kişiliğini, eserlerini, usûl ve furû ile ilgili görüşlerini ele aldık. Bu alanda yazmış olduğu eserlerini değerlendirdik. Araştırmamızı hazırlamamızda Bûtî'nin bizzat kendi kaynaklarından yararlandık. Yararlandığımız Bûtî'nin usûl kitapları şunlardır:

1. Davâbitu'l-Maslaha fi'ş-Şeriatî'l-İslâmîyye,
2. Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne,
3. el-Lâ Mezhebiyyetu Ahteru Bidatin Tuhaddidu'ş-Şeriatî'l-İslâmîyye
4. İşkâliyeti Tecdfîdi Usûli'l-Fıkhi.

Araştırmamızda yararlandığımız furû ile ilgili eserleri de şunlardır:

³ Hişâm Uleyvân, Fâdî el-Gavvûş, **el-Bûtî: ed-Davetu ve'l-Cihâdu ve'l-İslâmu's-Siyasi, Merkezi'l-Hadare li't-Tenmiyeti'l-Fikri'l-İslâmî**, Beyrût, 2012, 20.

1. Ma'aan-Nâs Meşveratun ve Fetâvâ I-II,
2. Kadâyâ Fıkhıyye Muâsire I-II,
3. Meşverât İctimâiyye,
4. Muhâderât fi'l-Fıkhı'l-Mukâren,
5. el-Cihâdu fi'l-İslâm Keyfe Nefhemuhu ve Keyfe Numârisuhu,
6. Mes'eletu't-Tahtîdu'n-Nesli Vikâyeten ve İlâcen
7. el- Mer'etu beyne't-Tuğyâni'n-Nizâmi'l-Ğarbi

Araştırmamızda yararlandığımız diğer eserler:

1. Babasının hayatını ele aldığı “Hâzâ Vâlidî min Vilâdetihî İlâ Vefâtihî” adlı kitabı.
2. Yrd. Doç. Dr. Abdulhadi Timurtaş⁴’ın Bûtî’nin edebî kişiliğiyle ilgili yazdığı “ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî’nin Edebî Kişiliği” makale.
3. Andreas Christmann’ın kaleme aldığı “Müslüman âlim ve Dînî Lider: Eş-Şeyh Muhammed Said Ramazan el-Bûtî” isimli makale.

Bunlarla beraber Bûtî hakkında yazılan yazılardan, kitaplarına yapılan tercümelerden, onun hakkında yazılan makaleler, tezler ve onun aleyhinde yazılan reddiyelerden ve eleştirilerden faydalandık. Tezin metot, plan ve projesi için de çok değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Aydın TAŞ’ın çalışmalarından yararlandık. Bu çalışmanın, Bûtî ile ilgili yapılan çalışmalardaki boşluğu doldurmasını ve bundan sonra yapılacak olan çalışmalara katkıda bulunmasını temenni ediyoruz.

⁴ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde öğretim görevlisi, aynı zamanda Bûtî’nin akrabasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÛTÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

Araştırmamızın bu bölümünde, Bûtî'nin doğduğu ve yetiştiği çevre, ilmî tedrisâtı, eserleri, ilmî ve akademik yönü ile beraber tasavvuf ve siyaset anlayışını ele alacağız.

1.1. BÛTÎ'NİN HAYATI

1.1.1. Doğumu ve Ailesi

Muhammed Said b. Ramazan b. Ömer b. Murat el-Bûtî, 1929 yılında Cizre'ye (Cizîra Botan) bağlı Cêlîka köyünde doğdu. Türkçe adı Yağmursuyu olan köy şuan Şırnak ili Güçlükönak sınırları içerisinde. Babası meşhur Molla Ramazan el-Bûtî, annesi ise Mence hanımdır. Kürt bir ailenin çocuğudur. Diğer kardeşleri doğduktan kısa zaman sonra ölmüşlerdir. Daha sonra Muhammed Said doğmuş, babası onu çok sevdiği Cizre'nin tanınmış âlimlerinden, muttaki bir zat olan Şeyh Said Seydâ'ya⁵ götürmüş, Şeyh Said Seydâ, onun için duada bulunmuş ve ona kendi adı olan Said ismini vermiştir.”⁶

Bûtî'nin deyimiyle babası, 1934 yılında o dönemde mütedeyyinlere yönelik yapılan siyasi baskılara dayanamayıp, bütün malını mülkünü kardeşlerine ve akrabalarına bırakarak, gizlice eşini, oğlu Muhammed Said'i, kızları Zeynep ve

⁵ Şeyh Muhammed Said Seydâ, 1889 yılında Cizre'de doğdu. Eğitimini bölgedeki medreselerde tamamladı. Erken yaşta müderrisliğe başladı. Kırk yaşında şeyhi Şeh Muhammed Nuri'den irşad iznini aldı ve şeyhinin vefatından sonra bölgedeki irşad faaliyetlerini yürütmeye başladı. 1968 yılında vefat eden Şeyh Seydâ'nın şu eserleri vardır: *ed-Dabita fi'r-Rabita*, *et-Te'lif fi't-Te'lif*, *et-Tasavvuf*, *Tenbihu'l-Müsterşidin*, *el-Mu'cemu's-Sağir* ve *Divân*. Bu eserlerin tümü matbudur.

⁶ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Hâzâ Vâlidî Min Vilâdetihi İlâ Vefâtihî*, Dâru'l-Fıkr, 1998, 23, (Çev. Abdulhadi Timurtaş, Babam Mollâ Ramazan el-Bûtî: Hayatı Düşünceleri Mücadelesi, Kent Yayınları, İstanbul, 2007, 30).

Rukiye'yi yanlarına alarak Şam'a gitmek için yola çıkar. Öncelikle Dicle nehrini Kelek'le⁷ geçtiklerini, daha sonra Türkiye-Suriye sınırını geçerek karşılaştıkları ilk Suriye köyü olan Ayndivar'a vardıklarını, orada köyün muhtarı onları karşılayıp, birkaç gün evinde misafir ettikten sonra, Suriye vatandaşlığına kayıtlarını kendisinin yaptığını belirtir. Muhtâr, resmî nüfus kayıt evraklarını Molla Ramazan'a verir ve Şam'a yolculuk başlar.⁸

Şam'da genellikle Kürtlerin yaşadığı, Rükneddîn'deki Kürt mahallesine yerleşirler. Daha birkaç ay geçmeden kız kardeşi Rukîye, beş yıl sonra da kardeşi Zeynep vefat eder. Aynı dönemde Naime adında bir kız kardeşi daha dünyaya gelir. 1942'de Bûtî, daha on üç yaşındayken annesi vefat eder. Babası Türk bir aileden bir kadınla evlenir. Bu hanımından Zeynep ve Hatice adında iki kız çocukları dünyaya gelir. Bûtî, 1947'de on sekiz yaşına geldiğinde babası onu evlendirmekte ısrar eder. Bûtî'den birkaç yaş büyük, eşinin (üvey annesinin) kız kardeşiyle evlendirir. Bu evlilik sayesinde Bûtî, Kürtçe ve Arapça'nın yanı sıra Türkçe'yi de öğrenir. Bu evlilikten altı erkek ve bir kız çocuğu dünyaya gelir.⁹

Baba Molla Ramazan, Şam'a geldikten sonra ilk başta kendini âlim olarak tanıtmaz, geçimini sağlamak için İslâmî ilimler ile ilgili kitapları, büyük bir kitabevi ile anlaşarak, Suriye'nin kuzeyindeki Kürt bölgelerine götürüp satar, dönüşte de Şam'da satmak için yağ, peynir ve tahıl gibi şeyleri getirir. Böylece yılda bir iki sefer düzenler, geri kalan zamanını da ilimle, ders okutmakla geçirir. Şam'daki Kürt mahallesine yerleştikten kısa bir süre sonra, Şâfiî fikhî konusunda Şâm'da şöhret bulur. Daha sonra mahallede yapılan Rufâî camisine resmî imâm olarak atanır, orada İslâmî ilimler derslerini verir.¹⁰

1.1.2. Eğitimi

Bûtî, altı yaşındayken babası onu Kur'ân dersi veren bir kadına götürür, onun yanında altı ay gibi kısa zamanda Kur'ân'ı hatmeder. Sonra onu dîn eğitimi ağırlıklı bir

⁷ Kelek: Irmaklarda işleyen ve şişirilmiş tulumlar üzerine kurulan bir tür saldır. Haluk Şükrü Akalın, **Türkçe Sözlük**, TDK, Ankara, 2010, 1380.

⁸ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 34.

⁹ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 55.

¹⁰ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 37-38.

özel okula kaydeder. Şeyh Hasan Habanneke el-Meydanî¹¹ ile tanıştıktan sonra, onun yönettiği, et-Tevcîh el-İslâmî Koleji'ne kaydını yaptırır. Şeyh Hasan Habanneke'nin yanında nahiv, mantık, belâğât usûl vb. ilimleri okur.¹²

Bûtî, ayrıca babasının yanında da o günün medreselerinde okunan birçok kitabı okur. 1953 yılının başlarına kadar toplam altı yıl bu kolejde eğitim görür, ilmî hayatının temeli bu yıllarda atılır. Buradaki eğitimini bitirdikten sonra askerliğe çağrılır. Askerliğini tecil edebilmesi için bir Üniversiteye kaydolması gerekir, o zaman henüz Dımaşk Üniversitesinde İlahiyat Fakültesi açılmadığından dolayı, bu engeli aşmak için 1953 yılında Mısır'a gider ve oradaki Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ne kaydını yapar. 1956 yılında Ezher Üniversitesi'ni bitirir. Şâm'a dönünce o yıl açılan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokul ve liselerde dîn eğitimi dersini vermek için sınava katılır ve bu sınavda başarılı olur. Aynı yıl eğitim camiasına katılır. Humus'a öğretmen olarak tayin edilir. Bu görevinden sonra 1960'ta Dımaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ne asistan olarak atanır.¹³

Bûtî, 1965 yılında doktorasını tamamlamak için Mısır'a geri döner. Davâbitu'l-Maslaha fi'ş-Şeriatî'l-İslâmîyye (İslâm Hukukunda Maslahat) isimli doktora tezini "Bi Takdiri Mümtaz" (pekiyi) derecesiyle tamamlayıp, Suriye'ye geri döner. 1970'te doçent, 1975'de profesör, 1977'de Şeriat Fakültesi'nin dekanı olur. Bu görevine 1993'te emekli olana kadar devam eder. Bûtî, ana dili Kürtçe'nin yanında Arapça, Türkçe ve İngilizce de bilirdi.¹⁴

¹¹ Şeyh Hasan Habanneke el-Meydanî, 1908 yılında Şâm'da doğdu. el-Meydânî olarak şöhret bulmuştur. Şer'î ve Arabî ilimlerde mahir olmuş aynı zamanda tıp ve nebâtât ilimlerine de vakıf bir âlimdi. 1925 yılında henüz 17 yaşındayken Suriye'de Fransız sömürgeciliğine karşı mücadele etmiştir. Daha sonra kendini ilme adanmış, bu yolda ensitütü ve kolej açmış, bu okullarda eş-Şeyh Sâdık Habanneke, eş-Şeyh Abdurrahman Habanneke, eş-Şeyh Hasan Hattâb, eş-Şeyh Muhammed Kerîm Râcih ve Dr. Mustafa el-Hınn gibi birçok ilim adamı yetişmiştir. Onlardan biri de et-Tevcîhi'l-İslâmî Kolejinden yetişen Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'dir. Şeyh Hasan Habanneke el-Meydanî, yetiştiği Suriye'de birçok cemiyetin faaliyetlerine katılmış, "Rabitatu'l-Ulemâ" cemiyetinin kurulması heyetinde bulunmuş ve cemiyetin genel sekreteri olmuştur. 1978 yılında vefat etmiştir. Uleyvân, el-Gavvûş, *el-Bûtî*, 38.

¹² Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 62-63.

¹³ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 127-128.

¹⁴ Muhammed Said Ramazan, el-Bûtî, "es-Sîretü'z-Zâtiyye", <http://www.neseemu's-sham.net>, (erişim: 01.02.2013).

1.1.3. Resmî Görevleri

Bûtî, Ezher Üniversitesini bitirdikten sonra 1958-1960 yılları arasında Humus'ta Milli Eğitim'e bağlı "Dâru'l-Muallimîn el-İbtidâiyye" okulunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerini verir. 1965 yılında Dımaşk Üniversitesinde asistan olarak çalışmaya başlar. Bu üniversitede İslâm Hukuku ve Mezhepleri profesörü olarak İslâm hukuk Tarihi, İslâm Mezhepleri Tarihi, Karşılaştırmalı Fıkıh, İslâm Akâidi ve Siyer derslerini verir. 1975'te İslâm İnancı ve Mezhepler Tarihi bölüm başkanlığını, 1977'de ise Fakülte dekanlığı gibi idari görevler yürütür. 1981 yılına kadar sadece akademik olarak görev yapar.¹⁵

1.1.4. İlmî ve İrşadî Faaliyetleri

1.1.4.1. İlmî Faaliyetleri

Bûtî, yazdığı kitap ve makaleler ile üniversitedeki görevi dışında aktif olarak uluslararası birçok konferanslara, sempozyumlara ve kongrelere katılır. İlerlemiş yaşına rağmen bu tür faaliyetleri vefatına kadar sürdürmeye devam eder, bu maksatla Türkiye'de birçok konferansa katılmıştır.

Bûtî, Şam Âlimler Birliği Başkanlığı, Ürdün Âl-i Beyt Müessesesi ve Üniversitesi Danışmanlığı, İslâm Fıkıh Akademi üyeliği, Ürdün'ün başkenti Amman'da bulunan Kraliyet İslâm Medeniyeti Araştırmaları Konseyi, Ebu Dabi'deki Taba Kurumu Yüksek İstişare Konseyi, Oxford Academy İdare Meclisi üyeliği, Şam İslâm Bankası Şer'î Gözetim Hey'eti, gibi birçok ilmî heyetlerde üye olarak görev yapmıştır.¹⁶

1.1.4.2. İrşadî Faaliyetleri

Bûtî, 1981'den sonra akademik göreviyle birlikte Sancaktar Mescîdi'nde kürsü dersleri verir. Kısa sürede cemaat çoğalır ve yer dar gelir. Oradan daha büyük bir yer olan Tengîz Mescîdi'ne, burası da yetmeyince oradan da daha büyük olan İmân Mescîdi'nde haftalık vaazlar verir. Kısa bir süre içinde etrafına birçok genç toplanır.

¹⁵ Abdulhadi Timurtaş, "Bûtî'nin Edebi Kişiliği", Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu, Sayı 9-10, Mayıs 2010, ss. 33-38, 676.

¹⁶ MSJİDOBA, "Dâiye eş Şeyh ed Doktor Muhammed Said Ramazan el Bûtî Hayâtuhu ve Âsâruhu," <http://www.msjidoba.com>, (erişim: 15.01.2013); Uleyvân, el-Gavvûş, *el-Bûtî*, 21.

Bûtî, irşâdî faaliyetlerini birçok ülkede özellikle İslâm ülkeleri, Avrupa ve Amerika'da uluslararası kongrelere ve konferanslara konuşmacı olarak katılarak yapar.¹⁷

Bûtî, ayrıca mukâyeseli İslâm hukukuyla ilgili dersleri, video kasetleri, televizyondaki dînî konuşmaları ve el-İctihâd ve en-Nehcü'l-İslâmî gibi dergilerde çıkmış birçok makalesi bulunur. Birçok televizyonda çeşitli programlara katılır. Eş-Şâm adlı televizyon kanalında "Lâ Ye'tîhi'l-Bâtıl(Bâtıl Bulundurmaz)", es-Sûriyye uydu kanalında "ed-Dirâsâtu'l-Kur'aniyye(Kur'ân Dersleri)", er-Risâle kanalında, "el-Kelimu't-Tayyîb(Güzel Söz)" ile "Meşâhîd ve İber(Dersler ve İbretler)" adlı programları yapar, ayrıca İkra kanalında "Fıkhu's-Siyre" derslerini verir.¹⁸

Aslen Suriyeli olan ancak şu an İngiltere'de yaşayan Prof. Ahmed Beşsem Saî, Bûtî'nin "Haza mâ kultuhu" kitabının 2. baskısına (Bûtî'nin Hafız Esed, Kral Hüseyin, Fas kralı Hasan, Beşşâr Esed gibi devlet başkanlarına söylediği sözleri bir araya getirdiği kitabında) yazdığı önsözde Bûtî'nin irşâdî faaliyetlerine şöyle değinmektedir: "Yirmi sene önce Suriye'den ayrıldığımda camiler cemaate hasret idi. Şimdi ise camiler, yeni cemaatlere yer bulmak için, boş arsalar arıyor. Ayrıldığımda gençlerden namaz kılanlar iyice azdı, şimdi ise onlar çoğunlukta. O zaman kadınlardan başörtülü olanlar nadirdi, şimdi ise örtünmeyen nadir. Bütün bu gelişmeler Allah'ın lütfundan sonra Üstat Bûtî ve onun gibi örnek şahsiyetler sayesinde olmuştur. Çünkü o, şiddet yerine söylemi, hakaret yerine hikmetli davranmayı ve yumuşak sözü tercih etmişti."¹⁹

1.1.5. Vefatı

Arap baharının 2011 yılında başlamasıyla olayların Suriye'ye sıçraması, Esed'in toplumu etkilemek için özellikle Bûtî'yi kullanmak istemesi, Bûtî'nin birçok kesime hedef olmasına sebep olduğu söylenilebilir. Bûtî, 21 Mart 2013 tarihinde, 84 yaşındayken Şam'da İmân Mescidi'nde kürsüde vaaz verirken, torunu ve başka Müslümanlar ile birlikte şehit edilmiştir.

¹⁷ Bûtî, *es-Siratuz'zatiyye*, <http://www.neseemu's-sham.net>, (erişim: 12.02.2013).

¹⁸ Uleyvân, el-Gavvûş, *el-Bûtî*, 22.

¹⁹ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Hâzâ Mâ Kultuhû Emâme Ba'di'r-Ruesâi ve'l-Mulûk*, Dâru İkra, Dımaşk, 2001, 15.

1.2. BÛTÎ'NİN ESERLERİ

Bûtî, eser yönünde velûd bir İslâm âlimidir. Fıkıh, usûl-i fıkıh, tefsir, Kur'ân ilimleri, siyer, kelâm, İslâm felsefesi, ahlâk, sosyoloji, medeniyet tarihi alanlarında ses getiren eserler bırakmıştır. Allâme tarzında çok yönlü bir müellif olması, ele aldığı meseleleri serinkanlı bir şekilde incelemesi ve güçlü ikna kabiliyeti gibi özellikleri sebebiyle, kendisini Gazzâli'ye benzeten birçok kişi olmuştur.²⁰

Kitaplarıyla, makaleleriyle ve dergilerdeki yazılarıyla İslâm ilimlerinin bütün alanlarında uzmanlığını göstermiştir. Bûtî, bunlara ilaveten camilerde, üniversitelerde ve konferanslarda verdiği yüzlerce dînî konuşma, ders ve hutbeleri kayda alınmıştır. Eserlerinde konu sınırlaması ve konu seçimi neredeyse yoktur. Kitapları İslâm âleminde fazlasıyla tutulmuş bundan dolayı defalarca basılmıştır. Şimdi onun eserlerini konularına göre kısaca tanıtalım.

1.2.1. İslâmî İlimlerle İlgili Eserleri

Bûtî'nin ihtisas alanı fıkıh ve fıkıh usûlü olmasına rağmen birçok İslâmî ilimlerde eserler vermiş bir âlimdir. eser verdiği bütün alanlarda büyük bir donanıma sahip olduğu görülmektedir. Biz önce alanımız olan fıkıhla ilgili eserlerini sonra diğer eserlerini ele alacağız.

1.2.1.1. İslâm Hukuku ile İlgili Eserleri

Bûtî'nin akademik alanda ve akademiliğin dışında en çok yoğunlaştığı ilim dalı fıkıh ve fıkıh usûlüdür. Üniversitede İslâm Hukuku alanında verdiği dersler, televizyon programlarında, çeşitli dergilerde, internet sitelerinde kendisine fikhî konularda sorulara verdiği cevaplar, tüm dünyada özelde Suriye'de insanların kendisine yönelmesini sağlamıştır. İlk olarak usûlu'l-fıkıh sonra furu-ı fıkıhla ilgili daha sonra da fıkıhla irtibatlı diğer eserlerini alfabetik olarak sıralayacağız. Usûlu'l-fıkıhla ilgili başlıca eserleri şunlardır:

²⁰ Suat Yıldırım, “Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'yi Anarken”, Yeni Ümit Dergisi, Sayı: 101, Ekim-Kasım-Aralık, 2013, ss. 5-8, 5.

1.2.1.1.1. Davâbitu'l-Maslahati fi'ş-Şerîati'l-İslâmîyye (ضوابط المصلحة في الشريعة الإسلامية)

Bûtî'nin usûlu'l-fıkıh alanında verdiği en önemli eseridir. Bûtî'nin Ezher Üniversitesi'ndeki doktora tezidir. Bûtî'nin genç yaşta adının duyulmasına sebep olmuştur. Tez "mümtâz" (pekiyi) derecesi ile kabul edilmiş, Ezher Üniversitesi bu kitabı 1965'te kendi bütçesinden bastırmıştır. Bûtî'nin bu tezi kaleme alma amacı, İslâm hukukunda maslahatın önemini ortaya koyup, ictihâdı çizgisinden saptırmadan, maslahatın dayandığı kuralları açıklamaktır. Ayrıca İslâm fıkının insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak olan maslahatları dikkate aldığını delillendirmektir. Meslektaş Vebze ez-Zuhaylî bu eser hakkında şöyle demektedir: "Davâbitu'l-Maslaha kitabı, üst düzeyde yazılmış, yazarının adını yükselttiği, akademik hayatının başlangıcında şöhretini kökleştirdiği, üslûp, konu ve içeriğinde özgün sayılabilecek, ihtiyaç duyulan bir kitaptır. Ayrıca, 20. asrın son yarısında yazılmış seçkin doktora tezlerinden biridir."²¹

Bûtî'nin bu kitabı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde giriş ve önsözden sonra maslahatın sözlük ve terim anlamı üzerinde durmuş, felsefecilerin anladığı maslahat ile İslâm hukukundaki maslahatı kıyaslamıştır. Bu açıklamalarla batı düşüncesindeki maslahat ile şer'î maslahatın iltibâsını engellemeye çalışmıştır. Ayrıca şer'î maslahatın özellikleri, maslahatın dayandığı deliller ile şer'î maslahatın amacını ele almıştır.

İkinci bölümde, maslahat kaidesinin dayandığı beş kural ele almış, bu beş kuralın her birinin tanımını yaparak, örnekler vererek açıklamış, maslahat ile sedd-i zerâyi arasındaki farkı ele almış, ayrıca hiyel ile şer'î hükmü hakkında açıklamalar yapmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise, maslahatın konusu, önemi ve âlimlerin maslahat konusundaki görüşleri, ona olan şiddetli ihtiyaçtan bahsetmiştir. Sonunda ise, kısa bir sonuç ve araştırmanın kısa değerlendirilmesi ile araştırmacıların ve müçtehitlerin maslahatı ele alırken ya da onun arkasından giderken dikkat etmeleri gereken husûsları belirtmiştir.

²¹ Zuhaylî, "ed-Doktor Bûtî Min Hilâli Kutubihi Fi'l-Fıkhi ve'l-Usûli", 44, 54.

Tek cilt olan bu kitabın, defalarca baskısı yapılmıştır. Eserden Türkiye’de çok istifade edilmesine rağmen, hala Türkçeye çevrilmemiş olmasının, bir eksiklik olduğu kanaatindeyiz. Toplam 456 sayfadır.

1.2.1.1.2. El-Lâ Mezhebiyyetu Ahteru Bid’atin Tuheddidu’s-Şerîata’l-İslâmîyye (اللامذهبية أخطر بدعة تهدد الشريعة الإسلامية)

Bûtî, Ehl-i sünnet inanç ve fikirlerini güçlü bir şekilde temellendiren kitaplar yazmıştır. Bu çizgiden hiç sapmadığı gibi, bu yolun bir muhafızı olduğu söylenebilir. Masum gerekçeler ileri sürerek mezhepleri tenkit edenlere karşı bu kitabını yazmıştır. Bu kitabında, dört mezhebin bağlayıcı olduğuna, bu dört mezhebin dışına çıkmanın zararlarına dikkat çekmekte ve bu hususta mezhepleri kabul etmeyen, mezheplerin bidat olduklarını iddia eden ve bu yolda mücadele eden Nasıruddîn Elbânî (v.1420/1999) ve bazı seleflerle münakaşalarını anlatmaktadır.

Bûtî, özellikle ictihâd derecesine ulaşmayan Müslümanların, mutlaka bir mezhebi takip etmeleri gerektiğini, mezhepsizliğin tehlikeli olduğunu, herkesin ilimleri okuyup anlayamadığını, dolayısıyla okuyan, bilen müçtehitlere ihtiyaç olduğunu ifade eder. Bûtî, genel olarak kitabında mezhepleri kabul etmeyenlerle tartışır, onların iddialarını çürütmeye çalışır. Bûtî, asıl bu kitabını yazmasının amacını el-Hocendî takma isimli birinin “Bir mezhebe bağlanmak zarûrî midir” isimli risalesine cevap olarak yazdığını ifade eder.²² Bûtî’nin ses getiren kitaplarından biri olan bu eser, 1970 yılında Mektebetu’l-Gazâlî tarafından bastırılmış olup 208 sayfadan oluşmaktadır. "Mezhepsizlik İslâm Şeriatını Tehdit Eden En Tehlikeli Bidattır" adıyla Süleyman Çelik tarafından Türkçe’ye çevirilen kitap, Bedir yayımları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.1.1.3. Eseru’s-Şâfiî fî Menheci’t-Tefkîri’l-İslâmî Kadîmen ve Hadîsen, el-İmâm eş-Şâfiî, Fakîhen ve Muctehiden (أثر الشافعي في منهج التفكير الإسلامي قديماً و حديثاً الإمام) (الشافعي فقيهاً و مجتهداً)

İmâm Şâfiî (r.a)’nın vefatının üzerinden 12 asır geçmesi münasebetiyle 1990 yılında Malezya Kuala Lumpur’da düzenlenen program için hazırlanan kitapta Bûtî, “

²² Muhammed Said ramazan el-Bûtî, **el-Lâ Mezhebiyyetu Ahteru Bidatin Tuheddidu’s-Şerîata’l-İslâmîyye**, Dâru’l-Fârâbî, 2005, 15, (Çev. Süleyman Çevik, **Mezhepsizlik İslâm Şeriatını Tehdit Eden En Tehlikeli Bid’attır**, Bedir Yay. İstanbul, 1995, 33).

Klasik ve modern İslâmî düşünce yönteminde İmâm Şâfiî'nin etkisi: Fâkih ve Müctehid olarak İmâm Şâfiî" başlığıyla İmâm Şâfiî (r.a.)'nin fıkıhı ve ictihâdı hakkında bir makale yazar ve bu makale o kitapta yayınlanır.

1.2.1.1.4. İşkâliyetu Tecdîdi Usûli'l-Fıkıh (اشكالية تجديد اصول الفقه)

Muhammed Said Ramazan el-Bûtî ile Ebû Ya'rib el-Merzûkî'nin usûlu'l-fikhın günümüzde karşılaştıkları sorunlarıyla ilgili karşılıklı olarak görüşlerini belirttikleri kitaptır. Kitap, Dâru'l-Fikr tarafından 2006 yılında yayınlanmış olup, 328 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.1.5. Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti Min İlmi'l-Usûl (مباحث الكتاب والسنة (من علم الاصول)

Bûtî'nin fıkıh usûluyla ilgili yazdığı en önemli eserlerden biridir. Kitap, Kur'ân ve Sünnetten hükümleri istinbat etme kurallarından bahsetmektedir. Umûm, husûs, mutlak, mukayyed, beyân ve nesh gibi olan kavramları ele almaktadır. Kitap, Bûtî'nin üniversitede verdiği derslerden oluşmaktadır. Dımaşk Üniversitesi tarafından 1987 yılında yayınlanmış olup, 319 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.1.6. Muhâdarâtun fi'l-Fıkhi'l-Mukâren (محاضرات في الفقه المقارن)

Bûtî bu kitapta, mukayeseli fikhın faydalarını, dört mezhep imâmının dellilerden şerî hükümleri çıkarma yöntemlerini, ictihâd metotlarını ve ihtilaf sebeplerini birkaç örnek üzerinde ele almaktadır. Kitapta işlediği konulardan bazıları şunlardır: Bölgeler arasındaki mesafenin orucun hükmüne etkisi, ribânın illeti, vakıf malları, nikâh akdinin şartları, talak meselesi, ve davalarda şahitlik meselesi vb. konuları karşılaştırmalı olarak ele alır. 1970 yılında ilk baskısı yapılmıştır. 205 sayfadan oluşmaktadır.

Şimdi de Furû-i fıkıhla ilgili eserlerini tanıtacağız.

1.2.1.1.7. El-Mere'tu Beyne Tuğyâni'n-Nizâmi'l-Ġarbîyyi ve Letâifi't-Teşrîi'r-Rabbânî (المرأة بين طغيان النظام الغربي ولطائف التشريع الرباني)

Bûtî bu kitapta, batının taşkınlığı ile ilahi ahkâmın incelikleri arasında kadının yaşam hakkı, hukukî ehliyeti, çalışması, siyasi ve sosyal hürriyeti, miras hakkı, şahitliği,

tesettürü, çok eşlilik ve kadının boşanma hakkı ile ilgili konuları, İslâm fıkhi çerçevesinde cevap vermektedir. Ayrıca İslâm ve Batı medeniyetinin kadına yaklaşımlarını karşılaştırmaktadır. Kitap 1996'da Dâru'l-Fikr'de yayınlanmış olup, 222 sayfadan oluşmaktadır. Kitap, İngilizce'ye çevrilmiştir.

1.2.1.1.8. Kadâyâ Fıkhiyye Muâsıra I-II (قضايا فقهية معاصرة)

Bûtî'nin fikhın çağdaş meseleleriyle ilgili kaleme aldığı iki ciltlik eseridir. Kitap en yeni problemleri açıklığa kavuşturmaya, insanların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışır. Bu kitapta ele aldığı konulardan bazıları şunlardır: İslâm ekonomisinin temeli, faiz, manevi hakların satımı (telif hakkı, marka, ticari isim vb.) ve organ nakli. Bûtî bu eserinde, seçtiği konuları şu şekilde ele almaktadır: Her konunun başında o konuyu nasıl ele aldığını (metodunu) açıklar. Konuya önsöz ya da girişle başlayarak bahsedeceği konuda geçen terimleri ve kavramları açıklar. Sonra âlimlerin konuyla ilgili görüşlerini belirtir. Seçtiği tüm konuları delilleriyle ayrıntılı bir şekilde ele alır. Sonuç bölümünde kendi görüşünü de ekleyerek konuyu izaha kavuşturmaya çalışır.

Kitabın birinci cildi Şam'da Mektebetu'l-Fârâbî'de 1991 yılında yayınlanmış olup, 224 sayfadan oluşmaktadır. İkinci cildi ise aynı yayınevinde 1999 yılında 239 sayfa olarak yayınlanmıştır.

1.2.1.1.9. Maa'n-Nâsi Meşverâtün ve Fetâvâ I-II (مع الناس مشورات وفتاوى)

Bûtî, Ocak 1990'dan itibaren ilmî ve tıbbî bir dergi olan "Tabîbuk"ta kendisine teklif edilen bölümde halkın dînî sorularına cevap vermiş ve bu cevapları kitap haline getirerek Müslümanların istifadesine sunmuştur. Bûtî, ilk önce bu dergide fetva verme işine soğuk baktığını, fakat bazı insanların bilim ve tıp dergisine dînî konuların girmesinin dergiyi değersiz kılacağı düşüncesinin, kendisine yapılan teklifi kabul etmesine sebep olduğunu belirtmiştir. Bûtî, kendisine tahsis edilen köşede yazmasıyla derginin daha da değer kazanması, kendisini ayrıca sevindirdiğini ifade eder.²³ Bûtî, "Halkla Beraber Nasihatler ve Fetvâlar" adlı bu kitapta tahâret, ibâdet, muâmelât, gençlik ve sorunları ile aile içerikli konular ve fetvalar işlemiştir. İki ciltten oluşan bu

²³ Bûtî, *Maa'n-Nâs Meşverât ve Fetâvâ I-II*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2010, I, 4.

kitap, Dâru'l-Fikr tarafından birinci cildi 1998'de 270 sayfa, ikinci cildi ise 2002'de 263 sayfa olarak yayınlanmıştır.

1.2.1.1.10. Mes'eletu Tahdîdi'n-Neslî Vikâyeten ve İlâcen (مسألة تحديد النسل)
(وقاية وعلاج)

Kitap, doğum kontrolü, kürtaj vb. neslin sınırlandırmasıyla ilgili meseleler üzerinde durmaktadır. İslâm hukuku ile günümüz kanunlarının konuyla ilgili bakışlarını mukayeseli olarak ele almaktadır. 1988 yılında Şâm Matbaası tarafından bastırılmış olup, 224 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.1.11. Meşverâtun İçtimâiyye (مشورات اجتماعية)

Bûtî, kendine ait www.bouti.com adlı sitede insanları bilgilendirmek amacıyla sorulan sorulara cevap vermek için bir köşe açar. O bu sitede, kendisine yöneltilen şer'î sorulara cevaplar verir. Dâru'l-Fikr, bu sitede Bûtî'nin verdiği fetvaların önemli olanlarını seçip kitaplaştırmış, 2001'de 274 sayfa halinde insanların istifadesine sunmuştur.

Tamamıyla fıkıh konuları içermese de fıkıhla irtibatlı olan eserleri de şunlardır:

1.2.1.1.12. El-Cihâdu Fi'l-İslâm Keyfe Nefhemuhû? Ve Keyfe Numârisuhû?
(الجهاد في الإسلام كيف نفهمه وكيف نمارسه)

Bûtî'nin en çok ses getiren eserlerinden biridir. Cihâdı Kitâp ve Sünnete muvafık, aşırılıktan uzak bir şekilde anlatmaktadır. Dolayısıyla Bûtî'yi bazı İslâmcılarla tartışma mecburiyetinde bırakmakta, özellikle hâricilik damarına çeken Selefîyye ve tekfir anlayışlarına karşı tavır almasına neden olmaktadır.

Bûtî, ayrıca İslâm Hukukunda cihâd gerçeğini açıklamaya, cihâdı istismar edenlerden temizlemeye çalışmakta, günümüzdeki İslâmî cihâd hareketlerini İslâm'da cihâd ve hükmü kaidesine göre yorumlamaktadır. Cihâd ve düşünce özgürlüğü arasında tenakuzun olmadığını ifade etmeye çalışır. Cihâd ile alakalı tekfir, hicret, savaş, dâru'l-harp, dâru'l-İslâm, imâmet, cizye, zimmet ve mürtedin öldürülmesi gibi konuları işleyerek, bu terimleri tahlil eder.

Bûtî'nin bu kitabı üzerine olumlu olumsuz birçok kitap, makale ve çeşitli yazılar yazılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Muhammed Adnân Sâlim, *Edvâun Alâ Kitâbi'l-Cihâdi fi'l-İslâm*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1995; Abdulmelik el-Berrâk, *Rudûd Alâ Ebâtîl ve Şubuhât Havle'l-Cihâd*, en-Nûr Li'l-İlâmi'l-İslâmî, Amman, 1997; Abdulâhir Hammâd el-Ğanîmî, *Vakafât Maa'd-Doktor el-Bûtî fi Kitâbihi Ani'l-Cihâd* 1999; Hişâm Uleyvân ve Fâdî el-Ğavvûş, *El-Bûtî: ed-Davet ve'l-Cihâd ve'l-İslâmu's-Siyâsî*, Merkezu'l-Hadâre li Tenmiyeti'l-Fikri'l-İslâmî, Beyrût, 2012. Bunların dışında daha birçok kitap, makale ve mülakat mevcuttur. Bûtî, bu mülakatlardan birkaç tanesini kitabın son baskısına eklemiştir. Kitap, 1993 yılında Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanmış 256 sayfadan oluşmaktadır. İngilizce ve Fransızcaya çevrilmiştir.

1.2.1.1.13. El-Mezhebu'l-İktisâdî Beyne's-Şuyû'iyeti ve'l-İslâm (المذهب الاقتصادي بين الشيوعية والاسلام)

Bûtî bu kitapta, İslâm ile komünizm'in ekonomik sistemini ele almaktadır. Kitap iki bölümden oluşur. Birinci bölümde, ekonomiyle ilgili fikhî kural ve hükümleri özetlemiş, ikinci bölümde ise, Humus'ta Arap Kültür Merkezinde yapılan konferansta sosyalizmin ekonomiye bakışı ve İslâm'ın bu konudaki farklı yaklaşımıyla ilgili konuşmasını eklemiştir. 1960 yılında Mektebetu'l-Emeviyye yayınlarından çıkan bu kitap, 160 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.1.14. El-Ukûbâtu'l-İslâmîyye ve Ukdetu't-Tenâkudi Beynehâ ve Beyne mâ Yusemmâ Bitabîati'l-Asr (العقوبات الإسلامية وعقدة التناقذ بينها وبين ما يسمى بطبيعة العصر)

Bûtî'nin “Alâ Tarîki'l-Avdeti ila'l-İslâm” kitabındaki İslâm Ceza Hukuku ile ilgili bölümünden alınmıştır. Bûtî bu kitapta, İslâm Ceza Hukuku ile günümüz ceza hukukunu ele almaktadır. İslâm Ceza Hukuku'na yönelik yapılan eleştirilere cevap vermektedir. Kuveyt Yayın Bakanlığı Yüksek İstişare Kurulu'na bağlı Bilgi ve Araştırma idaresi tarafından 2002 yılında yayınlanmış olan bu eser, 37 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.2. Kur'ân İle İlgili Eserleri

1.2.1.2.1. Min Revâi'l-Kur'âni Teemmülâtun İlmiyyetun ve Edebiyyetun Fî Kitabillâhi Azze ve Celle (من روائع القرآن تأملات علمية و أدبية في كتاب الله عز و جل)

Bûtî ağırlıklı olarak tefsir usûlünden bahsettiği bu kitapta Kur'ân Tarihi, Ulûmu'l-Kur'ân ve Tefsir ile ilgili kendi bakışı ile Kur'ân'ı anlama yönünde çeşitli örnekler sunmaktadır. Kitap; iki giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Bûtî, bu eserini Arap dili ve Edebiyatı öğrencilerine, Arap Edebiyatı ile ilgilenenler ve Kur'ân-ı Kerim üzerine çalışmalar yapanlara takdim ettiğini ifade etmiştir.²⁴

Birinci Giriş bölümünde Bûtî eserde ele alınan konular hakkında bilgi vermiştir. Bu bölümün sonunda Arap Diline yönelik çalışmalarının Kur'ân'a hizmet etmesini temenni etmekte ve Allah Teâlâ'dan Kur'ân ile ilgili çalışmalarını Arap Diline hizmet edecek şekilde incelenmesine müsaade etmemesini arzulamaktadır²⁵

Bûtî'nin bu düşüncesi ve duyarlılığı Kur'ân'a yönelik ilmî çalışmalarda bulunan her araştırmacıya örnek kabilindedir. Çünkü Kur'ân, bilimlere hizmet etmek için ya da herhangi bir dili güçlendirmek için gönderilmemiştir.

ikinci giriş bölümünde ise, Kur'ân'ın Arap edebiyatındaki önemi üzerinde durmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde Kur'ân'ın tanımı ve hakîkati, esbâb-ı nüzûlu, Kur'ân'ın cem'i, yedi harf meselesi, Kirâat-ı Seb'â gibi konulardan bahseder. Daha sonra aynı bölüm içerisinde, tefsir ve tefsir ilminin gelişimi, âyetlerin Mekkî-Medenî, mübhem-müteşabihlerinden bahseder.

Bûtî "Kur'ân'ın Yöntemi ve Üslubu" adını verdiği ikinci bölümde de Kur'ân'ın üslubu, i'câzı, ana konuları, tasvir, meseller, kıssalar, eğitim yöntemi, insani eğilimler, Kur'ânın evren ve hayat felsefesi ile Kur'ân'ın tercümesi konularını araştırmıştır.

Bûtî, "Dirâsât Tatbîkiyye" adını verdiği üçüncü bölümde ise, bu kitabı diğer benzerlerinden ayıran Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik bazı uygulamalı örnek çalışmaları kendine özgü bir üslupla ele almıştır. Bu özelliğinden dolayı da diğer Kur'ân

²⁴ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **Min Ravâi'l-Kur'âni Teemmülâtun İlmiyyetun ve Edebiyyetun Fî Kitabillâhi Azze ve Celle**, Mektebetu'l-Fârâbî, Dımaşk, 1977, 5.

²⁵ Bûtî, *Min Ravâiu'l-Kur'ân*, 16.

ilimleriyle ilgili yazılan kitaplardan farklı olduğu söylenebilir.²⁶ 1977 yılında Mektebetü'l-Farabî tarafından yayınlanan bu kitap, 353 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.2.2. Lâ Ye'tîhi'l-Bâtıl Keşfun Li Ebâtîle Yahtalikhâ ve Yulsikhâ Baduhum bi Kitâbillâhi Azze ve Celle (لا يأتيه الباطل كشاف لأباطيل يختلقها ويلصقها بعضهم) (بكتاب الله عز وجل)

Bûtî bu kitabında, İslâm düşmanları ve münafıklar tarafından Allah'ın kitabına yöneltilen şüpheleri ve saldırıları ele alır. Ele aldığı konulardan bazıları şunlardır: Kur'ân'da tutarsızlık iddiası, Kur'ân'ın bilime ters düştüğü, Allah'ın çoğul zamiriyle kendisinden bahsetmesinin vahdaniyete ters düştüğü iddiaları, Ğarânik hadîsesi, erkeğin kadına hakimiyeti, Kur'ân'ın yazıya geçirilmesi, cennet, cehennem ve Kur'ân'ın Hz. Ömer tarafından yazıldığı iddiası gibi yaklaşık 25 meseleden oluşmaktadır. 2007 yılında Dâru'l-Fikr tarafından basılan kitap, 240 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.2.3. Dirâsâtun Kur'âniyye (دراسات قرآنية)

Bûtî'nin "Kur'ân Dersleri" adıyla toplum ve eğitim, günlük hayatla ilgili günümüz Müslümanların problemleri ve bazı fikhî meseleler hakkında onlarca saatlik sohbetlerinden oluşan bilgisayar programıdır. 1999 yılında Dâru'l-Fikr tarafından hazırlanmıştır.

1.2.1.2.4. Menhecû'l-Hadâreti'l-İnsâniyyeti Fi'l-Kur'ân (منهج الحضارة الإنسانية) (في القرآن)

Bûtî, Kur'ân'a göre medeniyet metodunu ele aldığı bu kitapta, İslâm dîninin medeniyet ve unsurlara bakışı ile Kur'ân-ı Kerim'in toplum eğitimi açısından insana yüklediği medeniyet sorumluluğundan bahsetmektedir. 1987 Dâru'l-Fikr'de basılmış olan kitap, 215 sayfadan oluşmaktadır.

²⁶ Halil Aldemir, "Min Ravâi'l-Kur'ân Çerçevesinde Bûtî'nin Kur'ân Tarihi ve Ulûmu'l-Kur'ân'a Yakaşimleri ile Kur'ân'ı Anlama Konusunda Örneklî Çalışmaları", Uluslararası Şırnak Çevresi Sempozyomu, 2010, ss. 663-674, 667.

1.2.1.2.5. Menhecun Terbeviyyun Ferîdun fi'l-Kur'ân (منهج تربوي فريد في (القرآن

Kitap, Kur'ân-ı Kerim'deki eğitim metodunu, günümüzde insanlığın içine düştüğü karanlıklardan kurtulması için gerekli olan Kur'âni eğitimin nasıl gerçekleştirileceğini anlatır. Ayrıca, tefekkür edenler için Kur'ân'da mükemmel eğitim metodunun mevcut olduğu, Müslümanların bu metoda dönmeleri, bu hususta batıyı örnek almamaları konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Bu kitap ayrıca Ehbâs fi'l-Kımm²⁷ (Zirve Analizleri) yazı serisinin üçüncü kitabıdır. Mektebetu'l-Fârâbî tarafından yayınlanan kitap, 102 sayfadan oluşmaktadır. "Kur'ân Eğitiminin Eşsiz Metodu" adıyla Şükrü Özen tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

1.2.1.2.6. Edebu'l-Hıvâri fi Kitâbillâhi Azze ve Celle (أدب الحوار في كتاب الله)

Bûtî bu kitabında, Kur'ân-ı Kerim'in tartışma adabından bahsetmektedir. Nahve'l-Kımm li't-Tabâeti ve'n-Neşri tarafından yayınlanan eser, 27 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.3. Hadîs İle İlgili Eseri

1.2.1.3.1. Fi'l-Hadîsi's-Şerîfi ve'l-Belâğati'n-Nebeviyye (في الحديث الشريف (والبلاغة النبوية

Bûtî bu kitapta, hadîs usûlunu, Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in hadîs, hutbe ve diğer bütün sözlerindeki belâğatını ele almaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in hutbeleri ve dualarının diğer Arap sözlerinden farklılığını ortaya koyarak, belâgat yönünden tahlil eder. 2011 yılında Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanan kitap, 87 sayfadan oluşmaktadır.

²⁷ Ehbâs Fi'l-Kımm(Zirve Analizleri), Bûtî'nin İslâm dünyasında meydana gelen krizler üzerine yazdığı on kitaptan oluşan serisidir. Seri, şu kitaplardan oluşur: 1- Bâtinu'l-İsm el-Hataru'l-Ekber Fi Hayâti'l-Muslimîn, 2- El-İnsân ve Adâletullâhi Fi'l-Ard, 3- Menhecun Terbeviyyun Ferîd fi'l-Kur'ân, 4-İlâ Kulli Fetâtin Tü'minu Billâh, 5- El-İslâm ve Muşkilatu's-Şebâb, 6- Min Esrâri'l-Menheci'r-Rabbânî, 7- Men Huve Seyyidu'l-Kader Fi Hayâti'l-İnsân, 8- Meni'l-Mes'ûl An Tahâllufu'l-Muslimîn, 9- Hâkezâ Fe'l-Ned'u İle'l-İslâm, 10- Ed-Din ve'l-Felsefe. Bûtî bu seride, Müslümanların problemlerine çözümler bulmaya çalışmaktadır.

1.2.1.4. Akâit ve İslâm Mezhepleriyle İlgili Eserleri

Burada Bûtî'nin akâit, felsefe ve mezheplerle ilgili eserlerini bir başlık altında tanıtmaya çalıştık. Bu eserlerde akâide, kelim, itikâdi mezhepler ve felsefe işlenmiştir. Bu nedenle bir tek başlık altında toplamayı uygun gördük.

1.2.1.4.1. Kubra'l-Yakîniyyâti'l-Kevniyye (كبرى اليقينيّات الكونية)

Bûtî'nin kelim ilmiyle ilgili yazdığı en önemli eseridir. Yaratıcı karşısında insanın görevini ele aldığı bu kitapta, Allah'ın varlığının delilleri, yaratılanın yaratıcısına karşı vazifesi, İslâm esasları, günümüzde görülen şüphelerin İslâm açısından cevapları ve gayp gibi konuları ele alır. Ayrıca İslâm akidesinin ana konuları olan ilahiyât, nubûvât ve ğaybiyâtla ilgili meseleleri içerir. Kitap başlangıçta, hakîkati araştırmak için İslâm âlimlerine gerekli olan ilmî yöntemden bahsetmektedir.

Bûtî, doğru itikâtı tanımladıktan sonra, ilahiyat konusuna başlaması için akâidin İslâmî yapının bütünündeki yerinden bahseder. İlk önce Allah'ın varlığı ve delilleri, materyalist felsefecilerin bu delillere karşı tutumlarından bahseder. Sonra Allah'ın sıfatları konusuna, nefsi, selbi, meâni ve manevi sıfatlara, husun ve kubuh ile insan iradesinin var olup olmadığı konusuna, kaza ve kader ile ilgili meselelere geçtikten sonra ru'yetullah ve bu konudaki Mutezile ve cumhûr-i Müslimin arasındaki ihtilafları ele alır.

Bûtî, daha sonra Nubûvet ve risâletin anlamlarından, peygamberlerden, onlara imanın keyfiyetinden, sıfatlarından ve mucizelerinden bahsettikten sonra insan varlığından ve meleklerden bahseder. Son bölümde ise, ğaybiyât konularından ölüm, kıyâmetin alametleri, kıyâmet vakiâlarını ele alır. Son olarak Allah'ın hükmünü uygulamakta insanın yeryüzündeki vazifesinden bahseder. Dâru'l-Fikr tarafından 1979 yılında yayınlanan kitap, 392 sayfadan oluşmaktadır. “Yaratıcının Varlığı Yaratılanın Görevi” adıyla Mehmet Yolcu ve Hüseyin Altınalan tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş, Madve yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.1.4.2. El-İnsânu Müseyyerun Em Muhayyer (الإنسان مسير أم مخير)

Bûtî bu kitapta, insan iradesinin varlığıyla ilgili kaza ve kader ile onlara taalluk eden konuları Kitap ve Sünnet ışığında ele almıştır. Dâru'l-Fikr tarafından 2004 yılında yayınlanan kitap, 240 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.4.3. Ed-Dînu ve'l-Felsefetu ev Beynî ve Beyne Reîsi Kısmi'l-Felsefe (الدِّين والفلسفة أو بيني وبين رئيس قسم الفلسفة)

Kitap, İman caddesinden sapmış felsefi fikirlere karşı reddiye olarak yazılmıştır. Ebhâs fi'l-Kımme (Zirve Analizleri) serisinin onuncusudur. Mektebetu'l-Fârâbî, tarafından 1990 yılında yayınlanan kitap, 104 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.4.4. Men Huve Seyyidu'l-Kaderi Fî Hayâti'l-İnsân (من هو سيد القدر في حياة الإنسان)

Kitap; kadere hükmeden kim? İnsan modern bilim ve teknolojiye sahip olmakla tabiat kanunlarından sıyrılıp kaderin hükmünden kurtulabilir mi? Kâinata kim ve hangi metotla hükmeder? İnsan kimdir ve vazifesi nedir? gibi sorulara cevaplar vermektedir. Ayrıca insanın kul olarak Allah'ın ona çizdiği sınırından bahsetmekte ve insan istemese de Allah'ın kulu olduğunu, kulluğunu ikrar etmesi gerektiğini ifade eder. Ebhâs fi'l-Kımme (Zirve Analizleri) serisinin yedincisidir. 1976 yılında Mektebetu'l-Fârabi tarafından yayınlanan kitap, 109 sayfadan oluşmaktadır. "Kaderin Efendisi Kim" adıyla Ramazan Tuğ tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş, Madve yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.1.4.5. El-Akîdetu'l-İslâmîyyetu ve'l-Fikru'l-Muâsır (العقيدة الإسلامية والفكر المعاصر)

Kitap, kelâm ilminin doğuşundan ve itikâdî mezheplerden bahseder. Ayrıca Materyalizm, Marksizm gibi çağdaş fikir akımlarını ele alır. 1982 yılında Menşûrâtu Câmîati Dımaşk tarafından yayınlanmış olan kitap, 271 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.4.6. Es-Selefiyyetü Merheletün Zemeniyyetün Mubâreketün Lâ Mezhebün İslâmî (السلفية مرحلة زمنية مباركة لا مذهب إسلامي)

Bûtî'nin en çok ses getiren kitaplarından biridir. Bûtî bu kitabında, selefilğin kutlu bir tarihi dönem olduğunu, bir mezhep olmadığını ifade eder. Bûtî, sonradan çıkan bir cemaatin kendilerini, selef-i salihin devrindeki zatlar gibi görüp, sadece kendilerini ehl-i sünnet ve'l-cemaat temsilcisi olarak görmelerini ve bu ismi kullanmalarını sorgulamaktadır. Bu tabloyu nasıl icat ettiklerini sormaktadır. Bid'at'ın tanımını yaparak genel bir çerçeve çizmekte, ayrıca tasavvuf hakkında bilgiler vermektedir. 1988 yılında Dâru'l-Fikr tarafından baskısı yapılan kitap, 270 sayfadan oluşmaktadır. Kitap, "Selefiyye İslâmî Bir Ekol/Mezhep Değil Zamansal Bir Aşamadır" adıyla Vecihi Sönmez tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.1.4.7. Nakdu'l-Evhâmi'l-Mâddiyyeti'l-Cedeliyyeti'd-Diyâlektikiyye (نقض الأوهام المادية الجدلية الديالكتكية)

Bûtî bu kitapta, tarihî materyalizmin çelişkilerini imkân dâhilinde, basit ve kolay bir dille, sakince tartışır. Akıl ve mantığa aşırı bağlı olan materyalistlerin teorilerini ve ilkelerini delillerle çürütmeye çalışır. Yaratıcının varlığının gerekliliğini delillendirir. Diyalektik denilen akıl yürütme yollarının tanımını, Herakl'den Marks ve Engels'e kadar gelişimini, Alman filozof Hegel'in diyalektik kavramına yüklediği anlamını ele alarak İslâm düşüncesi çerçevesinde analiz etmektedir.

Bûtî, bu kitabında Marksizm'in söylemlerini, maddenin kadim ve varlığın esas olduğu iddialarını çürütmeye çalışır. Ayrıca beyin, dil, irade, hürriyet meselelerini ele alır. Kitabın sonunda da tarihsel maddeciliği eleştirir. 1986 yılında Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanmıştır. 312 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.4.8. El-Mezâhibu't-Tevhîdiyyetu Ve'l-Felsefatu'l-Muâsıra (المذاهب التوحيدية والفلسفات المعاصرة)

Bûtî bu kitapta, Kelâm ilminin doğuşu ve İslâm'da itikâdî mezhepler ile modern felsefeler gibi iki önemli konuyu ele almaktadır. Kitap, Dâru'l-Fikr tarafından 2008 yılında yayınlanmış olup, 334 sayfadan oluşmaktadır.

Akâitle ilgili eserlerine baktığımızda Bûtî'nin, genelde ehl-i sünnet ve'l-cemâat, özelde de Eşârî mezhebinin itikâdî görüşlerini tercih ettiğini görmekteyiz.

1.2.1.5. Tasavvuf ve İrşadla İlgili Eserleri

1.2.1.5.1. El-Hikemu'l-Atâiyyetu Şerhun ve Tahlîl I-V (الحكم العطنانية شرح) (وتحليل)

Tâcuddîn Ahmet b. Atâullâh İskenderânî (v.709/1287)'nin, meşhur tasavvuf eseri olan el-Hikem üzerine Bûtî'nin yazdığı şerh ve tahlillerdir. Bûtî, yeni bir üslup ve sade bir dille, şatahât ve mübalağalara girmeden, eseri şerhetmiştir. Bûtî'nin kitapta geçen 47 hikmete yazdığı bu şerh, toplam 5 ciltten oluşmaktadır. 2000 yılında Dâru'l-Fıkr tarafından ilk baskısı yapılmıştır.

1.2.1.5.2. Tecribetu't-Terbiyyeti'l-İslâmîyyeti Fî Mizâni'l-Bahs (تجربة التربية) (الإسلامية في ميزان البحث)

Kitap, İslâmî eğitimin anlam ve öneminden, okullardaki İslâmî terbiyenin sosyal, siyasal ve ahlaki yönden sonuçlarını ele almaktadır. Kitap, dolaylı olarak tasavvuf konularını işlemektedir. 1990 yılında Mektebetu'l-Fârâbî, tarafından yayınlanan kitap, 157 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.5.3. Min Esrâri'l-Menheci'r-Rabbânî (من أسرار المنهج الرباني)

“Ebhâs fi'l-Kımmе (Zirve Analizleri)” serisinin altıncı kitabıdır. Bûtî bu kitapta, Allah'a imanın gerekliliğinin sınırları, Allah'ı zikretmenin insan hayatına etkisi, evlât terbiyesi, evlâtlar arasında adaletin önemi ile emri bi'l-maruf ve nahyi ani'l-münker âdabı gibi konulardan bahseder. Kitap, 1977 yılında Mektebetu'l-Fârâbî, tarafından yayınlanmış olup, 98 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.5.4. El-İnsânu ve Adâletullâhi Fi'l-Ard (الإنسان وعدالة الله في الأرض)

Bûtî bu kitapta, yeryüzünde bazı insanların başlarına belalar, musibetler ve çeşitli sıkıntılar gelmişken bazıları da çeşit çeşit nimetler içinde yüzdüğünü ve bu iki kısım ile ilgili yeryüzünde Allah'ın adaleti nerede? diye soranlara makul, mantıklı ve ikna edici cevaplar vermektedir. Ebhâs fi'l-Kımmе (Zirve Analizleri) serisinin ikinci

kitabıdır. Mektebetu'l-Fârâbî'de 1972 yılında yayınlanan kitap, 108 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.5.5. Medhalun İlâ Fehmi'l-Cuzûri Men Ene? Ve Limâzâ? Ve İlâ Eyn?

(مدخل إلى فهم الجذور من انا؟ ولماذا؟ والى أين؟)

Bu kitapta Bûtî, dîn, felsefe ve genel olarak ilmin üzerindeki perdeleri kaldırmaya çalışmaktadır. İnsan hayatının başlangıcından sonuna kadarki serüveninden, vahiy ve ilmî metottan bahseder. Bu çağda insan mutluluğunun kayıp olmadığını, İslâm'da bu mutluluğun bulunabileceğini ifade eder. Kitabın özellikle İslâm'ı tanımak isteyen batılılara hitap etmek için kaleme alındığı söylenilebilir. Toplam 164 sayfadan oluşmaktadır. Kitap İngilizce, Almanca ve Fransızcaya çevrilmiştir..

1.2.1.6. Siyer ve Tarihle İlgili Eserleri

1.2.1.6.1. Fıkhu's-Sîyreti'n-Nebeviyyeti Maa Mu'cezin Li Târîhi'l-Hilâfeti'r-

Râşide (فقه السيرة النبوية مع موجز لتاريخ الخلافة الراشدة)

Bûtî'nin en meşhur kitaplarından birisidir. Son asırda, İslâm âleminde en çok tutulan kitaplardan biridir. Bu kitabın diğer siyer kitaplarından farkı, Peygamber efendimizin hayatını hikâye gibi anlatmıyor, ayrıntılara girmiyor, bize örnek olacak meseleleri ele alıyor, tartışmasız bir şekilde ilmî kaynaklarla ortaya koyuyor, kısacası bir siyer felsefesini oluşturmakta, tarihi olayları aktardıktan sonra ibretler ve öğütler başlığı altında olaylardan çıkarılması gereken dersleri içerir. Bûtî'nin bu kitabı, birçok okul ve üniversitelerde hala ders kitabı olarak okunmaktadır.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Mehmet Erdoğan Fıkhu's-Sîre kitabıyla ilgili şöyle der: “Yüksek lisansta Fıkhu's-Sîre dersi Hayrettin Karaman hocamdan bana devir kalmıştı. Birkaç yıl hocanın programını sürdürdüm. Sonra kendi yolumuzu çizdik. O yıldan beri her sene açılış dersini teberrüken Said Ramazan el-Bûtî'nin Fıkhu's-Sîre adlı kitabının mukaddimesini okumakla yapıyoruz. Hem talebelerin Arapça dil seviyesini kontrol etmek hem de bu dersin amacını madde

madde açıklama bakımından faydalı olmaktadır. Rahmete vesile olsun.”²⁸ Dâru'l-Fikr tarafından 1972 yılında yayınlanan kitap, 589 sayfadan oluşmaktadır. Türkçe, İngilizce ve Fransızcaya çevrilmiştir. Ali Nar-Orhan Aktepe'nin tercüme ettiği ve İslâmî Edebiyat Yayınevi'nin yayınladığı ile Atik Aydın'ın tercüme ettiği Bilge Adam Yayınlarının neşrettiği iki farklı Türkçe çevirisi mevcuttur.

1.2.1.6.2. Difâun Ani'l-İslâmî ve't-Târîh (دفاع عن الإسلام و تاريخه)

Bûtî bu kitabı, Şâkır Mustafa'nın Abbâsî tarihiyle ilgili kitabına reddiye olarak yazmıştır. Ayrıca bazı batı oryantalistlere verilen cevapları da içermektedir. 1961 yılında Mektebetu'l-Emeviyye tarafından yayınlanan kitap, 90 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7. İslâm Düşüncesiyle ilgili Eserleri

1.2.1.7.1. El-İslâmu Melâzu Kulli'l-Muctemaâti'l-İnsâniyye Limâzâ ve Keyfe? (الإسلام ملاذ كل المجتمعات الإنسانية لماذا وكيف؟)

Bûtî bu kitapta, İslâm'ın tüm insanlığın sığınağı olduğunu, İslâm'ın güzelliğini ve toplumun İslâm'a olan ihtiyacını dile getirir. Ayrıca İslâmı yaşamamanın günümüz problemlerinin çözümü olduğunu ispat etmekte ve bazı İslâm düşmanlarının, tarihteki bazı toplumsal sorunları İslâm'a yaftalamalarına cevaplar vermektedir. Dâru'l-Fikr tarafından 1984 yılında yayınlanan kitap, 280 sayfadan oluşmaktadır.

²⁸ Torosoğlu Garipçe (Mehmet Erdoğan), **Saîd Ramazan el-Bûtî: Bir Âlimin Mürekkebine Şehadet Kanı da Karıştı**, www.garibce.blogspot.com, (erişim: 25.03.2013).

1.2.1.7.2. Yuğalitûneke İz Yekûlûn (يغالطونك إذ يقولون)

Kitap, Bûtî'nin "eş-Şâm" televizyonunda yaptığı program silsilesinin kitaplaştırılmış şeklidir. İslâm düşmanlarının İslâm'a yönelttikleri iddialara ve şüphelere cevap verir. 2000 yılında Dâru'l-Fârâbî Li'l-Maârif ve Dâru İkra tarafından yayınlanan kitap, 343 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.3. Hâzihî Muşkilâtuhum (هذه مشكلاتهم)

Bûtî bu kitabında, batıya âşık olmuş bazı aydınların, İslâm hakkında kalplerinde oluşan şüphelere cevap vermektedir. Örneğin, İslâm'da kadın ve erkek eşitliği, örtü, köle, mitoloji, özgür irade, ilimle ilgili konuları ele alır. Ayrıca Kur'ân'ın, Varaka b. Nevfel tarafından yazıldığı iftirasına cevap verir. 2006 yılında Dâru'l-Fikr, tarafından yayınlanmış olan bu eser, 256 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.4. Ve Hâzihî Muşkilâtunâ (وهذه مشكلاتنا)

Kitap, İslâm âleminin yaşadığı bazı sorunları ele almaktadır. Yeni dünya düzeninde Müslümanların yeri, kültürler arasında İslâm kültürünün konumu, İslâm ile Batı medeniyetlerinin aile ve kadına yaklaşımlarının karşılaştırılması, mucizeler ve diğer olağanüstü olaylar arasındaki farklar, vahiy olgusu, cennet ve cehennem varlığı ile Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Osman (r.a) döneminde çoğaltılması gibi meseleleri ele almaktadır. 1993 yılında Mektebetu'l-Fârâbî tarafından yayınlanan bu kitap, 236 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.5. Alâ Tarîki'l-Avdeti İle'l-İslâmî Resmun Li Minhâcin ve Hallun li Muşkilât (على طريق العودة الى الإسلام رسم لمنهاج و حل لمشكلات)

Bûtî bu kitapta, İslâm toplumunun oluşması için gerekli esasları, Müslümanların gerileme sebepleri, ibadetin insan hayatındaki etkisi, İslâmî düzen, imâmetin şartları ve şûrâyı ele almaktadır. Ayrıca, kadın haklarıyla ilgili kendisine sorulan bazı sorulara cevaplar vermektedir. 1992 yılında Müessetu'r-Risâle tarafından basılan kitap, 216 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.6. Hâkezâ Fe'l-Ned'u İle'l-İslâm (هكذا فندع الى الإسلام)

Kitap, Allah'a davet yolunda en güzel yöntem, davetin adabı, davet esnasında karşılaşılan önemli sorunlar ve bu sorunların çözüm yollarından ve davetin selameti için öncelikli şartlardan bahseder. Ayrıca tekfir, dâru'l-İslâm, dâru'l-Harp ve siyaset meselelerini de ele almaktadır. “Ebhâs fi'l-Kımmе (Zirve Analizleri)” serisinin dokuzuncu kitabıdır. Mektebetu'l-Fârâbî tarafından yayınlanan kitap, 111 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.7. Hükümün ve Hikmetun (حكم و حكمة)

Kitap, 1972 yılında Mektebetu'l-Gazâlî tarafından yayınlanmış olup, 100 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın içeriğiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadım.

1.2.1.7.8. El-İslâmu ve Muşkilâtu's-Şebâb (الإسلام و مشكلات الشباب)

Kitap, bilim ve kültür sorunu, gençlik sorunlarının nereden kaynaklandığını, bu sorunların mahiyetini ve iç çekişme sorununu derinlemesine analiz edip çözüm yollarını belirtmektedir. Ayrıca gençlere yönelik davetin nasıl yapılabileceği konusunda bilgiler vermektedir. “Ebhâs fi'l-Kımmе (Zirve Analizleri)” serisinin beşincisidir. 1973 yılında Mektebetu'l-Fârâbî tarafından yayınlanan kitap, 114 sayfadan oluşmaktadır. “Gençlik Sorunları” adıyla Abdullah Ebu Talha- Ercan Elbinsoy tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Madve yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.1.7.9. İlâ Kulli Fetâtin Tü'minu Billâh (الى كل فتاة تؤمن بالله)

Bu kitapta, Allah'a inanan Müslüman genç kızların takınmaları gereken hal ve tavırların nasıl olması gerektiğini, giyim kuşamdan tutun, fikir ve ideolojik tavırlara, ahlaktan evlilik hayatına kadar pek çok hususa değinmektedir. Bûtî bu kitapta, genç kızları, kadın hakları adı altında batı hayranlığına karşı uyarır. Tesettür meselesini ve kadınların çalışma hayatıyla ilgili İslâm'ın bakışını ele alır. “Ebhâs fi'l-Kımmе (Zirve Analizleri)” serisinin dördüncü kitabıdır. Kitap, Mektebetu'l-Fârâbî'de yayınlanmış olup, 96 sayfadan oluşmaktadır. “Allah'a İnanan Kızlara” adıyla İsmet Maden tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Madve yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.1.7.10. Allâhu Emi'l-İnsânu Eyyuhumâ Akderu Alâ Riâyeti Hukûki'l-İnsân (الله أم الإنسان أيهما أقدر على رعاية حقوق الإنسان)

İnsan haklarını kim daha iyi gözetebilir? Allah mı, insan mı? sorusu üzerinde duran bu kitap, Bûtî'nin Londra'daki Doğu ve Afrika Araştırmaları Fakültesi'nde yapılan konferanstaki makalesine ilaveler yapılarak kitap haline getirilmiştir. Kitap, insan eşitliği ve insan haklarını ilk olarak İslâm dîninin sağladığını, Amerika'nın insan hakları adıyla İslâm âlemine ve orta doğuya müdahale edip zulmettiğini anlatır. Ayrıca Bûtî bu kitapta, günümüzde İslâm âleminin çektiği sıkıntılara parmak basmaktadır. "Man who is more Proportioned to Protect Human Right?" adıyla İngilizceye tercüme edilmiştir. Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1998: Kitap, 144 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.11. Bâtinu'l-İsmi el-Hataru'l-Ekberu Fi Hayâti'l-Muslimîn (باطن الإثم (الخطر الأكبر في حياة المسلمين)

Kitap, Müslümanın hayatındaki en mühim ve en tehlikeli şeylerden biri olan gizli günahı ve ondan korunma yollarını izah etmektedir. Gizli günahın ne olduğunu, farkına varmadan nasıl günaha girildiğini, hangi formülle bu tür günahlardan korunabileceğini, ahlaki ve vicdani terbiyenin ne olduğuyla ilgili bilgileri vermektedir. "Ebhâs fi'l-Kımm (Zirve Analizleri)" serisinin birinci kitabıdır. Mektebetu'l-Fârâbî, tarafından baskısı yapılan kitap, 98 sayfadan oluşmaktadır "Gizli Günah" adıyla Ahmet Özkan tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Madve yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.1.7.12. Hurriyetu'l-İnsâni Fî Zilli Ubûdiyyetihi Lillâh (حرية الإنسان في ظل عبوديته لله)

Allah'a kullukta insan hürriyetini ele alan bu kitap, önemli bazı sorulara cevap vermektedir. Örneğin, insanın Allah'a kulluğu karşısında özgürlüğü var mı? Allah'ın iradesinin yanında insanın iradesinin durumu nedir? gibi akideye taalluk eden birçok soruya cevap vermektedir. 1992 yılında Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanan kitap, 125 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.13. Hivârun Havle Muşkilâtin Hadâriyye (حوار حول مشكلات حضارية)

Bûtî bu kitapta, İslâm Medeniyeti ile ilgili meseleleri ele alır. Müslümanların batıya göre fakir kalmalarının sebepleri, bu sıkıntıdan nasıl kurtulacakları, medeniyet sorunu, hürriyet sorunu ve İslâm şeriatında içtihat konularını ele almaktadır. eş-Şeriketu'l-Muttahide tarafından 1986 yılında yayınlanan eser, 227 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.14. Meni'l-Mes'ûlu An Tahallufi'l-Muslimîn (من المسؤول عن تخلف المسلمين)

Bûtî bu kitapta, Müslümanların bilimde ve teknolojide gerileme sebeplerini maddeler halinde sayar ve Müslümanların gerilemesinin sebebini İslâm dînine bağlayanlara karşı cevaplar verir. “Ebhâs fi'l-Kimme (Zirve Analizleri)” serisinin sekizinci kitabıdır. Mektebetu'l-Fârâbî tarafından yayınlanan eser, 94 sayfadan oluşmaktadır. Kitap, “Müslümanların Gerilemesinde Kim Sorumludur” adıyla Bahaeddin Sağlam tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Madve yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.1.7.15. El-İslâmu ve'l-Asr Tahaddiyâtun ve Âfâkun (الإسلام و العصر تحديات و آفاق)

Bûtî bu eseri, Suriye’li solcu marksist yazar Tayyîb Tîzînî ile birlikte kaleme almıştır. Bûtî ile Tayyîp Tîzînî arasında meydana gelen tartışmaları içerir. “Yeni Asrın” tartışmaları olarak bilinir. Bu tartışmalarda Bûtî, İslâmî alanı savunurken, Tîzînî laik alanı ve tezleri savunur. Her biri kendi düşüncelerini söyler, yorumu okuyucuya bırakırlar. Dâru'l-Fikr tarafından 1998 yılında yayınlanan kitap, 248 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.16. Et-Tağyîru Mefhûmuhû ve Tarâikuh (التغيير مفهومه و طرائقه)

Bûtî bu eseri, Cevdet Saîd ile birlikte kaleme almıştır. Kitap, Bûtî ile düşünür Cevdet Saîd arasında bir konferansta sosyolojik ve toplumsal değişim hakkında meydana gelen ilmi tartışmadan oluşmaktadır. Bûtî, değişim kavramı ve yolları

konusuyla toplantıya katılmıştır. Dâru'l-Fikr tarafından 1996 yılında yayınlanmış olan kitap, 167 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.17. Kelimâtun Fî Munâsebât (كلمات فى مناسبات)

Dâru'l-Fikr yayınları Bûtî'nin internet sitesindeki aylık yazılarının arasında seçmiş olanlarını kitap haline getirerek yayınlamıştır. Siteyi ziyaret edenlere takdim edilen yaklaşık 12 konuşmadan oluşmaktadır. Kitap, Arapça ve İngilizce olarak yayınlanmıştır. Dâru'l-Fikr tarafından 2004'te yayınlanan kitap, 304 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.18. Hâzâ Mâ Kultuhû Emâme Ba'di'r-Ruesâi ve'l-Mulûk (هذا ما قلته (أمام بعض الرؤساء والملوك)

Bûtî'nin Hâfız Esed, Ürdün Kral'ı Hüseyin, Fas Kral'ı Hasan ve Beşşâr Esed gibi bazı devlet başkanlarının karşısında değişik programlarda yaptığı önemli konuşmalardır. Dâru İkra'nın 2001 yılında yayınladığı kitap, 232 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.19. El-Bidâyât: Bâkûretu A'mâli el-Fikriyye (البدایات باكورة أعمالی (الفكرية)

Bûtî, fikir hayatının başlangıç dönemini ele aldığı bu kitapta, 1949'ta başlayan yazı hayatını ve sonraki gelişimleri anlatıyor. O dönemlerde çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan yazı ve makalelerini yoğun istek üzerine kitap haline getirmiş ve yayınlamıştır. Dâru'l-Fikr tarafından 2009 yılında yayınlanan kitap, 352 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.20. Avrube Mine't-Takniyeti ila'r-Ruhâniyye (اوربة من التقنیة الی (الروحانية)

Kitap, aslında Paris'te Mescîdu'd-Da've'nin düzenlediği konferansta yaptığı konuşmalarının kitaplaştırılmış şeklidir. Bûtî bu kitapta, teknolojiden spiritüalizme (tinsellik) giden yolda, günümüz Avrupa'nın çektiği manevi sıkıntıları ve gelecekte onu bekleyen tehlikeleri belirtmekte, ayrıca bu sorunların çözümleri üzerinde durmaktadır.

Arapça ve İngilizce yayınlanmıştır. Dâru'l-Fikr tarafından 1999 yılında basılan kitap, 62 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.21. Hakâikun An Neş'eti'l-Kavmiyye (حقائق عن نشأة القومية)

Bûtî bu kitapta, ırkçılığın zararlarından bahsetmekte ve ırkçılığın kaynağı hakkında bazı gerçekleri açıklamaktadır. 1962 yılında Dımaşk Üniversitesi Mescîd Kurulu tarafından yayınlanan kitap, 28 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.22. El-Hıvâru Sebîlu't-Teâyuşi Maa't-Taadüdi ve'l-İhtilâf (الحوار سبيل (التعايش مع التعدد والإختلاف)

Fikri bir konferansta ele alınan konulardan oluşan bu kitap, çağdaş İslâm harekâtı çerçevesinde irşadı, yeni bir yöntemle ele almakta, birlikte yaşamının yolunun diyalogdan geçtiğini ifade etmektedir. Dâru'l-Fikr tarafından 1995 yılında yayınlanmıştır. Kitap, 96 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.23. Zevâbiun ve Esdâun Verâe Kitâbi'l-Cihâdi fi'l-İslâm (زوابع واصداء (وراء كتاب الجهاد فى الإسلام)

Bûtî bu kitapta, "el-Cihâd fi'l-İslâm" kitabına yapılan eleştirilere cevaplar verir. Dâru'l-Fikr tarafından 1994 yılında yayınlanmıştır. 79 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.24. Es-Sebîlu'l-Vahîd fi Zehmeti'l-Ahdâsi'l-Câriye (السبيل الوحيد فى (زحمة الأحداث الجارية)

Bûtî'nin günümüz olaylarıyla ilgili yazmış olduğu risalesidir. Üç mesele üzerinde durmaktadır. Bunlar; Cihâd Felsefesi, Cihâta savaş ve barışın kuralları ve mücahitlerin durumudur. Müesseseti'r-Risâle tarafından 1979 yılında yayınlanan kitap, 32 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.25. El-İslâmu ve'l-Ğarb (الإسلام والغرب)

Kitap, batıda İslâm gerçeğini ele almakta, İslâm medeniyeti ve Batı medeniyeti arasında meydana gelen sıkıntı ve tartışmalara değinmektedir. Dâru'l-Fikr tarafından 2007 yılında basılmıştır. 213 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.26. Devru'l-Edyân fi's-Selâmi'l-Âlem (دور الأديان في سلام العالمي)

Bûtî bu kitapta, Dünya barışında İslâm, Hristiyanlık ve Yahudiliğin rolünü ele almaktadır. 2011 de Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanan kitap 192 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.1.7.27. Ez-Zelâmiyyûn ve'n-Nurâniyyûn(الظلاميون و النورانيون)

Bûtî bu kitapta kendini nurâni ve doğru yolda gören bazı karanlık odaklarla ilgili tespitler yapmaktadır. 2011'de Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanan kitap, 200 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.2. Diğer Eserleri

İlk başta Bûtî'nin fıkıh, usûlu'l-fıkıh, akide ve İslâm düşüncesiyle ilgili eserlerinden kısaca bahsettik. Şimdi de bu başlık altında biyografi, edebiyatla ilgili yazdığı eserler ile dergi ve internette yazdığı yazıları hakkında kısa bilgiler vereceğiz.

1.2.2.1. Biyografiyle İlgili Eserleri

1.2.2.1.1. Şahsiyyâtun İstevkafetnî (شخصيات استوقفتني)

Bûtî bu kitapta, hayatı boyunca kendisini düşündüren şahsiyetlerin hayatını ele almaktadır. Bunlar Tasavvuf önderlerinden Fudayl b. İyâd (v. 187/803), İslâm davetçilerinden Abdullâh b. Mübârek (v.181/797), İslâm düşünce tarihinin en önemli âlimlerinden olan Hüccetu'l-İslâm İmâm Gazâlî (v.505/1111), büyük mutasavvıf ve filozof Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (v.672/1273), son devrin en büyük mücadele adamı sayılan Bediuzzamân Said Nûrsî (v.1379/1960), gizemli bir hayata sahip olan Cemâleddîn el-Efgânî (v.1284/1867), son asrın önemli âlimlerinden Mustafa el-Sibâî (v.1384/1967) ve önemli düşünce adamı Roger Garudy²⁹(v.1434/2012)'dir. Kitap, 1999 yılında Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanmış olup, 246 sayfadan oluşmaktadır.

²⁹ Roger Garudy, Fransız düşünür ve yazar. Pek çok akademik eser yayımlayan Garudy, 1982 yılında 69 yaşında Müslüman olmuştur.

1.2.2.1.2. Hâzâ Vâlidî eş-Şeyh Mollâ Ramadân el-Bûtî Min Vilâdetihî Îlâ Vefâtih (هذا والدي الشيخ ملا رمضان البوطي من ولادته الى وفاته)

Bûtî, kendi düşünce yapısını etkileyen ve geliştiren, hayatında herkesten daha fazla etkisi olan, Şâfiî fıkında derin ilmî ve birikimiyle Şam'da şöhret bulan, zahitliği ve tasavvufî hayatıyla ön plana çıkan babası Molla Ramazan el-Bûtî'nin hayatını ele almaktadır. Dâru'l-Fikr, tarafından 1998 yılında yayınlanan kitap, 200 sayfadan oluşmaktadır. "Babam Molla Ramazan el-Bûtî hayatı Düşünceler Mücadelesi" adıyla Abdulhadi Timurtaş tarafından Türkçeye tercüme edilerek, Kent yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.2.1.3. Âişe Ummu'l-Mü'minîn (عائشة أم المؤمنين)

Bûtî bu kitapta, Müminlerin annesi Peygamber efendimizin sevgili eşi, Hz. Aişe (r.a.) validemizin hayatını kısa bir şekilde ele almaktadır. Bûtî, bu iffetli ve mübarek validemizle ilgili tartışmaları, tarafsız bir üslupla kaleme almıştır. Kitap, 1996 yılında Mektebetu'l-Fârâbî tarafından yayınlanmıştır. 126 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.2.2. Edebiyatla İlgili Eserleri

Bûtî İslâm âleminde, yaptığı faaliyetlerden ve yazdığı kitaplardan anlaşıldığı gibi başta fık olmak üzere diğer İslâmî ilimlerdeki yetkinliğiyle de ün yapmıştır. Ancak; hayatına ve eserlerine baktığımızda özellikle gençliğinde edebiyat ile ilgilenmiş, Mustafa Sâdık er-Râfiî (v.1356/1937), Ahmed Hasan ez-Zayyât (v.1388/1968) ve Abbâs Mahmud Akkâd (v.1383/1964) gibi edebiyatçılardan etkilenmiştir. Arapça edebi yazılar yazmıştır.

Bûtî kitaplarında, edebiyata olan ilgisini birçok kez dile getirmiştir. El-Bidâyât adlı kitabının giriş bölümünde, ilmî hayatının ilk dönemlerinde (1947-1952) Şeyh Hasan Habenneke'nin yanında tedrisat gördüğü yıllarda, İslâmî ilimlerden ziyade edebiyat ve makalelerin hoşuna gittiğini, onlarla daha fazla ilgilendiğini, genelde Mustafa Sadık er-Râfiî ve Ali Tantâvî'yi vb. yazarları okuduğunu, onları örnek aldığını ifade etmektedir. Edebiyata ilk atılımı ve tecrübesi 1949 yılında daha 19 yaşına ulaşmamış bir genç iken, Ahmed Mazhar el-Azâme'nin çıkardığı 'et-Temeddunu'l-İslâmî' adlı dergide yayınlanan, "Emâme'l-Mirât (Aynanın Karşısında)" makalesi

olmuştur. Bu derginin genel yayın yönetmenin verdiği cesaret ile üç dört makale daha yazdığını söylemektedir. Ezher Üniversitesine başladıktan sonra da Şâm'da çıkan el-Eyyâm gazetesine “Min Usbûin Îlâ Usbû (Haftadan Haftaya)” başlıklı edebî ve içtimâî yazıları Kahire'den gönderdiğini söylemektedir.³⁰

Bûtî, daha sonra İslâmî ilimlere yönelmiş ve İslâmî ilimlerde uzmanlaşmıştır. Yazdığı bütün eserlerinde de edebi yeteneğini göstermiştir. Bazen edebi makaleler yazmış, bazen edebi eleştiriler yazmış ve bazen de Mem û Zîn (Mem ile Zîn) gibi edebi eserleri Arapçaya tercüme etmiştir. Bûtî'nin edebiyat eleştirileri olarak yazdığı makalelerden bazıları Udebâün Velâkin³¹, Tahsînu'l-Luġatu'l-Arabiyye ve Âdâbihâ³², Risâletunâ ve'l-Edeb³³, Luġâtunâ ve'l-Kur'ân³⁴ dır.

1.2.2.2.1. Mem û Zîn (موزين)

Bûtî'nin gençliğinde edebiyata olan merakı, onu ünlü şair, âlim, tasavvuf âlimi Şeyh Ahmed Xanî (v.) hazretlerinin “Mem û Zîn (Mem ile Zîn) adlı meşhur şiirsel eserini, roman tadında Arapçaya çevirmeye sevk etmiştir. Xanî, Mem û Zîn arasında Cizre'de gerçekleşmiş olan aşk olayını, 2657 beyitle edebi alana taşıyarak, milletinin dil ve edebiyatına ölümsüz bir şaheser kazandırdığı gibi, klasik Kürt edebiyatının 16. Yüzyıldan beri zirveye oturma ayrıcalığına da sahip olmuştur. Eserin 361 beyitten oluşan dibace (giriş) kısmı, klasik doğu edebiyatlarında olduğu gibi, Allah'a hamd, dua, yakarma, Peygamber'den şefaât dileme üzerine kuruludur. Xanî, içinde yaşadığı coğrafyayı, halkının durumunu, ilerleyen beyitler içinde ele alır. Ardından eserini yazma amacını açık bir dille ifade eder.³⁵

Bûtî, bu manzum şaheseri Arapçaya çevirmiş ve roman şeklinde okuyuculara sunmuştur. Bûtî, eserin orijinalinde bulunan giriş, hamdele ve salveleri çıkarıp, kendi edebi ustalığını katarak farklı bir çalışma haline getirmiştir. Riyâd Nâsân Ağa, bu eser

³⁰ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **el-Bidâyât Bâkuretu Amâli el-Fikriyye**, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 2010, 11-13.

³¹ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **Mine'l-Fikri ve'l-Kalbi**, Mektebetu'l-Farabî, Dimaşk, 1972, 150-156.

³² Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **Tecribetü't-Terbiyeti'l-İslâmiyye fi Mizani'l-Bahs**, Mektebetu'l-Farabî, Dimaşk, 1990, 91.

³³ Bûtî, *el-Bidâyât*, 142-151.

³⁴ Bûtî, *el-Bidâyât*, 152-158.

³⁵ Timurtaş, “*Bûtî'nin Edebi Kişiliği*”, 685.

ile ilgili şöyle demektedir: “ Kürt edebiyatından Arapçaya aktardığı duygusal ve bir o kadar da akıcı olan Mem û Zîn adlı destanı okuyanlar, Bûtî'nin ne kadar duyarlı bir söz ustası, gerçek bir edip, başarılı bir çevirmen, dile ve dilin belagat ve üslubuna ne kadar hâkim olan bir romancı olduğunu görecek ve onu bu yönüyle de tanıyacaktır.³⁶ 200 sayfadan oluşan kitap, 1982 yılında Dâru'l-Fikr yayınları tarafından basılmıştır. Abdulhadi Timurtaş “Mem û Zîn” adıyla Türkçeye kazandırmış olduğu kitap, Kent yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.2.2.2. Siyamend û Xecê (سيامند بن الادغال)

Bûtî, küçüklüğünde annesinden masal tadında dinlediği meşhur “Siyamend û Xecê” adlı hikayeyi Arapça olarak yazmıştır. Siyamend û Xecê, tıpkı Bûtî'nin annesinin kendisine anlattığı gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da anne babaların çocuklarına anlattığı, meşhur sözlü bir hikâyedir. Siyamend; kötülüğün kucağında yetişen, acıların kanatları altında büyüyüp kıvranan, zulmün en katı, en acısını tadan bir çocuğun hikâyesidir.

Bûtî, Siyamend û Xecê hikâyesini yazdığı kitabın girişinde kendi gençliği ve yaşlılığı arasında bir diyalog gerçekleştirir. Gençliği edebiyat sevgisi ve birikimiyle donanımlı bir şahıs, ihtiyarlığı ise edebiyata sırtını çevirmiş, dînî ilimlere yönelmiş bir şahıstır. Gençliği edebiyata yönelmediği için onu azarlıyor o da sonunda onun azarına dayanamayıp ona telsim oluyor. Bu diyalogda Siyamend û Xecê hikâyesini yazmasını şu şekilde anlatıyor: “Mem û Zîn bana babamın anlattığı hikâyedir. Siyamend'in hikâyesi ise, annemin yazın dolunay gecelerinde anlattığı hikâyedir. Görünürde annem beni ve küçük kız kardeşimi eğlendirmek, uslu durup kendisini rahatsız etmeyelim diye anlatırdı. Gerçekte ise; o, bize bunu anlatmakla kendisini teselli etmeye çalışıyordu. Çünkü bu hikâye, anneme Botan'daki doğum yerini hatırlatır, onu ailesinden ve vatanından uzaklaştıran gurbet çilesini ona unuttururdu. Hikâye anılarını canlandırıyor onu o yeşilim yüksek dağlarıyla, nergis ve menekşe çiçekleriyle süslü tepelere ve su şırıldamasıyla yankılanan, dibinde bülbül şarkılarının yükseldiği vadilere ve gayet çekici vatanına götürüyordu. Bûtî'yi bu hikâyeyi yazmaya sevk eden şey, annesinin

³⁶ Riyâd Nâsân Âgâ, “Tehiyyetu Hubbin ve'l-İrfân ila Üstâzî el-Bûtî”, Muhammed Said Ramazan el-Bûtî Buhusun ve Makalat Mühdatün İleyhi, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2002, ss.71-79, 72.

yanında oturduğu dolunaylı gecelerin hatırasını canlandırıp ebedileştirmektedir. Ayrıca, Allah'ın verdiği edebiyat kabiliyetini, âşıkların ve hayattan küsenlerin duygularını dile getirecek edebiyat tellerinden çalmak olduğunu söylemiştir.³⁷ 1998 yılında Mektebetu'l-Fârâbî tarafından baskısı yapılan kitap, 254 sayfadan oluşmaktadır. Abdulhadi Timurtaş "Siyamend û Xecê adıyla Türkçeye çevirmiş olup, Kent yayınları tarafından yayınlanmıştır.

1.2.2.2.3. Mine'l-Fikri ve'l-Kalbi (من الفكر والقلب)

Bûtî, bu eserde deneme türü yazılarını toplamıştır. Eser, üç bölümden oluşur. Birinci bölümde, bilim ve insanla ilgili meselelerden bahseder. İkinci bölümde, kendisine ait bazı denemelere ve edebi yazılara yer vermiştir. Bu denemelerden bazıları şunlardır: Allah ile bir yakarış içine girdiğini ve bu yakarışı dile getiren "*Munâcâtu Kalbin Kesir (Kırık Bir Kalbin Yakarışı)*"³⁸, ilahi aşktan bahseden uzun bir deneme yazısı olan "*Havâtirun ve Eşcân (Hatıralar ve Hüzünler)*"³⁹, evlendikten kırk iki ay sonra vefat eden eşinin vefatıyla ilgili yazdığı "*Emîre: el-Hilmu'l-lezî Tâfe bi Kîyânî İsneyn ve Erbeîne Şehren (Emire: Kırk İki Ay Ruhumda Dolaşan Rüya)*"⁴⁰ başlıklı mersiyesi; Siyamend û Xecê adlı eserin son bölümü olan "*el-Veğl (Dağ Keçisi)*"⁴¹ başlıklı hikâyesi ve daha birçok edebi yazılardan oluşmaktadır. İbnu'l-Fârid (v. 632/1235) gibi şairlerin şiirlerinden parçaların da bulunduğu kitap, ayrıca sevgi, aşk, coşku vb. konuları içerdiği "*Lugatu'l-Hubbi İnde Zevi'l-İşki'l-İlâhî (Allah Âşıklarının Aşk Dili)*"⁴² başlıklı yazısı da yer almaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise, bazı kitap ve şahsiyetlerden bahsetmektedir. Özellikle son bölümde Bediuzzamân Said Nursî ile ilgili yazı serisi okumaya değerdir.⁴³ Mektebetu'l-Fârâbî tarafından 1999 yılında basılan kitap, 311 sayfadan oluşmaktadır.

³⁷ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **Siyamend bin Adğal**, Mektebetu'l-Fârâbî, 1998, (Çev. Abdulhadi Timurtaş, Siyamend û Xecê, Kent Işıkları Yayınları, İstanbul, 2009, 7-8.

³⁸ Bûtî, *Mine'l-Fikri ve'l-Kalbi*, 234.

³⁹ Bûtî, *Mine'l-Fikri ve'l-Kalbi*, 263.

⁴⁰ Bûtî, *Mine'l-Fikri ve'l-Kalbi Aynı Eser*, 241.

⁴¹ Bûtî, *Mine'l-Fikri ve'l-Kalbi Aynı Eser*, 277.

⁴² Bûtî, *Mine'l-Fikri ve'l-Kalbi Aynı Eser*, 257.

⁴³ Timurtaş, "*Bûtî'nin Edebi Kişiliği*", 686.

1.2.2.2.4. Fi Sebilillâhi ve'l-Hakki (فى سبيل الله والحق)

Bûtî'nin edebi, kültürel ve sosyal içerikli araştırmalarından oluşmaktadır. Kitap, 1965 yılında Mektebetu'l-Emeviyye tarafından yayınlanmış olup, 152 sayfadan oluşmaktadır.

1.2.3. Dergi Yazıları

Bûtî, akademik, davet ve ilmî çalışmaları çok yönlü yapan bir âlimdir. Yurt içi ve yurt dışında birçok uluslararası konferanslara, görüşmelere ve müzakerelere iştirak etmiştir. Suriye'de ve bazı İslâm ülkelerinde birçok dergi ve gazetelerde makaleler ve yazıları yayınlamıştır. Araştırıp bulduklarımız şunlardır:

1. Eyyâm (Günler) Gazetesi, Dımaşk.
2. Hadâretu'l-İslâm (İslâm Medeniyeti) Dergisi, Dımaşk. Bûtî 1960-1981 yılları arasında değişik yazı ve makalelerini yayınlamıştır.
3. Et-Temedunu'l-İslâmî (İslâmî Kentleşme) Dergisi
4. Mecelletu'l-Va'yi'l-İslâmî (İslâmî Duyarlılık) Dergisi, Kuveyt Vakıflar Bakanlığının çıkardığı dergi.
5. Ulûm (İlimler) Dergisi, Lübnan.
6. Dirâsatu'l-İslâmîyye (İslâmî Araştırmalar) Dergisi, Dımaşk Şeriat Fakültesinin çıkardığı dergi.
7. Tabîbuk (Doktorunuz) Dergisi.
8. el-İctihâd Dergisi
9. en-Nehcu'l-İslâmî (İslâmî Metot) Dergisi
10. Türkiyede el-Hirâ, Yeni Ümit ve Altınoluk gibi dergilerde bazı makaleleri yayınlanmıştır.

1.2.4. İnternet Siteleri

Günümüzde teknoloji ve internet kullanımı geniş kitlelere ulaşmak açısından şüphesiz çok önemlidir. İslâm âlimlerinin bundan uzak kalmaları düşünülemez. Bûtî, sosyal yönü güçlü olan bir âlimdi. Medyanın her türünü ustalıkla kullanmıştır. Teliflerinin yanı sıra dergi, gazete, televizyon ve internette de etkili olmuştur. Hayattayken birçok internet sitelerde yazıları yayınlanmış ve hatta internet üzerinde

kendisine sorulan sorulara verdiği cevapları “Meşverâtun İctimâiyye (Min Hasâdi'l-İnternet)” adıyla kitap olarak yayınlanmıştır. Bûtî'nin yazıları ve hakkında yazılanları yayınlanan internet siteleri şunlardır:

1. www.naseemalsham.com
2. www.fikr.com
3. <https://www.facebook.com/Sh.AlBouti>
4. <https://www.facebook.com/Sh.AlBouti.E?sk=timeline&ref=stream>
(İngilizce)
5. www.bouti.net (site erişime kapatılmıştır).
6. www.tawhed.ws (site erişime kapatılmıştır).
7. www.almaqdese.co
8. www.alsunnah.info
9. www.abu-qatada.com
10. www.ahlussunah.org
11. www.binbaz.org.sa
12. www.attawhed.org

1.3. BÛTÎ HAKKINDA YAZILANLAR

Bûtî'nin ne derecede velud bir âlim olduğu, yukarıdaki eserlerinden anlaşılmaktadır. Bu yoğunlukta eser vermiş bir insan hakkında olumlu olumsuz birçok eserin yazılması da doğaldır. İlk önce Bûtî üzerine yazılan tez ve makaleleri bulabildiğimiz kadarıyla aktarmaya çalıştık. Sonra onun aleyhinde yazılan reddiye ve eleştirileri ele aldık.

1.3.1. Bûtî Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bûtî'nin günümüzdeki araştırmacıların dikkatini çektiğini görüyoruz. Onun hakkında İslâm âleminde birçok çalışma yapılmıştır. Onun üzerine yapıldığını tespit ettiğimiz müstakil çalışmalar sırasıyla şöyledir:

1) Muhammed Said Ramazan el-Bûtî: Buhûsun ve Makâlâtun Muhdâtun İleyhi (محمد سعيد رمضان البوطى بحوث ومقالات مهداة اليه)

Dâru'l-Fikr, Bûtî için düzenlediği bir geceye dostlarını, öğrencilerini, tanıdıklarını davet eder, Bûtî hakkında söylenenleri, onun için yazılan makaleleri kitap olarak yayımlar. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, arkadaşları ve öğrencileri gözünde Bûtî ve eserlerinin değerlendirilmesinden oluşmakta, ikinci bölümde ise Bûtî'ye ithaf edilen makalelerden oluşturulmaktadır. Bûtî hakkında makale yazarlar arasında Prof. Dr. Vehbe ez-Zuhaylî, kardeşi Prof. Dr. Muhammed ez-Zuhaylî, Prof. Dr. Ahmed Bessâm Sâî, Dr. Riyâd Nâsân Ağa, Dr. Ahmed Bedreddîn Hassûn, Dr. Abdulaziz el-Hâcî ve Dr. Tevfik el-Bûtî vardır. 2002'de Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanan kitap, 384 sayfadan oluşmaktadır.

2) El-Bûtî: ed-Davetu ve'l-Cihâdu ve'l-İslâmu's-Siyâsî (البوطى الدعوة والجهاد والإسلام السياسى)

Bûtî ile ilgili yazılmış en kapsamlı araştırmalardan biridir. Beyrût'ta bulunan Merkezu'l-Hadâre Li Tenmiyeti'l-Fikri'l-İslâmî isimli araştırma merkezi tarafından bu merkezin araştırmacılarından Hişâm Uleyvân ve Fâdî el-Ğavvûş'un kaleme aldığı araştırmadır. Kitap Bûtî'nin hayatı, eserleri, siyasi görüşü, cihâd ile ilgili görüşleri ve davet metodunu ele almaktadır. 2012 yılında Merkezu'l-Hadâre li'-Tenmiyeti'l-Fikri'l-İslâmî (Beyrût), tarafından yayınlanan kitap, 272 Sayfadan oluşmaktadır.

3) Tekerîmu'l-Bûtî (تكريم البوطى)

Bûtî hakkında 1997'de düzenlenmiş bir kutlama programındaki konuşmalardan oluşmaktadır. Bu programa birçok âlim davet edilmiş ve konuşmacı olarak katılmışlardır. Bu programda Bûtî hakkında konuşanlardan birkaçı şunlardır: Suriye'nin önemli İslâm düşünürlerinden eş-Şeyh Muhammed Ali es-Sâbûnî, Cidde Kral

Abdulaziz Üniversitesi İslâm Eğitimi Profesörü Abdullatif Tevfik es-Sebbâğ, Araştırmacı Yazar Dr. Muhammed Abduh Yemânî ve Moritanya Adalet ve Eğitim eski bakanı ve Kral Abdulaziz Üniversitesi İslâm Hukuku Profesörü eş-Şeyh Abdullah b. Bayyeh programda Bûtî ile ilgili konuşma yapmışlardır. Eserin yayın yeri ve baskısına ulaşamadım.

4) Menhecu'd-Doktor Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî fi'd-Daveti ila'l-Ilâh (منهج الدكتور محمد سعيد رمضان البوطي في الدعوة الى الله)

Ezher Üniversitesi Usûlu'd-Dîn Fakültesi İslâmî Davet ve Kültürü bölümünde Hâlid Abdusseîmî' Abdullâh tarafından hazırlanan Bûtî ile ilgili yazılmış doktora tezidir. Yayın ve baskısına ulaşamadım.

5) Ed-Doktor Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî Âsâruhu'l-İlmiyye ve Neşâtuhu'd-Deavî (الدكتور محمد سعيد رمضان البوطي آثاره العلمية و نشاطه الدعوي)

Hasan Muhammed Murâd tarafından İmâm el-Evzâî Üniversitesinde, 2005 yılında yazılmıştır.

6) Müslüman Âlim ve Dînî Lider: Şeyh Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî

Andreas Christmann'ın kaleme aldığı Muammer İskenderoğlu'nun Türkçeye tercüme ettiği bu makale, Bûtî'yi bir Avrupalı gözüyle değerlendirmektedir. Usûl Dergisi, sayı: 2, Temmuz-Aralık 2004 yılında yayınlanmıştır. 25 sayfadan oluşmaktadır.

7) Muhammed Said Ramazan el-Bûtî ve Edebî Kişiliği

Abdulhadi Timurtaş, bu makalede farkında olunduğu halde dikkate alınmayan Bûtî'nin edebi kişiliği ve edebiyata dair kaleme aldığı çalışmalarını değerlendirmeye çalışmaktadır. 14-16 Mayıs 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumuna sunulan makale aynı yıl Şırnak Üniversitesi Yayınları tarafından basılmıştır. Makale 18 sayfadan oluşmaktadır.

8) Min Revâi'l-Kur'ân Çerçevesinde Bûtî'nin Kur'ân Tarihi ve Ulûmu'l-Kur'ân'a Yaklaşımları ile Kur'ân'ı Anlama Konusunda Örnekli Çalışmaları

Halil Aldemir'in hazırladığı makale, Bûtî'nin kısa biyografisini, ardından da "Min Ravâi'l-Kur'ân" adlı eserini tanıtmaya ve bu çerçevede onun Kur'ân tarihi, Kur'ân ilimleri ve örnek tefsir çalışmalarına ilişkin görüşlerine yer vermektedir. 14-16 Mayıs 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumuna sunulan makale aynı yıl Şırnak Üniversitesi Yayınları tarafından basılmıştır. 14 sayfadan oluşmaktadır.

9) Arap Baharının Dinamiği: Ulû'l-Emre İtaatin Teolojisi (Yusuf el-Karadâvî ve Muhammed Said Ramazan el-Bûtî Örneği)

Günümüz devlet reislerinin ulû'l-emr sayılıp sayılmayacağı, ulû'l-emre itaatin sınırları, ulû'l-emrin azlinin hangi durumlarda mümkün olduğu, protesto ve gösterilerin ulû'l-emre isyan olup olmaması gibi konularda iki İslâm âlimi Ramazan el-Bûtî ve Yusuf el-Karadâvî'nin görüşleri karşılaştırılmaktadır. Ramazan Biçer ve Fehmi Soğukoğlu'nun hazırladığı makale, 2012 yılında Kelam Araştırmaları tarafından yayınlanmıştır. 11 sayfadan oluşmaktadır.

11) Al-Bouti's attitude towards Fiqh al-Aqalliyât (Master İslâmîc Theology-Leiden)

Zekeriya Budak'ın 2011 yılında İngilizce yazmış olduğu, Bûtî'nin fikhî'l-akalliyât hakkındaki görüşlerini ele alan araştırmasıdır.. 60 sayfadan oluşmaktadır.

10) Een Biografische Studie van Muhammed Sa'id Ramadân al-Bouti en Zijn Houding t.o.v. de Politiek en İslâmîstische Groeperingen,

Zekeriya Budak, Unpublished paper, Leiden University, 2010.

1.3.2. Bûtî'nin Aleyhinde Yazılanlar

Bûtî'nin açık sözlülüğü, hazır cevaplılığı ve İslâm içindeki farklı grup ve akımları birbirinden ayıracak kabiliyette ve bilgide olması, onu farklı akımlarla tartışma ve polemiklere girebilmesine imkân vermiş ve bu durum onun hakkında birçok reddiye ve eleştirinin yazılmasına sebep olmuştur.

Bûtî'nin aleyhinde yazılanlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

1) Bid'atu't-Taasubu'l-Mezhebî ve Âsâruhâ'l-Hatire fî Cumûdi'l-Fikri ve İnhitâtî'l-Muslimîn (بدعة التعصب المذهبي وآثارها الخطيرة في الجمود الفكري وانحطاط المسلمين)

Bu kitap, eş-Şeyh İyd Abbâsî tarafından Bûtî'nin "el-Lâ Mezhebiyetu Ehteru Bidatun Tuhedidu'ş-Şeriata'l-İslâmîyye (Mezhepsizlik İslâm Şeriâtını Tehdit Eden En Tehlikeli Bid'attir)" adlı eserine reddiye mahiyetinde yazılmıştır. 1970 yılında el-Mektebetu'l-İslâmîyye (Ammân) tarafından yayınlanan kitap, 352 sayfadan oluşmaktadır.

2) Rudûdun Alâ Ebâtîl ve Şubuhâtin Havle'l-Cihâd (ردود على اباطيل وشبهات (حول الجهاد)

Abdumelik el-Berrak, Bûtî'nin "el-Cihâd fi'l-İslâm" kitabındaki cihâd ile ilgili görüşlerine reddiye olarak yazmıştır. 1997 yılında en-Nûr Li'l-İlâmi'l-İslâmî (Amman) tarafından yayınlanmıştır.

3) Ve Karne fi Buyûtikunne Munâkeşetun Mevdûiyetun li Kitâbi'l-Mer'e Beyne Tuğyâni'n-Nizâmî'l-Ġarbiyyi ve Letâifi't-Teşri'r-Rabbânî (وقرن في بيوتكن (مناقشة موضوعية لكتاب المرأة بين طغيان النظام الغربي ولطائف التشريع الرباني)

Bûtî'nin "el-Meretu Beyne Tuğyâni'n-Nizâmî'l-Ġarbîyi ve Letâifi Teşri'r-Rabbânî (Batı'nın Aşırılığı ile Rabbani Teşri'in Lütufları Arasında Kadın)" adlı kitabı çerçevesinde, İmaduddîn es-Semmân yapılan tartışmaları bu kitapta ele almaktadır. 2003 yılında Dâru'l-Fikr tarafından yayınlanmıştır. Toplam 334 Sayfadan oluşmaktadır.

4) El-Mevkifu'l-Muâsır Mine'l-Menheci's-Selefi fi'l-Bilâdi'l-Arabiyye (الموقف المعاصر من المنهج السلفي في البلاد العربية)

Mafrec b. Süleymân el-Kavsî, Dâru'l-Fazile, Riyâd, Suudi Arabistan, 2002.

5) Vakafâtun Ma'd-Doktor el-Bûtî fi Kitâbihi Ani'l-Cihâd (وقفات مع الدكتور (البوطي في كتابه عن الجهاد)

Abdulâhir Hammâd el-Ġanîmî, 1999. Bu kitap, ayrıca (www.rahmah.de) internet sitesinde yayınlanmaktadır.

6) Vakfetun Ma'd-Doktor el-Bûtî fî Mesâilih (وقفة مع الدكتور البوطى في مسائله)

Hişâm Âl Katîf, Dâru'r-Rasûlu'l-Ekrem, Beyrût, Lübnan, 1997.

7) Edvâun Alâ Kitâbi'l-Cihâdi fi'l-İslâmî (اضواء على كتاب الجهاد في الإسلام)

Muhammed Adnân Sâlim, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, Suriye, 1995.

8) Hivâru ve Munâkaşatu Kitâbi Âişe Ummi'l-Muminîn li'd-Doktor el-Bûtî

(حوار ومناقشة كتاب عائشة أم المؤمنين لدكتور البوطى)

Hişâm Âl Katîf, Dâru'r-Rasûli'l-Ekrem, Beyrût, Lübnân, 1998, 268 Sayfa.

9) Er-Reddu'l-İlmî (الرد العلمي)

Cemiyetu'l-Meşârii'l-İslâmîyye (el-Ahbâş), Beyrût, Lübnân, 1998.

8) El-Beyânu bi'd-Delîli limâ fî Nasîhati'r-Rifâi ve Mukadimetu'l-Bûtî

البیان بالدلیل لما فی نصیحة الرفاعی ومقدمة البوطی من الکذب (Mine'l-Kizbi'l-Vâdih vet't-Tadlîl)
(الواضح والتضليل)

Sâlih el-Fevzân, Dâru'l-Âsime Li'n-Naşri ve't-Tevzîi, 1999, Riyâd, 64 sayfadan oluşmaktadır.

9) Reddu'd-Doktor Sâlih el-Fevzân Ala'l-Bûtî fi Kitâbihi "es-Selefiyyetu

رد الکتور صالح) (Merhaletun Zemeniyetun Mubâreketun lâ Mezhebun İslâmîyyun"
(الفوزان على البوطى فى كتابه السلفية مرحلة زمنية مباركة لا مذهب إسلامي)

Sâlih Fevzân, 2002.

12) Sadanetu Heyâkili'l-Vehm: Nakdu'l-Akli'l-Fikhî (el-Bûtî Numûzecen)

(صدنة هياكل الوهم نقد العقل الفقهي البوطى نموذجاً)

Abdurrazzâk İyd, Dâru'l-Tulay'a, Beyrût, Lübnân, 2003.

13) El-Bûtî: Tevâfuku'l-Akli Maa'n-Nakli ve Yusru'l-İnsân Maa

İnsâniyyeti'l-İnsâni (البوطى توافق العقل مع النقل ويسر الانسان مع إنسانية الانسان)

Alâddîn Âl Reşî,

14) El-Bûtî ve Mevcâtu'n-Nakd (البوطي وموجات النقد)

Abdurrahman el-Hâc İbrâhîm,

15) Min Ravâi Efkâri Muhammed Saïd Ramazân el-Bûtî (من روائع أفكار محمد سعيد رمضان البوطي)

Reymâ Muhammed Enîs el-Hakîm, Merkezu'n-Nâkıdu's-Sikâfî, Dımaşk, 2009.

15) El-Bûtî ve's-Selefiyyetu ve Kadâyâ Uhrâ...! (البوطي والسلفية وقضايا أخرى)

Abdulkâdir Hâmid, Mecelletu'l-Beyân, Sayı: 34, Yıl: 1990.

16) El-Fakihu ve's-Sultân (الفقيه والسلطان)

Muhammed Alî el-Âtâsî, Mevkiu's-Şeffâf, 19 Kasım 2004.

1.4. BÛTÎ'NİN İLMÎ KİŞİLİĞİ

Bûtî, İslâm Hukuku alanıyla beraber Kelâm, Mezhepler Tarihi, İslâm Düşüncesi ve Siyer ilimlerinde uzmanlaşmış bir âlim olarak ön plana çıkmıştır. İtikatta Eş'arî ekolunu benimsemiş olup, bu çerçevede kendilerine selefî diyenlere eleştiriler yöneltmiş, onlarla çeşitli tartışmalara girmiştir. Fıkıhta ise, Şâfîî mezhebini tercih etmiştir. Şâfîî ekolunu benimsemesinden dolayı Suriye'de, hem Kürtler hem de Şâfîîler üzerinde etkili olmuştur.

Bûtî'nin eserlerinde dinde reforma, mezhepsizliğe ve cihâdın yanlış yorumlanmasına karşı bir ilmî duruş sergilemiş olduğu söylenebilir. Meslektaşları Muhammed ez-Zuhâyî onun hakkında şöyle der: “Bûtî'nin uzmanlık alanı genelde fıkıh, özelde ise usûlu'l-fıkıh olmasına rağmen asıl o; İslâmî düşünce, âkide, iman ve İslâmî felsefe yönünde zihnini meşgul etmiş ve ülkesinde bir numaralı davetçi olmuştur.⁴⁴”

Meslektaşları Vehbe ez-Zuhaylî de Bûtî hakkında şöyle demektedir: “Bûtî, kırk yıllık üniversite hayatında, İslâm âlemi ve özellikle Suriye'de hep ümmetin hayrı için

⁴⁴ Zühaylî, “*el-Bûtî ed-Dâiyetu'l-Evvel Vâsitetu'l-İkd*” 96.

çalıştığını, ondan ilim, dîn, ahlak, üniversitenin ilim ve eğitim menfaatine aykırı hiç faaliyet görmediğini, Bûtî'den kısaca bahsetmek gerekirse, onun çağdaş bir İslâm âlimi ve müceddit olduğunu, sağlam karakterli, iyi niyetli, ümmetin ahlakı ve Allah'ın şeriatı için son derece düşkün, Kitap ve Sünnete bağlı, hayatı güzel söz ve hikmetli vaazlarla dolu, bidatlerden uzak, selefî sâlihîne tabi ve her meydanda İslâm davetini yüceltmeye çalışan arkadaşımıdır.”⁴⁵

1.4.1. Bûtî'nin Üzerinde Etkili Olan Şahıslar

Bûtî, çeşitli yazılarında ve kitaplarında hayatına en çok etki eden şahsiyetlerden bahsetmiştir. Bunların başında Şâfî mezhebindeki ilmî derinliğiyle, tasavvuf ve takvasıyla tanınan babası Molla Ramazan el-Bûtî gelmektedir. Bûtî, babasının kendi üzerindeki etkisinden bahsederken şöyle demektedir: “Esas eğitimimi babamdan aldım. Babam ilk olarak bana, İslâm inancının temellerini öğretti. Sonra “Zehretu'l-Lebîb fi Sîreti'l-Habîb” adlı eser çerçevesinde, bana Rasullah'ın hayatını öğretti. Bundan sonra Arapça dil grameri olan nahiv ve sarfı öğretti. Bu vesileyle İbn Malik'in “el-Elfiyyetu fi'n-Nahvi” adlı manzum eserini ezberletti. Bana her gün beş altı beytini açıklardı. Bu beyitlerin anlamını iyice pekiştirdikten sonra, o gün bunları ezberlemeliydim. Bu şekilde Elfiyye'yi bir seneden az bir sürede baştan sona kadar ezberledim. O sırada henüz buluş çağına ermemişim.”⁴⁶ Babasının Bûtî'yi bu şekilde titizlikle çalıştırması, onun ilmî hayatının temelini oluşturduğu söylenebilir.

Babası, Bûtî'yi Şeyh Hasan Habanneke'nin medresesine gönderdiğinde kendisine ilmi sevdirmek için şu sözleri ifade eder: “Evladım! Bil ki, seni Allah'a götürecek yolun çöpçülükte gizli olduğunu bilsem seni çöpçü yapardım. Fakat düşündüm ve Allah'a götüren yolun O'nu ve dinini öğrenmek olduğunu gördüm. İşte bunun için seni bu yola sevk etmeye karar verdim.” Ardından ilim öğrenmekten maksat, diploma elde etmek veya bir vazife almak olmadığı konusunda kendisini şiddetle uyardığını, Allah'ın açacağı herhangi bir rızık kapısına ve mesleğe razı olacağına dair

⁴⁵ Zuhaylî, “*el-Bûtî Min Hilâli Kutubihî Fi'l-Fıkhi ve'l-Usûli*” 43.

⁴⁶ Bûtî, *Hâzâ Validî*, 57.

kendisinden söz aldığını ve babasının söylediği ve emrettiği her şeye rıza gösterdiğini söyler.⁴⁷

Bûtî, babasının gerek tavsiyeleriyle, gerek uygulamalarıyla hayatında her zaman var olduğunu, eserlerinde bunu her zaman dile getirmektedir. En küçük meselelerde bile, babasına danışmadan, onayını almadan hareket etmediğini, vefat edene kadar tavsiyelerine uyarak işlere giriştiğini, “Babam” adlı kitabında bir örneğini şöyle anlatır: “Babamın vefatından bir buçuk yıl önce Cezayir hükümeti tarafından Kostantiniyye şehrinde bulunan Emir Abdulkadir Üniversitesi’nde ilmî araştırmalar müdürlüğüne aday gösterildim. Meseleyi babama arz ettim. Bana, kabul etmememi söyledi ve daha önceki tavsiyesini tekrarlayarak sınırlı ve geçici durumlar hariç, gerekçesi ne olursa olsun Suriye’den ayrılıp başka bir ülkeye gitmememi istedi. Ben de Dımaşk’taki ilgili resmî makamlar aracılığıyla mazeretimi bildirdim.”⁴⁸

Bûtî’nin, babası Molla Ramazan’dan sonra en çok etkilendiği isimlerden biri, “et-Tevcîh el-İslâmî Koleji” (İslâmî Yönelim Koleji)’ni idare eden Dımaşk’ın saygın âlimlerinden Şeyh Hasan Habanneke’dir. Babası Bûtî’yi küçük yaşta bu zatın yanına gönderir. Bûtî, buradaki eğitimini şöyle anlatır: “Ma’had et-Tevcîh el-İslâmî adını alan bu camide 1953 yılının başlarına kadar kaldım. Gerçekten de ilmî hayatımın temeli bu yıllarda oluştu ve bu yıllarda çok şeyler öğrendim. Babam ve hocam Şeyh Hasan Habanneke’nin yanı sıra, medresede bulunan büyük talebelerin çoğu da bana hocalık yaptı.”⁴⁹

Bûtî’yi etkileyen en önemli şahsiyetlerden biri de ifadelerine göre hiç şüphesiz Üstat Bediüzzaman Said Nursî’dir. Bûtî, bu zatın bütün kitaplarını Osmanlıca’dan okuduğunu, Üstadın 1958’de yayınlanan biyografisini Türkçe’den Arapça’ya çevirdiğini ve ona olan hayranlığını şu şekilde dile getirir: “Arap dünyasında Bediüzzaman Said Nursî’nin hayatını yazan olmuş mudur bilemiyorum. Fakat ben onun hayatını yazmak için elime kalemi aldığımda, içimi ve ruhumu saran bir sevinç hissettim. O büyük zatın hayatını yazarken içtimaî, siyasi ve ahlaki açılardan dininde samimi Müslümanın, davasında sadık davetçinin ve amelinde ihlâslı âlimin hayatını

⁴⁷ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 59.

⁴⁸ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 152.

⁴⁹ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 63.

yazdığımı hissettim. Bu büyük davetçinin hayatını yazarken duyduğum mutluluğun sebebi yalnızca bu değildir. Mutluluğumun asıl sebebi, ihlâs, cihâd ve fedakârlıkla dolu hayatında ülkemizdeki âlim ve davetçilerin hayatlarında bulamadığım bir şeyi bulmamdır. Öyleyse, Bediuzzaman'ın hayatını yazarken duyduğum mutluluğun, ıssız bucaksız bir çölde susuzluktan ciğerleri kurumuş bir avcının gözünün önünde tatlı bir suyun parladığı andaki sevincini geride bırakması gibi garipsenmemelidir.”⁵⁰

Bûtî, ayrıca Üstat Bediuzzaman'ın yeni dönem Türkiye'sine yüce Allah'ın lütfettiği müceddit olduğunu söyler.⁵¹ Bûtî'nin Üstat Bediuzzaman'dan etkilendiğini “Bûtî'nin Edebi Kişiliği” adlı makalesinde dile getiren Abdulhadi Timurtaş, Bûtî'nin Bediuzzaman'a benzediğini şöyle ifade eder: “Nûrsî ve Bûtî'nin hemen hemen bütün eserlerini okuyan biri olarak aralarında çok benzerlik gördüğümü söyleyebilirim. Bu benzerliğin sebebi, sadece beslendikleri kaynakların aynı olması değildir. Bunda halefin seleften etkilenmesi söz konusudur. Zira Bûtî onun bütün eserlerini birinci elden okumuş ve hayranlığını birçok kez dile getirmiştir.”⁵²

Bûtî'nin “Şahsiyâtun İstevkafetnî” adlı eserinden hayatına etki eden isimler arasında İslâmî ilimlerde büyük bir etkinliğe ve yetkinliğe sahip olan İmâm Gazâlî'yi (v. 505/1111), tasavvufî ve zahitliğiyle bilinen Fudayl b. İyâd'ı (v. 187/803), yine örnek şahsiyetlerden Abdullah b. Mübarek'i (v. 181/797), tasavvuf önderlerinden Mevlana Celaleddin Rûmî'yi (v. 672/1273) ve son dönem İslâm âlimlerinden Mustafa es-Sibai'yi (v. 1384/1964) saymıştır.

Yıllarca ders kitabı olarak okuttuğu ve üzerine yazdığı dört ciltlik şerhi hayatının en hayırlı işi olarak nitelendirdiği el-Hikem kitabının yazarı Atâullâh el-İskenderânî (v.709/1287), fikhî görüşlerinden ve takvasından sürekli örnek verdiği, büyük İslâm âlimi İmâm Nevevî (v.631/1277), babasının yanında ders olarak okuduğu ve daha sonra kendisinin de ders verdiği er-Risâle'nin yazarı İmâm Kuşeyrî (v.465/1072) ve son olarak İmâm Rabbânî (v./1624) de Bûtî üzerinde etkili olan şahsiyetler olarak zikredebiliriz.

⁵⁰ Bûtî, *Mine'l-Fikri İle'l-Kalbi*, 315.

⁵¹ Abdulhadi Timurtaş “**Bûtî'nin Tecdît ve Müctehidlik Anlayışı**”, Bilge Adam Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 9-10. ss. 33-38, 34.

⁵² Timurtaş, “*Bûtî'nin Edebi Kişiliği*”, s. 677.

1.4.2. Üslup ve Kişiliği

Bûtî, İslâm âleminde büyük bir saygınlığa kavuşmuş ve büyük bir ilmî birikime sahip olmuştur. Sahip olduğu bu ilmî yeteneğini ve İslâm ilimlerine dair derin birikimini ele aldığı fikhî konuları ve problemleri açıklarken; hutbe, vaaz, konuşma ve eserlerinde kendisini hissettirmektedir. Ayrıca onun tedris ve talim üslubu öğretici, ilgi çekici ve mantıklıdır.⁵³

Bûtî, en az akademisyenliği kadar yazarlığı, vaizliği, hatipliği ve davetçiliğiyle de ön planda olmuştur. Bûtî'yi diğer âlimlerden ayıran en önemli husus, onun hem konuşmalarında hem de yazılarındaki üslubudur. Onun üslubunu ön plana çıkaran şey de dikkat çekici olan özgün ses tonudur. Onun konuşmaları ve yazmaları edebidir. Açık konuşması, hazır cevaplılığı, vaaz ve hutbelerinde hıçkırıklı üslubu, jest ve mimikleri ona teveccühün artmasına neden olmuştur. Bu nedenlerden dolayı vaazlarına ve hutbelerine her zaman geniş bir katılım olmuştur.⁵⁴

Bûtî'yi dikkat çeken biri haline getiren özelliklerden biri de, onun çevresine olan etkinliğinin farkında olması, hazır cevaplılığı ve İslâm'ın içindeki farklı fikirleri iyi bilmesidir. Bu özellikleri, onun farklı düşünce ve akımlarla etkili tartışmalar içine girmesine yol açtığı söylenebilir.

Bûtî, akademik olarak ilerledikçe İslâm ümmetinin sorunlarıyla daha fazla ilgilenmeye çalışmış, özellikle İslâm âleminin asrımızda geri kalmışlığının nedenlerinin tespiti üzerinde durmuştur. Bu hususu, eserlerinde sık sık görmekteyiz.⁵⁵ Davet ve davet metoduyla, İslâm âleminde özellikle Suriye'de birçok Müslümanın fikri uyanışında etkisi olduğu da bilinen bir gerçektir.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Mehmet Erdoğan, Şam'a yaptığı ziyaretlerde Bûtî ile ilgili izlenimlerini şöyle aktarmaktadır: "Ramazan el-Bûtî hocanın imanına şahidim. Çünkü ben o yüzü, her ne zaman gördüysem Allah'ı

⁵³ Christmann, "el-Bûtî", 130.

⁵⁴ Christmann, "el-Bûtî", 138.

⁵⁵ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **Meni'l-Mesul An Tahalufi'l-Müslimîn**, Mektebetu'l-Fârâbî, Dimaşk, 8-10; Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **el-İslâm ve'l-Asr**, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1998, 43.

hatırladım. O titrekle ve ıslak sesi, ne zaman duyduysam Allah'ı andım. Ağlamaklı dualarının her daim göğşe ağdığını hissettim. Ben onun simasında, bakışında ve duruşunda ilmî ile mütenasip tevazu gördüm, naif vücudunda temessül etmiş İslâm ahlakını sezdim. Saîd Ramazan el-Bûtî gibi allâmeler kolay yetişmiyor. Bazen Evkâf Bakanlığına bağlı bazı hocalara denk gelirdik. Hutbenin yarısı Esed'e övgü ile geçirdi. Hocanın hutbede Esed'in adını anarak dua ettiğini ben hiç duymadım. Ben Saîd Ramazan el-Bûtî'nin Esed ailesine bir gönül bağı olmadığı inancındayım.⁵⁶

1.4.3. Bûtî'nin Eleştirdiği Çağdaş Ekoller

Bûtî, birçok fikri akımlarla keskin tartışmalara girmiştir. Bunlardan bazıları dini, bazıları ise laik, materyalist veya sosyalist düşüncelere sahip taraflardır. O genelde geleneksel fikhî temsil etse de (Kur'ân, Sünnet ve önde gelen klasik otoritelerin, özellikle de İmâm Nevevî (v.631/1277), Gazâlî (v.505/1111) ve Şâfiî'nin (v.204/820) görüşlerine atıfta bulunsa da) bazen bu çerçevenin dışına çıkmıştır. Günümüzdeki meselelerle ilgilenmesi, hassas konulara girmesi ve ilmî üslubu, ona karşı eleştirilere yol açmasına sebep olmuştur. Bûtî'ye yapılan eleştirilerin dozunun onun kitaplarında, fetvalarında ve konferanslardaki sert tutumuna paralel olarak arttığı görülmektedir.

Bûtî, Selefler (özellikle Nasruddîn Elbânî), Müslüman Kardeşler ve Hizbu't-Tahrîr ile çeşitli polemiklere girmiştir. Teliflerinde ve konuşmalarında en çok eleştirilere tabi tuttuğu kesimlerden biri kendilerini ehl-i sünnetin yegâne temsilcileri olarak gören, kendilerine Selefî diyen kesimdir. Dolayısıyla Bûtî'ye en çok ve en sert eleştiri de seleflerden gelmiştir. Eleştirileri yapanların başında aslen Arnavutluklu olan, seleflerin en önde gelen âlimlerinden kabul edilen, 1999'da Ürdün'de vefat eden eş-Şeyh Nasruddîn Elbânî gelmektedir. Bûtî, bu konuyla ilgili “Lâ Mezhebiyye/Mezhepsizlik”, “es-Selefîyye/Selefilik” adlı eserlerini kaleme almıştır. Bûtî'nin ileriki dönemde Elbânî ile girdiği polemiği canlandırmak istemediği anlaşılmaktadır. Elbânî ile tartışmalarını soran bir dinleyicisini azarlamış ve eski meselelere geri dönmek istemediğini söylemiştir.

⁵⁶ Erdoğan, “Ramazan el-Bûtî” www.garibce.blogspot.com, (erişim: 02.04.2013).

Bûtî, Suriye’de laikliği savunan modernistlerden Tayyîp Tîzînî gibi sol şahsiyetlerle polemiklere girmiştir. Tayyîp Tîzînî İslâmî konularda Bûtî ile birçok kez televizyon programlarına katılmış, ona karşı İslâmî alanı savunurken, Tîzînî ise laik alanı ve tezlerini savunmuştur. Bu tartışmalar yeni asrın tartışmaları olarak bilinir. Bu tartışmalar, “*El-İslâm ve'l-Asr Tahaddiyât ve Âfâk*” adıyla kitaplaştırılmıştır.

1.4.4. Bûtî’nin Tasavvuf Anlayışı

Bûtî’ye göre “Tasavvuf” kelimesi, kadim bir düşünceye verilen yeni bir isimdir. Nefsi arınmanın tasavvuf kelimesiyle isimlendirilmesi, tasavvufun nefsi; haset, kibir, dünya ve makam gibi insanın duygularını ilgilendiren zararlı şeylerin sevgisinden arındırması ve Allah’ın sevgisi, rızası ve tevekkülüne yönlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Nefis, bu gerekli şeylerden uzaklaşmak için adeta çaba sarfetmekte, bundan dolayı insanın hayatında İslâm sadece görüntüden oluşmakta, birçok kez İslâmî görevlerini nefsin arzu ve isteklerini tatmin için kullanmaktadır. İslâm’ın gaye ve özünün, kalbi hastalıkları yok edip, kalplere Allah’ın rızasını, sevgisini, korkusunu, ihlâs ve tevekkülünü yerleştirmek olduğu bir gerçektir.⁵⁷

Bûtî, ayrıca “*Es-Selefiyyetü Merheletün Zemeniyyetün Mubâreketün Lâ Mezhebün İslâmî (Selefilik, İslâmî Bir Mezhep Değil Zamansal Bir Aşamadır)*” adlı eserinde tasavvuf konusuna şöyle değinmektedir: “Tasavvuf gerçek anlamıyla İslâm’ın özü ve Müslümanın kalbinin derinliklerindeki cevheridir. Onsuz olan İslâm, insanların birbirlerine karşı güzel görünme, soyut şekilcilik ve sloganlarından ibarettir. Bu öz Müslüman’ın kalbinde ilahi rağbet ve korku oluşturarak, bunun gerçek anlamda Allah sevgisi ve korkusuna dönüşümüyle tezahür etmektedir. Kalbini kirlerden, kötü düşüncelerden ve dünya sevgisinden temizler, haramlardan korunma ve kaçınma, farzları yerine getirme, kul hakkını gözetme duygularını artırarak güçlendirir.”⁵⁸

Bûtî’ye göre, Allah’ın kitabında defalarca davet edilen cihâttan esas maksat, nefisle mücadele ve nefsi manevi kirlerden temizlemektir. Mal ve can ile yapılan savaş,

⁵⁷ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **Es-Selefiyyetu Marheletun Zemeniyyetun Mübareketun Lâ Mezhebun İslâmî**, Dâru’l-Fikr, Dimaşk, 2010, 189-190. (Terc. Vecihi Sönmez, Selefiyye İslâmî bir Ekol Değil Zamansal bir Aşamadır, Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat Yayınları, İstanbul, 2009).

⁵⁸ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 117-118.

bu esas cihâd ağacının bir dalı sayılmaktadır. Ayrıca Kur’ân’ın birçok âyetinde değişik üsluplarla nefsi kirlere arınmaya davet etmektedir.⁵⁹ Örneğin, Yüce Allah bir âyette şöyle buyurmaktadır: “*De ki: İstermisin temizlenmeyi ve sana Rabbinin yolunu göstereyim de korkasın, saygı duyasın.*”⁶⁰

Bûtî, Rasulullah (s.a.v.)’ın Hz. Ömer ve Ebû Hüreyre (r.a.) tarafından rivâyet edilen hadîste “İhsan nedir?” sorusuna verdiği cevapta, “*İhsan; Allah’ı görüyor gibi ibadet etmen, eğer onu görmesen de muhakkak ki o seni görüyordur*”⁶¹ buyurmasından hareketle, bu dereceye ulaşmanın ancak nefsi tezkiye etmek, ihlas, Allah sevgisi ve korkusunu kalbe yerleştirmek, ona tevekkül edip, onun rızasını taleple mümkün olabildiğini belirtir. Bûtî’ye göre, bunlar dinin özünü temsil ettiğinden dolayı hiçbir sadık Müslüman bu gerçekleri görmezlikten gelemez ve tasavvufun amacı da budur.⁶²

Bûtî, bu nefsi tezkiye yolunda çaba sarfetmenin ve imani hakikatleri kalbe yerleştirmenin İslâm âlimlerinin üzerinde ittifak ettikleri bir husus olduğunu, Allah’ın kitabı ve Resûl’ünün sünnetinin kaynak teşkil ettiği İslâm şeriatına mutabık olduğu sürece, çok makbul ve güzel olduğunu, bunun aksine sabit İslâm ahkâmına muhalif olan şeylerde batıl ve reddedilen menfî hususlar olması gerektiğini vurgulamaktadır.⁶³

Bûtî, İslâm’ın hakikat ve özünde ictihâdî ameller ve yolların meşru oluşu ve bu bağlamda tasavvuf deyiminin buna dâhil olması ile ilgili örnekler vermekte ve ona düşmanca davranıp onunla mücadele edenlerin çok çeşitli olduğunu ifade etmektedir. Kur’ân ve Sünnete uygun olan tasavvufun İslâm’ın özü olduğunu, insanı imanın semeresine götüren bir merdiven olduğunu, tasavvufun amacı, nefsi arzu isteklerden ve şehvi şeylerden temizleyip, Allah ve Resulünün sevgisine ulaştırmaya götüren yol olduğunu belirtir.⁶⁴

Bûtî tasavvuf isminin gelişimiyle ilgili şöyle der: “Nefsin tezkiyesi konusunda en büyük örnek ve kılavuz Resulullah (s.a.v.)’tır. Daha sonra bu ümmetin öncüleri olan

⁵⁹ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 189-190.

⁶⁰ en-Naziât, 79/18-19.

⁶¹ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, el-Buhârî, “**Sahîh (el-Câmiu’s-Sahîh) I-XIX**”, (Thk. Muhammed Zühreir en-Nâsır), Dâru Tûku’n-Necât, 2001, “İmân”, I, 19, (50).

⁶² Bûtî, *Es-Selefiyye*, 191.

⁶³ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 189.190.

⁶⁴ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 189-190.

sahabîlerdir. Bu isimlendirmelerle ilgili tartışma ve sorunlar kişinin hakîkati anlamasına engel olmamalıdır. Zira öz olan bu tasavvufun İslâm'ın ilk devirlerinde zaten ismi yoktu. Onun aslı ve kaynağı kişiyi nefsi arındırmaya ve ihsan derecesine ulaşmaya davet eden gerçek İslâm'dı. İslâm kişilerin dış görünüşlerinden oluşan soyut sloganlara dönüştürülüp daha sonra kişilerin kalplerinin içerisinin boşaltıldığı ve bu ulvi şiarların tersi ile hareket etmeye başladığı tehlikesi fark edilince, Allah'ın zikri ve her an onun murakabesi altında olduğunu düşünen kimseler gerçek İslâm'ı belirginleştirmek istediler. Kendilerine “mutasavvıf” (tasavvuf ehli), bu kalbi bağlılığa da “tasavvuf” ismini verdiler. Bugün bu ismi anmamızın hiçbir zararı yoktur”.⁶⁵

Bûtî, tasavvufun reddedilip İslâm dışı görülmesi gerektiğine dair hararetle talepleri kabul etmez ve şöyle der: “Ben bir Müslümanın Allah'ın mescidinde kardeşleriyle namazda rükû ve secdeye vararak onların Allah'a yöneldiğini hissetmesine rağmen, zikir meclislerinden kaçmasına şaşıyorum. Ellerini kaldırıp Allah'a yönelmiş Müslümanları görünce, onun sanki Allah'a isyan görmüş gibi bir hisse kapılması şaşırtıcı değil midir?”⁶⁶

Bûtî, babasının kendisini tasavvuf ehline karşı sû-i zanda bulunmaktan sakındırıp, uyardığını, küçükken yakalandığı amansız bir hastalıktan kurtulduktan sonra kendisine yönelik nasihat ve tavsiyelerini yazdığı kitapçıkta “Tasavvuf önderlerine sû-i zanda bulunma, onları küçümseme. Çünkü onların eti zehirlidir. Belki de onlar Allah'ın büyük velilerindedir. Kuşkusuz Allah'ın velilerini küçümseyen ve onlara kötülük eden şu kutsî hadîsin tehdidi altına girer: “*Kim benim bir velime düşmanlık ederse ona karşı savaş ilan ederim*”⁶⁷ diyerek bu âlimler hakkında kendisine tavsiyelerde bulunduğunu ifade eder⁶⁸.

Bûtî'yi tamamen sûfî çizgide göstermek doğru olmaz. En azından kendisinin de itiraf ettiği gibi pratik açıdan bir sûfî değildir. Lakin tarihi tasavvufî zemine sahip çıkmaktadır. Hallâc-ı Mansûr⁶⁹ ile ilgili görüşlerinden dolayı Bûtî'yi tasavvuf karşıtı

⁶⁵ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 98-99.

⁶⁶ Christmann, “*el-Bûtî*”, 144.

⁶⁷ Buhârî, *Rikâk*, VIII, 105, (6502).

⁶⁸ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 111.

⁶⁹ Hüseyin b. Mansûr el-Hallâc, 858 yılında İran Beyzâ'da doğmuştur. Dedesinin mecûsî olduğunu, babası pamukları, yünleri temizleyip, taradığından dolayı ona pamuk atan anlamında Hallâc lakabı

sayanlar olsa da o, tasavvuf karşıtı olmayıp sadece pratikte sağlıklı bir yapının kalmadığını savunmaktadır ve “Bir sağlam şeyh bulsam da ben de biat etsem” demektedir. Zaten yazıları ve kitapları da ekol olarak tasavvufa taraftar olduğunu göstermektedir.⁷⁰

Şimdi Bûtî'nin tasavvuf ehlinin kimi önemli uygulama ve görüşleri ile ilgili değerlendirmelerini ele alacağız.

1.4.4.1. Zikir Halkaları

Bûtî, bazı kesimlerin özelde ise, seleflerin belli bir tarzda ve vakitlerde zikir halkalarını inkâr ettiklerini, bu tür uygulamaların selef asrında bilinmediği, kitap ve sünnette hiçbir delîlinin bulunmadığını, “*O kimseler ki yüce Allah'ı yan taraflarına uzandıkları, otururken ve ayakta oldukları halde zikrederler*”⁷¹ bu âyetin delâletinin umûmî olduğunu, bu hükmü istisnâ ve tahsîs eden farklı bir hüküm gelmedikçe, aynen devam ettiğini, dolayısıyla herhangi bir şekil ve vakitte malum olan tarz dışında zikrin yapılmasını uygun görmediklerini ifade eder.⁷²

Bu iddialara karşı Bûtî, bütün bu yapılan zikir halkaları Kur'ân nassının umûmî delâletine göre meşru ve güzel olduğunu, Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)'nin merfû olarak rivâyet ettiği “*Hiçbir kavim yok ki Allah'ı zikrettiğinde melekler onları kuşatıp üzerlerine rahmet ve sekine bırakmasın*”⁷³ ile Ebû Hüreyre (r.a.)'nin merfû olarak rivâyet ettiği “*Allah'ın seyir halinde zikir meclislerine tabi olan faziletli melekleri vardır*”⁷⁴ hadîsleri, zikrin ancak belli durum ve vakitlerde mümkün olabileceğini

uygun görüldüğü rivâyet edilir. Sûfî bilgini Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'den 2 yıl boyunca dersler aldığını, Cüneyt el-Bağdâdî ile tanıştığını, Onun vahdet-i vücûd düşüncesi ile “ene'l-Hak” gibi bazı sözlerinden dolayı dönemin bazı âlimleri tarafından şiddetle eleştirildiğini, ta ki Abbasi halifesi Muktedir'in buyruğu üzerine 922'de Bağdat'ta idam edildiği belirtilmektedir. (Hatîp el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdât I-IV**, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, VIII, 113).

⁷⁰ Özcan Mustafa, “**Elbani ve Bûtî Çizgisi**”, Yeni Akit Gazetesi, www.habervaktim.com, 29 Haziran 2011, (erişim: 02.07.2011).

⁷¹ Âl-i İmrân 3/191.

⁷² Bûtî, *Es-Selefiyye*, 191.

⁷³ Müslim b. Haccâc, Ebû'l-Hüsen en-Nisâbûrî, “**el-Câmiu's-Sahîh I-V**”, (Thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki), Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, Beyrût ty “*Kitâbu'z-Zikr*”, IV, 2074, (2699); Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid, İbn Mâce, “**es-Sünen I-II**”, (Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki), Dâru'l-Fikr, Beyrût ty. “*Zikir*” II, 1245, (379).

⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, “**el-Müsned I-L**”, (Thk. eş-Şeyh Şuayib el-Arnâvût), Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1999. “*Zikir*”, XIV, 527, (8927).

gösterdiğini belirtir. Bûtî, bu hususta herhangi bir delîl bulunmadığı gibi, muayyen vakitlerde yapılmasını gerekli kılan bir emre de rastlanmadığını, dolayısıyla bu meselenin ictihâdî olduğunu ictihâdî meselede karşıt görüşü bidat, hurâfe, fisk ve dalâletle nitelemeye, ona düşmanca davranmanın hiçbir dini dayanağı olmadığını ifade eder.⁷⁵

1.4.4.2. Allah Lafzının Zikir Olup Olmadığıyla İlgili

Bûtî, kendilerini selefiler diye tanıtan bazı kesimlerin Allah'ın müfret ismi olan sadece “Allah” ismiyle zikretmenin haram olduğunu, bu şekilde Allah'ı zikredenleri delâlet ehli olarak nitelediklerini, İbn Teymîyye'nin de bu şekilde Allah'ı zikredenleri bidat ehli olarak vasıflandırdığını, görüşlerine delîl olarak da Kur'ân'da ve Sünnette geçen bütün zikir lafızlarının tam bir mana ve hüküm taşıyan cümle veya kelimelerden oluştuğunu söyler. Dolayısıyla Allah lafzını müfret bir şekilde zikretmek tam bir mana ve hüküm taşımadığından bidat ve batıl olduğunu ifade ederler.⁷⁶

Bûtî, Müslümanların tamamının Allah lafzını zikir olarak kullanmada herhangi bir sakınca olmadığı konusunda ittifak ettiklerini, bu husustaki delîllerinin, Yüce Allah'ın “*Rabbinin adını sabah ve akşam an*”⁷⁷ âyetinin olduğu, rab isminin ilkinin de Allah olduğunun, bilinen bir durum olduğunu belirtir. Ayrıca Yüce Allah'ın buyurduğu “*Rabbini, sabah, akşam, yüksek sesle olmayan bir sesle, kendi kendine, ürpertiyle, yalvara yalvara ve için için zikret. Gaflete kapılanlardan olma*”⁷⁸ âyetinde “*gaflete kapılanlardan olma*” cümlesinin Allah'ın isim ve sıfatlarından herhangi birinin kalpte tecelli etmesi, onu dipdiri tutması anlamına geldiğini ifade eder.⁷⁹

Bûtî, rahmetli babasının kendi aile efradını Pazartesi ve Perşembe günlerinde sabah namazından sonra Allah'ı zikretmek için topladığını, bu uygulamasına vefatından sonra da devam ettiklerini söyler ve bu meseleyle ilgili görüşünü şöyle belirtir: “Bazı insanların Allah lafzını tek başına zikretmenin meşru olup olmadığı konusunda ortaya attıkları tartışmalar seni, Müslümanlığında samimi olup, Allah sevgisinin kalbinde yer

⁷⁵ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 192.

⁷⁶ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 193.

⁷⁷ el-İnsan, 76/25.

⁷⁸ el-Arâf, 7/205.

⁷⁹ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 194.

ettiği her Müslüman'ın gafil olmadığı, bu hakîkatten soğutmasını. Kalbinin bu korkunç tartışmanın etkisinden kurtarman için şu âyeti hatırlaman yeterlidir. “*Rabbini adını an ve bütün benliğine O'na yönel*”⁸⁰. Cenâb-ı Hak'ın ilk ismi Allah'tır. Farkında olarak ya da olmayarak Allah'ın bir emri konusunda Allah ile tartışanların haline şaşarım.”⁸¹

1.4.4.3. Tevessül ve Teberrük

Bûtî, tevessül ve teberrükün eşanlamlı iki kelime olduklarını “bir aracı yoluyla hayır ve bereket aramak” anlamına geldiklerini belirtir. Şu delil ve gerekçelere dayanarak tevessül ve teberrük'ün caiz olduğunu söyler:

1) Resulullah (s.a.v), Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde ikameti sırasında, yemeğinin arta kalan kısmını geri gönderdiği vakit Ebû Eyyûb ve hanımı, Onun yemek tabağındaki parmak izlerinden bereket ummaktaydılar. Bûtî'ye göre Resulullah'ın bunu duyması ve engellememesi, Onun ardından kalanla teberrük etmenin, Resulullah'ın onayladığı meşru bir iş olduğunu göstermektedir.⁸²

2) Buhârî, Kitâbu'l-Libâs'ta saçın konu edildiği babda şu hadîsi rivâyet etmiştir: “*Resulullah'ın hanımı Ümmü Seleme, Resulullah'ın bir miktar saçını bir şişe içinde koruyordu. Sahâbeden birine nazar değse veya başına bir musibet gelse, Ümmü Seleme'ye içinde su bulunan bir kap gönderirdi. O'da bu saç tellerini suya batırırdı. Sonra bu suyu alır, şifa dileyerek ve bereket umarak içerlerdi.*”⁸³

3) Müslim, Kitâbu'l-Fezâil'de, “Resulullah'ın Terinin Hoşluğu” babında Resulullah'ın Ümmü Süleym'in evinde öğle uykusunda yatarken terlediğini, terinin döşek üstünde bulunan deri parçası üzerinde toplandığını, Ümmü Süleym gizliden bir bez parçası ile birikmiş olan teri alıp, sıkarak cam şişeye koyarken, Peygamber Efendimiz'in uyandığını, Ümmü Süleym'e ne yaptığını sorunca “*Ya Resulullah! Biz*

⁸⁰ el-Müzemmil, 73/8.

⁸¹ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 65.

⁸² Bûtî, *Fıkhu's-Sîre*, yayın yeri yok, 1987, 147.

⁸³ Buhârî, *Kitâbu'l-Libâs*, VII, 160, (5896).

çocuklarımız için bunun bereketini ümit ediyoruz” der, Resulullah (s.a.v) “iyi düşünmüşsünüzdür”⁸⁴ diye cevap verir.

4) Buhârî ve Müslim’de yer alan rivâyetlere göre sahâbe, Resulullah’ın abdest suyunun arta kalanına koştukları,⁸⁵ elbisesi⁸⁶ ve içinde su içtiği bardağı⁸⁷ gibi eşyalarıyla hayır ve bereket umdukları ifade edilmektedir.

Bûtî, Rasulullah (s.a.v)’in rehberliğinden ve ashabının tutumundan hareketle Resulullah ile tevessülün caiz olduğunu apaçık bir şekilde ortaya koyduğunu, İslâm şeriatının da bize yağmur talebinde duamızın kabulü için Hz. Muhammed’in ehl-i beytinden salih insanların bereketinden istifade edilebileceğini öğrettiğini, fâkihler ve imâmların çoğunun yağmur talebi ya da başka bir sebeple salih ve müttaki insanlarla ehl-i beytin ferdinden şefaât talebinde bulunmanın müstahab sayılacağı konusunda ittifak ettiklerini belirtir.⁸⁸

Allah Resulü ve salih kimselere tevessül etme konusunda, selef uleması arasında İslâm’ın ilk üç asrında herhangi bir ihtilaf ve münakaşaya şahit olmadığı, bu anlamda ashabın Hz. Peygamberin teri, abdest suyu ve saçlarına teberrük niyetiyle sürerek ona tevessül ettikleri sahîh hadîs kaynaklarında mevcut olduğunu belirtir.

Bûtî, yürekleri Resulullah’ın sevgisini hissetmeyen kimseler, hakîkatten sapmış ve Resulullah’ın etkisinin vefatından sonra kesintiye uğradığı, dolayısıyla onu vesile edinmenin de kesinlikle etkisiz bir şeyi vesile edinmek anlamına geldiğini gerekçe göstererek, vefatından sonra Resulullah’ın zatını vesile edinmeyi yanlış bulduklarını, ancak bu gerekçenin gerçekten şaşkıncu bir bilgisizliği gösterdiğini belirtir. Çünkü Resulullah’ın bedenini veya ondan kalan şeyleri tevessül ve teberrük aracı görmek, ona herhangi hakîkî bir etki isnat etmek olmadığını, bundan Allah’a sığındığını, bunun

⁸⁴ Müslim, *Kitâbu’l-Fezâil*, IV, 1815, (2331); Ahmet b. Şu’ayb, en-Nesâî, “**es-Sünen I-VIII**”, (Thk. Abdulfettâh Ebû Gudde), Mektebetu’l-Matbûatu’l-İslâmiyye, Haleb, 1986, “*Kitâbu’l-Îmân*”, VIII, 218, (5371).

⁸⁵ Buhârî, “*Kitâbu’l-Vudû’*”, I, 49, (187).

⁸⁶ Buhârî, “*Kitâbu’l-Edeb*”, VIII, 14, (6036); Müslim, “*Kitâbu’l-Libâs*”, III, 1641, (2069).

⁸⁷ Buhârî, “*Kitâbu’l-Îtisâmi Bi’l-Kitâbi ve’s-Sünneti*”, IX, 106, (7341).

⁸⁸ Bûtî, *Fikhu’s-Siyre*, 51. Ayrıca bkz. Ahmed b. Ali el-Askalanî, **Fethu’l-Bârî Şerhu Sahîh-i Buhârî I-XIII**, Dâru’l-Marife, Beyrût, 1379, II, 497; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, **Neylu’l-Evtâr I-V**, Dâru’l-Kalem, Beyrût, 1297, I, 7; Muhammed b. İsmail Emîr es-Sanânî, **Subulu’s-Selâm I-IV**, II, 81-82.

anlamının Resulullah'ın Allah katında en üstün varlık olduğu ve Allah'ın kullarına rahmet olarak gönderdiğini kabul etmek olduğunu, bu bakımdan Resulullah'ın hayatta oluşu ile vefatından sonrasını birbirinden ayırmanın çözümü olmayan tuhaf bir karışıklığa sebep olduğunu ifade etmektedir.⁸⁹

1.4.4.4. Râbıta

Bûtî, müridin Allah'ı zikretmeye başlamadan önce şeyhini düşünmeye ve tasavvur etmeye başlaması anlamında olan rabitanın bidat ve haram olduğunu, bu tür uygulamanın tasavvufun özünde olmadığını, sonradan tasavvufa sokulduğunu ve hakîkî tasavvuf ile hiç bir alakasının olmadığını söyler. Ona göre, rabıtaya bu yanlış olduğu kadar tehlikeli olan manayı veren, son devir bazı tarikat şeyhleri olduğunu, maksatlarının da müritlerini kendilerini yüceltmelerini istemelerine dayandığını ifade eder.⁹⁰

Bûtî, tasavvuf geleneğine sahip çıkarken, rabıtayı eleştirmektedir. Ancak, Bûtî'nin aksine rabıtayı sahîh kaynaklara dayandırarak, meşru ve faydalı olduğunu ifade eden âlimler de vardır⁹¹.

1.4.5. Bûtî'nin Siyaset Anlayışı

Bûtî'nin babası Molla Ramazan siyasete mesafeli olmasına rağmen Bûtî'nin kendini bundan koruyamadığı görülmektedir. Bûtî, gençlik yıllarında Suriye Müslüman Kardeşleri ile karşılaşır. O dönemde popüler olan Mustafa Sıbâî'ye büyük sempati duyar. Ellili yılların başında Suriye Müslüman Kardeşleri ile yakın ilişkisi olan Râbıtu'l-Ulemâi'd-Dîniyye tarafından düzenlenen haftalık hitabet programların meraklı bir dinleyicisi olarak katılır⁹².

Bûtî, Müslüman Kardeşlerin bazı ideallerini paylaşmakla birlikte, bu harekete mensup olan bazı kişilerin Nusayrilere, Baas Partisi ofislerine, polis istasyonlarına ve askeri birliklere saldırılar düzenlenmesinin, onun uzaklaşmasına aynı zamanda sistemin

⁸⁹ Bûtî, *Fıkhu's-Sîre*, 253.

⁹⁰ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 102.

⁹¹ Mahmûd el-Alûsî, **Ruhû'l-Meânî I-XXX**, Dâru İhyau't-Turâs, Beyrût, ty. XXVIII, 107; Ahmed b. Teymîyye, **Mecmûu'l-Fetâvâ I-XXXVII**, Dâru'l-Vefâ, İskenderiyye, 2005, X, 608.

⁹² Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 127.

yanına çekildiği görüntüsüne sebep olduğu söylenebilir. Bûtî, ortaya çıkan olaylardan sonra siyasal İslâmcı çizgi olarak anılan Müslüman Kardeşler ve benzeri İslâm ile siyaseti mezceden anlayışlara ve hareketlere karşı olduğu izlenimi verir.⁹³

Halep'te 1979'da 32 kişinin öldürüldüğü Midfâiyye Askeri Okulu saldırısı sonrası, Enformasyon Bakanlığı yetkilileri tarafından Bûtî aranıp, televizyonda bu saldırıyla ilgili konuşması istenir. Bûtî, bu isteğe icabet ederek konuşur. Bir başka seferde Suriye Vakıflar Bakanı Dr. Muhammed el-Hatîp tarafından, hicri 15.nci yüzyılın başlangıcı münasebetiyle yapılacak programa katılması ve Hâfız Esed'in huzurunda konuşması istenir. Yine seksenli yılların başında Hâfız Esed'in aldığı bazı kararlar ve düzenlemeler neticesinde Bûtî televizyona davet edilir ve teşekkür etmesi istenir. Neticede Bûtî, onları kırmaz ve bu davetlere icabet eder.⁹⁴

Toplumsal bir figür olarak Müslüman Kardeşler'den git gide uzaklaşan Bûtî'nin, 1979'dan sonra artan bir oranda Hâfız Esed'in ilgisine mazhar olması ve özellikle de Suriye televizyonunda düzenli olarak konuşma yapması için, ona yaptığı teklifi kabul etmesinin, halk arasında güvenilirliğinin azalmasına sebep olduğu söylenilebilir. Bu olay, toplumsal bir figür ve yüksek dereceli bir âlim olarak Bûtî'nin hayatında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Sadece bir kaç yıl sonra, 1982'de bütün Suriye'yi saran şiddetli ayaklanmaların doruğa çıktığı bir dönemde, ondan yeni asrın (on beşinci hicri asrın) gelişi vesilesiyle bir konuşma yapması, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esed'e itaatkâr hitap etmesi istenmiştir. Bûtî'nin bu teklifi kabul etmesiyle iyice siyasetle iç içe bir hal aldığı söylenebilir.⁹⁵

Hükümet İslâmî yayınlara uygulanan sıkı sansürü, dini televizyon yayınlarının tamamen yasaklanışını ve kamu kuruluşlarında hicap ve nikap gibi kadın örtülerinin giyilmesinin yasaklanmasını ortadan kaldırdığında Bûtî, Başkan Esed'e televizyondan teşekkür etme davetini de kabul eder.⁹⁶

⁹³ Christmann, "*el-Bûtî*", 135.

⁹⁴ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 140.

⁹⁵ Christmann, *el-Bûtî*, 136.

⁹⁶ Christmann, *el-Bûtî*, 136.

Bûtî, bütün bu katılımlarını babasına danışarak yaptığını ve onun tavsiyesiyle hareket ettiğini belirtir. Ayrıca, bütün bu siyasi programlara katılımlarını İslâm'a hizmet amacıyla, Allah rızası, iyiliği tavsiye etmek amacıyla yaptığını, idarecilere doğrudan nasihat etmenin büyük sevap olduğu düşüncesiyle bu tür programlara katıldığını söyler.⁹⁷

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Suriye ile ilgili yaptırdığı araştırmada, Bûtî'nin etkinliğine değinerek, onun hakkında şunları söyler: "Hafız Esed zamanından beri Esed ailesine yakın isimlerden birisidir. Nitekim Hafız Esed'in cenaze namazını bizzat kendisi kıldırıştır. Daha sonra oğul Beşşâr Esed ile de iyi ilişkiler kurmuştur. Bu yakınlığın neticesinde Bûtî, Suriye'de önemli bir dini makam olarak değerlendirilebilecek Emevî Camii İmâmlığına getirilmiştir. Hama olaylarında Müslüman Kardeşlere karşı bir tavır almış, söylemlerinde âlimleri siyasete girmemeye ve siyasetten uzak durmaya çağırıştır."⁹⁸

Bûtî, Suriye'de 2011'de çıkan son krizde de halk gösterilerine karşı çıkmış, halka "kendilerini sapkın yuvalara yönelmek isteyenlerin peşine düşmemeleri" çağrısında bulunmuştur. Suriye'deki gösterileri destekleyen Müslüman Âlimler Birliği Başkanı Yusuf el Karadavî'ye "kargaşa yöntemi, ülkedeki fesadı düzeltmek yerine daha büyük fesatlara yol açar" sözleriyle karşılık vermiştir. Suriye'deki son olaylara ilişkin Esed rejiminin "dış komplo" söylemini benimseyen Bûtî, Suriye'deki gösterileri büyük haramlardan saymış ve halkı gösterilerden uzak durmaya çağırıştır.⁹⁹

Bûtî'nin ilmî birikimi ve yeteneği çok ileri seviyede olmasına rağmen, siyasi tercihleri ve siyasetle olan ilişkisi onun bu ilmî yetkinliğini gölgede bıraktığını düşünenler de vardır. Bunlardan biri de Türkiye'de Bûtî ile ilgili eleştiriler yazan araştırmacı yazar Mustafa Özcan'dır. Özcan, yazılarında Bûtî'nin siyasi tercihinin bütün fikhî ve akîdevî duruşunu altüst ettiğini belirtir.¹⁰⁰

⁹⁷ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 141.

⁹⁸ SETA, "**Suriye'de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya**", Sayı: 3, Şubat, 2013, ss. 128-129, 128.

⁹⁹ SETA, "*Suriye'de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya*", 129.

¹⁰⁰ Mustafa Özcan, "**Bûtî Modeli Ulema**", Yeni Akit Gazetesi, 19 Haziran 2011. www.habervaktim.com, (erişim: 05.09.2011).

Bûtî, dinî anlamın ötesinde, siyasî olarak da Arap baharı denilen gelişmelerin, İslâm'ın ve Müslümanların aleyhine olduğuna inandığını açıkça beyan eder. O, bu başkaldırmaların tümünün İsrail senaryosu olduğunu, bu hareketlerin ardından İslâm ülkelerini çeşitli bölgelere böleceklerini savunur. İslâm için çok tehlikeli gördüğü siyasi bir hareketi durdurmaya çalışmak, haliyle kendisinin görevlerinden olacaktır¹⁰¹.

Kanaatimce Bûtî'nin siyasete yakından ilgilenmesi iyi niyetinden dolayıdır. Birçok kez bunu dile getirmiştir. Arap baharının başından itibaren Suriye olaylarında takındığı tavra baktığımızda, Bûtî'nin 2011'de Suriye diktasına karşı başlatılan silahlı isyanda ilk başta muhaliflerin demokratik hak taleplerini makul görerek Esed rejimiyle uzlaşmayla yetinmelerinde fayda görüyordu. Sonra gidişatın kötü olduğunu ön görünce, silahlı muhalefetin iç savaşa dönüşeceğini, bunun da ülkeyi kazananı olmayan bir çıkmaza sürükleyeceğini düşünüyordu. Onun silahlı isyana karşı çıkararak rejim taraftarı görünmesinin yanı sıra, muhalifleri öldürmenin caiz olmadığını açıkladığını da kamuoyu biliyordu. Böylece her iki tarafı da şiddet kullanmaktan uzaklaştırmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Bûtî, Suriye rejimine destek vermişse bu tutumunda ilk başta hata yaptığı söylenebilir. Fakat Suriye'de 2011'de başlayan ve hala devam eden (2014) iç savaşta, ölenlerin sayısı yüz bini geçtiği bu aşamada, bu içihadın hatalı olup olmadığı sükûnetle müzakere edilebilir. Nitekim böyle düşünenler az değildir. İlahiyatçı Yazar Suat Yıldırım Bûtî ile ilgili yazdığı makalesinde, Bûtî'nin siyasi tercihini şöyle değerlendirmektedir: “Merhum Bûtî, akıbeti sezdiği için milletini tehlikeden kurtarmaya çalışıyordu. O bu görüşünde yalnız da değildi. Otuza yakın Halep ulemasının kurduğu Halep Ulemaları Birliği'nin silahlı isyana karşı olduklarını, almaları gereken haklar konusunda rejimle müzakereyi uygun bulduklarını, ama heyecanlı gençlere bunu anlatamadıklarını, tünelin sonunda ışık göremediklerini söylemişti. El-Bûtî ile ortak hareket etmediklerini, onun müstakil olduğunu, birbirinden bağımsız beş Sünnî ulemâ halkasının da kendileri gibi düşündüklerini ifade etmişti. Onlar bu karanlık fitneden,

¹⁰¹ Ramazan Biçer, Fehmi Soğukoğlu, **Arap Baharının Dinamiği: Ulû'l-Emre İtaatin Teolojisi (Yusuf el-Kardâvî ve Muhammed Said Ramazan el-Bûtî Örneği)**, Kelam Araştırmaları, 10:1, 2012, ss. 19-30, s. 28.

hercumerç'ten (karişıklık), yalanın tahribatından, iç savaşın dehşetinden endişe ediyorlardı¹⁰².

2011'de Suriye'de başlayan hâdiseler 2014 başı itibariyle maalesef Bûtî ve onun gibi düşünenlerin endişelerinde haksız olmadıklarını göstermiştir. Yetmiş seneden beri ilmî ve takvasıyla maruf 84 yaşındaki bu zât "İmân Camii'nde kürsüde İslâm'ı anlatırken şehit edildi. Hangi yönden bakılırsa bakılsın, böylesi bir vahşet mukaddesatı pervasızca çiğnemiştir. İşte bu hâdise onun sezdiği tehlikenin en müthiş uygulaması idi.¹⁰³ Bütün bunları yan yana getirdiğimizde Bûtî'nin içtihadının yanlış olmadığı söylenebilir.

Bûtî'nin biyografisi, eserleri ve ilmî kişiliğiyle ilgili sunduğumuz bu genel tablodan sonra, takip eden bölümde, fıkıh çalışması açısından önemli olan Bûtî'nin delîl anlayışı, ictihâd ve taklît ile ilgili görüşlerini ele alacağız.

¹⁰² Yıldırım, *Bûtî'yi Anarken*, 6.

¹⁰³ Yıldırım, *Bûtî'yi Anarken*, Aynı Yer.

İKİNCİ BÖLÜM

BÛTÎ'NİN USÛL-I FIKIHLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Bûtî, fıkıhın oluşum, gelişim ve günümüze kadar gelmesinin temelini teşkil eden en önemli ilimin “usûlu'l-fıkh” olduğunu söylemekte ve usûl âlimlerin çoğunun tercih ettiği şu tanımı vermektedir: “Fıkıhta şer'î delîllerin tespiti, onları tek tek uygulama ve onlardan hüküm çıkartma metotlarını inceleyen ilimdir. Başka bir tabirle, hükümleri ortaya çıkarmak için, şer'î kaynakları bilmenin gerekliliği ile oluşturulan ilmî yöntem ve bu yöntemle doğru bir şekilde hükümleri istinbât etmektir. Bûtî, usûlu'l-fıkh'a kısaca “nasları yorumlama kaideleri” demektedir.¹⁰⁴

Bûtî, bu ilmî yöntemin Arap lügatında ittifak edilmiş kurallar, tevhit ve akîde ilminin ilkeleri ile şer'î hükümler ve sabit naslardaki sağlam delîllerden beslendiğini, bu ilmin lafızların delâletini, emir, nehiy, umûm ve husûsu, şer'î kaynaklar arasında icmâ ve kıyasın değerini vb. hususları açıkladıklarını belirtir¹⁰⁵.

Bûtî'nin, usûlu'l-fıkh konularında genelde klasik usûlcuların yöntemini takip ederken, özelde de Gazâlî, Âmidî ve Râzî'nin görüşlerine itimat ettiği görülmektedir.¹⁰⁶

Bûtî, ders verdiği öğrencilerine sürekli tekrarladığı şu husus onun fıkıh ve usûlde hassasiyet gösterdiği noktayı ortaya koymaktadır: “Günümüzde fıkıh ve usûlu hakkında yazılanlar ne kadar açık ve faydalı olursa olsun, bu durum sizi fıkıhın ana kitapları (klasik kitapları) okuyup araştırmaktan alıkoymasın. Fıkıh ve usûlu hakkında yazılan yeni kitaplar, eskilerin anlaşılması ve kapalı kalan sözlerin anlaşılmasına yardımcı

¹⁰⁴ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *İşkâliyetu Tecdîdi Usûli'l-Fıkh*, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk, 2006, 159; Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 9.

¹⁰⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 10.

¹⁰⁶ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 95.

olmaktadır. Eğer geçmişte yazılan ana kitaplar olarak bilinen çalışmaları okuyup araştırmasak, ilmimize güven kalmaz.”¹⁰⁷

Bûtî’nin öğrencilerine bu tavsiyesi, onun fıkıh geleneğine ve klasik fıkıh âlimlerine olan bağlılığını bu hususa olan hassasiyetini ve takip ettiği fikhî çizgiyi bize göstermektedir.

2.1. DELİL ANLAYIŞI

Bûtî, fikhî hükümlerin istinbât edildiği delillerinin asli deliller ve fer deliller olmak üzere ikiye ayrıldığını, ittifak edilen asli delillerin Kur’n, Sünnet, icmâ ve kıyâs olduğunu, fer’ delillerin ise, istislâh, istihsân, örf ve sedd-i zerâyi olduğunu belirtir. Bûtî’nin, fikhî meseleleri incelemede bu sıralamaya göre hareket ettiği görülmektedir.¹⁰⁸ Bûtî’ye ait ulaştığımız kitap ve makalelerde sadece onun Kitâp, Sünnet ve Maslahat delilleriyle ilgili bilgilere ulaştık. Bunların dışında icmâ, kıyâs, istishn, örf, istishb, şer’u men kablenn ve sedd-i zert gibi delillerle ilgili bilgiler Bûtî’nin mevcut kitaplarında ele alınmamaktadır. Bûtî, niversitede öğrencilere ders kitabı olarak hazırladığı “Mebâhisu’l-Kitâbi ve’s-Sünneti” adlı eserinin birkaç yerinde bu delilleri, üniversitedeki derslerde işlediklerine dair bilgiler vermektedir. Ancak bu delillerden bahsettiği ders notlarına ulaşamadık.¹⁰⁹

Bûtî’nin fetva ve istinbatlarında dayandığı deliller şunlardır:

2.1.1. Kitâp

2.1.1.1. Tanımı ve zellikleri

Tarihten günümüze Kur’ân’a dair birçok tanım yapılmıştır. Bûtî’nin seçtiği tanım şudur: Kur’ân, bize tevatür yoluyla ulaşmış, tilavetiyle ibadet olunan, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) vahyedilmiş, mu’ciz olan Arapça lafızdır.¹¹⁰ Bu tanıma göre Kur’n Arapçadır. Diğer dillerdeki tercümesi bu tanımın dışında kalmış olur. Kur’n

¹⁰⁷ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **Mebâhisu’l-Kitâbi ve’s-Sünneti**, Menşrt Cmiatu Dımaşk, 1992, 7.

¹⁰⁸ Bûtî, *İşkâliyetu Tecdedi Usûlu’l-Fıkhi*, 159.

¹⁰⁹ Bûtî, *Mebâhisu’l-Kitâbi ve’s-Sünne*, s. 7,11,12,311.

¹¹⁰ Bûtî, *Mebâhisu’l-Kitâbi ve’s-Sünne*, 13.

mu'cizdir, âciz bırakıcıdır. Kur'ân'ın “mu'ciz” bir kitap olduğunun anlamı, bütün belâğat ve fesâhat sahibi Arapların, zaman ve mekânların tümünde Kur'ân'ın benzerini ortaya koymaktan âciz kalmalarıdır. Yüce Allah (c.c.) Kur'ân'ın değişik yerlerinde¹¹¹ farklı üslupla bu hususta inkârcılara meydan okumaktadır.¹¹²

Kur'ân'ın en büyük özelliklerinden biri, hem okunuşunun ibadet olması hem de namazda okunmasının farz olmasıdır. Bu özelliğiyle diğer kelimelerden ayrılır. Kur'ân'ın tevatür yoluyla bize ulaşması, yani yalan üzerinde birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluğun aynı özellikteki bir topluluktan hem yazılı hem sözlü rivâyet edilmesi de Kur'ân'ın ayrı bir özelliğidir. Kur'ân'ın bu tanımını ve özellikleri onu şaz kırââtlerden, Kur'an'ın tercümelerinden, nebevî ve kutsî hadîslerden ayırır.¹¹³

Bûtî, kırâât âlimlerinin ve kırâât uzmanların rivâyet ettikleri ve Resulullah'a (s.a.v.) dayandırdıkları kırââtların şu üç şartla Kur'ân'dan sayılabileceğini belirtir:

- 1) Mütevâtir yollarla Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivâyet edilmiş olması.
- 2) Tahkîki ya da takdîri¹¹⁴ olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.) emriyle vahiy kâtipleri tarafından yazılan Kur'ân'a uygunluk göstermesi.
- 3) Sahîh Arapça vecihlerinden birine uygunluk arz etmesi.

Bûtî'ye göre, bir kırâât bu şartları taşırsa Kur'ân'dan sayılır. Eğer bu şartlardan biri eksikse Kur'ân hükmünde olmayıp, şaz kabul edilir.¹¹⁵

Bûtî, Kur'ân'da “kıstâs”,¹¹⁶ “ıstebrak”,¹¹⁷ “sündüs”¹¹⁸ gibi aslı Arapça olmayan Arapçalaşmış bazı kelimeler olmasına rağmen, Kur'ân'ın tümüyle Arapça olduğunu, bu kelimelerin Kur'ân'ın inzalından önce Arap diline girdiğini ifade etmektedir.¹¹⁹

¹¹¹ Bkz. el-İsrâ, 17/88, Hûd, 11/13; Yunus, 10/38.

¹¹² Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 13.

¹¹³ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 14.

¹¹⁴ Birincisi, “عليهم ولا الضالين” âyetindeki “mim” harfinin zammesi gibi. Çünkü, mim harfinin zammeli ya da sakin okunması arasında Kur'ân'ın şekli yönünden herhangi bir fark yoktur. İkincisi “صراط” kelimesi yerine “مِراط” kelimesin kullanılması. “sîn” ile “sâd” harfleri arasında tahkiki olarak bir fark olsa da takdîri olarak aynıdır. Çünkü, “sin” ve “sâd” in mahreçleri aynı olduğundan ikisi bir harf mesabesindedir. Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 15.

¹¹⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 15.

¹¹⁶ *el-İsrâ*, 17/35; *eş-Şuarâ*, 26/182.

¹¹⁷ *el-Kehf*, 18/31; *ed-Duhân*, 44/53; *er-Rahmân*, 55/54; *el-İnsân*, 76/21.

2.1.1.2. Hüciyyeti

Bûtî, Kur'ân'ın hüciyyetini şu delîl ve gerekçelere dayandırmaktadır:

Bûtî'ye göre, Kur'ân'ın mu'ciz olması, Allah kelamı olduğunun delîlidir. Bu nedenle Kur'ân, mükellef insanlar için hüccet olduğunu, insanların ondan yüz çevirmeleri ya da ilke ve hükümlerini görmezden gelmelerinin kabul edilemez olduğunu, içindeki bütün emir ve talimatlara boyun eğmeleri gerektiğini, bu hususla ilgili Allah (c.c.) bizzat âyet-i kerimede şöyle buyurur: “*Kim de benim zikrimden (Kur'ân'dan) yüz çevirirse onun için sıkıntılı bir geçim vardır. Kıyamet günü de onu kör olarak haşrederiz. O: "Ey Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin, oysa ben gören biriydim?" der. (Allah da) der ki: "Öyledir. Sana âyetlerimiz gelmişti de, onları unutmuştun. Bugün de sen işte böyle unutulursun!"*¹²⁰

Bûtî, Kur'ân'ın delîl olması konusunda hadîslerin ifadeleri çok net ve bilinir olmasından dolayı tafsilatına girmeye gerek olmadığını ifade eder.¹²¹

2.1.1.3. Kur'ân-ı Kerim'i Doğru Anlamak İçin Takip Edilecek Yol

Bûtî, ferdi ve toplumsal hayatımızda Kur'ân hükümlerine boyun eğmemiz, değişik sorun ve meselelerimizin çözümü için onu anlamamız, mana ve işaretleri üzerinde incelikle durmamız, sahîh mana ve mefhûmlarından kanun ve hükümleri çıkarıp bugünkü hayatımıza en güzel şekilde tatbik etmemiz gerektiğini belirtir. Ona göre, Kur'ân-ı Kerim'i anlamak ve tefsir etmek için takip edilecek doğru ilmî yolun kapısına şu iki anahtar ile ulaşılabilir:

Birinci anahtar, Peygamber (s.a.v.)in sünnetine başvurmaktır. Zira Kur'ân anayasa gibi, hayatın birçok meselesini cüzi'yata ve tafsilata inmeden, külli bir şekilde ele almaktadır. İlk olarak onun tafsilatını ve açıklamasını ilahi vahiyden alan ve insanlara açıklamakla vazifelendirilen Resulullah'tır.

¹¹⁸ *el-Kehf*, 18/31; *ed-Duhân*, 44/53; *el-İnsân*, 76/21.

¹¹⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 16.

¹²⁰ Tâhâ, 124-126. Ayrıca, bkz. en-Nisâ, 4/59; el-Ahzâb, 33/36.

¹²¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 18.

İkinci anahtar ise, Kur'ân'ın indiği zamandaki Arapların örf, adet, üslup ve Arapça kaidelerine başvurulur. Kur'ân'ı anlamak ve tefsir etmek için “lafızların delâleti, umûm husûs” gibi kavramları bilmek gerekir.¹²²

2.1.1.4. Kur'ân'ın İ'câzı ve Evrenselliği

Bûtî, Kur'an'ın edebi olması, ğaybiyâtı açıklaması ve teşrî'deki i'câzı gibi i'câzın birçok yönde olduğuna bütün araştırmacılar tarafından ittifak edildiğini ifade eder¹²³. O, Kur'ân'ın i'câzını bir taraftan evrenselliği açısından, diğer taraftan da Kur'ân-ı Kerim'in diğer hüküm ve ilkelerindeki, ifade ve üslubundaki mutlak insani temayülü açısından ele almaktadır.

Bûtî, Kur'ân'ın, Allah (c.c.) tarafından Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gönderilen risâletin ilk kaynağı olduğunu, Kur'ân-ı Kerim'in Arapça indirildiğini ve Arap kabilelerinin en üstün lehçesi olan Kureyş lehçesiyle formüle edildiğini belirtir. Bûtî'ye göre, böyle bir kitap şayet semadan indirilmeyip yeryüzünde ortaya çıksaydı ilke ve fikirler itibariyle, üslup ve metot bakımından çevre, bölge veya aralarından çıktığı ve dillerini kullandığı milletin eğilimlerinden şu veya bu şekilde etkilenmiş olurdu. O, söz konusu durumun bütün kitap ve telifler için geçerli olduğunu, bütün bunların, mutlaka çıktıkları çevrenin rengini aldıklarını, fakat Kur'ân'a baktığımızda içinde çıktığı çevrenin izlerinden (o dönemdeki yanlışlıklar, cahiliye adetleri vb.) hiçbirleriyle karşılaşmamızın mümkün olmadığını ifade eder.¹²⁴

Bûtî, Kur'ân'ın Arapça olmasının ötesinde onda ne şekil ve metot bakımından, ne de muhteva ve öz bakımından, millet, kabile veya aşiret karakterinin herhangi bir tezahürünün gözükmediğini, baştan sona kadar onun mutlak insan karakterini konu edindiğini belirtir. Ona göre, ister âkide ister ahlâk, ister şer'î hükümler olsun, bütün bu alanlarda Kur'ân'ın, reel duruma, göze, mâhir bir terzi tarafından biçilip dikilmiş uygun bir elbise sunduğunu, ne eksik ne de fazla insanın yaratılışına tam geldiğini, bu elbiseyi ne kadar incelersek inceleyelim onda beşer toplumlarından hiçbirine veya herhangi bir

¹²² Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 20.

¹²³ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 17.

¹²⁴ Bûtî, “**Kur'ân-ı Kerim'in Mucîzevî Korunması**”, Yeni Ümit Dergisi, Sayı: 85, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2009. ss. 11-15, 11.

tarih dönemine mensubiyet özelliği bulunmadığını, ne içerik ve konu bakımından ne de görünüm ve tarz bakımından onda bu tür bir mensûbiyet bulunmadığını, ifade eder. Bûtî, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in risâletinin yegâne kaynağı olan Kur'ân'ın, mutlak insan temayülünü konu edindiğini belirtir.¹²⁵

Bûtî'ye göre, Kur'ân hukuku, mutlak insan esas ve ilkelerini temel alan bir hukuk olduğu için, tüm ahkâm ve fûrûları, bütün insanların ihtiyaç ve maslahatlarıyla tam bir uyum içerisindedir. O, bu gerçeği açıklamak için birkaç misal verir:

1) Nisa sûresi, aile düzeni, kadın hakları, yargı sistemi, adaleti tesis ve özünü korumaya ilişkin şeriat hükümlerini konu edinen sûrelerden biridir. Sûrenin, daha sonra gelecek olan hükümlerin temel dayanağını tesis ederek nasıl başladığına dikkat ettiğimizde, sûrenin esas hedefinin olanca kapsamı ile insanlık ailesi olduğunu görür, değişmeye maruz özel şartlara önem vermediğini anlarız. Temel dayanak şu âyettir: “*Ey insanlar! Sizi bir tek candan yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar meydana getiren Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riâyetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.*”¹²⁶ Bûtî'ye göre bu âyet, tüm ahkâm ve bunlara tabi hukukların tesisinin çıkış noktasının, kapsamlı insanlık ailesi olduğunu ifade etmektedir.

Sûreyi okumaya devam edince, söz konusu çıkış noktasındaki otoritenin şu hüküm ve düzenlemeler silsilesine uzandığını görüyoruz: Yetim hakları, kadın hakları, miras taksimatı, aile değerleri, yargı düzeni, hâkimin otoritesi, sosyal adalet ve dengeleri. Ve iyice bakınca, sûre, esası ve çıkış noktası olan bütün insanlara şamil bakış açısını konu edindiğinden, bu dalların hiç birisinde, belirli bölge veya ırka ait görüşün ya da sınıfsal ayrıcalıkların yansımaları bulamıyoruz.

Bûtî, bu hakîkati ortaya koyabilmek için bu fer'î hükümlerin hepsini teker teker anlatmaya imkânın bulunmadığını, ancak bunlara birkaç şâhit getirerek yetindiğini belirtir.

¹²⁵ Bûtî, *Kur'ân-ı Kerim'in Mucizevi Korunması*, 11.

¹²⁶ en-Nisâ, 4/1.

2) Tu'me b. Übeyrik adında Medineli bir kişi, komşusu Katâde b. en-Nu'mân'ın zırhını çalar. Zırhı, bir un çuvalına saklayarak getirip, Zeyd b. es-Semin adındaki bir yahudinin yanına gizler. Hâlbuki çuval deliktir ve bu delikten akan unlar, zırhın önce Tu'me'nin evine kadar geldiğini, sonra da yahudinin evine gittiğini göstermektedir. Katâde, Tu'me'yi hırsızlıkla suçlar, zırhı onda arar fakat bulamaz. Tu'me, yeminle, zırhı almadığını ve bu hususta bir bilgisinin de olmadığını söyler. Sonra, yola saçılan unun izini takip ederler ve yahudinin yanına varıp onu yakalarlar. Yahudi onlara: "Onu bana Tu'me b. Übeyrik verdi" der.

Tu'me'nin kavmi Beni Zafer, Rasulullah'a gelerek O'ndan, arkadaşları Tu'me'yi, yahudinin hırsızlıkla suçlamasına ve zırhı ona Tu'me'nin verdiği şeklindeki ithamına karşı müdafaa etmesini isterler. Tu'me'nin arkadaşları, yahudinin kendisini dinleyecek kimse bulamaması için, Rasulullah'ı kendi taraflarına çekmek üzere aralarında gizlice anlaşmışlardı. Hz. Peygamber bu hususta onlara itimat etti ve Tu'me'yi beraat ettirip, yahudinin hırsız olduğuna hüküm vermek üzereydi ki, Peygambere hakîkati açıklayan; münafıkların kendi aralarında kurdukları hileyi ifşa eden, Peygambere mücerret adaletle karar verme yolunu gösteren Nisâ suresindeki şu âyetler peş peşe indi:¹²⁷

“Allah’ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab’ı hak ile indirdik; hainlere taraf olma! Ve Allah ’tan bağışlanma iste, çünkü Allah, çok affeden, ziyadesiyle merhamet edendir. Kendilerine hainlik edenleri savunma, çünkü Allah, hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez. Onlar, insanlardan gizler de Allah’tan gizleyemezler. Hâlbuki geceleyin, O’nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır (O’nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler). Haydi, siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah’a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak? Kim bir kötülük yapar yahut nefesine zulmeder de sonra Allah’tan bağışlanma dilerse, Allah’ı çok affedici ve merhametli bulacaktır. Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir. Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa muhakkak ki büyük bir iftira ve

¹²⁷ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, , **“es-Sünen I-V”**, Dâru İhyâ-i Turâsi'l-Arabî, Beyrût, *“Kitâbu Tefsîru'l-Kur’ân”* V, 244, (3036).

apaçık bir günah yüklenmiş olur. Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur."¹²⁸

Bûtî, bu âyetlere iyice dikkat edildiğinde, ırkçılık, hısmcılık, aşiretçilik, ulusçuluk ve millet ayrımcılığı gibi değerlerin, İslâm hukukundaki adalet terazisinde nasıl eriyip yok olduğunun görülebileceğini, geriye Allah kelâmından, Yahudi bir adamı beraat ettirip, Müslüman bir şahsı mahkûm eden, peş peşe dokuz âyetin inmesini gerektiren mutlak insani değer kaldığını belirtir.¹²⁹

3) Bûtî, Allah Teâlâ'nın: "*Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın*"¹³⁰ ifadeleriyle başlayan müdâyene âyeti konusunda, bu âyetin, sanki yazının yaygınlaşıp, hukuk kurallarının olgunlaştığı medeni ve kültürlü bir toplum hakkında inmiş gibi gözüktüğünü belirtir. Ayrıca "kitâbet" (yazma) kelimesinin, yalnızca bu âyette dokuz defa tekrür ettiğini, bu âyetin, akitleri tevsik hususunda, şekil ve muhtevada günümüze kadar uyulana gelen münevver, gelişmiş medeni bir yol çizdiğini belirtir.¹³¹

Bûtî, üslup bakımından insani temayül olarak Kur'ân-ı Kerim'in, dile getirdiği bütün mevzû ve mefhûmlarda, üslûp yönünden, herkese şamil insanî vasıf üzerinde durduğunu, insanlara hitap etmede veya olaylara yaklaşım tarzında, okuyucunun düşüncesini herhangi bir çevrenin, ırkın, bölgenin ya da insanlardan muayyen bir topluluğun özelliğine yönlendirmediğini ifade eder.¹³²

Bûtî, Kur'ân'ın, muhataplarına "en-nâs" (insanlar), "Benî Âdem" (Âdemoğulları) ya da "mü'minûn" (müminler) gibi kelimeleri kullanarak hitap ettiğini, bir kere de olsa,

¹²⁸ en-Nisâ, 4/105-113.

¹²⁹ Bûtî, "*Kur'ân-ı Kerim'in Mucizevi Korunması*", 12.

¹³⁰ el-Bakara, 2/282.

¹³¹ Bûtî, "*Kur'ân-ı Kerim'in Mucizevi Korunması*", Aynı Yer.

¹³² Bûtî, "*Kur'ân-ı Kerim'in Mucizevi Korunması*", Aynı Yer.

mesela "Arap", "Kureyş" kelimesi vs. gibi muayyen bir gruba mahsus hitap sığası varit olmadığını ifade eder.¹³³

Bûtî, bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'de, haklarında veya kendileriyle bağlantılı olarak âyet ve hükümler nâzil olan kimselerin hiçbirisinin isminin kayda geçmediğini, âyetlerin, herhangi bir şahıs ismine bağlanmadan, özel bir hâdiseye ya da problem düzeyine indirgenmeden nâzil olduğunu, bu durumun, Kur'ân-ı Kerim'in, prensip ve metotlarını beşeriyetin tamamına vaz' eden, hüküm ve nizamlarını bütün insanlığa koyan insancıl bir kitap olduğunun kanıtı olduğunu, yalnız, Kur'ân-ı Kerim'de bu genel kurala uymayan şu iki istisnâî durum vuku bulunduğunu ifade eder:¹³⁴

Birinci durum: Ebû Leheb hakkında inen ve "*Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları onu kurtaramadı*"¹³⁵ şeklinde başlayan kısa suredir.

İkinci durum: Arap Yarımadasındaki evlatlık edinme geleneğini ortadan kaldırmayı gerektiren şartlar ve bu meyanda bizzat Zeyd'in isminin zikredilmesini gerektiren hâdisedir. Bu da Cenab-ı Hakk'ın şu âyetinde vuku bulmuştur: "*(Habibim!) Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine ikram edip (hürriyete kavuşturduğun) kimseye: "Eşini yanında tut, Allah'tan kork!" diyorsun. Hâlbuki Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyorsun. Oysa asıl korkmağa layık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından (Zeyneb'ten) ilişkisini kesince Biz onu sana nikâhladık ki, (bundan böyle) evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestikleri (onları boşadıkları) zaman o kadınlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.*"¹³⁶

Bûtî, tüm bunların sonucu olarak Kur'ân'ın, Allah katından vahiy olarak indiğini, Onun telifinde ya da hükümlerini vaz' etmede hiçbir beşerin veya başkalarının herhangi bir dahli olmadığını ifade eder.¹³⁷

¹³³ Bûtî, "*Kur'ân-ı Kerim'in Mucizevi Korunması*", Aynı Yer.

¹³⁴ Bûtî, "*Kur'ân-ı Kerim'in Mucizevi Korunması*", 12.

¹³⁵ et-Tebbet, 111/1-2.

¹³⁶ el-Ahzâb, 33/37.

¹³⁷ Bûtî, "*Kur'ân-ı Kerim'in Mucizevi Korunması*", Aynı Yer.

2.1.2. Sünnet

2.1.2.1. Tanımı

Sünnet lügatte insanların kendilerine seçtiği yol manasına gelir. İyi yol anlamında kullanıldığı gibi kötü yol anlamında da kullanılır.

Bûtî, sünnetin fikhî ve usûlî olmak üzere iki istilâhî manasının olduğunu belirtir.

Sünnetin fikhî tanımı: Yapılmasında sevap olan, yapılmaması durumunda herhangi bir ceza terettüp etmeyen, kesin ve bağlayıcı olmaksızın tavsiye niteliğini taşıyan şer'î hükümlerdir.

Sünnetin usûlî tanımı: Peygamberimizden sadır olan söz, fiil ve takrîrlerdir, sıfatlarının da sünnet sayılıp sayılmadığı hususunda ihtilaf vardır. Bûtî, İslâm âlimlerinin bazen “sünnet” kavramını “bidat”ın karşıtı olan Hz. Peygamber, Hülefâ-ı Râşidîn ve Sahâbe-i Kirâm'dan hayatın değişik faaliyetlerinde nakledilen şeyler olarak telaki ettiklerini söyler.¹³⁸

Bûtî, Kur'ân'ın mütemmimi olan sünnetin beyanatlarına baktığımızda, Kur'ân'da olduğu gibi, sünnette de belirli bir ırka temayül, herhangi bir çevreden ya da muayyen geleneklerden etkilenme kesinlikle görülmediğini belirtir.¹³⁹

2.1.2.2. Hüciyyeti

Bûtî, Kur'ân'ın İslâm şeriatı kaynakları arasında herhangi bir konuda esası belirlediğini, onun teferruatının ise ikinci sırada sünnet, sonra icmâ ve kıyasla ortaya konulduğunu, bunlara kaynak olma hüciyyetini de Kur'ân'ın verdiğini ifade eder. Ayrıca bu sıralamanın mevcut oluşunun, Sünnet'i ihmal etme anlamına gelmediğini, Sünnetin hüccet oluşuyla ilgili birçok delîlin mevcut olduğunu ve bu delîllerin Müslümanlığında doğru olan tüm Müslümanlar tarafından bilindiğini ifade eder. Bûtî, şu âyetlerin kat'i bir delâletle Sünnetin Kur'ân'a tercüman niteliğinde onun ayrılmaz açıklaması olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir:

¹³⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 25.

¹³⁹ Bûtî, *Kur'ân-ı Kerim'in Mucizevi Korunması*, 12.

“Biz sana da Kur’ân’ı indirdik. Ta ki insanlara, kendilerine ne indirildiğini açıkça anlataşın...”¹⁴⁰,

"Peygamber size ne verdiyse onu alın. Size neyi de yasakladıysa ondan da kaçının. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki, Allah azabı pek şiddetli olandır."¹⁴¹,

"Kim Peygambere itaat ederse şüphesiz Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, Biz seni onların üzerine koruyucu olarak göndermedik"¹⁴².

Bûtî, bununla beraber bazılarının, Allah’ın kitabına ittiba etmelerine rağmen, Rasulullah’ın sünnetine ittiba hususundaki delilleri görmezlikten gelmelerini anlayamadığını belirtir. Böylece bu tür şahısların nefislerine uygun geleni alarak kendi heva ve nefislerine uyduklarını söyler. Bûtî, bazı zındık ve mürtedlerin de bu mevzuu kullanarak daha aşırı gittiklerini, İslâm ümmetinin düşünce ve inançlarını bulandırmaya çalıştıklarını, bu nedenle kâfirlerden daha tehlikeli bir hal aldıklarını ifade eder. Ayrıca bu yüce dini iyi bilen, ona yöneltilen saldırılara cevap verecek yetenekte olan âlimlerin, Sünnet’in İslâm’ın ikinci kaynağı olduğuna gölge düşürmek isteyenlere yeterli derecede cevap verdiklerini, onlara açık kapı bırakmadıklarını belirtir.¹⁴³

2.1.2.3. Sünnetin Kısımları

Usûl âlimlerinin tamamı Sünnetin “sened” açısından Mütevâtir ve Âhâd Sünnet olarak ikiye ayrıldığını ifade ederler.

Mütevâtir Sünnet, Hz. Peygamber'den yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayacak sayıda bir Sahâbe topluluğunun rivâyet ettiği, daha sonra bu topluluktan tedvin devrine kadar aynı özellikteki toplulukların senedi muttasıl olarak rivâyet ettiği haberlerdir. Mütevâtirin sübutu kat’îdir. Kesin ilim ifade eder. Buna iman ve gereğiyle amel etmek ittifakla vaciptir.¹⁴⁴

¹⁴⁰ en-Nahl, 16/44.

¹⁴¹ el-Haşr 59/7.

¹⁴² en-Nisâ, 4/80.

¹⁴³ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 26-27.

¹⁴⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 32.

Âhâd Sünnet ise, senedi mütevâtir derecesine ulaşmayan hadîslerdir. Bu hadîslerin, sübutu zannîdir, kat'î değildir. Senedi sıhhat şartlarını taşırsa onunla amelin vacip olduğuna dair ittifak edilmiştir. Ahâdın inkârını ise küfür saymazlar. Ahâd hadîsler, sahîh, hasen, zayıf olmak üzere üçe ayrılır. Zayıf hadîsin de değişik kısımları vardır.

Bûtî'ye göre, aslında önemli olanın Sünnet'in mütevâtir olmadığı durumda, ahâd olduğunun bilinmesidir. Hanefîlerin sünneti mütevâtir, meşhûr ve ahâd olmak üzere üçe ayırdıklarını, meşhûr sünnetin şerî ve amelî hükümlerde mütevâtir sünneti takip ettiğini, Kur'ân-ı Kerîm'in umûmunu tahsîs, mutlakını takyîd ettiğini; itikâdî konularda ise, ahâd sünneti takip ettiğini ifade ederler.¹⁴⁵ Bûtî, müstefîd hadîsi meşhûr hadîsle eş anlamlı gördüğünden ayrıca müstefîd hadisten bahsetmemektedir.

Bûtî, Hz. Peygamber'in sünnetinin teşrî çerçevesine giren ve girmeyen kısımları olduğunu; yeme, içme, giyinme, uyuma, oturup kalkma gibi bir beşer olarak yaptığı fiillerin, Ondan sadır olan şeylerin tamamının teşrî nitelikte olmadığını belirtir. Hz. Peygamber'in sünnetlerinin çoğunun bu çerçevede olduğu muhakkaktır. Bûtî'ye göre, bunları birbirinden ayırmanın yolu şöyledir: "Sünnet-i Nebeviye kavî, fiilî ve takrîrî olmak üzere üçe ayrılır. Kavî sünnetin tümü emir, nehiy ve ihbâr kalıplarıyla geldiği için bunda herhangi bir iltibâs olmadığını, iltibâsın Hz. Peygamber'in fiillerinde ve başkalarının fiilleriyle alakalı takrîrlerinde tasavvur edildiğini belirtir. Ona göre, Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in bütün fiilleri teşrî olarak kabul edilmektedir. Ancak Hz. Peygamber'in üç çeşit fiili teşrî olmamaktadır.¹⁴⁶

1) Resulullah'ın kasıtsız şekilde yaptığı fiiller, sehven yaptığı fiiller.¹⁴⁷

2) Resulullah'ın beşeriyet muktezâsı olarak yaptığı fiiller. Kalkması, oturması, yemesi, içmesi gibi.¹⁴⁸

3) Yalnız Resulullah'a mahsus olan fiiller. Onun yiyip içmeden peş peşe oruç tutması, zekât ve sadaka almaması, dört hanımdan daha fazlasıyla evlenmesi gibi

¹⁴⁵ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 32-33.

¹⁴⁶ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 34.

¹⁴⁷ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Aynı Yer.

¹⁴⁸ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 35.

hususlar bunlardan bazılarıdır. Bu hususlar teşrî maksadıyla yapılmadıklarından, aynısını yapmamız bizden istenmemektedir.¹⁴⁹

Bûtî'ye göre, insanların Allah'a yakınlaşma amacıyla yaptığı fiiller iki nev'idir.

Birincisi: Kullardan bizzat istenilen fiiller. Allah ve kul hakkının terettüp ettiği fiillerdir.

İkincisi: Kullardan bizzat istenilmeyen fiiller. Hz. Peygamber'den bir peygamber sıfatıyla değil, bir insan olması sıfatıyla sâdır olan fiillerdir. Bununla birlikte, bazı insanlar muhabbetlerinden dolayı bu kısma giren fiillerde de Hz. Peygamber'in yolunu izler ve ona ittibaya özen gösterirlerdi. Abdullah b. Ömer gibi bazı sahabîler bu nevi fiillerde, Hz. Peygamber'e hem hayattayken hem de vefatından sonra ittiba etmişlerdir. Sünnet ile ilgili kitaplarda Abdullah b. Ömer'in bu özelliği açıkça görülür. Bu, onun Peygamber Efendimize olan bağlılığından ve muhabbetinden kaynaklanmıştır.

Bûtî, Peygamber Efendimizin bazı fiillerinin insanların kendisine ittiba edilmesi amacıyla yaptığı fiiller olduğunu, bunların, namazı, orucu, haccı ve daha birçok ibadeti gibi Kur'ân'ın "mücmel"ine açıklık getirmek üzere Hz. Peygamber'in yaptığı fiiller olduğunu belirtir.

Bûtî, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) birçok kez vahiy (gayr-ı matlûv) ya da içtihad yoluyla Kur'ân'ın açıkça beyân ettiği hükümlere ilhak etmiş olduğu fiillerinin bulunduğunu belirtir. Örneğin, hurma nebîziyle abdest alması, Bedir esirlerini fide karşılığı serbest bırakması gibi.¹⁵⁰

Bunların dışında herhangi bir teşrî yönü bulunmayan, bir beşer olarak Peygamber Efendimiz'den sadır olan bazı belli hal ve hareketler bulunmamaktadır. Sağ elle yemesi, sağ yanı üzerinde yatması, oturarak yemek yemesi, su içmesi gibi. Hz. Peygamber'in yaptığı bu amellerin mutlaka taabudî bir yönü olduğu vahiy ya da içtihad ile Yüce Allah tarafından ona bildirilmiştir. Her iki durumda da yaptığı amellerin ibadet

¹⁴⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 35.

¹⁵⁰ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 39.

olarak kabul edilmelerinde şüphe yoktur. Usûl ve fıkıh âlimlerine göre, bu ameller mendûbtan aşağı değildir.¹⁵¹

Hiz. Peygamberin devlet başkanı hâkim ve tebliğ çerçevesinde yaptığı tasarruflar: Bûtî, Hiz. Peygamberin, savaş ve barış ilan etmesi, anlaşmaları gerçekleştirilmesi, bağîlerin etkisiz hale getirilmesi, hadlerin uygulanması gibi imâm (devlet başkanı) olma sıfatıyla yaptığı tasarrufları olduğunu, bunlarda Resulüllah'ın açıklamalarına ve uygulamalarına itibar edilmesi, uyulması gerektiğini, ayrıca ondan sonra gelen imâmın Müslümanların maslahatına göre bu tür hükümleri değiştirebileceklerini ifade eder.¹⁵²

Bûtî, Hiz. Peygamber'in hâkim sıfatıyla yaptığı tasarruflarında, sebep, şahit ve delillere baktığını, Resulüllah'ın verdiği cezaların, iki kişi arasındaki muhakeme ve başkasına emir ve yasakların bunun konusunu teşkil ettiğini, bununla insanlar arasında adalet, hak ve hukuku tahsîs etmek için bu tür tasarruflarda bulunduğunu, şuf'a hakkı, hicr, nafakanın belirlenmesi gibi konuların da bu hususla ilgili mevzular olduğunu belirtir.¹⁵³

Bûtî, Hiz. Peygamber'den elçilik ve tebliğ maksadıyla sadır olan tasarrufların; inanç, ibadet, ahlâk, helâl ve haramla ilgili kaza ve imâmete ihtiyaç duymayan emir ve yasakların ise, kıyamete kadar uyulması gereken hükümler olduğunu, bu konularda emir ve yasaklara uymanın zorunlu olduğunu, insanlar için bunları öğrenme ve uyma dışında bir seçenekleri olmadığını ve bu fiiller ister vahye dayalı ister içtihadı dayalı olsun, durumun değişmediğini ifade etmektedir.¹⁵⁴

2.1.2.4. Hiz.Peygamber'in İctihâtları

Bûtî, Mutezile'nin birçoğu ile bazı mütekellim âlimlere göre, Hiz. Peygamber'in vahiyle desteklendiğini, içtihadın ise zanna dayandığını, zanda hata ihtimali bulunduğunu, hatanın ise peygamberler hakkında caiz olmadığından dolayı Hiz. Peygamber'in içtihadını kabul etmediklerini belirtir. Hanefî âlimlerin çoğunun,

¹⁵¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 39.

¹⁵² Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 40.

¹⁵³ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 45.

¹⁵⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 44.

içtihadın ancak vahyin beklendiği bir meselede, vahiy gelmediği takdirde yapılabileceğini savunduklarını, ancak usûl âlimlerinin genelini, Hz. Peygamber'in gerektiği durumlarda içtihat yaptığı hususunda ittifak ettiklerini ifade eder.¹⁵⁵

Bûtî, “*O(na inen Kur’ân veya onun söylediği sözler) kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir. O hevadan konuşmaz*”¹⁵⁶ âyetin anlamının Kur’ân ile ilgi olduğunu, âyetin, Kur’ân’ın Hz. Peygamber tarafından yazıldığını uyduranları yalanlayanlar hakkında nazil olduğunu, şayet zannettikleri gibi Hz Peygamber’in her sözü vahiy olsa, Hz Peygamber’in kendine ait sözünün hiç olmaması, bütün konuşmalarının daima vahiy olması gerektiğini, ancak âlimler arasında ittifak edilen hususun bunun aksi olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁷

H. Peygamber (s.a.v)’in çoğu zaman beşeriyet gereği doğal konuştuğu ve birçok durumda içtihat ettiği görülmektedir. Bedir esirlerini fide karşılığı serbest bırakması, Tebük gazvesinde münafıkların katılmamalarına izin vermesi, Abdullah b. Ümmü Mektûm (r.a.)’dan yüz çevirmesi gibi.

H. Peygamber diğer müçtehitler gibi içtihadında hata edebilir mi? sorusuna Bûtî, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in de içtihatlarında hata etmesinin mümkün olduğunu ancak bunun diğer insanların içtihatlarından farklı olarak vahiy tarafından düzeltilindiğini ifade eder. Bûtî, bazılarının Hz. Peygamber’in içtihadındaki hatayı, günah anlamındaki hata olarak anladıklarını, bunun peygamberlerin ismet sıfatına ters düşüğünü, buradaki hatadan kastın, içtihadın Allah ilmindeki hükme muvafık olmadığı anlamına geldiğini, bu içtihadı düzelten herhangi bir vahiy gelmediği takdirde bu içtihadından dolayı sevap elde edebileceğini ve insanların bu içtihadı ittibâ konusunda mükellef olduklarını ifade eder.¹⁵⁸ Râzî¹⁵⁹ ve Beydâvî gibi âlimler Peygamber’in içtihadta hata yapmasının mümkün olmadığını ifade ettiklerini belirtir.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Bûtî, *Mebâhisu’l-Kitâbi ve’s-Sünne*, 46-47.

¹⁵⁶ en-Necm, 53/3-4.

¹⁵⁷ Bûtî, *Mebâhisu’l-Kitâbi ve’s-Sünne*, Aynı Eser, 47.

¹⁵⁸ Bûtî, *Mebâhisu’l-Kitâbi ve’s-Sünneti*, 49.

¹⁵⁹ Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, **el-Mahsûl fi İlmi’l-Usûl I-VI**, (Thk. Tâhâ Câbir el-Alvânî), Muessesetu’r-Risâle, Beyrût, ty. VI, 15.

¹⁶⁰ Bûtî, *Mebâhisu’l-Kitâbi ve’s-Sünne*, 48.

2.1.3. Maslahat (İstislâh)

2.1.3.1. Maslahatın Tanımı ve Özellikleri

Bûtî'ye göre, maslahat kelimesi hem vezin hem de mana itibariyle menfaat kelimesiyle aynıdır. İslâm fıkıh âlimleri maslahatı “Şâri'in kulları açısından maksadı olan menfaat ve bu menfaat da dîn, can, akıl, nesil ve malın korunması nevilerindedir” şeklinde tanımlamışlardır. Bu menfaat ayrıca faydalı olanın temini ve zararlı olanın giderilmesi anlamına gelmektedir. Bûtî, konuyla ilgili şu bilgilere yer vermektedir: “Dünyada iyi ve kötünün esası yarardır ve tarih boyunca buna çok istisnâ sayılabilecek az bir grup hariç kimse karşı çıkmamıştır, çünkü yarar fitrî bir özellik, fitrî bir amaçtır.”¹⁶¹ Bu tanımıyla Bûtî maslahatın, sübjektif bir anlayışa yol açmasını önlemek için onu, “Şâri'in maksadı olma” kaydıyla sınırlandırmıştır. Dolayısıyla maslahatın, bizzat yarar anlamında ve yarara ulaştırın sebep anlamında olmak üzere iki kullanımı olduğunu görmekteyiz ki bu kullanımlar genellikle birbirinden ayrılmaz.

Bûtî'ye göre, İslâm şeriatında maslahat her yönüyle munzabit ve belirlenmiş olup, içinde hiçbir şekilde kapalılık, anlaşılmazlık ve tenakuz bulunmamaktadır. Bu özellik, şeriatın her zaman ve her yere uygun olduğunu göstermektedir ve onun yüceliğinin ve Allah'tan gelen vahiy olduğunun bir delilidir. Fakat şeriatın fikir ve isteklere bağlı olarak değiştiği düşüncesi doğru değildir. Şayet böyle olursa, yüceliği ve kutsiliği kalmaz. Örneğin, bugün birileri faiz için, insanlara faydalıdır derse, kabul edilemez. Çünkü yarar ve zarar şeriatın takdir edeceği şeylerdir. İnsanların eline bırakılmamıştır. İslâm şeriatı bu maslahatlar için bozulmaz ve değiştirilmez genel kurallar koymuş ve bunları beş temel makâsıd (dîn, can, akıl, nesil ve mal) şeklinde belirtmiştir.¹⁶²

Bûtî, maslahatın beşeri kanunlardaki özellikleri ve İslâm şeriatındaki özelliklerinden bahseder. Ona göre, maslahatın beşeri kanunlardaki özellikleri şunlardır:

¹⁶¹ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *'Davâbitu'l-Maslaha fi Şerîati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2005, 37-38.

¹⁶² Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 30.

1) Maslahat ve mefasıdı ölçen teraziler, sadece dünyayla ilgili, sınırlı ve dar ölçülerdir.¹⁶³

2) İster toplumda ister ferdin kendi şahsiyetinde olsun, maslahat, sadece maddi lezzetinin değeriyle değerlendirilir.¹⁶⁴

3) Maslahatın uygulanmasında dinden yararlanılabileceği, bu durumda dine, maslahatın bir parçası olarak itibar edilebileceği düşüncesi.¹⁶⁵

Bûtî'ye göre, İslâm şeriatındaki maslahatın da üç özelliği vardır:

1) Maslahat ve mefsedetın etkisi, sadece dünyayla alakalı değil, hem dünyada hem de ahiretle ilgilidir.¹⁶⁶

2) Şer'î maslahatın değeri, ahlak bilginlerinin düşündüğü gibi, sadece maddi lezzetleri içeren değil, insanda hem beden hem de ruh ihtiyacına göre ortaya çıkar.¹⁶⁷

3) Şüphesiz dini maslahat, diğer maslahatların esası ve mukaddimesidir. Bu maslahatı korumak ve ibkâ etmek için, onunla çelişen diğer maslahatları yok etmek gerekir.¹⁶⁸

Müslüman, zaman terazisinin şer'î maslahat için dünya ve ahiretin tamamını kapsadığı hususunda şüphe etmemesi gerekir. Şüphesiz bu maslahat bedenî ve ruhî olarak ikiye ayrılır. Dünyevî maslahat, dînin cevher ve esasının bir parçasıdır.¹⁶⁹

Bûtî, her müçtehidin maslahatı içtihat âleminde kullandığında, özellikle zamanımızda şer'î maslahat kurallarına karşı dikkatli olması gerektiğini, çünkü maddi medeniyetin fikirlerinin, birçok araştırmacının kafasına bilinçli ya da bilinçsiz sızdığını, bu nedenle tehlikeli fikir aşılması meydana geldiğini, batı medeniyetine olan bakışlarından dolayı birçok şeye “bu maslahta ve şeriata bağlıdır”, dediklerini belirtir.¹⁷⁰

¹⁶³ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 45.

¹⁶⁴ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 50.

¹⁶⁵ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 54.

¹⁶⁶ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 59.

¹⁶⁷ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 67.

¹⁶⁸ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 71.

¹⁶⁹ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 82.

¹⁷⁰ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 86.

2.1.3.2. İslâm Hukukunun Maslahatla ilişkisi

Bûtî, İslâm şeriatının getirdiği hükümlerin nihai gayesinin insanların dünya ve âhiret maslahatlarını gerçekleştirmek olduğunu ve bu noktada şâz olan azınlığın dışında İslâm âlimleri arasında görüş birliğinin bulunduğunu ifade eder. Ona göre, İslâm karşıtı olan bazıları, İslâm'a karşı kullandıkları silahlar körelince ya da kırılınca bu defa İslâm'ın sadece taabudî olduğu, insanların maslahatına önem vermediği şeklinde uydurmalarla İslâm'ın hayatla olan damarlarını kesmeye kastettiler. Bu nedenle, kendisinin İslâm şeriatının insanların maslahatıyla olan güçlü bağlantısını değişik delillerle ortaya koyduğunu belirtir.¹⁷¹

Şârin, kulların maslahatını gözettiğine dair delilleri, Kur'ân, Sünnet ve İcmâ'dan almaktadır.

2.1.3.2.1. Kur'ân'dan Deliller

Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de bir çok âyette kulların maslahatını gözettiği görülmektedir. Bu hususta şu âyetleri örnek verebiliriz:

a) Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor: “(Ey Muhammed) Biz seni ancak âlemlere rahmet için gönderdik.”¹⁷² Bu âyette Hz. Peygamber'in risaletinin rahmet olduğu belirtilmektedir. Çünkü İslâm dini kulların dini ve uhrevi maslahatlarını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bûtî'ye göre rahmet, maslahattan bağımsız olarak düşünülemez. Rahmet, insanların maslahatlarının gerçekleştirilmesini sağlar.¹⁷³

b) Yüce Rabbimiz Nahl sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz Allah adaleti, ihsanı ve yakınlarla iyilik etmeyi emreder, hayâsızlıktan, kötülükten ve zorbalıktan da nehyeder. Olur ki öğüt alırsınız diye size öğüt veriyor.”¹⁷⁴ Bûtî, bu âyet-i kerimenin genel bir biçimde bütün hayır ve şerri içerdiğini, bunun da maslahat ve mefsedetle alakalı olduğunu ifade eder.¹⁷⁵

¹⁷¹ Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 85-86.

¹⁷² el-Enbiyâ, 21 /107.

¹⁷³ Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 87.

¹⁷⁴ en-Nahl, 16/90.

¹⁷⁵ Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 87-88.

c) Enfâl sûresindeki şu âyet de maslahata delîl olarak kabul edilmektedir: *“Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere çağırıldığı zaman Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına olumlu karşılık verin. Bilin ki Allah kişiyle kalbinin arasına girer ve siz O'nun huzurunda toplanacaksınız.”*¹⁷⁶ Bûtî, bu âyette geçen Allah ve Resûlunun çağrısından maksadın kâmil olan hayat olduğunu, bu mertebedeki hayatın da dünya ve ahiret mutluluğunun elde edildiği hayat olduğunu, buna da ancak İslâm davetine uymakla ulaşılabileceğini belirtir.¹⁷⁷

d) Bakara sûresindeki şu âyeti-kerime, şeriatın insanların dünya ve ahiret mutluluğunu amaçladığını bir kez daha göstermektedir: *“İnsanlardan öyleleri vardır ki, dünya hayatıyla ilgili sözleri senin hoşuna gider ve kalbinde olana Allah'ı şahit tutar. Gerçekte ise o düşmanların en yamanıdır. Yanından ayrılıp gittiğinde de yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya, ekini ve nesli yok etmeye çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez.”*¹⁷⁸ Bûtî, Yüce Rabbimizin bu âyette bazı kavimlerin görünürde kendilerini Allah yolunda gösterdiklerini, yeryüzünde yaptıkları bozgunculuk ve tahribin onların yalan söylediklerini gösterdiğini belirtmektedir. Bozgunculuk ve tahribe vurgu yapması Allah (c.c.)'ın, insanlar için maslahata verdiği önemin bir göstergesi olduğunu ifade eder.¹⁷⁹ Bunların dışında daha birçok âyet bu minvalde nazil olmuştur. Örneğin:

*“Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri! Umulur ki sakınırsınız.”*¹⁸⁰ *Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez.”*¹⁸¹ *De ki: Onlarda (şarap ve kumarda) büyük günah ve insanlar için bazı yararlar vardır. Ancak günahları yararlarından daha büyüktür”*¹⁸²,

“Allah size bir zorluk çıkarmak istemiyor; ancak sizi temizlemek ve olur ki şükredersiniz diye üzerinize nimetini tamamlamak istiyor. Muhakkak ki şeytan içki ve

¹⁷⁶ el-Enfâl, 8/24.

¹⁷⁷ Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 88.

¹⁷⁸ el-Bakara, 2/204-205.

¹⁷⁹ Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 89.

¹⁸⁰ el-Bakara, 2/179.

¹⁸¹ el-Bakara, 2/185.

¹⁸² el-Bakara, 2/219.

kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz mi?"¹⁸³

2.1.3.2.2. Sünnet'ten Deliller

Bûtî, şeriatın kulların maslahatını gözettiğine dair Sünnet'ten de şu delilleri zikretmektedir:

a) “İman, yetmiş küsur şu'be (haslet)tir. En yükseği, ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ demek; en aşağısı ise, yoldan, eziyet veren şeyleri gidermektir. Hayâ da imandan bir şubedir.”¹⁸⁴ Bu hadîste Resullullah (s.a.v.) dinin iki yönünü belirtmiş, başlangıcına tevhit âkidesinin esasını, diğer tarafına ise insanların maslahatına olan eziyet verici şeyleri kaldırmayı koymuştur. Böylece bütün maslahat çeşitlerinin bu iki çerçeve içerisine girdiği görülmektedir.¹⁸⁵

b) “İnsanların tümü Allah’ın iyâlidir. Allah’a en sevimli kişi onun iyâline faydalı olandır.”¹⁸⁶ Bu hadîste de Hz. Peygamber (s.a.v.) insanın Allah yanındaki değerinin kullarına faydalı olma oranında olduğunu belirterek, bir kez daha maslahatı ön plana koyduğu görülmektedir.

c) “Zarar vermek ve zarara karşılık zarar vermek yoktur.”¹⁸⁷ Bu önemli kaideyle Hz. Peygamber (s.a.v.), kulların birbirlerine zarar vermelerini yasaklamaktadır. Bu da diğerleri gibi maslahat ve mefsedet çerçevesinde değerlendirilir.¹⁸⁸

2.1.3.2.3. İcmâdan Deliller

Bûtî, şeriatın kulların maslahatını gözettiğine dair icmâ edilen şer’î kâidelerden olan delilleri de şöyle zikretmektedir:

¹⁸³ el-Mâide, 5/6-91.

¹⁸⁴ Müslim, “İmân”, I, 63, (58).

¹⁸⁵ Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 90.

¹⁸⁶ Ahmed b. Ali, Ebû Ya’la, el-Mevsillî, “Müsned I-XIII”, (Thk. Hüseyin Selim Esed), VI, 65, (3315), Dâru'l-Me'mûn li't-Turâsi, Dımaşk, 1984.

¹⁸⁷ Mâlik, “Kazâ”, II, 745, (1429).

¹⁸⁸ Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 91.

a) İslâm'da günahların büyük ve küçük diye ikiye ayrılması, mefsedetın büyüklüğüne göre belirlenmesi.¹⁸⁹

b) Cevâbir (noksanları tamamlayıcı, telafi edici) denilen hakları içeren durumlarda kanun hükmünün sabit olması. Örneğin, mükellef olma durumu akıl ve bulûğ şartına bağlıdır. Ancak insanların maslahatını ilgilendiren konularda kişinin mükellef olup olmaması durumu değiştirmemektedir. Öldürmede diyet, fasit nikâhta mehir, şüpheli cinsel ilişki ve ihramda iken ihram yasaklarını işleyen kişinin fidye vermesi de böyledir.¹⁹⁰ Bu tür hükümlerin sabit olmasının hikmeti, kaçırılan maslahatın telafi edilmesidir. Cevâbir meselelerinde zararın telafisi mükellef olma şartına bağlanırsa, insanlar için birçok maslahat kaçırılmış ve mefsedetler oluşmuş olur.

c) Şeriatın mefsedeti oluşturmadığı ya da maslahatı yok etmediği müddetçe örfü gözetmesi. Örneğin, evlilikte yeterlilik, kasâme diyeti ve Kâbe'nin örtünmesi gibi cahiliyye döneminde güzel görünen bazı şeyler İslâm'da da devam ettirilmiştir.¹⁹¹

d) Muâmelâtteki sıhhat şartlarının, maslahata göre değişkenlik göstermesi. “Lüzûm, cevâz, vakit, mutlak, vücûd, adem ve menfaat” gibi sıfatlar, maslahat icabı bazı muâmelelerde şart koşulurken, bazılarında ise şart koşulmamıştır. Örneğin, şâri madum (mevcut olmayan) bir şeyin satım, icâre ve hibesini men etmesine rağmen,¹⁹² nikâh akdinde Kur'ân eğitimini (nikâh esnasında mevcut olmayan) mehir olarak kabul etmiştir.¹⁹³

Bûtî, ittifâk edilen bütün bu delîl ve kâidelerin, aslında İslâm şeriatının insanların maslahatını muhafaza etme, gerçekleştirme, gözetme ve mefsedeti de engelleme esasına kesin bir şekilde delâlet ettiğini ifade eder.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, Aynı Yer.

¹⁹⁰ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 92.

¹⁹¹ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 93.

¹⁹² İbrahim b. Ali eş-Şîrâzî, **et-Tenbîh**, Alemu'l-Kutub, (Thk. İmâduddin Ahmed Hayder), Beyrût, 1403, 88.

¹⁹³ Ali b. Muhammed el-Mâverdî, **el-Hâvî fi'l-Fıkhî's-Şâfî I-XVIII**, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1994, IX, 401.

¹⁹⁴ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 96.

2.1.3.3. Şer'î Maslahatta Ölçüler

Bûtî, şer'î hükme dayanak olacak maslahatın ölçülerini “Davâbitu'l-Maslaha” adlı eserinde geniş biçimde incelemiş, genel olarak maslahatlarla amel edilebilmesi için bir takım kurallara riâyet edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve bunları beş başlık altında toplamıştır.

2.1.3.3.1. Maslahat Makâsîdü'ş-Şâri Kapsamında Olmalıdır

İslâm'da her türlü fert ve toplumun faaliyetinin ana çerçevesi olarak kişinin ve toplumun şu beş esasın varlığının (din, can, akıl, nesil ve mal) korunmasından ibaret olup, bunların muhafazasını içeren her şey maslahat, bunların tamamının veya bir kısmının zayi edilmesine yol açan her şey mefsedettir. Şâri'in önem vermesi bakımından maslahatları inceleyen araştırmacılar bunların üç çeşit olduklarını görürler. Bunlardan birincisi Şâri'in geçerli saydığı maslahatlardır ki bunlar da derece itibariyle üç kısımdır: Zarurî maslahatlar, hâcî maslahatlar, tahsînî maslahatlar.¹⁹⁵

2.1.3.3.1.1. Zarûriyyât

Zarûrî maslahatlar, beş ana ilke veya beş ana maslahatı korumak için gerekli olan şeylerdir. Bunların bulunmaması halinde hayatın düzeni bozulur, insanlar zorluk ve sıkıntıya düşerler.¹⁹⁶

Bûtî'ye göre, dinin korunması için iman ve şهادeti telaffuz etme gerekliliği getirilmiştir. Nefsin (canın) korunması için yeme, içme ve barınmayla beraber birey ve toplum olarak can güvenliği ve dokunulmazlığın sağlanması demektir. Neslin korunması, insan cinsinin devam ve bekasının sağlanması, namusunun korunması ve neseplerin karışıklığının önlenmesi anlamlarıdır. Aklın korunması, aklın bozulmaktan ve görevini yapamaz duruma gelmekten korunmasıdır. Malın korunması ise, genel olarak toplumun mallarının zayi olmasının, kişisel malların da hem zayi olmasının hem de insanlar arasında haksız yollardan el değiştirmesinin önlenmesidir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 131-132.

¹⁹⁶ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, Aynı Yer.

¹⁹⁷ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, s. 132 .

2.1.3.3.1.2. Hâciyyât

Bûtî, hâci maslahatlar, insanların yaşantılarını kolaylıkla ve sıkıntıya düşmeden sürdürebilmek için muhtaç oldukları düzenlemeler olduğunu belirtir. Mükellefiyetteki zorluk ve sıkıntıları gideren ve beşeri ilişkilerde kolaylık sağlayan her türlü düzenlemeyi kapsamaktadır.¹⁹⁸

Allahu Teâlâ dinin korunması çerçevesinde gayesi kullarından zorluk ve sıkıntıyı gidermek olan pek çok hüküm koymuştur. Öldürülme korkusuyla küfür kelimesini söyleyen kişi için verilen ruhsat, su bulamayan için teyemmüm hükmünün koyulması, ramazanda hasta ve yolcunun oruç tutmamasına ruhsat verilmesi, nefsin korunmasıyla ilgili avlanmanın mübah sayılması, malın korunmasıyla alakalı muamelat konularının esnek tutulması (selem¹⁹⁹, musâkât²⁰⁰, karz²⁰¹ gibi), nesebin korunmasıyla ilgili mehir ve boşanmanın meşruluğu ile zinâ cezasının uygulanması için şahitlerin istenmesi gibi örnekler hâciyyâtın genelde zarûrî maslahatların var olmasına destek ve yardımcı olan hükümleri ifade ettiğini göstermektedir.²⁰²

2.1.3.3.1.3. Tahsîniyyât

Tahsînî maslahatlar, bulunmaması halinde insanların sıkıntı ve zorluklarla karşılaşmadığı maslahatlardır. Fakat bu tür maslahatlara riâyet edilmesi kişiyi mekârîmi ahlaka, güzel âdetlere uygun düşen iyi ve faziletli olma gayesine yönelik her türlü durum ve davranışa götürür.²⁰³ Nitekim dinle alakalı setr-i avret, temizliğin muhtelif çeşitleri gibi hükümler, nefisle alakalı yeme-içme âdabı, temiz olmayan yiyecek ve içeceklerden sakınılması, yeme, içme, giyinme ve diğer hususlarda israftan kaçınma, malın korunmasıyla ilgili pis ve zararlı her şeyin hukukî muamelelere konu edilmesini ile kamuya ait su ve nebatâtı yasaklama, nesebin korunmasıyla ilgili olarak da zevceye

¹⁹⁸ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, Aynı Yer.

¹⁹⁹ Selem, nitelikleri belirlenen vadeli malın peşin bedelle satılmasıdır. Muhammed el-Hatib eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc I-IV**, Dâru'l-Fikr, Beyrût, ty. II, 102.

²⁰⁰ Musâkât, meyvesini paylaşmak üzere bağ veya hurma ağaçların sulayp hizmet etmek için bir işçiye vermek üzere yapılan akiddir. eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 322.

²⁰¹ Karz (borç verme), faydalanmak ve sonra da bedelini geri ödemek üzere birisine bir miktar malı vermektir. eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc* II, 117.

²⁰² Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 132.

²⁰³ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 132.

iyi davranmayı ve eş seçiminde denklige dikkat edilmesini isteme gibi hükümler, tahsîniyât kısmına girmektedir.²⁰⁴

2.1.3.3.2. Maslahat Kur'ân-ı Kerim'le Çelişmemelidir

Bûtî'ye göre, maslahat için gerekli olan bu şartın aklî ve naklî dayanağı vardır.

Aklî delîli: Şâri'in maksadının bilinmesi, tafsili delîllerden istinbât edilen şer'î hükümlerle yapılabilir. Delîllerin tamamı da Kitâp delîline döner. Eğer maslahat Allah'ın kitabıyla çatışırsa, o zaman medlûl delîliyle çatışmış olur ve bu kabul edilmez.²⁰⁵

Naklî delîli ise, Kur'ân-ı Kerimin bizzat kendisi ifade etmektedir: "*Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet, onların arzularına uyma ve seni Allah'ın indirdiği şeylerin bir kısmından uzaklaşturmalarından sakın.*"²⁰⁶, "*Biz, Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için hak üzere sana Kitab'ı indirdik. Hainlerin savunucusu olma!*"²⁰⁷, "*Bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız onu Allah'a ve Peygamber'e götürün.*"²⁰⁸

Sünnet'ten ise, şu hadîsi delîl olarak getirmektedir: "*Hz. Peygamber Muâz b. Cebel'i Yemen'e yollarken aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir:*

- "*Sana bir uyuşmazlık getirildiğinde neye göre hüküm vereceksin?*
- *Allah'ın Kitabı'ndakine göre hüküm veririm.*
- *Allah'ın Kitab'ında yoksa?*
- *Rasulullah'ın Sünneti ile.*
- *Rasulullah'ın sünnetinde de yoksa?*
- *Kendi görüşümle içtihat ederim ve vazgeçmem (olayı hükümsüz bırakmam)*

²⁰⁴ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, Aynı Yer.

²⁰⁵ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 141.

²⁰⁶ el-Mâide, 5/49.

²⁰⁷ en-Nisâ, 4/105.

²⁰⁸ en-Nisâ, 4/59.

Bu ifadesi üzerine Hz. Peygamber, Muâz'ın göğsüne eliyle vurup: Peygamberinin elçisini peygamberinin hoşnut olduğu cevaba muvaffak kılan Allah'a hamd olsun."²⁰⁹ buyurdu. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Muâz'ın bu tutumunu, Kur'ân'a herhangi bir şeyi eş değer görmediği için tasvip etmiştir.

Konunun anlaşılması için şöyle bir örnek verebiliriz: Yüce Allah (c.c.) "*Allah , alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır*".²¹⁰ âyetinde faizi kesin bir şekilde yasaklamıştır. Günümüzde ihtiyaç olmasından dolayı maslahat gereği faizin kullanılabilirliği düşüncesi kabul edilmemektedir. Çünkü, bu durumda maslahat, açık bir nasla çatışmaktadır. Bûtî, Kitâp ve Sünnet'in delâlet ettiği bu meselede sahâbe, tabiin ve dört mezhep imâmıların icmânının bulunduğunu, bunlardan sonra zıt bir görüşe itibar edilmemesi gerektiğini ifade eder²¹¹. Ayrıca bazı araştırmacıların zihninde oluşan maslahat nassa muhalefet etse bile geçerlidir²¹² gibi yanlış fikrin elbette hiçbir geçerliliği kalmamaktadır. Çünkü, maslahatın hükme delâleti zanni, nasların delâleti ise kat'idir.²¹³

2.1.3.3.3. Maslahat Sünnet ile Çatışmamalıdır

Bûtî'ye göre, zarûrî olmayan bir maslahat mütevâtir sünnet ile çatıştığında, söz konusu maslahat sübûtu kat'i olan bir nasla çatıştığı için maslahat geçersiz kabul edilir. Onunla amel edilmez. Örneğin, Kur'ân tarafından temas edilmeyip de sünnetin koyduğu hükümlerden "*Kadın, halası, teyzesi, üzerine nikâhlanamaz*"²¹⁴ hadîsindeki hükümler gibi. Bunun delîli de maslahatın Kitâp'la çatışması konusunda geçen âyetlerle birlikte şu âyet-i kerimedir: "*De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.*"²¹⁵ Eğer maslahat âhâd sünnet ile çatışırsa, ahâd haberin gerekli görülen şartları taşıması

²⁰⁹ Ebû Dâvûd Süleynân b. Eş'es es-Sicistânî, "*es-Sünen I-IV*", Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, Beyrût, ty. "*Akdiye*", III, 330, (3594).

²¹⁰ el-Bakara, 2/275.

²¹¹ Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, s. 142-143.

²¹² Necmeddin et-Tûfî' nin (v.716/1316) bu konudaki görüşleri gibi. Tûfî, "Nass ve icma, maslahat'a aykırı olursa, maslahatın gözetilmesine öncelik verilmesi gerektiğini ifade eder". Necmeddin et-Tûfî, *et-Ta'yîn fî Şerhi'l-Erbain*, (Tahk. Ahmed Hâc Muhammed Osmân), Beyrût, 1991, 238.

²¹³ Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 145.

²¹⁴ Buharî, "*Nikâh*" VII, 12, (5108); Müslim, "*Nikâh*" II, 1029, (1408).

²¹⁵ Âl-i İmrân, 3/31.

durumunda sübutu zanni olsa bile, onunla amel etmek kat'i olarak vacip olur.²¹⁶ Ancak, subutu kati olmadığından dolayı ahâd sünnet ile maslahat arasında tearuz olması durumunda ictihâd ehli âlimlerin ictihâdına itibar edilir²¹⁷.

Bûtî'ye göre, maslahatın nass ile çatışması durumunda, araştırmacıların iki gerçeğe dikkat etmeleri gerekir:

a) Eğer maslahat kendisine kıyas edilebilecek bir asla dayanmıyorsa, nass ister katî ister zannî olsun ve nassa aykırılık ister külli ister cüz'i olsun böyle bir maslahat dikkate alınmaz. Sahâbenin tümü, tabî'n ve mezhep imâmları bu hususta icmâ etmiştir.²¹⁸

b) Kitâp ve Sünnet'te dayanağı olan maslahat ise, nasla çatışan kıyas kabilinden olup nas ile aralarındaki çatışmanın uzlaştırılması ya mümkün değildir ya da tahsîs vb. yöntemlerle aralarını uzlaştırmak mümkündür. Müctehid, iki delîl arasındaki dengeyi nassların anlam inceliklerine ve amaçlarına nüfuz ederek kurmaya ve uygun çözümü bulmaya çalışır.²¹⁹

2.1.3.3.4. Maslahat Kıyasa Aykırı Olmamalıdır

Bûtî'ye göre, kıyâsla maslahatın iç içeliği ve aralarındaki umûm-husûs ilişkisi, aralarındaki çatışmayı iki kıyas çatışması olarak gösterebilmektedir. Kıyâsın maslahata dayalı bir illete dayanılarak yapılması onları ayrılmaz kılarken, maslahatın alternatif bir metot olarak ortaya çıktığı da bir gerçektir. Bu yüzden kıyâsla maslahat çatışırsa Tûfî'ye kadar ilk asır kaynaklarında maslahat dikkate alınmaz. Maslahatu'l-mürsele şer'an hakkında muteber olduğuna dair bir delîl bulunmadığında, kıyâsla çatıştığı zaman terk edilir. Eğer şer'an kabul edilir bir delîlle desteklenen maslahat kıyasa çatışırsa iki kıyas arasındaki çatışma söz konusu olduğu için iki kıyastan kuvvetli olanı tercih edilir.²²⁰

²¹⁶ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 179, 181, 188.

²¹⁷ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 215.

²¹⁸ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 215.

²¹⁹ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 215.

²²⁰ *Aynı Eser*, s. 259.

2.1.3.3.5. Maslahat Kendisinden Daha Önemli Veya Kendisine Eşit Bir Maslahatı Ortadan Kaldırmamalıdır

Bûtî'ye göre, maslahatın bizzat kendisi birbirinden farklı değerlerdedir. Şer'an muteber olan maslahatın tamamının, önemine göre beş mertebede kademelendirildiğini görmekteyiz. Bunlar, din, nefis, akıl, nesil ve malın korunmasıdır. Dinin korunması nefsin korunması maslahatıyla çatıştığında, dinin korunması önceliklidir. Nefsin korunması aklın korunmasına, aklın korunması neslin korunmasına, neslin korunması da malın korunması maslahatına mukaddemdir. Bûtî, âlimlerin bu sıralama hususunda icmâ ettiğini belirtir.

Külliyat-i hamsenin her birine riâyet etmek şu üç madde vasıtasıyla gerçekleşmektedir: Zarûriyât, haciyât ve tahsîniyât. Çelişme durumunda zarûriyât hâciyyâtтан önceliklidir. Hâci ise tahsîniyâtтан mukaddemdir. Çünkü zarûriyât maksûdun aslıdır. Diğerleri de onun sıfatı ve fer'idir. Dolayısıyla asl fer'den önce gelir. Eğer birbirleriyle çelişen her iki maslahat aynı derecede ise yani her ikisi de zarûriyattan ise, bu durumda hangisi daha kapsamlıysa onunla amel edilir.²²¹

2.1.3.4. Sahâbe Döneminden Müçtehit İmâmlar Dönemine Kadar Âlimlerin Maslahata Yaklaşımları

Bûtî, sahâbenin verdiği hükümlere bakıldığında, onların pek çok hükmü nassla çatışmadığı sürece mesalih-i mürsele esasına göre verdiklerini, hiçbirinin bu hususta bir itirazda bulunmadığını, dolayısıyla maslahata göre hüküm vermenin geçerliliği hususunda icmâ ettiklerini ifade eder.²²² Buna dair şu örnekleri verir:

1) Hz. Ebûbekir (r.a)'in halifeliği döneminden itibaren sahâbenin gerçekleştirdiği uygulamalarda ve düzenlemelerde maslahat prensibinin büyük rol oynadığı görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v) devrinde sahifeler halinde bulunan Kur'ân'ı Mushaf halinde bir araya toplamışlardır. Onları bu işe sevk eden maslahattan başka bir

²²¹ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, s. 262-264.

²²² Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 364.

şey değildir. Kur'ân'ın cem'inin nedeni, hâfiz sahabilerin ölümü ile Kur'ân'ın tevâtürünü kaybetmesini önlemek ve O'nu zâyi olmaktan korumaktır.²²³

2) Hz. Ömer (r.a) dönemine kadar, zanaatkârlar nezdinde bırakılmış eşya onların kastı olmaksızın zayi olunca ödetilmez, umûmiyetle emanet duygusu ön planda olduğu için sözlerine itimat edilirdi. Zamanla ahlakın bozulması ve halkın eşyasına göz koyan zanaatkârların bu durumu kötüye kullanmalarıyla insanların zarar görmeleri üzerine, Hz. Ömer (r.a) zanaatkârlar nezdinde, kaçınılması mümkün olan bir sebeple zayi olan eşyanın ödetilmesi hükmünü tatbik başlandı. Aynı tatbikatı benimseyen Hz. Ali (r.a) de: “İnsanları sadece bu hüküm ıslâh eder” demiştir.²²⁴

3) Hz. Ebûbekir (r.a.)'in kendi vefatından sonra Hz. Ömer (r.a.)'i halife olarak belirlemesi, maslahat düşüncesine dayanan bir tasarruftur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) kendisinden sonra kimin halife olacağını belirtmediği gibi nehy de etmemiştir. Bu tasarruftaki maslahat Hz. Ebubekir (r.a)'den sonra Müslümanların ihtilafa düşmelerini engellemektir²²⁵.

4) Hz. Ömer (r.a) döneminde sahâbenin ittifakıyla içki içmeye had cezası seksen değnek olarak uygulanması²²⁶ gibi yeni düzenlemelerin yapılması veya naslarla sabit olan hükümlerde, olayın özelliklerine ve hükmün amacına göre farklı uygulamalara gidilmesi, sahâbenin içtihatları üzerinde maslahat ilkesinin önemli bir etkiye sahip olduğunun örneklerini teşkil etmektedir.²²⁷

Bûtî'ye göre, tabiîn ulemâsı uygulamalarında sahâbeden daha fazla maslahata yer vermişlerdir. Tabiîn'in maslahat uygulamalarına şunları örnek verilebilir: Ömer b. Abdülaziz'in Müslümanların beytü'l-mal'inden yolcuların konaklaması için hanları inşa ettirmesi,²²⁸ hacıların rahat etmesi için Minâ'da bazı yapıların inşa edilmesini emretmesi,²²⁹ hadîslerin toplatılması ve tedvini,²³⁰ çocukların kendi aralarındaki

²²³ Buhârî, “*Kitâbu Fezâilu'l-Kur'ân*”, VI, 183, (4986).

²²⁴ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 368.

²²⁵ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 367.

²²⁶ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 369.

²²⁷ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 369.

²²⁸ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 373.

²²⁹ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 374.

²³⁰ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, Aynı Yer.

oyunlarda şehadetlerinin kabul edilmesi ve daha birçok örnek tabîin ulemâsının maslahat konusundaki konumlarını göstermektedir.²³¹

Bûtî, mezhep imâmîlarının maslahata yaklaşımlarını kısaca şöyle ifade eder:

İmâm Mâlik'in maslahatın bayrağını tutan kişi olduğunu ve bunun bütün fıkıhçılar tarafından bilinen bir durum olduğunu, ispata ve delîl getirmeye gerek olmadığını belirtir.²³²

İmâm Ahmed'in, mezhep imâmîları arasında maslahata göre hüküm vermekle ün kazanmasa da bu konuda İmâm Malik'ten sonra ikinci sırada yer alır. Maslahatı müstakil bir kaynak olarak değil de kıyâsa ırcâ etmek suretiyle benimsediği söylenebilir.²³³ Nitekim Ebû Zehra, "İbn Hanbel" adlı eserinde "Hanbelî âlimlerinin mesalih-i mürseleyi bir delîl olarak gördüklerini ve bunu İmâm Ahmed'e nispet ettiklerini" söyler.²³⁴

Şâfiî mezhebi ise genellikle maslahata karşı olumsuz tavırlarıyla bilinen bir mezhep olduğu kanaati yaygındır. İmâm Şafiî döneminde maslahat veya istislâh kavramı terimleşmemiş olması ve Hanefîlerin kullandığı istihsân delîline olumsuz yaklaşması, maslahat delîlini almayacağı kanısını beraberinde getirmektedir.²³⁵

İmâm Şâfiî, şeriatın koyduğu hüküm ve kaidelere tutunarak, şeriatın maksatları ışığında ictihâd yapma faaliyeti olan istislâhı da kıyasın içinde değerlendirir. O, "er-Risâle" adlı eserinde "İctihad bir şeyin talebi üzerine olur, bir şey talebi ise, ancak delîllerle geçerli olur, delîller denilen şey ise, kıyastan başkası değildir"²³⁶ demektedir. İmâm Şâfiî kıyâs işlemi altında maslahatı uygulamış, bunun adını maslahat koymasa da maslahat ruhu taşımıştır.²³⁷

²³¹ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 375.

²³² Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 378.

²³³ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 379-380.

²³⁴ Ebû Zehra Muhammed, **İbn Hanbel**, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Dımaşk, ty., 297.

²³⁵ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 388.

²³⁶ İmâm Muhammed b. İdris, eş-Şâfiî, "**er-Risâle**", (Thk. Ahmed Muhammed Şâkır), Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, ty, s. 477.

²³⁷ Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 388.

İmâm Ebû Hanîfe'nin maslahatı ayrı bir delîl olarak zikretmemesi, kullandığı istihsân ve metodunun kısmen maslahatı da kapsadığı şeklinde açıklanabilir. Bûtî, Ebû Yusuf'un İmâm Ebû Hânife ile İbn Ebî Leylâ arasındaki ihtilafını yazdığı kitap ile Evzâî'ye reddiye olarak yazdığı kitaplarında, Ebû Hânife'nin fıkında ve genel ictihâdlarında maslahata verdiği önemi ifade eder.²³⁸

2.2. İSTİNBÂT ANLAYIŞI

İslâm Hukukunda istinbât Kur'ân ve Sünnetin Arapça olan nasslarına dayanır. Arap diline göre lâfızların çeşitlerini ve bu lafızların mana ile ilişkisini iyice tanımadan söz konusu metinleri doğru anlamak ve onlardan isâbetli hüküm çıkarmak mümkün değildir. Bununla beraber, İslâm hukukunun ana gayelerini, teâruz gibi görülen delîller arasında uzlaştırma metodlarını da bilmek gerekir.

Hüküm istinbâtı için lisanla ilgili usûl kaidelerini bilmek arapça yazılmış olan nassların tefsiri için zarûridir. Zira arapça ibareleri anlamak için birer mi'yâr ve ölçü olan bu kâidelerin nassların tefsirinde dikkate alınmaması kanunun hatalı anlaşılmasına, hükümlerin yanlış bilinmesine, değişik olaylara hangi hükümlerin uygulanacağını kavranılamamasına yol açar ve neticede haklar kaybolur.²³⁹

Bûtî, istinbât metodlarının bilinmesi için aşağıda kısaca ele alacağımız konuları ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

2.2.1. Lafızların Delâleti

2.2.1.1. Kullanıldığı Mana Açısından Lafızların Delâleti

Bûtî, kullandığı mana açısından lafzın delâletini hakikat, mecâz, müşterek, mantûk, mefhûm olmak üzere beşe ayırır. Bûtî ilk olarak vaz' olduğu manada kullanılıp kullanılmaması bakımından lafzın hakikat ve mecâz olmak üzere ikiye ayrılışını ele alır.

²³⁸ Bûtî, Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 392.

²³⁹ Zekiyüddin Şaban, *Usûlu'l-Fıkh*, (Çev. İbrahim Kâfi Dönmez), TDVY., Ankara, 2010, 309.

2.2.1.1.1. Hakikat

Hakikat, vaz' olunduğu manada kullanılan lafızdır. Hakikat vaz'a tabi olarak üçe ayrılır:

Lüğavî Hakikat: Dilde lüğavî mananın kastedildiği ve o manada kullanılan lafızdır. Esed (aslan), dâbbe (canlı) gibi lafızların bilinen anlamları için kullanılması gibi.

Şer'î Hakikat: Dilde şer'î mananın kastedildiği, yani Şarî'in kastettiği manada kullanılan lafızdır. Salât (namaz) lafzının malûm ibâdet için kullanılması gibi.

Örfî Hakikat: Dilde örfî mananın kastedildiği ve bu manada kullanılan lafızlardır. "Hareket eden şey" anlamına gelen dâbbe lafzının örfte "dört ayaklı hayvan" anlamında kullanıldığı gibi.²⁴⁰

Lüğavî hakikat diğer ikisi için esas sayılmaktadır²⁴¹.

2.2.1.1.2. Mecâz

Mecâz, aralarında olan bir "karîne" nedeniyle başka bir manada kullanılan lafızdır. "esed" kelimesinin güçlü ve cesur insan için kullanılması gibi. Mecâzın da aynen hakikat gibi mecâz-ı lüğavî, mecâz-ı şer'î ve mecâz-ı örfî olmak üzere üç çeşidi vardır.²⁴²

Hakikat ve mecâzda şerî delâlet, aşağıdaki hususların bilinmesiyle anlaşılmalıdır:

²⁴⁰ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 58-59.

²⁴¹ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 60.

²⁴² Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 60.

2.2.1.1.2.1. Lafızda Asıl Olan Vaz'î Anlamıyla Kullanılması

Lafızda asıl olan vaz'î anlamıyla kullanılması, “kelamda asıl olan manayı hakîkîdir”²⁴³ meşhur fikhî kâide ile ifade edilmiştir. Hakîkî mananın anlaşılması mümkünse, mecâzî manaya itibar edilmez. Yani sözden hakîkî manasının anlaşılması kabilse, anlaşılacak olan mana, hakîkî manadır. Çünkü hakikat asıldır; mecâz hakîkatin fer'idir. Asıl dururken, fer'e bakılmaz. Fakat sözden hakîkî manasının anlaşılması mümkün değilse, mecâzî manasına bakılır. Zira sözün mana ifade etmesi, manasız sayılmasından hayırlıdır. Hakîkî manaya göre anlama imkânı bulunduğu sürece mecâzî manaya göre yorum yapılamaz. Örneğin, Yüce Allah'ın “*Kıyas ve zina gibi şeylerden dolayı meşru bir hak olmadıkça Allah'ın haram ettiği cana kıymayın...*” âyetinde zikredilen "öldürme"nin hakîkati, insan ruhunu (bedenden) çıkarmaktır. Âyetteki nehy ve yasak bu hakîkate âit olduğundan, haksız yere insan öldürmek caiz değildir.²⁴⁴

2.2.1.1.2.2. Hakîkatin Mecâza Tercih Edilmesi

Lafzın hakîkî manası ile anlaşılması mümkün ise, hüküm hakikat hakkında sabit olur, mecâz hakkında sabit olmaz. Eğer hakîkî manaya göre anlamayı engelleyen bir alaka veya karine varsa, o zaman bu yönde yorum yapmak ve lafza mecâzî mananın hükmü bağlamak gerekir. Bûtî, bunun usûl âlimlerin ittifak ettiği husus olduğunu belirtir²⁴⁵.

Bûtî, asıl ihtilafın, lafzın hem hakîkî hem de mecâzî anlamda kullanılan kelime olduğunda meydana geldiğini, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî usûlcülerinin bu durumda hakîkî anlama göre yorum yapılması gerektiğini, Hanefî usûlcüleri ise yaygın olan mecâzî anlamının alınabileceğini ifade ettiklerini belirtir. Bu duruma şu âyeti örnek verebiliriz: “*Allah yeminlerinizdeki dil sürçmelerinden dolayı değil bile bile yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi hesaba çeker. Bunun kefareti de, sizin aile fertlerinize yedirdiğinizin orta derecesinden on fakiri doyurmak yahut onları giydirmek veya bir köleyi azat etmektir.*”²⁴⁶ Âyetteki “on fakiri doyurmak” ifadesinin hakîkî ve geçerli

²⁴³ Abdulkerim Zeydân, “*el-Vecîz fi Şerhi'l-Kavâidi'l-Fıkhiyye*”, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2010, 21.

²⁴⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 61.

²⁴⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti Aynı Eser*, 64.

²⁴⁶ el-Mâide, 5/89.

mecâz anlamı vardır. Hakîkî anlamı on fakiri teker teker doyurma, mecâz ise bir fakiri on kez doyurmaktır. Bu nedenle Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler hakîkî anlamı dikkate alarak kefaretin ancak “on fakirin ayrı ayrı doyurulması” ile gerçekleşeceğine, Hanefî âlimleri ise mecâzî anlamını da dikkate alarak bir fakiri on kez doyurmakla da kefaretin gerçekleşebileceğine hükmetmişlerdir.²⁴⁷

2.2.1.1.2.3. Hakîkat ve Mecâzın Birleştirilmesi (Bir Söyleyişte, Hem Hakîkî, Hem de Mecâzî Mananın Kastedilmesi)

Bazı usûlculara göre (Mâlikî ve Şâfiîler), bir söyleyişte hem hakîkî, hem de mecâzî mananın kastedilmesi câiz ve mümkündür. Yani, hakîkî manaya da şamil olacak tarzda lafız mecâzî manada kullanılabilir. Bazılarına (Hanefîler) göre ise, bir lafız ile aynı anda hem mecâzî ve hem de hakîkî manalarının kastedilmesi mümkün değildir. “Kişinin üzerindeki elbise hem mülkü hem âriye olamadığı” gibi.²⁴⁸

Hanefîlere göre, “*Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boydan boya yıkanın. Eğer hasta yahut yolculukta olursanız veya sizden biri tuvalet ihtiyacını görmüş ya da kadınlara dokunmuş olup da su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin*”²⁴⁹ âyetindeki “*kadınlara dokunmuş olup*” dokunmadan murâd, mecâzî olarak cinsi münasebettir. Hakîkî mana ise, bedenine temas etmesidir. Binaenaleyh, dokunma kelimesinden hem cinsi münasebet, hem de temas etmek manaları aynı anda anlaşılmaz. Bu nedenle Hanefîler, kadın ve erkeğin birbirlerine dokunmalarının abdesti bozmayacağı yönünde hüküm belirtmişlerdir. Şâfiîler ve diğerleri, hakîkat ve mecâz manaları ikisi beraber bir kelimedede cem’ini caiz gördüklerinden, abdestin dokunmaktan dolayı bozulacağına hükmetmişlerdir.²⁵⁰

Bunun bir başka misali de şudur: Bir şahıs "falancanın evine ayak basmamaya yemin ettiğinde" ayak basmak ile kastedilen mana "girmek"tir. Zira "ayak basmak"

²⁴⁷ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 64-65.

²⁴⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 66.

²⁴⁹ el-Mâide, 5/6.

²⁵⁰ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 67.

sebebidir. Şahsın yukarıdaki sözüyle kastettiği,mana mecâzidir; yalınayak veya ayakkabılarla (falancanın evine) girmeye şâmidir. Böylece şahıs, (falancanın evine) ister yalınayak, ister ayakkabı ile girsin; her iki durumda da mecâzın, umûmuyla yeminini bozmuş olur; hakikat ve mecâzın tevhideyle, birleştirilmesiyle ve cem'iyile yeminini bozmuş olmaz.²⁵¹

2.2.1.1.3. Müşterek

Müşterek, iki veya daha fazla manaya her birine müstakil vaz'larla konulmuş olan lafızlardır. Örneğin,²⁵² “Boşanmış kadınlar (evlenmeden) kendi başlarına üç kur' süresi beklerler.”²⁵³ âyetindeki "kurû" lâfzı, hayızlı olmak ve hayızdan temizlenmek manalarında müşterek olarak kullanılmaktadır.

Şâfiîler ve diğer bazı fâkihlere göre burada kastedilen mana "tuhr" (iki âdet arasındaki temizlik devresi)dir. Çünkü bunu gösteren delîller ve karineler vardır. Bu karinelere biri şudur: lâfzının adet (sayı) ismi şeklinde müennes kullanılmıştır. Bu, "ma'dûd"un (adedi belirtilen ismin) müzekker olduğunu gösterir. (temizlik süresi) ve (âdet süresi) kelimeleri içinde müzekker olmalıdır.

Hanefiler ve diğer bazı fâkihler ise şöyle görüş belirtmişlerdir: Burada kastedilen mana “âdet devresi”dir. Zira buna delâlet eden karineler vardır. Bunlardan biri (üç) lâfzının hâss oluşudur. Bu, iddet süresinin noksan veya fazla olmaksızın tam üç kur' müddeti olduğuna kesin bir şekilde delâlet etmektedir. Bu mana ise, ancak "kur'" lâfzı ile “tuhr”un değil “hayz”ın kastedilmiş olması halinde gerçekleşebilir.²⁵⁴

Hanefîlerin çoğunluğuna göre, ister olumlu ister olumsuz bir ifade içinde bulunsun, müşterek lâfız ile onun manalarından her biri kastedilmiş olmaz.²⁵⁵

²⁵¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 68.

²⁵² Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 71.

²⁵³ el-Bakara, 2/227.

²⁵⁴ Şabân, *Usûlu'l-Fıkıh*, 361.

²⁵⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 73-74.

2.2.1.1.4. Mantûk ve Mefhûm

Hanefilerin dışındaki cumhûra göre delâlet, mantûk ve mefhûm olarak iki kısma ayrılır.

Delâletu'l-Mantûk: Lâfzın, konuşulan sözde zikri geçen ve ifade edilen bir şeyin hükmüne delâlet etmesidir. Örneğin, “*Şüphesiz yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler karınlarına ateş yemiş olurlar. Ve bunlar alevli bir ateşin içine atılacaklardır*”²⁵⁶ âyetinde yetim malının yenmesinin haram olması, cümlesinde geçen “yeme” lafzının bilinen anlamından çıkarılmaktadır.²⁵⁷

Delâletu'l-Mefhûm: Lafzın sözde zikri geçmeyen ve ifade edilmeyen bir şeyin hükmüne delâlet etmesidir. Örneğin, biraz önce geçen âyetteki “yetim malını yeme”den herhangi bir şekilde “zarar verme” olarak anlaşılması gibi.²⁵⁸ Mefhûm-u Muvâfaka ve Mefhûmu Muhâlefe iki kısma ayrılır:

Mefhûm-u Muvâfaka: Lâfzın, incelemeye gerek duymaksızın sırf dil unsuruna dayanarak anlaşılan illetteki müştereklik sebebiyle mantûkun (sözün içeriğinin) hükmünün meskût anı (sözün içeriğinde geçmeyen durum) için de sabit olduğuna delâlet etmesidir. Örneğin, “*Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlılık çağına ulaşırsa, onlara "öf!" bile deme, onları azarlama. Onlara güzel söz söyle.*”²⁵⁹ Âyet-i kerime ibâresiyle, çocuğun ana-babasına "öf!" demesinin haram kılındığını göstermektedir. Öf demek ve azarlamak, en hafif eziyettir. Bunlar yasaklandığına göre, daha büyük eziyetlerin yasaklanmış olmaları daha evladır. İşte âyetin mefhûmu (içeriği) olan, "öf demenin yasaklanması" açıkça ifade edilen bir hükümdür. Bu hüküm, söylenilmeyen diğer eziyetler için de geçerlidir.

Mefhûmu muvâfaka, fahvâ'l-hitâb ve lâhne'l-hitâb olarak ikiye ayrılır. “Annene öf deme”²⁶⁰ sözünden, “anneni dövme” sözü anlaşılır ve bu mefhûmu mantûktan daha

²⁵⁶ en-Nisâ, 4/10

²⁵⁷ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 76.

²⁵⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 76.

²⁵⁹ el-İsrâ, 17/23.

²⁶⁰ el-İsrâ, 17/23.

kuvvetlidir. Bu delâlete “fahva'l-hitâb” denir. Yine bu sözden “bıktım senden deme” mefhûmu anlaşılır ve bu mefhûmla müsâvî ise buna da “lâhnü'l-hitâb” denir.²⁶¹

Bûtî, usûl âlimleri arasında mefhûmu muvâfakanın delâletinin kabulü hususunda ittifak olduğunu, ihtilafın bunun dayanağıyla ilgili olduğunu, İmâm Şâfiî (v.204/820), İmâmu'l-Harameyn (v.478/1085) ve Râzî (v.606/1209)'ye göre kıyâs yoluyla mefhûmu muvâfakanın delâletinin gerçekleştiğini, Cumhûra göre ise, mefhûmu muvâfakanın delâletinin kıyâstan farklı olduğunu, lafzi delâlete dâhil olduğunu, siyâk ve karîneler vasıtasıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir.²⁶²

Mefhûm-u Muhâlefe: Lafzın dikkate alınan kayıtlardan birini taşıması sebebiyle meskût anı (sözde geçmeyen durum) hakkında geçerli olmadığına delâlet etmesidir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in “*Sâime olan koyundan zekât vermek gerekir*”²⁶³ hadîsinde “sâime” (senenin çoğunu âmmeye ait otlaklarda beslenerek geçiren) hayvanın vasfı olup, senenin çoğunu âmmeye ait otlaklarda beslenerek geçiren koyunlardan zekât verilmesinin vacip olduğunu göstermektedir. Mefhûm-u muhâlifî ile sâime olmayan besi koyunlarında ise zekâtın vacip olmadığına delâlet etmektedir. Çünkü mantûk hakkındaki hükmün kayıtlığı vasfı bu hayvanlarda bulunmamaktadır. Mefhûm-u muhâlefenin gerçekleşmesi mantûkun hükmüne konan kayıtlar vasıtasıyla olmaktadır. Cümlede görünen bu kayıtlar: Sıfat, illet, zarf, şart, gaye²⁶⁴ ve adet mefhûmlarıdır.²⁶⁵

Bûtî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî âlimlerine tamamına göre (İmâmu'l-Harameyn ve İmâm Gazâlî hariç) mefhûm-u muhâlefenin lügatta hüccet olduğunu, dolayısıyla şer'î naslarda delîl kabul edildiğini, ancak Hanefîler ve Şâfiî âlimlerinden İmâmu'l-Harameyn ve İmâm Gazâlî'nin mefhûm-u muhâlefeyi delîl olarak kabul etmediklerini, bazı naslarda cumhûra muvâfık olmalarının, mefhûm-u muhâlefeyi kabullerinden değil; başka bir nas, kıyâs ya da istishâba istinad etmelerinden kaynaklandığını belirtir.²⁶⁶

²⁶¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 80.

²⁶² Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 81-82.

²⁶³ Ebû Dâvûd, “**ez-Zekât**”, II, 6, (1569).

²⁶⁴ Gaye mefhûmu, hükmü belirli bir sınır ile kayıtlanmış olan bir nassın, bu sınırdan sonra artık o hükmün geçerli olmadığına delâlet etmesi gibidir. (Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, **İrşâdu'l-Fuhûl I-II**, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, thk. eş-Şeyh Ahmed Azû, 1999, II, 45).

²⁶⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 82.

²⁶⁶ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 84.

Mantûk lafzın, kuvvetlilik ve zayıflık yönünden manaya delâleti üç kısımdır. Bunlar: Nass, zâhir ve mücmeldir. Lafız, cüz'ilik yönünden müfret ve mürekkep; delâletin özü olarak da mutâbaka, tazammün, iltizâm ve iktizâ olmak üzere dört kısma ayrılır.²⁶⁷ Şimdi bunları kısaca açıklayalım.

Müfred Lafız: Lafzın herhangi bir cüz'ünün, mananın herhangi bir cüz'üne delâlet etmediği kelimelerdir. 'Zeyd' ismi gibi.²⁶⁸

Mürekkep Lafız: Lafzın bir cüz'ü, mananın bir cüz'üne delâlet eden lafızlardır. 'Fıkıh kitabı' gibi.²⁶⁹

Delâletü'l-Mutâbaka: Dinleyicinin duyduğu mürekkep kelimadan, bütün mana cüz'lerini anlamasıdır. Örneğin, birisi nikâhın rükünleri koca, kadın, siğa, şahitler ve velidir dediğinde, dinleyici bunun tamamını anlaması.²⁷⁰

Delâletü't-Tazâmuniyye: Dinleyicinin fehminin, kelamın bir cüz'üne yönelip, diğer cüz'lerini dikkate almamasıdır. Dinleyicinin nikâhın velisiz yapılamayacağını anlaması gibi. Bûtî, burada lafzın delâletinin, dinleyicinin ihtiyacına göre cüz'i olduğunu belirtir.²⁷¹

Ed-Delâletü'l-İltizâmiyye: Dinleyicinin dikkatini lafza mutâbık olan manaya, lafzın zaruratına yönlendirilmesine denir. Örneğin, "avukat" kelimesinin Hukuk Fakültesi mezunu olan kişiye delâlet etmesi.²⁷²

Delâletü'l-İktizâ: Sözün doğru anlaşılması kendisine bağlı olan, fakat cümlede telaffuz edilmeyen manaya delâlet etmesidir. Örneğin Hz. Peygamber'in "*Şüphesiz, Allah, ümmetinden hatayı, unutmayı ve bir şeyin zorla yaptırılmasını kaldırdı*"²⁷³ hadîsinin delâletü'l-ibâresiyle, "Muhammed ümmetinin hata etmeyeceğini, unutmayacağını ve kendilerine zorla bir şeyin yaptırılmayacağını" ifade etmektedir. Ancak görüldüğü gibi, bu mana sahîh değildir. Zira ümmet, bunları yapmaktadır. O

²⁶⁷ Bûtî, *Mebâhisü'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 77.

²⁶⁸ Bûtî, *Mebâhisü'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Aynı Yer.

²⁶⁹ Bûtî, *Mebâhisü'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Aynı Yer.

²⁷⁰ Bûtî, *Mebâhisü'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Aynı Yer.

²⁷¹ Bûtî, *Mebâhisü'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 77.

²⁷² Bûtî, *Mebâhisü'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 78.

²⁷³ İbn Mâce, "*Kitabu't-Talâk*", I, 659 (2043).

halde bu hadîsin delâletu'l-iktizâsı, mananın sahîh olması için bir kelime takdir etmeyi gerektirmektedir, o da "günahı" kelimesi olmalıdır. Hadîsin delâletu'l-iktizâsına göre manası şöyledir: "*Şüphesiz ki Allah, ümmetinden hata etmenin, unutmamanın ve kendisine zorla yaptırılanın günahını kaldırdı.*"

Hanefîlere göre ise lafzî delâlet ve gayri lafzî delâlet olmak üzere iki kısma ayrılır. Lafzî delâlet de kendi içinde sırasıyla şu dört kısma ayrılmaktadır: İbâretu'n-nas,²⁷⁴ işâretu'n-nas,²⁷⁵ delâletu'n-nas²⁷⁶ ve delâletu'l-iktizâ²⁷⁷ olarak yer alır.²⁷⁸

2.2.1.2. Vuzûh (Açıklık) ve Hafâ (Kapalılık) Açısından Lafızların Delâleti

2.2.1.2.1. Vuzûh (Açıklık) Açısından Lafızların Delâleti

Lafız, manaya delâletinin açıklığı ve kapalılığı bakımından iki yolla derecelendirilir. Cumhûra göre, vuzûh açısından lafızlar açıklık ve delâlet gücü bakımından sırasıyla nass, zâhir ve mücmel'dir. Hanefîyye metoduna göre ise, muhkem, müfesser, nass ve zâhir'dir.

Nass: Cumhûra göre, mana bakımından açık ve net olan, te'vile gerek duymayan lafızlardır. Bûtî, İmâm Gazâlî'ye ait olan bu tanımın nassı zâhirden ayıran en doğru tanım olduğu görüşündedir.²⁷⁹ Ayrıca bazı naslarda tahsîs ve takyîd ihtimali olması, nass olmasına zarar vermediğini belirtir.²⁸⁰ Hanefîlere göre nass, manasına açık bir şekilde delâlet etmekle birlikte, te'vil ve tahsîs ihtimaline açık olan lafızlardır.²⁸¹ Nassa şu âyetleri örnekler. "*De ki, Allah birdir*"²⁸², "*Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten*

²⁷⁴ İbarenin delâleti, lâfzın, nassın gelişindeki aslî maksat olan veya ona tâbi olarak kastedilen hükme delâlet etmesidir. Abdülkerim Zeydân, *Usûlu'l-Fıkıh*, (Çev. İbrahim Kafi Dönmez), DİBY. Ankara, 2010, 393.

²⁷⁵ İşaretin delâleti, lâfzın, nassın gelişinde aslî veya tebe'î olarak kasedilmeyen fakat asıl maksat olan mananın gerekli kıldığı, bununla birlikte sözün doğruluğu ve şer'î yönden sağlıklı anlaşılması kendisine bağlı olmayan hükme delâletidir. (Zeydan, *Usûlu'l-Fıkıh*, 395).

²⁷⁶ Nassın delâleti, sözün, nassda belirtilen duruma ait hükmün, incelemve icthâdda bulunmaya ihtiyaç duyulmaksızın ve sırf dil unsuruna dayanarak anlaşılabilen illetteki müştereklik sebebiyle, nassda belirtilmeyen durum hakkında da sabit olduğunu göstermesidir. (Zeydan, *Usûlu'l-Fıkıh*, 399).

²⁷⁷ İktizânın delâleti, sözün, doğru veya şer'î yönden sağlıklı anlaşılması kendisine bağlı olan meskût anı (ibârede yer almayan) bir manaya delâlet etmesidir. (Zeydan, *Usûlu'l-Fıkıh*, 402).

²⁷⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 88-90.

²⁷⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 95.

²⁸⁰ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Aynı Yer.

²⁸¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 98.

²⁸² el-İhlâs, 112/1.

*sakinin ve eğer mü'minler iseniz faizin geriye kalanlarını bırakın. Eğer bunu yapmazsanız, Allah'a ve peygamberine karşı bir savaş ilan edin. Eğer tevbe ederseniz ana mallarınız sizindir. Böylece haksızlık etmeyeceğiniz gibi haksızlığa da uğratılmamış olursunuz.*²⁸³

Zâhur: Zihne gelen ilk manayı açık bir şekilde ifade eden, manası ifade edilen sözden başka bir manaya da ihtimali olan ve ayrıca te'vîl edilme ihtimali olan lafızlardır. Bûtî, zâhirin te'vîl, tahsîs ve takyîdi kabul eden lafızlar olduğunu,²⁸⁴ örneğin Peygamber Efendimiz(s.a.v.)'den nakledilen “*Sabah vakti girmeden önce, her kim oruca niyet etmezse orucu yoktur*”²⁸⁵ hadîs-i şerifinde sabah vakti girmeden niyet getirmenin orucun sıhhat şartlarından olduğunu, ancak zayıf bir ihtimal olsa da imsaktan önce niyetin orucun kemâlî için de şart koşulmuş olabildiğinden dolayı zâhir olarak görüldüğünü ifade eder.²⁸⁶

Mücmel: Manasının anlaşılması için ayrıca bir açıklamaya gerek duyan lafızlardır. Mücmel kendiliğinden kapalı olup, ancak harici bir karineyle anlaşılabilir, açıklanmadığı takdirde maksudu anlaşılabilen lafızlardır.²⁸⁷

Muhkem: Muhkem naslar başlıca iki kısımdır: Muhkem li-zatîhi (kendiliğinden muhkem olan), lafzın manâsı tebdîl ve nesih ihtimalini kabul etmeyecek derecede açık olan lafızlardır. “*Allah'ın Rasûlünü üzmeniz ve kendisinden sonra hanımları ile evlenmeniz asla caiz değildir*”²⁸⁸ âyetinde verilen hükümde olduğu gibi.

Muhkem li-gayrihi (dış bir sebeplen dolayı muhkem olan) ise, muhkem li-zâtîhi derecesine ulaşamamış naslardır. Resulullah'ın vefatı sebebiyle neshedilme ihtimalleri kalmamış ve muhkem li-gayrihi unvanını almışlardır. Bûtî, mana bakımından açık olan lafızların çoğunun, Hz. Peygamber'in vefatından sonra bu nev'e döndüğünü ifade eder.²⁸⁹

²⁸³ Bakara, 2/279.

²⁸⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 97.

²⁸⁵ Nesâî, “*Kitâbu's-Siyâm*”, IV, 197/2336; Tirmîzî, “*Kitâbu's-Savn*”, III, 138/730.

²⁸⁶ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 96.

²⁸⁷ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 96.

²⁸⁸ el-Ahzâb, 33/53.

²⁸⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 98.

Müfesser: Kendisinden kastedilen mana, te'vîl edilme ihtimali olmayacak şekilde açık ifade edilen, nesh olma ihtimali olan lafızlardır.²⁹⁰ Müfessere şu âyeti örnek olarak gösterebiliriz: "*Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu isbat için) dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun.*"²⁹¹ Âyet, kâzife seksen değnek vurulması gerektiğine, te'vil ve tahsîse ihtimal vermeyecek açıklıkta ve kesin bir şekilde delâlet etmektedir. Hanefiyye ekolünde muhkem ve müfesser açıklık ifade eden lafızlardan sayılmış; mütekellimine göre vuzûh lafızlardan sayılan mücmel ise, hafâ lafızlardan kabul edilmiştir.

2.2.1.2.2. Hafâ (Kapalılık) Açısından Lafızların Delâleti

Hanefilerin dışındaki cumhûra göre, hafâ (kapalılık) bakımından derecelendirilmiş lafızlardır. Mücmel ve müteşâbih olmak üzere ikiye ayrılır. Hanefilerin tasnifi ise, kapalılığı en az olandan başlanacak olursa sırasıyla şu şekilde tertiplendirilmiştir: Hafî, müşkil, mücmel ve müteşâbih. Şimdi bunları açıklayalım.

Hafî: Manasını açık bir şekilde ifade eden lafız olup, ancak kapsadığı fertlerine uyarlanırken, bazı fertlerinin kapsama girip girmeyeceği hususu, dış bir sebepten dolayı kapalı olan kelimelerdir. Hafî olan bu kelimeler ancak içtihat ve incelemeyle kavranabilir. Örneğin, "*Hırsızlık yapan erkek ve hırsızlık yapan kadının ellerini kesin...*"²⁹² âyetindeki "hırsızlık" ifadesinin yanında yankesici ve kefen soyucu ifadeleri "hırsızlık" fiilini işleyen kişilere delâleti açısından kapalı kalmıştır. Çünkü bu iki kelimenin Arap lügatında özel isimleri vardır. Yankesicilik ve kefen soyuculuk, hırsızlıktan farklıdır ve bu âyetteki "hırsızlık yapan" ifadesine girmemektedir. Bazı âlimler, yankesicinin ve kefen soyucunun da "hırsızlık yapan" ifadesine girerek, hafânın ortadan kalkacağını belirtmişlerdir. Zira yankesicinin özel bir isminin bulunması, bu işin, hırsızlığın bir türü olmasına engel değildir.²⁹³

Müşkil: Emsalleriyle olan iltibâsından dolayı manası kapalı olan lafızlardır. Müşkil lafızda kapalılık küllî olup, bizzat lafızdan meydana gelmektedir. Kapalılık

²⁹⁰ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Aynı Yer.

²⁹¹ en-Nûr, 24/4.

²⁹² el-Mâide, 5/38.

²⁹³ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 100.

hafîde lafzın dışından, müşkilde ise bizzat kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu hafî ile aralarındaki farkı göstermektedir. Müşkilin kapalılığından kurtulmak için harici karinelere binaen inceleme ve içtihatla yapılır.²⁹⁴ Örneğin, “Eğer onları mehirlerini belirledikten sonra, henüz kendilerine el sürmeden boşarsanız belirlemiş olduğunuz mehrin yarısını vermeniz gerekir. Ancak kadınlar vazgeçer veya nikah bağı elinde olan erkek tamamını bağışlarsa başka ”²⁹⁵ âyetindeki “nikâh bağı elinde olan” cümlesi. Bûtî’ye göre, burada nikâh bağı elinde olandan kadının eşi ya da kadının velisi kastedilmiş olabilir.²⁹⁶

Mücmel: Kendisinde manâların izdiham ettiği, ibâresinden kastedilen şeyin anlaşılamayacak derecede şüpheli olduğu, ancak Şâri’in beyanıyla vuzûha kavuşacak olan lafızlar olduğunu belirtir. Meselâ; Kur’ân’da geçen namaz, oruç, zekât gibi mücmel lafızları , Sünnet hem fiilî, hem de kavli bir şekilde açıklamıştır.²⁹⁷

Müteşâbih: Manası kapalı olan, maksadını öğrenme umudu bulunmayan, itikât edilmesi vacip olan ve manası Allah’a havale edilen lafızlardır. Hurûf-i mukataa’ müteşâbih âyetlerin en bariz örneğidir. Müteşâbih âyetlerin açıklanmasına vâkıf olunup olunamayacağı ile ilgili selef ve halef âlimleri arasında ihtilaf mevcuttur.²⁹⁸

2.2.1.3. İnşâ ve Haber Açısından Lafızların Delâleti

Arap dili kâidelerinin başlamasından itibaren kelamın, haber ve inşa olarak ikiye ayrıldığı, Kur’ân ve Sünnetten istinbât edilen şer’î nasların da haberî ve inşâî naslar diye iki kısma ayrıldığı ifade edilir.

2.2.1.3.1. Haberî naslar

Haberî naslar kendi içinde şeri hükümleri içerir. Şerî hükümler tamamıyla Yüce Allahın meşru kıldığı sıhhat, butlan, sebep, mani’ ve şarttan oluşan vaz’î hükümlere delâlet eder. Örneğin, “Sana bir de ay halinden soruyorlar. De ki: O bir eziyettir...”²⁹⁹

²⁹⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 101.

²⁹⁵ el-Bakara, 2/237.

²⁹⁶ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Aynı Yer.

²⁹⁷ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 101.

²⁹⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 102.

²⁹⁹ el-Bakara, 2/222.

âyeti, hayzın cinsel ilişkiye mani olduğu şeklinde vaz’i hüküm içeren ihbârî bir nasstır. Bûtî, bu ve benzer örnekleri³⁰⁰ düşündüğümüzde bu hükümlerin doğrudan teklifi olmadığını ve bu yüzden nasların ihbârî sayıldığını belirtir. Çünkü bu ve benzeri örnekler dolaylı bir şekilde ya teklifi gerektirmekte ya da teklifi kaldırmaktadır.³⁰¹

2.2.1.3.2. İnşâî naslar

İnşâî naslar: İcâb, nedb, tahrîm, kerâhet ve ibâhat içeren teklifi hükümleri içerir. Bütün inşâî naslar emir ve nehiy olmak üzere ikiye ayrılır. Emir, icâb, nedb ve ibâheyi içerir; nehiy ise, tahrîm ve kerâheti içerir.³⁰²

2.2.1.3.2.1. Emir

Emir lafzı, hakîkatta bir fiili talep etmek için husûsî olarak konulmuş siğadır. Mecâzen fiil, durum, şey ve sıfat anlamlarını kapsar. Bazı fukahâ emir lafzının talep ve fiil sığalarında müşterek olduğunu ifade ederler. İlk olarak lügatta fiili talep etmek için vaz’ edilen siğa, emri hazır sığası olan “if’el” ve benzeri sığalardır. Lügatta emri hazır sığası birçok manalara gelmektedir. Bunlar, icâb, nedb, irşâd, ibâhat, tehdîd, imtinân, teshîr ve ta’cîzdir³⁰³. Emir sığası Kur’ân-ı Kerim’de bu manaların tümü için kullanılmıştır.³⁰⁴

Emrin hakîkatte ifade ettiği hükmün mahiyeti konusunda cumhûr-i fukahâ, Mu’tezileler ve İmâm Gazâlî arasında görüş farklılığı mevcuttur. Cumhûr ulemâya göre emir, aslında farziyet ifade eder. Farz dışındaki hükümleri ifade etmesi ise, ancak karinelerle olabilir. Mu’tezileye göre emir, aslında mendubiyet ifade eder. Bu asıl hükmün dışında başka bir hüküm ifade etmesi, ancak delîllerden anlaşılır. İmâm Gazâlî’ye göre ise emir, sadece farz ve mendubu müşterek bir şekilde ifade eder. Bu

³⁰⁰ Bkz. en-Nisâ, 4/7; el-Furkân, 25/23.

³⁰¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 106.

³⁰² Bûtî, *Aynı Eser*, s. 105

³⁰³ İcâb için bkz. el-Araf, 7/12; nedb için bkz. en-Nûr, 33/24; irşâd için bkz. el-Bakara, 2/282; ibâha için bkz. el-Araf, 7/31; tehdîd için bkz. en-Nisâ, 4/13; teshîr için bkz. ed-Duhân, 44/49; imtinan için bkz. el-Enâm, 6/142; ta’cîz için bkz. el-Bakara, 2/23.

³⁰⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 109.

hükümlerden hangisinin kastedildiğini karineler tayin eder. Bûtî, Cumhûr'un görüşünü tercih ettiğini ifade etmektedir.³⁰⁵

Bûtî, emrin, me'mûr-u bihin (emredilenin) tekrarına ve hayat boyunca yerine getirilmesine delâleti hususunda usûlcuların değişik görüşler ileri sürdüklerini, cumhûr-i ulemanın görüşünün, emrin ancak me'mûr-u bihin ileriki zamanda yerine getirilmesinin talep edildiğini gösterdiğini, me'mûrun bihin tekrarına delâletinin ise emir sıygasından çıkarılamadığını, bu delâletin, emri çevreleyen karinelerden çıkarılabildiğini ifade eder.³⁰⁶

Bûtî, usûlcülerin emrin me'mûr-u bihin tekrarına delâleti hususunda ihtilâf ettikleri gibi, me'mûr-u bihin fevren (hemen) mi yoksa terâhiyen (geniş zaman içinde) mi yerine getirilmesi gerektiğine delâleti konusunda da farklı görüşleri ortaya koyduklarını, ifade eder. Burada cumhûra göre, emrin kendisi, me'mûr-u bihin fevren mi yoksa terâhiyen mi yerine getirileceği hususuna delâlet etmediğini belirtir. Bu delâlet, ancak emri çevreleyen karinelerden çıkarılabilir. Meselâ, bir kimse başkasına "Bana su ver" dese, bu emir me'mûrun bihin fevren yerine getirilmesinin istendiğini gösterir. Çünkü bu yönde karine bulunmaktadır. Fakat me'mûrun bih, beş vakit namazda olduğu gibi kendisiyle birlikte (kendi cinsinden) başka fiillerin ifasına da imkân verecek bir vakit ile kayıtlı ise, emir fevre delâlet etmez ve me'mûrun bihin tayin edilen vaktin başında yerine getirilmesi gerekmez. Mükellef bu fiili belirlenen vaktin herhangi bir parçasında yerine getirebilir ve vaktin başında yerine getirmemekten ötürü günahkâr olmaz.³⁰⁷

Bûtî, haram ve yasaklamadan sonra gelen emir sıygası konusunda şu üç görüşün bulunduğunu belirtir:³⁰⁸

Birinci görüş: Bu şekildeki emir sıygaları, onu asıl manasından (vücub) alıkoyar, ibâhaya delâlet eder. Bu görüş İmâm Şâfiî ve birçok ulemânın görüşüdür. Meselâ, "*İhramlı iken avlanmayı helâl saymamak üzere*" âyetinden sonra gelen "*ihramdan*

³⁰⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 116.

³⁰⁶ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 117.

³⁰⁷ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 120-121.

³⁰⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 123.

*çıkınca avlanın (avlanabilirsiniz)*³⁰⁹ emri, usûl âlimlerinin ittifâkı ile mubahlık anlamındadır.

İkinci görüş: Böyle emir sıygası onu asıl manasından alıkoymaz, vücuba delâlet eder. Hanefîlerin çoğu, Şâfiîlerden de Beydâvî bu görüştedir. Meselâ: "*Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.*"³¹⁰ âyetindeki müşriklerle savaşma emri, haram aylarda bu fiilin yasaklanması hükmünden sonra gelmiştir ve bu emrin vücup ifade ettiği hususunda, bütün âlimler ittifak etmişlerdir.

Üçüncü görüş: Böyle emir sıygası, me'mûrun bihin yasaktan önceki mubah, vacip vb. hükümlerin geri gelmesini sağlar. Bûtî, bu görüşün diğerlerine göre daha uygun olduğunu, yasak ve haramdan sonra gelen emirlerin tümevarım metodu ile yapılan incelemelerden bu kaideye ters olan herhangi bir mesele görülmediğini, kendisinin de bu meselede tercih ettiği görüşün bu olduğunu belirtir.³¹¹

2.2.1.3.2.1. Nehiy

Nehiy, lügatta kat'î bir şekilde fiilden el çekme anlamına gelir. Şer'î istilâhta ise, bunun tahrîm kelimesiyle ifade edildiğini, tahrîm fiilinin de ceza gerektiren fiillerdir. Örneğin, "başkalarının hakkına tecavüz etme" diye bir nehiy geldiğinde, kişiyi kat'î bir şekilde bu fiilden menettiğini, yapıldığında cezaya müstahak olacağını hatırlatır.³¹²

Fesâd ve butlân ise, doğrudan nehiy kapsamına girmez, ancak başka bir delîl veya özel karine varsa, nehiy o karinenin gösterdiği anlamda anlaşılır. Örneğin, tüccar işçisine "eski parçalar bitmeden yeni parçaları satma" dediğinde, tüccarın sözünden nehiy anlaşılır. Bey'in feshedilmesi ise başka bir durum olduğundan nehiyin sıygası karinesiz ona delâlet etmemektedir.³¹³

³⁰⁹ el-Mâide, 5/2.

³¹⁰ et-Tevbe, 9/5.

³¹¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 123-124.

³¹² Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 128.

³¹³ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 129.

2.2.1.4. Şümûl ve Nevi'leri Açısından Lafızların Delâleti

Bûtî, lafzî konuların beşincisi olan bu fasılda, lafızların şümûl derecesi ve ihtivâ ettiği vasıfların durumunu incelemektedir. Lafızların şümûlunu iki yönden tetkik konusu yapmaktadır: 1) Mutlak 2) Âmm.

2.2.1.4.1. Mutlak

Kendi cinsinde şüyu bulmuş bir ferde delâlet eden lafızdır. Mutlakın mukabilinde mukayyed vardır. Mukayyed ise, bir vasıfla kayıtlanmış olarak kendi cinsinde şüyu bulmuş bir ferde delâlet eden lafızdır. Mutlakın iki önemli hükmü vardır:

1) Mutlak'ın itlâkı üzerine hamli: Bir nassta mutlak olarak yer alan bir lâfız, mutlak haline göre amel edilir ve takyîdine dair bir delîl bulunmadıkça herhangi bir şekilde takyîd edilmez. Örneğin, “(Boşadığınız kadınlar) iddet sürelerini doldurduklarında artık onları ya iyilikle tutun veya iyilikle kendilerinden ayrılın. İçinizden adâlet sahibi iki kişiyi de şahit tutun...”³¹⁴ Bûtî, bu âyetin talâk-ı ric'îden dönmek istendiği zaman boşama için Arap, Acem, genç, yaşlı herhangi bir kayıt getirmeksizin iki şahit tutulmasını ve bu şahitlerin “adl” vasfını taşımaları gerektiğini belirtir. Dolayısıyla burada mutlak olan lafız itlakı üzere hamledilmiştir.³¹⁵

Ric'î boşamadan dönmek için şahit getirmenin gerekli olup olmadığıyla ilgili âlimler ihtilaf etmişlerdir. Kimi âlimler şahit getirmenin gerekmediğini kimileri ise gerektiğini ifade ederler. Bûtî de bu ikinci görüşü tercih etmiştir.³¹⁶

2) Mutlak'ın kâmil ferde hamli: Yani mutlak lafzın mahiyetinin tam olarak şamil olduğu fertlere cereyan etmesi, fertleri kapsaması anlamındadır. Mutlakın fertlere delâletinin tatbikine örnek olarak “Kırk koyundan biri zekât olarak verilir”³¹⁷ hadîsini gösterbiliriz. Hadîste geçen “şât(koyun-keçi)” lafzından mutlak eksiksiz bir koyun ya da

³¹⁴ et-Talâk, 65/2.

³¹⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 143.

³¹⁶ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, Aynı Yer.

³¹⁷ Ebû Davûd, “Zekât”, II, 8, (1570); Tirmizî, “Zekât”, III, 17, (621).

eksiksiz bir keçi kastedilmektedir. Sakat, hasta ve zayıf gibi sıfatları taşıyan hayvanlar bu çerçeveden çıkmaktadır.³¹⁸

2.2.1.4.2. Âmm

Bir tek vaz' ile bütün fertlerini kapsayan lafızdır. Mutlak, bir defada yaygın (şayi') bir ferdi, veya yaygın olan fertleri kapsamakta, bütün fertlere şamil olmamaktadır. Âmm ise, bütün fertleri içerisine almaktadır.

Cumhûra göre, herhangi bir karineye gerek duymadan, lügavi vaz' ile delâlet eden umûm lafızları şunlardır:

- a) Şart İsimleri
- b) Mevsûl İsimleri
- c) İstifhâm İsimleri
- d) “Küll”, “cemi”, vesâir kelimeler.
- e) İzâfet ve edât-ı cins ile marife olan cem'ler
- f) İzâfet ile muarraf müfred lafız.
- g) Nefy yahut nehy siyakında vârid nekre lafız (olumsuzluk yahut yasağın ifade edildiğinde yer alan belirsiz lafız).³¹⁹

Bûtî, cumhûr-i ulemânın bu lafızları umûm olarak kullanarak şer'î hükümleri bina etmeleri lüğatin delâletinden sonra istikrâ (tümevarım) delîli, Hz. Peygamber ile Sahabîlerin bu lafızları umûma hamletmelerinden kaynaklanmaktadır. Husûsa ve daha dar manaya ise, ancak özel bir karineyle sarf etiklerine dayanarak hamledilirler.³²⁰

Bûtî, cumhûr-i usûliyyûna göre umûm lafzın delâleti zannî , Hanefilere göre ise kat'i ve onunla amel etmenin vacip olduğunu, kendi tercihinin cumhûrun görüşü olduğunu, ifade eder.³²¹

³¹⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 143.

³¹⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 148.

³²⁰ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 149.

³²¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 153-154.

2.2.1.4.2.1. Âmmın Delatinde Vehmin Oluştığı Durumlar

Bûtî, âmm kelimelerin bazı fertlerini kapsamadıklarını ya da kapsadıklarına dair vehmin olduğu hususların şu üç maddede toplandığını belirtir.³²²

a) **Fiil siygalarının ifade ettikleri manalar:** Umûma delâleti kapsamadıklarından dolayı, üzerinde âmm hükümleri bina etmek caiz değildir. Örneğin, “Hz. Peygamber komşu için şuf’a hükmetti”³²³ hadîsinde “hükmetti” fiili umûm kapsamına girmez. Bu nedenle Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî âlimleri ancak ortak komşu için şuf’a hükmünün verilebileceğini, umûm olarak kabullenmeyeceğini bildirmişlerdir. Hanefiler ise, hikâye fiillerini umûm ifade eden lafızlar olarak kabul ettiklerinden komşunun her şekilde ortak olsun olmasın şuf’a hakkına sahip olduğuna hükmetmişlerdir.³²⁴

b) **Peygamber Efendimiz (s.a.v)’ın belli bir şahsa hükmettiği meseleler:** Örneğin, ihramda olan bir bedevî devesinin çifte vurmasıyla ölünce, Hz. Peygamber “başını örtmeyin, güzel koku sürmeyin, çünkü o kıyamet gününde telbiye getirerek haşır olacaktır”³²⁵ buyurdu. Bûtî, “çifte vurması” fiilinden ya ihramda iken meydana gelen ölümden ya da Hz. Peygamber o şahsın amelinde ihlaslı olduğunu bildiği ihtimalinden dolayı bunun hükmünün umûm olarak kabul edilmediğini ifade eder.³²⁶

c) **Kelamın anlamca düzelmesi için, cümlelerin içinde kelimenin takdîr edilmesine gerek duyulması:** Örneğin, “Velisiz nikâh olmaz”³²⁷ hadîsinde “lâ nikâhe” lafzının anlaşılması için, ek bir kelimeye ihtiyaç vardır. Bu kelime, “lâ yesihhu” (sahîh olmaz), “la yetimmu” (tamamlanmaz), “lâ yehillu” (helal olmaz) ya da “la yekmulu” (tam olmaz) kelimelerinden biri olma ihtimalinden dolayı umûm ifade etmez.³²⁸

³²² Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 156.

³²³ Nesâî, “**Buyû'**”, VII, 321, (4725).

³²⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 156.

³²⁵ Nesâî, “**Menâsiki'l-Hac**”, V, 195, (2853); İbn Mâce, “**Kitâbu'l-Menâsik**”, II, 1030, (3084).

³²⁶ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 159.

³²⁷ Ebû Dâvûd, “**en-Nikâh**”, II, 191, (2087); Tirmizî, “**Nikâh**”, III, 406, (1010); İbn Mâce, “**Nikâh**”, I, 605, (1880).

³²⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 159-160.

2.2.2. Nasların Beyânı

2.2.2.1. Beyân'ın Tanımı, Alanı ve Meseleleri

Bûtî'ye göre beyânın en kapsayıcı anlamı şudur: “Şâri'in maksadını ek bir beyâna ihtiyaç duymadan nasstan çıkarabilmemize imkân sağlayan lafızları içeren delîldir.”³²⁹ Yani söylenen bir sözden veyahut yapılan bir işten ne kastedildiği söz veya fiil ile açıklamaya beyân denir. Örneğin, “*namaz kılınız*”³³⁰ âyetini Peygamberimiz (s.a.s) “*ben nasıl namaz kılıyor isem siz de öyle kılınız*”³³¹ hadîsiyle beyân etmiştir.

Bûtî, beyânın alanıyla ilgili Cumhûr-i fukahâ ile Hanefî fâkihleri arasında farklı görüşler olduğunu, Hanefîlere göre, vâzih olan lafızların muhkem, müfesser, nass ve zâhir olmak üzere dört kısma ayrıldığını, muhkem ve müfesserin beyâna ihtiyaç duymayacak derecede açık olduklarını, zâhir ve nassın beyâna ihtiyaç duyduklarını ifade eder. Bu durumda Hanefîlerde beyânın alanı zâhir ve nassır.

Cumhûra göre ise, vazih olan lafızların nass ve zâhir olduğunu, muhkem ve müfesserin nass adı altında değerlendirildiğini; nassın beyânı, tahsîs ve takyîdi; zâhirin beyânı ise, te'vîlinin mümkün olmasıdır.³³²

Bûtî, beyânla alakalı meseleleri şu beş maddede ele almaktadır:³³³

1) Beyânı, Hz. Peygamber'in söz ve fiili ile mümkün olan delîller. Örneğin, Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Ben namazı nasıl kılıyorsam, siz de öyle kılın*”³³⁴ hadîsiyle, Müslümanların bakışını kıldığı namazın Allah tarafından emredilen namazın beyânı olduğu hususuna çekmiştir. Cumhûrun görüşü bu yöndedir, ancak fiilin beyân olamayacağını savunan bazı âlimler de vardır³³⁵.

³²⁹ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 194.

³³⁰ er-Rûm, 30/31.

³³¹ Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ I-X**, Meclisu'd-Dâiretu'l-Meârif, Haydarâbâd, 1344, “*es-Salât*”, II, 298, (4022).

³³² Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 195.

³³³ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 197.

³³⁴ Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, **es-Sünen I-IV**, (Tahk. es-Seyyîd Abdullah Hâşim Yemânî), Dâru'l-Marife, Beyrût, 1966, “*Kitâbu's-Salât*”, I, 273, (2).

³³⁵ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 197.

2) Söz ve fiilin ikisinin de mücmel lafzı beyân etme salahiyeti mevcut olduğunda her ikisinin delâletine bakılır. İkisi delâlette muvâfık ise mutakaddim olan beyân sayılmakta, diğeri ise, te'kîd kabul edilmektedir. İkisi de muvâfık değilse, cumhûra göre maksadı belirlemede daha zâhir olduğundan sözlü ifade beyân kabul edilmektedir.

Bûtî, Cumhûr'un karşısında olan görüşü tercih ederek, bu hususta fiilin beyânı sözlü beyândan daha güçlü olduğunu ifade etmektedir. Fiilin ve kavlin müttefik olmadığı durumuna şöyle bir örnek verebiliriz: “*Ona bir yol bulup güç yetirenlerin Ev'i(Beytullah) ziyaret etmesi (haccetmesi) Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır.*”³³⁶ Bu âyette haccın yapılması hususunda icmâl vardır. Bu hususla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.)'den gelen hem fiilî hem de kavli rivâyetler mevcuttur. Fiilî rivâyet şöyledir: Bu rivâyetlerden hangisinin âyetteki mücmeli açıkladığı hususunda değişik görüşler vardır.

3) Hz. Peygamber'in söz ve fiilleri, Kitâp ve Sünnet'in zâhir ve mücmelini beyân ettiği gibi, sahâbe icmâmında zâhir ve mücmeli beyân etmesi. Örneğin, Cinsî münasebetle menî gelmese de kişinin cünüp sayılması hususunda sahâbenin icmâmının “*Eğer cünüp iseniz, (yıkılarak) temizlenin*”³³⁷ âyetini beyân etmesi.³³⁸

4) Beyânın hitâp vaktinden, uygulama vaktine kadar gecikmesi. Örneğin, Allah Teâlânın “namazı kılın” emri, bilindiği gibi mücmeldir. Bu emir geldikten sonra Cebrâil'in Hz. Peygamber'e namazın nasıl kılınacağını öğretmesi bu türden beyândır.³³⁹

2.2.2.2. Beyân'ın Çeşitleri

Beyân'ın âmmin tahsîsi, mutlakın takyîdi, zâhirin te'vîli, icmâl ve hafânın giderilmesi şeklinde dört çeşidi vardır.

2.2.2.2.1. Âmm'in Tahsîsi

Şumûl ve nevi'leri açısından lafızların delâleti bahsinde âmmin tanımını yaptığımız için burada tekrar etmeyeceğiz.

Tahsîs ise, lafzın bazı fertlerine hasredilmesi anlamına gelir.³⁴⁰

³³⁶ Âl-i İmrân, 3/97.

³³⁷ el-Mâide, 6/6.

³³⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve's-Sünneti*, 200.

³³⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve's-Sünne*, 197-204.

Âmm'ı tahsîs eden deliller, muttasıl (bitişik) muhassıs ve munfasıl (müstakil) muhassıs olmak üzere iki nev'idir.

Muttasıl delil, âmmı ihtiva eden nassın kendisinin tahsîs delîlini içermesidir. Âmm ile birlikte zikredilmiştir. Nevi'leri, istisnâ ile âmm'ın tahsîsi,³⁴¹ şart ile âmm'ın tahsîsi,³⁴² sıfat ile âmm'ın tahsîsi³⁴³

Munfasıl delil ise, başlı başına ayrı olup, âmmı ihtiva eden nassın bir cüz'ü olmayandır. Bu, âmm olan nassın, bir cüzü olmayan delîlidir. Bûtî, munfasıl delîlin dört nevi olduğunu, bunların his ile tahsîs, akıl ile tahsîs, şer' ile tahsîs ve örf ile tahsîstir.³⁴⁴

Şer' ile tahsîsten kasıt, Kitâp, Sünnet, icmâ ve kıyâs ile tahsîsdür. Örf ile tahsîs, hem kavlî örfle, hem de fiilî örfle yapılan tahsîstir. Akl ile yapılan tahsîs de şer'î mükellefiyetler getiren umûm nasların çocuk ve akıl hastası gibi ehil olmayan kişileri istisnâ etmesidir. Mefhûm-u muvâfakanın nassı tahsîs ettiği hususunda ihtilafın olmadığını, mefhûm-u muhâlefenin ise, onu delîl kabul etmeyenlerin (Hanefîler ve İmâm Gazâlî) dışında, diğerleri tarafından kabul edilir.³⁴⁵

Bûtî, âmmın hâss bir sebebe binâen vârid olması durumunda, eğer özel bir durumla ilgili soru sorulup, verilen cevap sadece soruya özel değilse, umûmu ile amel etmek vaciptir. Bu durumda sualin husûsî olması önemli değildir. Örneğin, Rasûlullah (s.a.v)'a deniz suyu ile abdest almanın hükmü sorulduğu zaman "*Onun suyu temiz,*

³⁴⁰ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 206.

³⁴¹ İstisnâ ile âmmın tahsîs şöyle bir örnek ile açıklayabiliriz: " *Kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır.* " en-Nahl, 16/106. Âyetteki ifâde âmmdır. Fakat ardından gelen istisnâ, bu umûmu tahsîs etmiş, hükmü kendi isteği ve rızasıyla inkâr edenlere hasretmiştir.

³⁴² Örneğin, "*Eğer çocukları yoksa... zevcelerinizin geride bıraktıklarının yarısı sizindir.*" en-Nisâ, 4/12. Âyetinde geçen şart ifadesi, "çocuğun bulunmaması" haline hasretmiştir. Eğer bu şart ifadesi olmasaydı, nass, kocanın bütün durumlarda terekenin yarısını alacağını ifade etmiş olurdu.

³⁴³ Hz. Peygamber'in "*Sâime olan koyundan zekât gerekir.*" Ebû Dâvûd, "**ez-Zekât**", II, 6, (1569). Hadisindeki (koyun) lâfzı gerek senenin çoğu zamanını umûma ait otlaklarda beslenerek geçiren koyunlara gerekse böyle olmayan koyunlara şâmindir. Fakat bu lâfız (otlaklarda beslenen) sıfatı ile nitelendirildiğinden, hüküm artık sadece bu vasfı taşıyan koyunlarla sınırlandırılmış olmaktadır. *Bûtî, Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 209-210.

³⁴⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 212.

³⁴⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti Aynı Eser*, 216-226.

ölüsü helaldir."³⁴⁶ buyurmuştur. Bu söz umûmu ile bütün taharet çeşitlerine şâmil olur. Ancak verilen cevap sadece soruya özel ise, başlangıç kelamı olmayacak bir söz ise, bu gibi durumlarda umûmu ile amel edilmez. Örneğin, Hz. Peygamber'in Abdurrahman b. Avf'ın ipek elbise giymesine izin vermesi³⁴⁷ ile Medine'de hava değişimden hastalanan bir gruba deve idrarını içmelerine izin vermesi³⁴⁸ gibi.³⁴⁹

Bûtî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlerin çoğuna göre, sahâbe kavlinin âmm lafzı tahsîs etmediğini, Hanefî ve bazı Hanbelîlere göre ise, bunun tahsîs ettiğini ifade eder. İmâm Mâlik'e göre, amel-i ehl-i Medine âmmı tahsîs eder. Bûtî, bu görüşün idraka daha yakın olduğunu belirtir. Örneğin, "*Davacının şahit göstermesi, davalının yemin etmesi gerekir.*"³⁵⁰ hadîsi âmmdır. İmâm Mâlik'e göre ehl-i Medine uygulaması âmm olan hadîsi tahsîs etmiştir.³⁵¹

Günümüz bazı yazarların, İmâm Mâlik'in bu uygulamasını maslahatla nassı tahsîs olarak görürler. Bu nedenle İmâm Mâlik'e dayanarak maslahatın nassı tahsîs ettiği iddiasını ortaya atarlar. Bûtî, bunun doğru olmadığını, dört mezhep imâmlarından hiçbirisinin bunu söylemediğini, belirtir. Sadece İmâmu'l-Harameyn ve Mu'tezilîlerden Ebû'l-Hüseyin el-Basrî'nin (v.436/1044) cumhûra muhalefet ederek, âmm zikredildikten sonra, âmmın bazı fertlerine zamirin dönmesini umûmu tahsîs eden durumlardan biri olarak kabul ettiklerini ifade eder.³⁵²

Cumhûr'a göre, tahsîs edildiği etken ne olursa olsun tahsîs edilen âmmın, hüccet (delîl) kabul edilir. bazılarına âlimlere göre hüccet kabul edilmez. Bazı âlimlere göre ise belli şartlarla hüccet kabul edilir. Bûtî, bu hususta cumhûrun görüşünü tasvip ettiğini ifade etmektedir.³⁵³

³⁴⁶ Ebî Dâvûd, "*Tahâret*", I, 31,(883); Nesâî, "*Tahâret*", I, 192, (331); Mâlik b. Enes, "*el-Muvatta*", I-II, (Thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki), Dâru İhyâ-u Turâsu'l-Arabî, Mısır, ty, "*Kitâbu't-Tahâret*", II, 29, (60).

³⁴⁷ Buhârî, "*Kitâbu'l-Libâs*", VII, 151, (5839); Nesâî, "*Kitâbu'z-Zîynet*", VIII, 588, (5325).

³⁴⁸ Buhârî, "*Kitâbu't-Tıbb*", VII, 140, (5780); Tirmizî, "*Kitâbu'l-Etime*", IV, 280, (1845).

³⁴⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve's-Sünneti*, 227.

³⁵⁰ Tirmizî, "*Kitâbu'l-Ahkâm*", III, 626, (1341).

³⁵¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve's-Sünne*, 229.

³⁵² Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve's-Sünneti*, 228-230.

³⁵³ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve's-Sünneti*, 231.

Muhassısı (tahsîsi sağlayan delîli) araştırıp tespit etmeden önce âmm ile amel etmenin caiz olup olmadığıyla ilgili ihtilaf vardır. Usûlcuların çoğu, Hanefî âlimlerin tercihi ve Şâfiî'lerden Sayrâfi (v.330/941), Beydâvî (v.685/1286), Şirâzî (v.476/1083), İbn Sübkî (v.771/1369) gibi âlimler de âmm ile amel edilmesini caiz görmüşlerdir. Bûtî, Gazâlî ve Âmidî'nin "âmm ile ameletmenin caizolmadığı hususunda icmâ vardır" sözlerini tasvip etmediğini, İsferrânî, Şirâzî ve Râzî'nin bu hususta ihtilaf olduğunu belirttiklerini ifade eder.³⁵⁴

2.2.2.2. Mutlakın Takyîdi

Lafzın bir nassta mutlak, bir başka nassta mukayyed olarak bulunabilir. Bu durumda mutlak lafzın beyânı gerekir. Şartlar gerçekteştiği takdirde mutlak mukayyed ile açıklanabilir. Bûtî'ye göre bu şartlar şunlardır:³⁵⁵

1) Mutlak ve mukayyed, zatın birliği yönünden müşterek olmalarıyla beraber, mukayyedın mutlakdan sıfat kaydıyla fazla olması. Eğer mutlak ve mukayyed zatlari arasında farklılıklar varsa mukayyed mutlakı beyân etmez.

2) Mutlakın karşısında mukayyed lafzın tek olması. Mukayyed lafız iki tane olursa ve biri diğerinden farklı ise, mutlak kendi halinde kalır.

3) Mutlak ve mukayyedın emir ve ispat yönünden birbirlerine tekabül etmeleri, nehiy ve nefiy dairesinden tekabül ederlerse biri diğerine hamletmek caiz olmaz.

4) Mukayyed lafzın vârid olduğu cümledeki kaydın zâit olarak zikredilmesi, mutlak lafzı takyîd etmez.

5) Her iki nasın hüküm ve sebepleri aynı ise mutlak mukayyede ittifakla hamledilir. Eğer hükümde aynı, sebepte farklı ise, cumhûr-i fukahâyaya göre mutlak mukayyede hamledilir, Hanefîlere göre ise hamledilmez. Âmidî ve Gazâlî'yle beraber birçok Şâfiî âlimi ve Mâlikî âlimlerin çoğunluğuna göre, bu durumda mutlak, sadece kıyâs yoluyla mukayyede hamledilebilir. Bûtî'nin tercih ettiği görüş te budur.

Her iki nassta hükümlerin dayandığı sebep aynı, hükümler farklı ise, ya da her iki nassta hükümler ve sebepler farklıysa, cumhûra göre bu iki durumda birinin diğerine

³⁵⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 232.

³⁵⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 234.

hamledilmesi caiz görülmemiştir. Ancak İmâm Gazâlî (v.505/1111), Sübkî (v.771/1369) ve Beydâvî (v.685/1286)'ye göre bu durumda mutlak, ya mukayyede hamledilir ya da kıyâs edilir.³⁵⁶

2.2.2.2.3. Zâhir'in Te'vîli

Te'vîl, bir sözü, zâhirî ve gerçek manasından çıkarıp muhtemel olduğu başka bir manaya yorumlamaktır. Aksine delîl bulunmadıkça, lafızdan çıkan zâhir manaya göre amel etmek ve te'vile başvurmamak asıldır.³⁵⁷ Lafzı, zâhirî anlamından sarf eden deliller, akli, şer'î ve örfidir. Zâhir lafızlarda bu delillerden biri olduğunda te'vil yapılabilmektedir.³⁵⁸

2.2.2.2.3.1. Te'vilin şartları

- 1) Te'vîl eden kişi, içtihat şartlarını taşımali, buna ehil olmalıdır.
- 2) Lâfız, te'vîli kabul etmelidir. Hanefîlerin terminolojisinde zâhir ve nass, diğerlerinin terminolojisinde de sadece zâhir böyledir. Şâyet lâfız, müfesser ve muhkem gibi te'vili kabul etmeyen kısımdan ise, bunun te'vili sahîh olmaz.
- 3) Lafzı, zâhirî manasından sarf etmek için dayanılacak delîl, zâhirî manayı tercihten daha güçlü olması gerekir.³⁵⁹

2.2.2.2.3.2. Te'vilin kısımları

Te'vil, üç kısma ayrılır.³⁶⁰

a) Hatıra kolayca gelen te'vil (et-Te'vilu'l-karîb): Meselâ, “*Ey iman edenler! Namaza duracağınız zaman yüzlerinizi yıkayın*”³⁶¹ âyetindeki “namaza durmak” lafzını zâhir manasından alıp, ona yakın başka bir manaya, yani “namazın yerine getirilmesine azmetmek” manasının anlaşılması.

³⁵⁶ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 234-241.

³⁵⁷ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 242.

³⁵⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 243.

³⁵⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 243.

³⁶⁰ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 244.

³⁶¹ el-Mâide, 5/6.

b) Hatıra kolayca gelmeyen te'vil (et-Te'vilu'l-beîd): Zâhir manaya delâleti açık, uzak manaya delâlet etmediğini gösteren karinelerin çok olduğu lafızlardır. Örneğin, Gaylân b. Seleme es-Sekafî Müslüman olduğunda, on hanımı vardı. Hz. Peygamber (s.a.v) “*Onlardan dördünü tut, diğerlerinden ayrıl.*”³⁶² buyurdu. Hadîs, bu adamın on kadından dilediğini nikâhı altında tutma hakkına sahip bulunduğu ve diğerinden ayrılması gerektiğine zâhir bir şekilde delâlet etmektedir. Hanefîler, bu hadîsi te'vîl etmişler ve şöyle demişlerdir: Eğer on kadını beraber nikahladığını farzedersen bu durumda tümünün nikâhı fasit sayılır. Ya da sırayla onları nikahladığını farzedersen bu durumda ise nikahladığı ilk dört kadını tutmuş kabul edilir.

Bûtî'ye göre bu te'vîl, uzak bir te'vîldir. Zira Rasulullah'ın “dördünün nikâhını devam ettir” sözünün anlamı, akla gelen ilk anlamıdır.³⁶³

c.) Yakın ya da uzak olduğu tam anlaşılmayan te'vil: Bazı müçtehitlere göre bu tür te'vîl yakın, bazılarına göre ise uzak te'vîl kabul edilir. Örneğin, zihâr keffareti için “*Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Buna da güç yetiremeyen altmış yoksulu doyursun*”³⁶⁴ âyet-i kerimesinde geçen “altmış fakiri doyurma” hususu, Hanefî âlimlerine göre, ister altmış kişiyi ayrı ayrı isterse bir kişiyi altmış defa doyurma olsun, kişi her iki seçenekte serbesttir, çünkü asıl amaç ihtiyacın giderilmesidir. Cumhûr ise, bu te'vilin uzak olduğu görüşündedir.

d.) Bâtil Te'vîl (et-Tevîlu'l-bâtil): Bûtî'ye göre , bu te'vîllerin dışında bir te'vîl çeşidi daha vardır. O da Batıl te'vîldir. Bu te'vîl, bütün te'vîl şartlarını altüst ederek lafzı te'vîle zorlamaktadır. Bu tür te'vîli kullanan ve itimat edenler kendi nefesine ve şehvetine uyanlardır.³⁶⁵

2.2.2.2.4. İcmâl ve Hafâ'nın Giderilmesi

Cumhûr'un tercih ettiği mücmel tanımı şudur: Söz ve fiillerde delâleti açık olmayan lafızlardır. Bûtî'ye göre bu tanım, mühmel (delâlet etmeyen) ve mübeyyen

³⁶² Tirmizi, “*Nikâh*”, III, 335/1128; İbn Mâce, “*Nikâh*”, I, 628/1953; Mâlik, “*Kitâbu'n-Nikâh*”, II, 439/529.

³⁶³ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 244.

³⁶⁴ el-Mücâdele, 58/4.

³⁶⁵ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünneti*, 245.

(açık) olan lafızları bu tanımın dışında bırakır, hafâ ve müşkili de kapsar.³⁶⁶ İcmal, bazen müfret lafızda bazen de mürekkep lafızda gerçekleşir ve her iki durum da bazı sebeplere bağlıdır.³⁶⁷ Bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

1) Lafzın, lügat yönünden iki anlama gelmesi.³⁶⁸ “Kur” kelimesi gibi.

2) Delâlet edilen lafzın cins ve miktarının meçhul olması.³⁶⁹ “Ürün verdiği zaman ürününden yiyin, hasat günü de hakkını (zekât ve sadakasını) verin; israf etmeyin, çünkü Allah müsrifleri sevmez,”³⁷⁰ âyetindeki “hakkını verin” lafzı, cins ve miktar yönünden mücmeldir.

3) Cümlede miktarı bilinmeyen istisnânın bulunması.³⁷¹ Örneğin, “Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz. İhramlı iken avlanmayı helal saymamak üzere (aşağıda) size okunacaklar dışında kalan hayvanlar, sizin için helâl kılındı. Allah dilediğine hükmeder,” âyetinde geçen “size okunacaklar dışında kalan hayvanlar” cümlesi, meçhûl olan istisnâdır.

4) Hz. Peygamber (s.a.v)’in fiillerinin iki ihtimale hamledilebilmesi ve bu iki ihtimalden birini tercih eden karinenin bulunmaması. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in seferde namazı kısalttığı gibi. Eğer, râvî seferin uzun ya da kısa olduğunu belirtmemişse, seferin nevi meçhûl kalmaktadır.³⁷²

5) Hz. Peygamber (s.a.v)’in hükmettiği bir meselede iki sebebin muhtemel olması.³⁷³ Ebû Hureyre (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre, bir adam ramazanda orucunu bozdu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) ona; bir köleyi hürriyetine kavuşturmasını ya da iki ay peşpeşe oruç tutmasını veya altmış fakiri doyurmasını emretti.³⁷⁴ Hz. Peygamber’in adama kefarete vermesini emretme sebebi orucu bozmak ya da cinsi münasebet olduğu hususu bilinmemektedir. Bu nedenle burada icmâl vardır.

³⁶⁶ Bûtî, *Mebâhîsu’l-Kitâbi ve’s-Sünne*, 248.

³⁶⁷ Bûtî, *Mebâhîsu’l-Kitâbi ve’s-Sünneti*, 248.

³⁶⁸ Bûtî, *Mebâhîsu’l-Kitâbi ve’s-Sünneti*, 250.

³⁶⁹ Bûtî, *Mebâhîsu’l-Kitâbi ve’s-Sünneti*, Aynı Yer.

³⁷⁰ el-Enâm, 6/141.

³⁷¹ Bûtî, *Mebâhîsu’l-Kitâbi ve’s-Sünne*, 250.

³⁷² Bûtî, *Mebâhîsu’l-Kitâbi ve’s-Sünne*, 251.

³⁷³ Bûtî, *Mebâhîsu’l-Kitâbi ve’s-Sünne*, 251.

³⁷⁴ Ebû Dâvûd, “*Savm*”, II, 287, (2394).

6) Cümlede zamirin iki manaya da delâlet ettiğini gösteren tabirin bulunması. “Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır. Ancak kadınların vazgeçmesi veya nikâh bağı elinde bulunanın vazgeçmesi hali müstesna, affetmeniz (mehirden vazgeçmeniz), takvâya daha uygundur,”³⁷⁵ âyetinde geçen “nikâh bağı elinde bulunanın vazgeçmesi” tabirinden kasıt veli ya da kadının kendisi olabilir. Her iki mana ihtimalinden dolayı mücmel sayılmaktadır.³⁷⁶

Zikredilen bu sebeplerden herhangi birisinin gelmesi durumunda icmâl oluşur. ancak bazı nasslarda icmâl şüphesi bulunmakla beraber icmâl bulunmamaktadır. Örneğin, “Hırsızlık yapan erkek ve hırsızlık yapan kadının ellerini kesin...”³⁷⁷ âyetinde icmâlın kat’ (kesme) kelimesinde olduğunu, bu kelimenin kesmek anlamının dışında yaralamak anlamına da geldiğini ifade edenlerin hatalı olduğunu belirtir. Bûtî’ye göre bu zandır ve fasittir. Bu zannın fasit olduğunun delîli de, Arapçada kat’ kelimesinin gerçek karşılığı ‘kesmek’ anlamıdır ve bu açık bir durumdur.³⁷⁸

Bûtî, Kitâp ve Sünnette mücmelin gerçekleşmesini, Dâvûd ez-Zâhirî (v.270/883) hariç, bütün usûl âlimlerinin kabul ettiğini belirtir.

2.2.3. Nesh

Nesh; sözlükte izale etmek, bertaraf etmek, iptal ve yok etmek, izale edilen şeyin yerine başka birinin konulması veya konulmaması, nakletmek, kaldırmak, hükümsüz kılmak, kitabı istinsah etmek (aynen başka bir yere yazmak), değiştirmek, tahvil etmek anlamlarına gelen (n-s-h) fiilinin mastarıdır. İstîlâhî anlamda ise nesh, “şer’î bir hükmün, daha sonra gelen başka bir şer’î hükümle kaldırılmasıdır.”³⁷⁹ Bûtî, bazılarının göre neshin hakîkatinin kapalı kalması, kimi araştırmacılar ve grupların neshi inkâr

³⁷⁵ el-Bakara, 2/237.

³⁷⁶ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve's-Sünne*, 252.

³⁷⁷ el-Mâide, 5/38.

³⁷⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve's-Sünne*, 253-254.

³⁷⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve's-Sünne*, 263.

etmesine, kiminin Yüce yaratıcıya layık olmayan şeylerin nisbet etmelerine, kimilerinin de neshi bedâ, beyân ve tahsîsin çeşitleriyle karıştırmasına sebep olmuştur.³⁸⁰

Bedâ lugatta, kapalı olan bir şeyin açığa çıkmasıdır. Istilahta ise Allah'ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi tarzında tarif edilmiştir. Bu tanıma göre, açığa çıkan şeyin hükmünün de değişmesi gerekir. Dolayısıyla bedâ ile nesh karıştırılmaktadır. Bedâ ile neshin bu iltibâsından dolayı Râfiziler Allah'a cehaleti nisbet etmiş, Yahudiler ise, neshi tamamen inkâr etmişlerdir.³⁸¹

Bûtî, Allah'ın emir ve yasaklarından anlaşılan şer'î hükümlerin bedâ olmadığını, Nesh ile bedâ arasında karşılaştırma bile yapılamayacağını ifade eder.³⁸²

Neshin caiz ve vâki olduğunu kabul eden İslâm âlimlerine göre nesh, Allah bir hükmün fayda ve zararını önceden bilmezken (haşa), sonradan öğrenip değiştirmesi değil, maslahat için muvakkat olarak koyduğu bir hükmün, (zamanı gelince) maslahat son bulduktan sonra, son bulduğunu insanlara bildirmesinden ibarettir.³⁸³

Bûtî, nesh ile tahsîsin aynı şey olmadığını, tahsîsin neshten farklı olarak, baştan itibaren âmmin bazı fertlerini hükmün şümûlü dışında bırakma anlamını taşıdığını ifade eder. Bûtî, İmâm Gazâlî'nin görüşüne katılarak, nesh ile tahsîs arasında yazdığı beş farkı kitabına almıştır. Gazâlî nesh ile tahsîs arasında şu beş fark olduğunu söyler.³⁸⁴

- 1) Nesh mensûhtan sonra gelmelidir. Tahsîste ise bu şart değildir.
- 2) Nesh ancak Kitâp ve Sünnetle sabit olur. Tahsîs bunların dışında da olabilir.
- 3) Nesihte genel hüküm, başta bütün fertleri ile ilgilidir; sonra nâsîh delîlin gelmesiyle bazı fertlerine nispetle bu hüküm ortadan kalkar ve âmmin hükmü diğer

³⁸⁰ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 265.

³⁸¹ Aydın Taş, “**Gazâlî ve Amidî'nin Nesih Problemine Yaklaşımları**”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15:12, Elazığ, 2010, ss. 91-126, 94.

³⁸² Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 266.

³⁸³ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 267.

³⁸⁴ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, **el-Mustesfâ**, Dâru'l-Kutubu'l-İlmîyye, Beyrût, (Thk. Muhammed Abdusselam Abduşşâfi), 1413, 86.

fertlerle sınırlı olmak üzere kalır. Tahsîste ise, hüküm baştan itibaren âmmin bir kısım fertleri ile ilgili olup bütün fertleri ile ilgili değildir.

4) Tahsîs, sıyganın umûmundan çıkarılan şey, lafzın delâleti alanına girmediğini açıklar. Nesh ise, lafzın delâlet alanına giren şeyleri çıkardığını belirtir.

5) Nesh ancak kati bir delâlet ile nesh olabilir. Tahsîs ise, kıyâs ve haber-i vâhidle de olabilir.

Bûtî, neshin vaki olduğuna dair akli ve nakli delîller olduğunu söyler ve Âmidî'nin akli delîlle ilgili şu ifadelerin aktarır: "Bu konuda muhalefet eden kişi ya Allah'ın sebep ve hikmetine bakmaksızın istediği şeyi yaratabildiğini düşünenlerden ya da Allah'ın sebepsiz ve hikmetsiz hiçbir şeyi yaratmadığını düşünenlerdendir. Eğer birinci gruptan ise, Allah Teâlâ bir fiili belli bir vakitte emredip sonradan onu nehyedebilir. Ramazan'da oruç tutmayı emredip, bayram gününde nehyettiği gibi. Eğer ikinci gruptan ise, -her ne kadar yanlış bir görüş olsa bile- bir fiilin maslahat için belli bir süre emredilmesi ve sonra maslahat için nehyedilmesinin bilinmesi Allah (c.c.) için neden mani imkânsız olsun. Çünkü maslahatlar ve durumlar, şahısların değişmesiyle değişebildiği gibi zaman ve asırların değişmesiyle de değişebilirler."³⁸⁵

Neshin caiz olduğuna dair nakli delîl ise, " *Biz, bir âyetin hükmünü neshedersek veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir*"³⁸⁶ âyetidir.³⁸⁷ Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şeriatının kendinden önceki şeriatları neshettiği, namaz içinde âyetin inzaliyle³⁸⁸ kiblenin Mescîd-i Aksâ'dan Mescîd-i Harâm'a (Kâbe'ye) değiştiği, anne-babaya ve akrabaya vasiyetin³⁸⁹ mevâris âyetiyle neshedildiği,³⁹⁰ Âşurâ orucunun³⁹¹ Ramazan orucuyla neshedildiği,³⁹²

³⁸⁵ Ali b. Muhammed el-Âmidî, **el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm I-IV**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, (Thk. Seyyîd el-Cemîlî), Beyrût, 1404, III, 127.

³⁸⁶ el-Bakara, 2/106.

³⁸⁷ Nesh ile ilgili âyetler ayrıca, en-Nahl, 16/101; er-Rad, 13/39; el-Enfâl, 8/65-66.

³⁸⁸ el-Bakara, 2/144.

³⁸⁹ el-Bakara, 2/240.

³⁹⁰ en-Nisâ, 4/12.

³⁹¹ İlgili rivâyetler için bkz. Buhârî, "*Kitâbu's-Savm*", II, 69, (250-251); Müslim, "*Kitâbu's-Sıyâm*", I, 13, (125).

³⁹² el-Bakara, 2/185.

kocası ölen kadnn bir yıl süren iddetinin³⁹³ dört ay on güne düşürüldüğü,³⁹⁴ Rasulullah'la gizli konuşmak isteyenlerin, önce sadaka verip sonra Reslullah'la konuřabilmeleri³⁹⁵ daha sonra gelen yetle neshedildiği,³⁹⁶ bütün bu misallerde geçen nesihler, icmâ ile sabit olmuştur.

Bûtî, mütevâtir olan Kitâp ve Sünneti ancak kendileri gibi mütevâtir olanın nesh edebileceğini, her ne kadar mtevtirin hdla neshi caiz olsa da bu şekilde herhangi bir örneğin vârid olmadığını belirtir. Sünnet'in Kitab'ı neshi konusunda ise, İmâm şfî dışındaki cumhûr-i usliyyn, ancak mütevâtir olan sünnetin Kur'an'ı neshedebileceği yönünde görüş belirttiklerini, İmâm şfî'nin ise Sünnet'in Kitab'ı neshini kabul etmediğini ifade eder.³⁹⁷

Bûtî, bütün geçmiş şeriatların, neshi aklen ve naklen vaki olduğuna ittifak ettiklerini, İslâm âlimlerinden sadece Eb Müslim el-İsfehn (v.322/934)'nin buna muhalefet ettiğini ifade eder.³⁹⁸ Bûtî'ye göre, bu delîllerden sonra neshin var olup olmadığıyla ilgili herhangi bir tartışmaya yer yoktur. Neshi reddedenler kk bir gruptur.³⁹⁹

2.2.3.1. Neshin şartları

Neshin gerçekleşmesi şu şartlara bağlıdır:

- 1) Mansh, şer bir hüküm olmalıdır.
- 2) Nesh, şer hitâp vasıtasıyla olmalıdır.
- 3) Hükmün kaldırılması srenin dolmasıyla alakalı olmamalıdır. Örneğin, *“şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarncaya) kadar*

³⁹³ el-Bakara, 2/240.

³⁹⁴ el-Bakara, 2/234.

³⁹⁵ el-Mücâdele, 58/12.

³⁹⁶ el-Mücâdele, 58/13.

³⁹⁷ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve 's-Sünne*, 283.

³⁹⁸ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve 's-Sünne*, 269.

³⁹⁹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitabi ve 's-Sünne*, 275.

yyin, için. *Sonra da akşama kadar orucu tam tutun.*⁴⁰⁰ âyetinde “akşama kadar” sözü nesh sayılmamaktadır. Çünkü akşam vakti oruç süresinin bitme vaktidir.

- 4) Nâsîh, zaman itibariyle mensûhtan sonra gelmelidir.
- 5) Kitâp ve Sünneti ancak Kitap ve Sünnet nesh edebilmelidir.
- 6) Nâsîh ve mansûh icmâ olmamalıdır.
- 7) Nâsîh ve mansûh kıyâs olmamalıdır.

Bûtî, bu şartların usûl âlimlerince üzerinde ittifak edilmiş şartlar olduğunu belirtir.⁴⁰¹

2.2.3.2. Neshin Çeşitleri

Bûtî, “Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne” adlı kitabında zikrettiği neshin çeşitleri şunlardır:

1) Yerine bir bedel getirilmeden bir hükmün nesh edilebilmesi. Rasulullah'la gizli konuşmak isteyenlerin, önce sadaka verip sonra bu Resûlullahla konuşabilecekleri hususunun neshi gibi.

2) Şiddetli ve ağır bir hükümden hafife gidilmesi. Vefat iddetinin bir seneden dört ay on güne indirilmesi gibi. Hafif hükümden şiddetliye gidilmesi. Âşûrâ orucu yerine Ramazan orucunun farz kılınması gibi.

3) Metni mensûh hükmü bakî kalan âyetler. Hz Ömer (ra) tarafından rivâyet edilen ihtiyar ve evli zânîlerin recmedilmeleri hakkındaki âyetin nashi gibi.

4) Hükmü mensûh metni baki kalan âyetler. Kiblenin değiştirilmesi gibi.

5) Hem metni, hem de hükmü mensuh olan âyetlerdir. Sütkardeşliğine ve evlenme engeli oluşturmasına sebep olan emzirme ile ilgili Hz. Aişe'den gelen bir rivâyet örnek olarak gösterilebilir. Bu rivâyete göre önce sütkardeşliğine ve evlenme

⁴⁰⁰ el-Bakara, 2/187.

⁴⁰¹ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 275.

engeli oluşturmasına sebep olan on emzirme hakkında âyet, daha sonra ise bunu beş emzirmeye indiren âyet nazil olmuştur.⁴⁰² Mushaf'ta on emzirmeye dair âyetin nazmı bulunmadığı gibi hükmü de yürürlükten kaldırılmıştır.

6) Önceki hükme yeni eklemeler yapması. Zina haddine ek olarak sürgün cezasının verilmesi gibi.

7) Şerî bir hüküm vasıtasıyla meşrû ibadetin bir kısmını neshederek meydana getirdiğı eksiklik. Örneğın, dört rekatlık namazın iki rekata düşürülmesi gibi.⁴⁰³

Burada Bûtî'nin delîl ve istinbât ile ilgili görüşlerini aktarmaya çalıştık. Şimdi de Bûtî'nin içtihad, tecdît, mezhep ve taklitle ilgili görüşlerini aktarmaya çalışacağız.

2.3. İCTİHÂD VE TAKLÎT ANLAYIŞI

2.3.1. İctihâdın Tanımı

İctihâd, lüğatte bir şeyi ele geçirmek hususunda olanca gücü harcamak demektir. İstılâhta ise, hakkında kat'î delîl bulunmayan bir meselenin âmeli hükmü öğrenmek için çaba harcamaktır.⁴⁰⁴

2.3.2. İctihâdın Alanı

Fıkıhçıların “*mevrid-i nasta içtihadada mesâğ yoktur*”⁴⁰⁵ sözünde nas kelimesinden maksat, ilm-i yakin ifade eden tevâtür yoluyla sabit ve delâleti kat'i olan nastır. Dolayısıyla, delâleti kat'i olan nasta içtihat olmaz. Çünkü böyle bir nas varken içtihat etmek yakini hiçe saymak olur. Kur'ân-ı Kerim'in “*Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun*”⁴⁰⁶ âyetini ele aldığımızda bu âyet hakkında içtihat edilmez, çünkü Kur'ân bize tevatür yoluyla ulaştığı için yakin ifade eden tevâtür

⁴⁰² Mâlik, “*Kitâbu'r-Ridâ*”, II, 608, (1270); Nesâî, “*Kitâbu'n-Nikâh*” VI, 100, (3307); Ebû Dâvûd, “*en-Nikâh*”, II, 182, (2064).

⁴⁰³ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 299-306.

⁴⁰⁴ Bûtî, *Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 46.

⁴⁰⁵ Zeydân, “*el-Vecîz*”, 37.

⁴⁰⁶ en-Nûr, 24/2.

yoluyla sabit olmuştur. Ayrıca manasına delâleti de kat'idir. Yani te'vile ve yoruma tabi değildir.

Eğer bir nas sözlük anlamıyla değil istilâhî anlamıyla nas ise ve yakın ifade eden bir yolla sabit olmuşa te'vile tabi tutulmaz ve içtihadı medar olmaz. Ancak sözlük anlamı kast edilen naslar vardır. Örneğin “bu İmru'l-Kays'a ait bir nastır, Kıss b. Sâide'ye ait bir nastır” diyerek kendilerinden rivâyet edilen herhangi bir söz demektir. Bu çeşit naslar arasında hem mücmel, hem müteşâbih, hem zâhir hem de manasına delâleti kat'i olan ifadeler vardır. Bu kaideden maksat, sözlük anlamındaki nas değildir. Buradaki nas kelimesinden maksat “mücmel” ve “zâhir”in karşıtı olan nastır. İctihât hem sübutu hem delâleti bakımından kat'ilik ifade eden nassa aykırıysa kabul edilmez.⁴⁰⁷

Klasik dönem öncesi İctihât sisteminin esnekliğini tekrar kazanma yönündeki istekliliğine rağmen Bûtî, “ictihâda bakarken bencilce keyfilik” olarak isimlendirdiği şeyi reddeder. Bazıları (modernistler) içtihadın rüyalarını gerçekleştirecek, bütün kapıları açacak ve bütün engelleri kaldıracak, yasaklanmış her şeyi yapmak için bir çeşit izin veren bir tür gizli bir reçete olduğuna inanıyor. Ona göre, her bir ferдин kendi icthâdını yapma hakkının olması gerektiği fikri kabul edilemezdir. Aksine icthâd süreci ilgili kaynakların derin bilgisini ve kuralları asıl kaynaklardan modern durumlara uygulayabilecek yeteneği gerektirir. Mukallid, müctehidin bilgi seviyesine ulaşamadığı sürece ona uymak zorundadır.⁴⁰⁸

2.3.4. Tecdîtle İlgili Görüşleri

Hız. Peygamber (s.a.v) “Allah her asrın başında bu ümmete dinini tecdît edecek bir müceddit gönderir”⁴⁰⁹ hadîsiyle tecdîdi müjdelemiş ve dinde tecdît edilmesini emretmiştir. Bûtî'ye göre tecdîttен maksat şudur: Müslümanların arasında insanları Allah'a verdikleri söz ve tövbelerini yenilemeye çağırان, insanlarla İslâm inancı arasına girebilecek ve zihinlerine takılan şüpheleri gideren, örf ve ihtiyaçların getirdiği yeni

⁴⁰⁷ Timurtaş, “Bûtî'nin Tecdît ve Müctehidlik Anlayışı”, 36.

⁴⁰⁸ Timurtaş, “Bûtî'nin Tecdît ve Müctehidlik Anlayışı”, 36.

⁴⁰⁹ Ebû Davut, “Melâhim”, IV, 178 (4293).

durumlar için şer'î hükümler arayan birilerin bulunmasıdır. Resulullah'ın emrettiği tecdît budur.⁴¹⁰

Bûtî'ye göre, din, Hz. Muhammed (s.a.v) ile son bulan peygamberlerin getirdikleri inanç ilkeleri ile davranış yasalarına boyun eğmektir. Bu ilke ve yasalarla ilgili zamanla bazı bozulmalar ve şüpheler meydana gelmektedir. Bu şüpheler İslâm dininin düşmanları tarafından oluşturulmakta ve yayılmaktadır. Düşmanlar, Müslümanlar arasına süzerek bu şüpheleri yaymaktadırlar. Kuşkusuz bu şüpheler birçok insanın zihninde birikir. Bu tür şüphelerin biriktiği toplumların, onları giderecek, etkisini kaldıracak, toplumu onlardan temizleyecek ve dini onlardan arındıracak dürüst ve muttaki âlimlere ihtiyaçları olur. Resulullah'ın kast ettiği tecdît budur.⁴¹¹

Bûtî'ye göre, tecdîttten maksat değiştirmek değildir. Resulullah (s.a.v) şöyle der: *“Haberiniz olsun ki bazı adamlar, sürüsünden ayrılmış devenin su havuzundan kovulduğu gibi benim havuzumdan kovulacaklardır. Ben “haydi gelin, haydi gelin” derim. “senden sonra ne değiştiklerini bilmezsin” denilir. Ben de “def olun, def olun” derim.”*⁴¹² Bûtî, tecdîti şuna benzetir: Evinden bir-iki sene uzak kalan bir kişi döndüğünde her tarafta toz toprak birikmiş olduğunu görür. Evin planını değiştirmeden toz ve toprakları kaldırır temizler yeniden boyar ve benzeri değişiklikleri yapar.⁴¹³

Bûtî'ye göre, 18. asırdan itibaren İslâm dünyasında yaygın olarak görülen tecdît ve islâh hareketleri Cemâleddîn el-Afgânî (v.1314/1897), öğrencisi Muhammed Abduh (v.1323/1905) ve onların yolunda gidenlerin hareketi olduğunu ifade eder. Ona göre, şekil olarak bu hareket, tecdît olarak gözüксе de, realiteye bakıldığında, bunun İngilizlerin bir planı olduğunu, İngilizler'in Afgânî'yi görevlendirdiklerini ifade eder. Bûtî'ye göre, Afgânî'nin mason olduğu bilinmeyen bir husus değildir. Bûtî, Muhammed Abduh'un da özellikle hayatının ikinci yarısında onun yolunu takip ettiğini, Eski Ezher Şeyhi Mustafa el-Merâğî (ö.1364/1945) de bu harekete öncülük edip, İngilizler tarafından Ezher şeyhliği görevine getirildiğini, dolayısıyla bu hareketin tecdît değil bir değiştirme hareketi olduğunu belirtir. Bûtî'ye göre bu kişiler, mucizeleri inkâr etmeye

⁴¹⁰ Timurtaş, *“Bûtî'nin Tecdît ve Müctehidlik Anlayışı”*, 36.

⁴¹¹ Timurtaş, *“Bûtî'nin Tecdît ve Müctehidlik Anlayışı”*, 36.

⁴¹² Mâlik, *“Tahâret”*, I, 28, (58).

⁴¹³ Timurtaş, *“Bûtî'nin Tecdît ve Müctehidlik Anlayışı”*, 36.

ve “çağımız bilgi çağıdır, mucizeler bilgiyle çelişiyor” gerekçesiyle Kur’ân’da söz edilen mucizeleri zâhiri dışında yorumlamaya ve aile hukukuyla ilgili birçok hükmü değiştirmeye davet ettiler. Bu yapılan, tecdît değil değiştirme teşebbüsüdür. Bûtî, bunlardan sonra Nasr Hamid Ebû Zeyd gibi “yeniden okumak” ve benzeri sloganlara çağırınlar ortaya çıktığını ifade eder.⁴¹⁴

Bûtî “Fıkhu’s-Sîre” kitabının girişinde şöyle demektedir: “Batının gelişmesi karşısında gözleri kamaşan bazı aydınlar, batıların Hıristiyanlığa baktığı gibi Müslümanlar da İslâm’a bakmadıkça, İslâm dünyasında herhangi bir gelişmenin olmayacağı kanaatine vardılar. Buna paralel olarak İslâm’daki gaybi her konuyu maddi ölçüler içinde ele almayı gerekli gördüler. Onlara göre, bilimin kabul etmediği gaybi hiçbir esasa inanılmamalı ve bilimsel keşiflerin desteklemediği hiçbir mucize kabul edilmemeliydi. Ancak böyle yapınca bilim ve gelişme bakımından Avrupa’ya yetişebileceklerini sandılar.⁴¹⁵

Gerçek tecdîde gelince Bûtî’ye göre, sürekli devam eden bir tecdît vardır. Her asır, her nesil ve her çağda tecdide katkıda bulunan âlimlerden oluşan müteaddit gruplar vardır. Örneğin İmâm Gazâlî (v.505/1111), İmâm Cüveynî (v. 438/1047), Fahreddin er-Râzî (v.606/1209), İmâm Nevevî (v.676/1277) ve İzz b. Abdüsselam (v. 660/1262) birer müceddittirler.

Bûtî, son dönemlerde Müslümanlara dinini ve şeriatını savunmak için çaba ve cihâd ruhunu uyandıracak bir müceddit düşünürsek, yeni dönemde muhalefetin sembolü olmuş olan Allah’ın Müslümanlara lütfettiği âlim Bediüzzaman’ı örnek vermektedir.⁴¹⁶ Günümüzde de her yıl Cidde’de düzenlenen ve İslâm Konferansı Örgütüne bağlı olan Fıkıh Kongresi’nin ictihâd görevini yerine getirdiğini, bu kongrede bir araya gelen İslâm dünyası âlimleri, yeni problemleri, yeni örf ve ihtiyaçları araştırıp, İslâm’daki hükmünü belirttiklerini ifade eder. Bûtî, ayrıca eski fıkıh kaynaklarında hükmü

⁴¹⁴ Bûtî, *Fıkhu’s-Sîre*, 22.

⁴¹⁵ Bûtî, *Fıkhu’s-Sîre*, 22.

⁴¹⁶ Bûtî, *Mine’l-Fıkri ve’l-Kalbi*, 244.

belirlenmemiş, bugün hükmü belirlenecek bir hususun kalmadığını, bugün İslâm dünyasında hükmü bilinmeyen yeni bir problem olmadığını belirtir.⁴¹⁷

2.3.5. Taklîdle İlgili Görüşleri

2.3.5.1. Taklîdin Tanımı ve Meşruiyetinin Delîlleri

Taklîd, bir insanın sözüne, bu sözün doğruluğu hakkındaki delîli bilmeksizin uymaktır. Buna ister taklîd, ister ittiba (uymak) denilsin fark etmez; aralarında herhangi bir lügat farkı yoktur, ikisinin manası da aynıdır. İctihâd mümkün olmadığı takdirde, taklîdin meşrûiyeti ve şart oluşuna yönelik birkaç delîl ileri sürmek mümkündür.⁴¹⁸ Bûtî, delîl olarak şunları zikretmektedir:

2.3.5.1.1. Kitâp

Âlimler, “*Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun*”⁴¹⁹ âyetinin bir konu hakkındaki hükmü ve buna dair delîli bilmeyenlerin bunu bilenlere uymalarını emrettiği hususunda söz birliği etmişlerdir. Usûl âlimlerinin çoğu da bu âyet-i celîleyi, avamın bir müctehid âlimi taklîd etmesi gerektiği hususunda dayanak kabul etmişlerdir. Şu âyet-i celîle de aynı hususa dalâlet etmektedir: “*Müminlerin hepsinin topyekûn sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dini ilimlerinde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri savaştan döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.*”⁴²⁰ Allah Teâlâ, mü’minlerin hepsinin topyekûn sefere çıkmalarını uygun bulmamış, onlardan bir grubun Allah’ın dinini esaslı bir şekilde öğrenmek için geride kalmalarını emretmiştir, ta ki dönünce kendilerine helâl ve haramı, Allah’ın hükmünü anlatacak birileri bulsunlar da onlara uysunlar.⁴²¹

2.3.5.1.2. Sünnet

Resulullah (s.a.v), sahâbe arasından fâkih olanları, İslâmî inanca sahip ve fakat İslâmî hükümleri bilmeyenlerin bulunduğu yerlere gönderirdi; buradaki insanlar

⁴¹⁷ Timurtaş, “*Bûtî’nin Tecdît ve Müctehidlik Anlayışı*”, 33-35.

⁴¹⁸ Timurtaş, “*Bûtî’nin Tecdît ve Müctehidlik Anlayışı*”, 106.

⁴¹⁹ en-Nahl, 16/43.

⁴²⁰ et-Tevbe, 9/122.

⁴²¹ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 97.

kendilerine gönderilen bu zatın amel, ibâdet, muâmelât, umûmî olarak helal ve haram konularında verdikleri fetvalara göre hareket ederlerdi. Bu fâkih zatlar, Kitâp ve Sünnet'te bulamadıkları bir hususla karşılaştıklarında kendi içtihatlarıyla hareket ederler, bu doğrultuda fetvâ verirler, insanlar da kendilerini taklîd ederlerdi. Bûtî'ye göre ahâd haberin zandan başka bir şey ifade etmediğini bildiği halde Peygamber Efendimiz (s.a.v), insanları gönderilen o tek şahsa uymalarını istemesi taklîdin caiz olduğunu göstermektedir.⁴²²

2.3.5.1.3. Sahâbe Uygulaması

Ulemanın ittifakla belirttiklerine göre, Resulullah'ın ashabının bilgisi farklıydı, hepsi fetvâ ehli değildi ve hepsinden dini bilgi sorulmazdı. Sahâbeler arasında, delîllerden hüküm çıkarma, fıkıh melekesine sahip belli ve sınırlı sayıda kişi fetvâ verirdi. Bunların en meşhurları, dört halife, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Musa el-Eş'arî, Muâz b. Cebel, Übey b. Kab, ve Zeyd b. Sâbit (r.a) hazretleridir.⁴²³ İçlerinde dini konularda bu müftülere danışan mukallitler de vardı ve bunlar sahâbenin çoğunluğunu meydana getirirlerdi. Sahâbe içindeki müçtehid müftüler, fetvâ verdiklerinde kendilerine soru soranlara verdikleri bir hükmün delîlini bildirmek zorunluğunu da hissetmiyorlardı.

2.3.5.1.4. Akfî Delîl

Bûtî'ye göre, makul olan delîl odur ki, içtihat yapma ehliyetine sahip olmayanlar, fer'i bir hadîseyle yüz yüze geldiklerinde, ya hiçbir şekilde bununla amel etmezler ki bu icmâya uygun değildir; eğer bununla amel ederlerse, ya konuyla ilgili hükmü ispat edici delîli kavramak ve incelemek suretiyle amel ederler, ya da taklîd şeklinde amel ederler. Birincisi mümkün değildir. Çünkü bu durum, gerek kendilerini gerekse topyekûn diğer insanları, işlerini ve güçlerini, sanat ve mesleklerini bir yana bırakıp hadîselerle ilgili delîlleri tetkike yöneltir. Bu durum ise hayatı durdurup dünyalarını harap olmaya sevk eder. Binaenaleyh taklîdi ortadan kaldırmak son derece

⁴²² Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 98.

⁴²³ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 99.

zor ve tehlikelidir. O halde, önümüzde taklîttten başka bir seçenek kalmamış olup, farzların edasında bu taklitle amel olunur.⁴²⁴

Bûtî, taklitle ilgili bu sözlerinin fer'i hükümlerle ilgili olduğunu, dinin asıl ve esasıyla alakalı itikâdî konularda ise taklîdin caiz olmadığını, itikâdî meselelerde zannın yeri olmadığını, bu hususlarda yakîn ve kat'iyetin gerekli olduğunu "*Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp bunların hepsi ondan sorumludur*"⁴²⁵ âyetinin gösterdiğini, başka bir âyet-i celîlede itikâdî hususlarda zanna uyanları ret sadedinde "*Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler*"⁴²⁶ buyurduğunu, yakine ulaşmak için ancak akli kullanmanın ve tek başına araştırma yapmanın mümkün olacağını ifade eder.⁴²⁷

2.3.4.1. Bir Mezhebe Uymanın Gerekli Mezhep Değiştirmenin ise Caiz Olduğu

Bûtî, Sahâbe devrinde olsun, tabiin devrinde veya daha sonraki devirlerde olsun, Kitâp ve Sünnet'ten doğrudan hüküm çıkaramayan Müslümanlar'ın bu seviyeye ulaşmış olan imâmlardan herhangi birinin izinden gitmek durumunda olduklarını, bu durumda olan bir Müslümanın dilerse bu imâmlardan birine uyabileceğini, dilerse onu bırakıp başka bir mezhep imâmının görüşünü benimseyebileceğini belirtir. Ashab-ı Kirâm arasında İbn Abbâs'ın fetvasından başkasıyla tatmin olamayanlar ondan başkasına soru sormamışlar, herhangi bir araştırmacı bu duruma karşı çıkan tek bir sahâbeyi bile tespit edememiştir. İrâklılar da bizzat Abdullah b. Mes'ûd'un görüşlerini benimsemişler vefatından sonra onun yetiştirdiği öğrencilerin izinden gitmişler, bu durum herhangi bir âlim tarafından reddedilmemiştir.⁴²⁸

Tâbiûn fâkihlerinden Atâ b. Ebî Rebâh (v. 115/713) ve Mücâhid (v. 100/718), uzun süre Mekke'de sadece kendileri fetvâ vermiş, o zamanın halifesi ilan yoluyla insanların sadece bu iki imâma sorabileceklerini duyurmaları, Tabiûn âlimleri arasından

⁴²⁴ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 100.

⁴²⁵ el-İsrâ, 17/36.

⁴²⁶ el-En'âm, 6/116.

⁴²⁷ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 97.

⁴²⁸ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 98.

hiçbir kimse kalkıp gerek halifenin davranışına ve gerekse insanların bu tutumuna herhangi bir itirazda bulunmamaları, bütün bunlar taklît etmenin veya muayyen bir mezhep imâmının görüşüne tabi olmanın gerekliliğini göstermek için yeterli olduğunu ifade eder.⁴²⁹

Bûtî'ye göre, aslında bir mezhebe bağlı olmak, bir mezhebi benimsemek avâm tabakasından olan ve içtihat derecesine ulaşmamışların müçtehit olan bir mezhep imâmını taklît etmeleri anlamına gelmektedir. Zira Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de yer alan “Eğer bilmiyorsanız, ilim sahiplerine sorun”⁴³⁰ âyet-i kerimesi ile bilmeyenlerin bilenlere uymaları gerektiği yönünde emir verdiğini göstermektedir.⁴³¹

Bûtî, müctehitsiz ve mezhepsizliğin kaosu çıkmasına neden olacağını dolayısıyla bu anlayışın yanlış olduğunu belirtir. O, mezhep âlimlerine ittiba etmemekten meydana gelecek olan sorunları şu şekilde dile getirir: “Bugün Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'i Müslümanların birçoğunun önüne koyup bu kitaplardan dinlerine ait hükümleri çıkarmaları istenildiğinde, İslâm âleminde çıkacak gümbürtüyü, cehalet ve basiretsizliği, dinin nasıl oyuncak hale geldiğini görmüş olursunuz.”⁴³²

Bûtî, mezhepleri imâmları kabul etmeyen ve mezhepsizliği savunanların kendilerine dayanak olarak kabul ettikleri âlimlere çok daha taassupla, hem de kör taassupla bağlı olduklarının farkında olmadıklarını dile getirir. Yani bir taraftan mezhep imâmlarının sözlerine bağlı kalınmaz, onları taklît etmek caiz değildir görüşlerini ifade ettiklerini, diğer yandan da kendilerine seçtikleri birkaç âlime aşırı bağlandıklarını ifade eder.⁴³³

Bûtî, içtihat ehli olmayan avâmın fetvâ ve içtihat ehli âlimleri, sahâbe ve tabiîn zamanında taklîd ettikleri gibi bugün de taklîd edeceklerini, İmâm Şâfiî, İmâm Ebû Hânîfe, İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed'in bu nevi müçtehitlerden olduklarını ifade eder. Nasıl ki daha önce icthâd ehli olmayanlar müçtehitleri taklîd ediyorlarsa, nasıl ki sahâbe, kendi zamanlarında müçtehit olan Abdullah b. Abbâs'ı, İbn Mes'ûd'u, Zeyd b.

⁴²⁹ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 110.

⁴³⁰ en-Nahl 16/43.

⁴³¹ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 80.

⁴³² Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 45.

⁴³³ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 94.

Sâbit'i ve diğerk raşid halifeleri taklîd ettiyseler, aynı şekilde avâmın mezhep imâmalarını taklîd etmesi caiz ve uygun olduğunu belirtmektedir.⁴³⁴

2.2.2.2. Belli Bir Mezhebi Taklîd Etmek

Bûtî, Allah Teâlâ'nın “*Eğer bilmiyorsanız bir bilene sorun*”⁴³⁵ meâlindeki âyetten açıkça anlaşıldığına göre, herhangi bir şey hakkındaki hükmün delîlini bilmeyen bir kimseye düşen şeyin taklîd olduğunu, bu konudaki emrin mutlak olduğunu belli mezhep veya şahısla kayıtlı olmadığını, buna binaen bilmeyenler bilenlerin fetvalarıyla hareket ettikleri sürece, kendileri açısından Allah'ın emrini uygulamış olduklarını belirtir. Bunların bizzat bir müçtehid imâmı taklîd etmeleri, taklîd etme nedeni ister taklîd ettikleri imâma olan yakınlıklarından olsun, ister bir imâmın mezhebindeki kolaylıklardan haberdar olma imkânına sahip bulunmaları sebebiyle olsun, ya da taklîd ettiği müçtehid imâmın görüş ve mezhebiyle daha fazla tatmin olmalarından dolayı olsun, hepsi birdir.⁴³⁶

2.2.2.2.1. Mezhep Değiştimek

Bûtî'ye göre, bir kimse dönmek ve değiştirmek kaydıyla belli bir müçtehid imâmı taklîd etmek gerektiğine inanması hata olduğu gibi; her gün ve her an bir müçtehidini değiştirmenin gerektiğine inanması da hatadır. Zaten Allah Teâlâ bundan fazlasını emretmiş değildir, yani ne imâmları değiştirme yükümlülüğü ve ne de sürekli olarak aynı imâmı taklîd etme yükümlülüğü gibi ilave bir yükümlülük getirmiştir. Ancak bir müçtehid imâmdan diğerine geçişin doğru olabilmesi için keyfe göre hareket etmemeli, mükellefiyetlerden ve yükümlülüklerden sıyrılıp çıkmamalı, bir ibadette birden fazla müçtehidini taklîd etmemelidir yani telfikten kaçınmalıdır.⁴³⁷

Bûtî'ye göre, dinin fer'i meselelerinde müçtehid fıkıh imâmlarına uymak ile, Kur'ân okurken kırâat imâmalarına uymak arasında bir fark yoktur. Şöyle ki, Resulullah (s.a.v)'den tevâtüren naklolunan on tane kırâat vardır. Kur'ân-ı Kerim bu kırâatlarla okunur. Muayyen bir imâm, rivâyet ettiği, okuduğu ve insanlara öğrettiği, bu kırâatların

⁴³⁴ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 92.

⁴³⁵ *el-Enbiyâ*, 21/7.

⁴³⁶ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 105.

⁴³⁷ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 108.

her birine emek vermiş, hizmet etmiştir. Müslümanlar Kur'ân-ı Kerim'i bu kırââtlardan dilediğiyle nasıl okuyabiliyorlarsa, İctihâd etmekten aciz olan Müslümanların da aynı şekilde, dört mezhepten dilediğini taklîd etmelerinde bir sorun olmamaktadır.

Bûtî, ne kırâât imâmılarına uyma konusunda ne de fıkıh imâmılarına taklîd hususunda imâm değiştirmek ya da değiştirmemek gerektiğine dair elimizde herhangi bir delîl mevcut olmadığını, bu durumda ikisi hakkında da verilecek hüküm aynı olduğunu belirtmiştir.⁴³⁸

Bûtî, ayrıca sahâbe, tabiîn, dört imâm ve daha sonra bunca devirler gelip geçtiği halde, bu devir imâmıların hiç birinin, mukallitleri bir imâm veya müftüyü aynıyla taklîd etmekten alıkoyduklarını veya insanlara sürekli müçtehid imâm değiştirebileceklerini ve her birini belli zaman aralıklarında taklîd edebileceklerini söylediklerini duymadıklarını, bunun tam tersini bildiklerini, halifelerin bile fetvâ verecek imâmı ilan ettiğini, sorularını yöneltmeleri ve ona uymaları için insanların dikkatlerini o müçtehid imâma yönelttiklerinin bilindiğine dikkat çekmektedir.⁴³⁹

2.2.2.3. Mezhepsizliğin Meydana Getirdiği Sorunlar

Bûtî, İslâm'ın birkaç kelimededen, herhangi bir Müslüman'ın ve Arap köylüsünün rahatça anlayabileceği basit birkaç hükümden öte bir şey olmadığını, dolayısıyla İslâm'ın herhangi bir imâm ve müçtehid taklîde lüzûm göstermeyecek kolaylıkta olduğunu savunanlara karşı (mezhepsizlere karşı) mücadele etmiş, onlarla bazen hararetli tartışmalara girmiştir.

Bûtî, insanların mezheplere bağlı kalma ve bunlara uyma çemberinden sıyrılarak içtihadın kolları arasına atılmaya davet edildiğinde, hayatta her şeyi alt üst eden bir kargaşanın meydana geleceğini savunur ve şöyle der: “İnsanların tamamı imar projelerinde mühendislere başvurmama, onlardan yardım istememe ve onlara itimat etmeme; sağlıkla ilgili problemlerinde doktorlara başvurmama, onlara güvenmeme ve sözlerini kaale almama; üretimlerinde ihtisas sahibi kimselere başvurmama, bunların

⁴³⁸ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 108-109.

⁴³⁹ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 110.

bilgi ve tecrübelerinden istifade etmeme; bu konularda kendi içtihatları ve kanaatları doğrultusunda hareket etmeli sonucunda çıkacak olan sıkıntıyı varın siz düşünün.”⁴⁴⁰

Bûtî, bu durumda, umrân (imar) faaliyetlerinde ve hayatın her alanında her şeyin alt üst eden bir kaosun olacağına, insanların evlerini yapacağı derken yıkacaklarının, kendilerini tedavi edeceğim derken canlarından olacaklarının, yaptıkları iş ve üretim sonunda fakirlik ve mahrumiyetin meydana geleceğinin kesin olduğunu ve bu gerçeği küçük çocuklara varıncaya kadar, hatta mezhepsizlik çığırkanları yapanlar dâhil herkesin bildiğini ifade eder. O, uzmanlık gerektiren bu dünyevî konularda topyekûn insanların içtihat meydanlarına dökülmeleri halinde meydana gelebilecek neticenin aynısının, insanların tümünün haram, helâl ve şer’î ilimlerle ilgili konularda, içtihat meydanlarına atılmaları halinde de meydana geleceğini düşünmektedir.⁴⁴¹

Bûtî, bu konuda ayrıca şöyle bir eleştiri yöneltmektedir. “Siz bütün Müslümanları müçtehid imâmlardan herhangi birini taklîd ederek helâl ve haramla ilgili hükümleri öğrenebileceği bu kitaplardan uzaklaştırmak suretiyle, içtihat etmek ve şer’î delîlleri incelemekte yükümlü tuttuğunuz zaman, bu Müslümanlara açıkça şöyle demiş olursunuz: Allah’ın hükümleriyle ilgili herhangi bir problemle karşılaştığımızda kendi şahsi kanaatiniz yönünde hareket etmeniz yeter. Böyle olduğu takdirde İslâm şeriâtının sadece ismi kalır. Aynı zamanda siz bu Müslümanları müçtehitlerden ve kitaplarından uzaklaştırırsanız, diğer bir takım insanların te’lif ettiği kitaplara ve yaptığı içtihatları yöneltirsiniz. Böyle bir durumda Müslümanlar, İmâm Şâfiî, Ebû Hanife, Mâlik ve Ahmed’i taklîdi bırakır, çağımızda yaşayan falan ve filanı taklîd etmekten kurtulmaz. Taklîd yine devam eder, sadece taklîd edilen kişi değişmiş olur.”⁴⁴²

Bûtî, özet olarak, mezheplerin bütün zamanlarda Müslümanlara dînlerinin hükümlerini öğrettiğini, onlara Allah’ın Kitabına, Hz. Peygamber’in Sünnetine sarılma yollarını açtığını belirtir. Günümüzde Şâfiî, Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî olmak üzere dört

⁴⁴⁰ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 121.

⁴⁴¹ Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 122.

⁴⁴² Bûtî, *el-Lâ Mezhebiyye*, 123.

meşhur fikhî mezhep olduğunu ve bu mezhepler arasındaki ihtilafın, bütün fikhî meseleler ele alındığında %25'i geçmediğini söyler.⁴⁴³

2.2.3. Selefe Uymak ile Selefî Olmak Arasındaki Fark

Selef kelimesi sözlükte “eskiden olmak, evvelce bulunmuş olmak, yerine geçilmek, önde olmak, ileri geçmek ve önce gelmek” anlamlarına gelir. Bûtî, selef kelimesinin lügat anlamının izafî olduğunu, ardı ardına gelen bütün zamanları kapsadığını, kişinin kendisinden önceki zamanlar için selef, kendinden sonra için halef olduğunu, ancak selef kelimesinin daha sonra kesinleşmiş istilâhî bir anlam kazandığını belirtir.⁴⁴⁴

Selef istilâhî anlamı, İslâm ümmetinin ilk üç asrıdır. Buna delîl olarak şu hadîs-i şerif gösterilmektedir: “*İnsanların en hayırlısı benim asrımdaya yaşayanlardır; sonra o asırdan sonra gelenler ve ondan sonra gelenlerdir. Sonra öyle bir topluluk gelecektir ki, şahitlikleri yeminlerinin, yeminleri de şahitliklerinin önüne geçecektir.*”⁴⁴⁵ İlk üç asrın faziletli sayılması nübüvvet kaynağı ve risâlet eğitimine en yakın halka olmaları, İslâm’ın esasları ve itikâdını doğrudan Hz. Peygamberden almaları, İslâmî ahkâm ve adâbının vesvese ve kirlilikten uzak, saf ve temiz kalplerinde yer etmesindedir. İkinci halka, ashaba tabi olarak aldıkları nübüvvet feyiz ve nurundan dolayı en hayırlı olma vasfına mazhar olmuş Tâbiûn’dur. Üçüncü halka ise, her türlü iç vesvese ve şüphelerden uzak kalan son merhale Tebeu’t-Tâbiîn’dur.

Bûtî, Selef’in kısa dönemde kaydettiği ilerlemenin, halef’in uzun asırlar boyunca kaydettiği ilerleme ve gelişmelerden daha fazla olduğunu ifade eder. Ayrıca ‘Selefilik’ kavramının daha sonra ortaya atıldığını, selefin bu ismi kullanmadığını, bu ismin İslâmî cemaatların içerisine sokulması suretiyle yeni bir bidat oluşturulduğunu, Müslümanlar arasına daha önce mevcut olmayan ayrılık ve nifak tohumunun ekildiğini ifade eder. Selefîyye kavramının Ehl-i Sünnet kavramına uygun düşmediğini, belli bir grup Müslüman’ı böyle değişik bir başlık altına dâhil etmenin ve bu kelimeye ayrı bir felsefi

⁴⁴³ Bûtî, *Maa’n-Nas*, I, 225.

⁴⁴⁴ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 9.

⁴⁴⁵ Buhârî, “*Rikâk*”, VIII, 91, (6429); Tirmizî, “*Menâkib*”, V, 695, (3859).

düşünce dayatmanın yanlış olduğunu, bu durumun çağımızın üzücü hadiselerinden olup çok sayıda İslâmî cemaatlerin oluşmasına sebep olduğunu ifade eder.⁴⁴⁶

Bûtî, hicrî ilk üç asırdan sonra bidatlerin yaygınlaştığını, bu ilk üç asrın yolundan sapan sapık fırkalar ortaya çıktığını, her fırkanın Kur'ân ve Sünnetin çizdiği yoldan ayrılarak, kendilerine eğri bir yol edindiklerini ve insanları bu yola davet ettiklerini, bu bidat ve sapmaların asırdan asra şiddetlenerek ve yayılarak günümüze kadar geldiğini söyler. Bütün bunların bizleri, aklımızla, gidişatımızla selefe tabi olmaya, sapıkların ve cahillerin ortaya attığı bidatlerden yüz çevirmeye davet ettiklerini, Selefe tabi olmanın ise Kitâp ve Sünnet'i anlamak için uyguladıkları metoda uymakla gerçekleşeceğini ifade eder. Ona göre Selef'e uymak, onların her konuştuklarına veya her yaptıklarına harfiyyen uymak değildir. Çünkü onların kendileri de bu şekilde hareket etmemişlerdir. Onlara tabi olmak, naslara getirdikleri yorum ilkelerine, icthâd esaslarına, genel hüküm ve prensiplere uymakla olur.⁴⁴⁷

Bûtî'ye göre, İslâm ümmetinin tarihi içerisindeki ilk üç nesil, kendilerinden sonra gelenlerden, sadece bir yönden farklıdır. O da Peygamber Efendimizin ifadesiyle "faziletlilik"tir. Bunu belli bir İslâmî cemaate mal etmek, ona farklı bir doku biçmek, diğer İslâmî cemaatleri bidatlıkla suçlamak yanlıştır. Eğer ondan kastedilen mana İslâmî bir cemaat olsaydı, bu Resulullah (s.a.v.)'tan sonra ortaya çıkan ilk bidat olurdu.⁴⁴⁸

Bûtî'ye göre, Selefin üzerinde ittifak ettiği Ehl-i Sünnet kavramı yerine böyle ne olduğu belli olmayan batıl bir dalâletle bayraklaştırılıp yüceltilen bir ismin getirilmesi ve Müslüman cemaatlerin bünyesinden kopartılarak yeni bir İslâm cemaati görüntüsüyle ortaya çıkarılması kendi başına onun bidat oluşunun delîlidir.⁴⁴⁹

Bûtî'ye göre Selefîyye dîne sokulmuş yeni bir mezheptir.⁴⁵⁰ Sonradan çıkmış bu akım Müslümanlar üzerinde bıraktığı izler vardır. Bu izler iki madde ile belirtilebilir.

⁴⁴⁶ Bûtî, *Es-Selefîyye*, 241.

⁴⁴⁷ Bûtî, *Es-Selefîyye*, 11.

⁴⁴⁸ Bûtî, *Es-Selefîyye*, 22-23.

⁴⁴⁹ Bûtî, *Es-Selefîyye*, 237.

⁴⁵⁰ Bûtî, *Es-Selefîyye*, 242.

1) Bu anlayışın ortaya çıkmasıyla Müslümanların üzerine çöken çeşitli eziyetler Müslümanların birliğini bozmuş, aralarındaki yardımlaşma ve dayanışma yerine kin ve nefret tohumlarını ekmiştir. İslâm âleminin fertleri arasında muhabbet duyguları yerine bu çirkin fitneyi görmek elem vericidir.

2) Bûtî'ye göre en üzücü şey, bu kardeşlerimizin çoğunun, selefî müjdelerden (selefî düşüncede olmanın Allah katındaki mükafatı) dolayı farklı görüşleri okumamaları, diğer Müslüman kardeşlerinden kendilerini ayırarak, akıllarını selefî fikirlerle şartlandırmalarıdır.⁴⁵¹

Bûtî bunların ayrıca selef-i sâlihîne mensup olma anlamına gelen “Selefiyye” ismini kullanmalarını ve delâlet ve bidat içerisinde yüzen büyük bir grubun sadece kendilerini Kitâp ve Sünnet ehli olarak görmelerini yanlış bulmaktadır.⁴⁵²

Bûtî'nin temel kitap ve görüşleri, hakîkatın tamamına sahip olduklarını zannetmekle kalmayıp, bir çırpıda bütün mezhepleri ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırıp bütün insanları birleştirebileceklerine inanarak diğer insanları da kendilerini takip etmeye zorlayan insanları kınamayı hedefler. Selefiyye takipçilerine sert eleştiriler yöneltmesine rağmen, onları hepten kınama konusunda oldukça ihtiyatlı yaklaşmaktadır. Mesela o taraftarlık ve mezhebi bencillik neticesi yeni mezhebe taraftar oluşturup, bunun neticesinde de İslâm toplumunu bölerek Selefiyye'nin kendi okulunu kurma teşebbüsünü tasvip etmediğini gösterirken, diğer taraftan da onların yeni, taze ve radikal saikler katarak İslâm toplumunun yeniden canlanmasına yönelik katkılar yaptıklarını inkâr etmez.⁴⁵³ Onların Kur'ân ve Sünnet metinlerine bağlanma ve İslâmî geçmişi yeniden yorumlayıp anlama çağrılarını destekler. Onların içtihat konusundaki görüşlerini terk etmelerini değil, sadece onlara kendilerini gerçeğin tek temsilcileri olarak düşünmemeleri gerektiğini ifade eder.⁴⁵⁴

⁴⁵¹ Bûtî, *Es-Selefiyye*, 250.

⁴⁵² Bûtî, *Es-Selefiyye*, 255.

⁴⁵³ Christmann, *el-Bûtî*, 141.

⁴⁵⁴ Christmann, *el-Bûtî*, 145.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÛTÎ'NİN FURÛ-I FIKIHLA İLGİLİ BAZI GÖRÜŞLERİ

Bûtî, Ocak 1990'dan itibaren tıbbi ve bilimsel "Tabîbuk" dergisi ile bazı internet sitelerinde kendisine açılan köşede, halkın sorduğu sorulara cevaplar vermiş; alkol, organ nakli, ötenazi, kürtaj, sigorta, faiz, tesettür, müzik, resim ve günümüzde ihtiyaç duyulan ibadet ve muâmelât konularında yayınlanan fetvaları "Maa'n-Nâs I-II, Meşverât İctimâiyye, adıyla kitap haline getirilmiştir.

Bûtî, Şâfiî mezhebine mensup olmasına rağmen verdiği fetvalarda bazen Mâlikî mezhebini,⁴⁵⁵ bazen Hanefî mezhebini, bazen Hanbelî mezhebini⁴⁵⁶ bazen de cumhûra muhalefet eden görüşü⁴⁵⁷ tercih etmiştir. Bûtî'nin Şâfiî mezhebine göre verdiği fetvalara baktığımızda, genellikle İmâm Nevevî'ye paralel görüşlerde bulunduğu görülmektedir.

Bûtî, meselelerin hükümleriyle ilgili fetvalar verirken bazen "قُلْتُ" "dedim" tabirini kullanır.⁴⁵⁸ Buna rağmen Bûtî, kendisinin müftü olmadığını bu makama uzak olduğunu sadece âlimlerden ve müctehitlerden nakledip onlara tabi olduğunu ifade etmektedir⁴⁵⁹.

Bûtî'nin kendisini bu şekilde değerlendirmesi, tevazu olarak görülebilir. Zira günümüzün en önemli İslâm hukukçusu kabul edilen ve kırk yıllık arkadaşı olan Vehbe Zuhâyli onu müceddit olarak vafsetmektedir.⁴⁶⁰ Bûtî'nin verdiği fetvalara baktığımızda onu meselede müctehit veya sözüne itimat edilen tercih ehli kategorisine dahil etmek mümkündür.

⁴⁵⁵ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 229.

⁴⁵⁶ Bûtî, *Meşverât İctimâiyye*, 23.

⁴⁵⁷ Bûtî, *Mebâhîsu'l-Kitâbi ve's-Sünne*, 199.

⁴⁵⁸ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, I, 7.

⁴⁵⁹ Bûtî, *Maa'n-Nâs* I, 9.

⁴⁶⁰ Zuhaylî, "ed-Doktor Bûtî Min Hilâli Kutubihî Fi'l-Fıkhi ve'l-Usûli", 44.

Bûtî, bazı meselelerde Kitâp, Sünnet, İcmâ ve Kıyas'tan sonra beklenmedik bir şekilde maslahatı kullandığı görülmektedir. Örneğin, tecavüze uğramış bir kadın evlendikten sonra eşinin kendisine yaklaşmasını engelleyince doktora başvurur. Doktor bunun ancak gerçek olmayan (sanal) şehveti tahrik edici görüntüleri seyretmekle tedavisinin olabileceğini söyler. Koca, eşine o görüntüleri seyrettirir ve kadın iyileşir. Bûtî'ye bu görüntüleri seyretmenin hükmü sorulur. Bûtî, bu durumu zarûrî hallerde haram ile tedaviye benzetmiş “*zaruret mahzuratları helal kılar*” kâidesine dayanarak cevaz fetvasını vermiştir.⁴⁶¹

Araştırmamızın bu bölümünde günümüzde tartışılan konular arasından, Bûtî'nin bu konular hakkında verdiği önemli bazı fetvalarını seçtik. Seçtiğimiz bu fetvaları örnek mahiyetinde sizlere sunacağız.

3.1. KLASİK FIKIH MESELELERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

3.1.1. İbâdât

İbadetle ilgili seçtiğimiz günümüzde tartışmalı meslelerden birkaç tanesini klasik fıkıh kitaplarındaki sırasına göre sıraladık.

3.1.1.1. Zuhr-i Âhir Namazı

Cuma namazından sonra öğle namazının kılınıp kılınmamasıyla ilgili âlimler arasında eskiden beri süren tartışma, günümüzde de devam etmektedir. Bûtî bu meseleyle ilgili şöyle der: “Cuma namazından sonra öğle namazının kılınması, ancak cumanın şartlarından birisinin eksik olması durumunda vacip olur. Cumanın en önemli şartlarından biri de hiç şüphesiz cuma namazının bir beldede sadece bir camide kılınmasıdır. Zaruret dışında cuma namazı kılınan cami sayısının çoğalması uygun değildir. Peygamber Efendimizden, sahâbeden ve seleften gelen uygulama bu şekildedir. Mezhepleri farklı olmakla beraber fâkihlerin ittifak ettiği husus ta budur. Bir tek camide toplanmanın hikmeti, cuma namazının ibadet olmasıyla beraber, siyasi bir

⁴⁶¹ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, I, 5.

birliktelik olarak telaki edilmesindedir. Zaruret dışında oluşan ayrılıklar cumanın hikmetini ve faydasını kaybettirir.⁴⁶²

Bûtî, Müslümanların Şam'da olduğu gibi, bir şehirde ihtiyaç dışında birçok camide cumayı kılıyorlarsa, cumanın en önemli şartlarından biri yerine gelmediğinden dolayı cuma namazından sonra öğle namazını kılmanın vacip olacağını söylemektedir.⁴⁶³

Cumanın şartlarından biri eksik olduğu takdirde kişinin bağlı olduğu mezhebe göre zühr-i ahir namazının îadesi vacip olur. Bu hususta ittifak olduğunu görüyoruz. Kendi mezhebinin cuma şartları tam olmakla birlikte, diğer mezheplerin cuma şartlarından biri eksik olması durumunda zühr-i âhirin îadesinin sünnet olduğunu ifade eden âlimlerin görüşleri de,⁴⁶⁴ Bûtî'nin bu görüşünü desteklemektedirler.

3.1.1.2. Namazların Cem'i

İslâm âlimleri, namazların cem'i konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefî âlimleri dışında diğer mezhep âlimleri, namazların cem' edilebileceğini ifade etmişlerdir. Bûtî, Hz. Peygamberin yağmur ve sefer durumları dışında da namazları cem' ettiğini, bunun sahîh hadîste bize intikal ettiğini ifade eder. Bûtî, Cumhûr-i ulemânın Peygamber Efendimizin bu şekilde cem'i nadiren yaptığını ve bunu vakitlerin başlangıcını ve sonunu belirtmek için yaptığını ifade eder. Ancak birçok fukahânın, bu hadîse dayanarak yolculuk ve yağmurun dışında hastalık vb. zarûrî durumlarda da namazların cem' edilmesinin caiz olduğu yönünde görüş belirttiklerini ifade eder.⁴⁶⁵

3.1.1.3. Fakire Olan Borcun Zekâta Sayılması

Bûtî, Maa'n-Nas adlı fetvâ kitabında "bir tüccarın bazı fakirlere olan borcunu, onlara haber vermeden zekâta çevirebilir mi?" sorusuna cevaben şöyle demektedir:

⁴⁶² Bûtî, *Maa'n-Nâs*, II, 33.

⁴⁶³ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, II, 33.

⁴⁶⁴ Şemsuddîn Ahmed b. Hamza er-Ramlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Menhec, I-VIII*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1984, II, 304; Muhammed Emin İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtâr Alâ Düreri'l-Muhtâr*, (Thk. Adil Ahmed Abdulmecîd-Ali Muhammed Muâved), Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 2003, III, 16.

⁴⁶⁵ Bûtî, *Meşverât İctimâiyye*, 23.

“Eğer borçluya haber vermeden kendi kendine bunu yaparsa olmaz. Ancak o parayı fakirden alır sonra, zekât niyetiyle tekrar fakire geri vermesi daha iyidir.”⁴⁶⁶

Bûtî'nin bu fetvasından fakir olan borçluya, haber vererek ona olan borcun zekât olarak kabul olabileceği anlaşılmaktadır.

3.1.1.4. Kabir Ziyareti ve Ölülere Kur'ân Okuma

Bûtî, “Hâzâ Vâlidî (Babam)” adlı kitabında kabir ziyareti ve ölülere Kur'ân okuma hususunda şöyle der: “Babamın ‘hayır ve iyilik’ adına bana bir tavsiyesi vardı. O da şudur: Her sabah ve akşam bir engel olmadığı müddetçe Yâsîn suresini okuyup, sevabını Resulullah'a ve Selef-i Salih'ten rabbani bazı âlimlerin ruhuna hediye etmemdi. Evet, hala gücüm yettiği kadarıyla bu tavsiyeyi titizlikle yerine getiriyorum.”⁴⁶⁷

Bûtî, babası Mollâ ramazan el-Bûtî'nin İmâm Nevevî ve birçok âlimin kabirlerini sık sık ziyaret ettiğini ve ziyaretinde sanki yaşıyorlarmış gibi tam bir edeple selam verdiğini, Kur'ân okuduğunu ve dua ettiğini söyler. Babası hakkında bunları söylerken şöyle bir dipnot ekler. “Bugün insanlar arasında ölülere Kur'ân okumaya karşı çıkanlar ve Resulullah'ın emrine rağmen mezarları ziyaret etmeyi basit görüp hatta buna karşı çıkanlar dahi vardır.

Ölülere veya kabir başında Kur'ân'ın okunup okunamayacağı hakkında en detaylı bilgiyi İmâm Karâfi, Kitâbu'l-Furûk adlı eserinde vermiştir: Özetle şöyle der: “İbadetler üç çeşittir;

- a) Sevabı ve hükmünün başkasına verilemeyeceği, hükmü ve sevabı ifâ edene ait olan ibadetler. İman ve İslâm gibi.
- b) Sevabının ölüye ulaşacağına Yüce Allah'ın izin verdiği ibadetler. Bu tür ibadetlerin sevabının ölüye ulaşacağı hususunda ittifak edilmiştir. Sadaka ve köle azat etmek gibi mali ibadetler.
- c) Oruç, hac ve Kur'ân okumak gibi âlimlerin ihtilaf ettiği ibadetler.

⁴⁶⁶ Bûtî, *Ma'aan-Nâs*, II, 32.

⁴⁶⁷ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 61.

İmâm Mâlik ve İmâm Şâfiî'ye göre bunların sevabı ölüye ulaşmaz; Ebû Hanîfe ve İmâm Ahmed'e göre ise ulaşır. İmâm Karâfi her iki tarafın delillerini zikrettikten sonra şöyle der: "Her ne kadar bu meselede ihtilaf varsa da insanın ihmal etmemesi gerekir. Belki de sevabın ölüye ulaşmasını söyleyen görüş daha isabetlidir. Çünkü bunlar bize bildirilmeyen meselelerdir."⁴⁶⁸

Bûtî, "Karâfi'nin bu sözlerinin oldukça mantıklı ve yerinde olduğunu, Kur'ân okumanın her halükarda sevap getiren bir ibadet olduğunu, ihtilafın ise sevabının ulaşp ulaşmadığıyla ilgili olduğunu, dolayısıyla biz Kur'ân'ı okuruz, sevabını ölüye ulaştırması için Allah'a dua ederiz, Allah'ın duayı kabul edip, ölüye sevabını ulaştırmasını umarız," der.⁴⁶⁹

Bûtî, Maa'n-Nas adlı fetva kitabında ölülere Kur'ân okumanın şer'î hükmüne dair soruya şöyle cevap vermektedir: "Ölüye sevabı ulaşması kastıyla Kur'ân'dan biraz okunması bazılarının zannettiği gibi haram değildir. Eğer hatim duâsı okunarak talep edilirse bil-fiil sevabının ulaşması umulur. "Rabbimiz dedi ki: *Bana dua edin duanızı kabul edeyim*"⁴⁷⁰ âyeti buna delil olarak getirmektedir. Bu, Şâfiî ve Mâlikî âlimlerin ekseriyeti ile birçok İslâm âliminin görüşüdür."⁴⁷¹

Bûtî'ye göre, ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in "Ölüleriniz için Fâtihâ'yı okuyunuz"⁴⁷² hadîsi de ölüler için Fâtihâ ile Kur'ân'ın diğer sûrelerini okunmanın meşrû ve caiz olduğunu gösterir.⁴⁷³

3.2.1.5. Mevlît

Bûtî, mevlit programlarının günümüzde yapılan dîni konferanslar, toplantılar ve seminerler gibi, dînî faydayı gaye edinen toplumsal faaliyetler olduğunu ifade eder. Bugünkü dînî toplantılar ve konferansların da önceden bilinmediğini, bunlara nasıl ki bidat denilmiyorsa mevlit programlarına da bidat denilemeyeceğini, ayrıca Hz.

⁴⁶⁸ Ebû'l-Abbâs, Ahmed b. İdris, el-Karâfi, **el-Furûk I-IV**, (Thk. Halil el-Mansûr), Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, 1998, III, 343.

⁴⁶⁹ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 91-92.

⁴⁷⁰ el-Ğâfir, 40/60.

⁴⁷¹ Bûtî, *Meşverâton ve Fetâvâ*, 187.

⁴⁷² Bu hadisin kaynağını bulamadım. Benzer rivâyetler vardır. Benzer rivâyetler için bkz. Celaleddin Abdurrahman es-Suyûtî, **Şerhu's-Sudûr**, Dâru'l-Medenî, Cidde, 1985, 310-311.

⁴⁷³ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **Meşverâton İctimâiyetun**, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 2001, 188.

Muhammed (s.a.v)'in kendi doğum gününde oruç tuttuğunun ve tuttuğu oruç hakkında soranlara ise “*Bu günde ben doğdum*”⁴⁷⁴ cevabını verdiğinin rivâyetlerde mevcut olduğunu belirtir⁴⁷⁵.

Bûtî, Hz. Muhammed (s.a.v)'in doğumunu kutlamak için toplanmanın ve buna bağlı olarak okunan salât ve yapılan övgülerin, halis bir niyetle yapıldığı ve haramlardan beri olduğu takdirde, Allah katında ecri olan iyi bir amel olduğunu, çünkü bu toplantıların insanı Allah ve peygamberin sevgisine daha çok sevk ettiğini ve onlara olan sevgiyi artırdığını ifade etmektedir.⁴⁷⁶

Bûtî, mevlide karşı çıkanları birçok kitabında şöyle eleştirmektedir. Mevlit esnasında kadın ve erkeklerin birbirlerine karışmaları, Resulullah'ın sünnetine muhalif ilahilerin okunması gibi ayrıntıları eleştirselerdi bu hususlarda itirazlarını kabul edebilirdik. Ancak ne kadar temiz, bidatlerden ve münkerlerden uzak olsa bile, Resulullah'ın hayatını, ahlakını okumak ve dinlemek üzere düzenlenen meclislere şiddetle karşı çıkarlar. Buna karşın imâmları olan Muhammed b. Abdolvâhhab (v.1206/1785)'in doğum yılı münasebetiyle düzenledikleri panelleri, sempozyumları ve bu uğurda harcadıkları yüksek meblağları haram (bidat) olarak görmezler. Aynı işlem Resulullah'a salât ve selam getirmeye, onun sîretini okumaya gelince bu defa fikirleri ve durumları değişir.” Bûtî ayrıca onlara şöyle bir soru yöneltmektedir. Acaba aynı işlem Efendimiz Resulullah'ın lehine olunca haram ve bidat oluyor da, Muhammed b. Abdolvahhâb'ın lehine olduğunda neden meşru bir amel oluveriyor?”⁴⁷⁷

3.1.2. Muâmelât

Bûtî'nin muâmelâtla ilgili günümüzde en çok konuşulan ve tartışılan meselelerle ilgili verdiği fetvalardan birkaç tanesini örnek mahiyetinde ele aldık. Bunları bazı klasik fıkıh kitaplardaki sınıflandırmayı örnek alarak, âile hukuku ile Borçlar Hukuku (Buyû) başlığı altında ele aldık.

⁴⁷⁴ Nesâî, *Kitâbu's-Siyâm*, II, 146, (2790); Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, “*es-Sünen I-X*” Meclisu Dâiretu'l-Meârif, Haydarâbâd, 1344 h. “*Kitâbu's-Siyâm*”, IV, 286,(8660),

⁴⁷⁵ Bûtî, *Meşverât İctimâiyye*, 150-151.

⁴⁷⁶ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 194.

⁴⁷⁷ Bûtî, *Hâzâ Vâlidî*, 151; *Ma'aan-Nâs II*, 203.

3.1.2.1. Âile Hukuku

3.1.2.1.1. Akraba Evliliği

Bazı çevreler İslâm'ın izin verdiği yakın akraba evliliğini sakat doğumun olacağı şüphesiyle eleştirmektedirler. İslâm dînî erkeğin, amcakızı, teyzekızı, dayıkızı, halakızı gibi akrabalarla evliliği yasaklamamıştır. Bûtî, akraba evliliği hakkında ilmin ve dînin herhangi bir tavsiyesinin bulunmadığını, Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in “*Yabancılar (yakın akraba olmayan)la evlenmeyi tercih edin ki kendinizi böylece hastalıklardan korursunuz*”⁴⁷⁸ hadîs-i şerifinden, akraba evliliğinin caiz olmakla beraber, tavsiye edilmediğinin anlaşıldığını söyler.⁴⁷⁹

3.1.2.1.2. Mut'a Nikâhı

Mut'a Nikâhı, bir erkek ve bir kadının belli bir müddete belli bir mal ya da para karşılığında evlenmeleridir. Anlaştıkları süre bitince boşanma olmaksızın ayrılırlar. Buhârî'nin Hz. Ali'den rivâyet ettiği şu hadîsi nakledilir:⁴⁸⁰ “*Resulullah (s.a.v), Hayber gününde mut'a nikâhı yapmayı ve ehli eşek etini yemeyi yasakladı.*”⁴⁸¹ Bûtî, mut'a nikâhına, savaş, cihâd ve gayr-ı meşru ilişkilerin daha tam ortadan kalkmamış olduğu vahyin ilk yıllarında, Resulullah (s.a.v) tarafından geçici bir süreyle ruhsat verildiğini, ancak Hayber Savaşında Resulullah'a gelen vahiy ile bu nikâhın yasaklandığını ilan ettiğini ifade eder.

3.1.2.1.3. Misyâr Nikâhı

Misyâr nikâhı, evlenme akdinin bütün rükün ve şartlarına uygun olarak hukuki sonuçlarını doğuracak biçimde yapılmış olmakla birlikte, kadının bazı haklarından ferağat ettiği bir nikâh şeklidir. Böyle bir nikâhla evlenen kadın, nafaka, süknâ ve kocasının kendisinin yanında ikamet etmesi gibi haklarından kendi hür iradesiyle ferağat etmekte, kocası belli zamanlarda kendisine uğramaktadır. Bu tür nikâh talebinin

⁴⁷⁸ Sirâcuddîn Ömer b. Ali, İbn'ul-Mülakkin, *el-Bedru'l-Münîr fi Tahrîci'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâri'l-Vâkiati fi Şerhi'l-Kebîr I-IV*, (Thk. Mustafa Ebû'l-Ġayt, Abdullah b. Süleyman, Yâsir b. Kemâl), Dâru'l-Hicret, Riyâd, 2004, VII, 500.

⁴⁷⁹ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, I, 100-101.

⁴⁸⁰ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, I, 83.

⁴⁸¹ Buhârî, “*Menâkıb*”, V, 135, (4216); Nesâî, “*Nikâh*”, VI, 126, (3366); Tirmizî, “*Kitâbu'n-Nikâh*”, III, 429, (1121); Mâlik, “*Nikâh*”, III, 778, (1993); İbn Mâce, “*Nikâh*”, I, 630, (1961).

kadından gelebileceği düşünülebilirse de daha çok kocadan geldiği görülmektedir. Ayrıca bu tür evlilikte birden fazla kadınla evli olan erkeklerin daha aktif olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre kocanın eşiyle anlaşarak onun evine geleceği zamanı belirlemesi, kadının belli haklarından ferâğat etmesi misyâr nikâhının en temel özelliğini oluşturur⁴⁸².

Bûtî'ye göre, Misyâr nikâhı yoluyla evliliğin sahîh olması, şartlar ve rükünlerin yerine getirilmesine bağlıdır. Misyâr evliliğinde de şartlar ve rükünler yerine getirilirse o da sahîh bir evlilik olur. Her iki eşin hakları sahîh bir evlilik ile oluşmaktadır. O haklardan birisi de eğer erkeğin iki eşi varsa, eşleri arasında eşitliği gözetmesidir. Eğer kadın kendi rızasıyla hakkından ferâğat ederse, herhangi bir mahzur olmaz. Ancak misyâr nikâhıyla evlenen kadın, kocasının ondan uzak kalma ihtimalinden dolayı boşama hakkına ulaşmasının zorlaşması, mehrini almakla ilgili sıkıntılar yaşayabilmesi ihtimallerini unutmamak gerekir. Ayrıca birçok kez korumasız, nafakasız ve meskensiz de kalabilmektedir. Bütün bunları gözönüne aldığımızda sedd-i zerâyi ilkesi gereği, kadının hakkının kaybolmaması açısından, nikâhı kıyılan koca, aynı zamanda eşinin bağlı olduğu ülkenin resmî kayıtlarıyla da belgelendirmesi gerektirmektedir.⁴⁸³

3.1.2.1.4. Ev İşlerinde Kadının Rolü

Teknoloji çağı dediğimiz bu asırda aile ve toplumla ilgili nice sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorun ve tartışmalardan birisi de eşler arasındaki işlerin paylaşımıyla, kadınlara ev işleri yapma yükümlülüğünün olup olmadığı ile ilgilidir. Her türlü ev işinin, kadınlara ait görülmesinin açık bir Kur'ân emrine dayanmadığı konusunda âlimler söz söylemişlerdir. “Kadın, eşinin şahsi hizmetini yapması konusunda mecbur mudur?” sorusuna karşılık Bûtî, kadının ev içerisindeki işleri, yemek yapma, ev temizliği gibi hizmetleri yapmasının mecburi olmadığı yönünde cumhûr-i fukahânın görüş belirttiklerini söyler. Ancak, evlilik akdinin her iki tarafın ortak mutluluğunu gaye edindiğini, bunun gerçekleşmesi için de görevlerin ortaklaşa paylaşılması gerektiğini,

⁴⁸² Saffet Köse, “**Misyâr Nikâhı**”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 13, 2009, ss. 13-34, 23.

⁴⁸³ Bûtî, *Meşverât İctimâiyye*, 110.

kadının bebeğini emzirmesi ve eğitmesinin kendi görevi olduğunu, ev hizmetlerinin ise evlilik akdi mucibince değil, örfen kadının görevi olduğu cevabını vermiştir.⁴⁸⁴

3.1.2.1.5. Örtünme

İslâm dini, Müslüman kadının aile fertleri, yakın akrabaları ve diğer insanlar arasındaki giyim kuşamının nasıl olması gerektiği yönünde hükümler belirtmiştir. Öncelikle yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyyede, kadınların giyim kuşamı ile ilgili mesajlar içermekte ve bu konuda bize açık bilgiler sunmaktadır.

Örtünme konusunda Yüce Allah (c.c) şöyle buyururlar: “*Mü’min kadınlara da söyle: Gözlerini harama bakmaktan korusunlar, namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, ziynetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine-kadar- örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, ellerinin altında bulunan köleleri, erkeklerden kadınlara ihtiyaçları kalmamış-cinsi güçten düşmüş-hizmetçiler yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına ziynetlerini göstermesinler...*”⁴⁸⁵ Bûtî’ye göre bu âyet, kadının el ve yüzü hariç bütün bedeninin avret olduğunu gösterir. Ayrıca bu hususta ulemânın icmâi olduğunu ve bunun en açık delilinin Abdullah b. Abbâs ve ardından gelen bütün müfessirlere göre, âyette geçen “mâ zahera minhâ” (görünen kısımdan) ifadesi ile el ve yüzün kastedildiğini, bunu teyit eden hadîslerin olduğunu belirtmektedir.⁴⁸⁶

Bûtî, fukahânın çoğu ve bütün müfessirlerin kadınların el ve yüzlerini avret olarak görmediklerini, ancak kadının yüzüne şehvet ile bakmanın haram olduğunu ifade ettiklerini, kadının çevredeki erkeklerin yüzüne şehvetle baktıklarını bilmesi ya da kendisinde o yönde güçlü bir kanaat oluşması halinde buna imkân vermemesi gerektiğini, bu durumda kadın ya evinden çıkmaması ya da yüzünü örtmesi gerektiğini, bu konudaki şer’î hükmün budur der.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ Bûtî, *Maa’n-Nâs*, I, 100.

⁴⁸⁵ en-Nûr suresi, 24/31.

⁴⁸⁶ Bûtî, *Ma’aan-Nâs*, I, 180.

⁴⁸⁷ Bûtî, *Ma’aan-Nâs*, I, 181.

Bûtî, sahîh hadîslerdeki rivâyete göre Nûr suresindeki örtünme âyeti nazil olunca Ensâr kadınlarının münafık veya Yahudilerin bulunduğu ortamlarda yüzlerini kapattıklarını, camiye gittikleri ya da müminlerin buldukları yerlerde ise yüzlerini açtıklarını ifade eder. Bûtî, kendi görüşünü şu şekilde belirtir: “El ve yüzü örtmek takva ve ihtiyata daha uygun olmakla birlikte, günümüzde Müslüman kızların el ve yüz dışındaki vücutlarını örtmeleri yeterlidir.”⁴⁸⁸

3.1.2.1.6. Kadın Sesi

Bûtî, kadının sesinin avret olmadığını, erkeklerin kadınların sesini dinleyebileceğini, Peygamber Efendimiz (s.a.v) onlarla konuşup onları dinlediğini ifade etmektedir. Ancak erkek, dinleyeceği kadın sesinden yanlışa düşeceğini düşünürse, ya da kadın, kendi sesinden dolayı bazı erkeklerin tahrik olup yanlışa düşeceklerini düşünürse bu durumda kadın, erkeklerin duyacağı şekilde konuşması caiz olmayacağını ifade eder.⁴⁸⁹

3.1.2.2. Borçlar Hukuku (Buyû)

3.1.2.2.1. Bankalarla Çalışmanın Hükümü

Faiz yasağı İslâm’ın temel ilkelerinden biridir. Bu konuda birçok âyet ve hadîs bulunmaktadır. Âyetlerden birinde yüce rabbimiz şöyle buyurmaktadır. “*Ey iman edenler! Kat kat artırılmış faiz olarak yemeyin. Allah’tan sakının ki kurtuluşa eresiniz. Kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının.*”⁴⁹⁰ Faizle uğraşanların durumlarını belirtmek için rivâyet edilen hadîsler de tüyler ürperticidir. “*Kişinin bilerek bir dirhem faiz yemesi, otuz altı kez zina yapmasından daha şiddetlidir.*”⁴⁹¹

Bugün dünyada bankacılık sistemi faiz üzere kurulu bir sistem olduğu bilinen bir gerçektir. Bazı İslâm ülkelerinde mevcut olan İslâmî bankalar bunların dışında tutulabilir. Müslümanların şer’î hükümlerden uzaklaşmaları, batı medeniyetini örnek almaları beraberinde birçok sorunlar meydana getirmiştir. Bu sorunlardan biri de faiz ve

⁴⁸⁸ Bûtî, *Ma’aan-Nâs*, I, 182; *Meşverât İctimâiyye*, 167.

⁴⁸⁹ Bûtî, *Ma’aan-Nâs*, I, 196.

⁴⁹⁰ Âl-i İmran, 3/130-131.

⁴⁹¹ ed-Dârekutnî, “*Büyu*”, III, 16, (48).

banklarla çalışma sorunudur. Bûtî, bankalarla zaruret ve ihtiyaç durumlarında çalışmanın caiz olduğunu, konut sıkıntısı, malın hırsızlardan korunması ve emanetin bankadan başka verilebilecek güvenli yerlerin olmaması, açlık ve giyinmenin yokluğunda tehlikenin olduğu durumlarda “zaruretlar haramı helal kılar”⁴⁹² kâidesince paranın bankaya emaneten bırakılabileceğini söyler.⁴⁹³

Bûtî’ye göre, faiz ister Müslüman ülkelerde olsun ister gayr-ı müslim ülkelerde olsun her yerde haramdır. Harbî olan ülkelerde ise, durum farklıdır. Çünkü dâru’l-harb konusu ihtilâflı bir konudur ve şuan ki Amerika ve Avrupa devletleri harbî (dâru’l-harb) sayılmamaktadır.⁴⁹⁴

Bûtî’ye göre, faiz gelirin hiçbir şekilde yenilmesinin ve bankaya bırakılmasının caiz olmaz. Faizden elde edilen malın hükmü, kaybolan ve sahibi bulunamayan mal gibidir. Faizden elde edilen paralarlar Müslümanların maslahatına harcanması gerekir. Bu durumda malı veren kişi için herhangi bir sevabın olmadığını bilmekte fayda vardır.⁴⁹⁵

Bûtî’ye göre, İslâmî bankaların mal sahipleriyle faiz muamelesi yapmadıklarını, aldıkları parayı değişik alanlarda çalıştırıp paralarına oranla kar verdiklerini ifade eder. Bûtî, Katılım bankalarının muamelesinin bir şekilde murâbaha akdi mahiyetinde olduğunu ifade eder.⁴⁹⁶

3.1.2.2.2. Kumar ve Şans Oyunları

Bûtî, çekiliş ve şans oyunları ile ilgili şer’î hükmün yanında biraz da vicdan vurgusu yapar. O’na göre, şans oyunları ile kazanılan para birçok insanın kazanma hayalleriyle verdiği paradır. Kazanma hayalleriyle parayı yatıran ya da bilet alan insanların paralarını almak, vicdanen çok rahatsız eden bir durum olduğunu, kazanılan paranın meşru olmaması bir yana vicdanları ağır bir şekilde yaralamaktadır.⁴⁹⁷

⁴⁹² Zeydân, *el-Vecîz*, 222.

⁴⁹³ Bûtî, *Ma’aan-Nâs*, I, 57.

⁴⁹⁴ Bûtî, *Maa’n-Nâs*, I, 57; *Meşverât İctimâiyye*, 60-62.

⁴⁹⁵ Bûtî, *Maa’n-Nâs*, I, 57; *Meşverât İctimâiyye*, Aynı Yer.

⁴⁹⁶ Bûtî, *Meşverât İctimâiyye*, 61-65-89.

⁴⁹⁷ Bûtî, *Ma’aan-Nâs*, I, 63.

Bûtî, herhangi bir düşünce, tefekkür ve çalışmaya dayanmayan, sadece şansa dayanan tavla vb. oyunlar gibi tüm oyunları oynamanın haram olduğunu belirtir. Ayrıca tavla oyunu açık hadîs nassıyla da haram kılındığını, tefekküre ve düşünceye dayanan, zihni geliştiren satranç vb. gibi oyunların ise dini ve uhrevî vecibeleri aksatmamak şartıyla helal olduğunu söyler.⁴⁹⁸

3.1.3. Devletler Hukuku

3.3.1. Dâru'l-İslâm ve Dâru'l-Küfr ile İlgili Görüşleri

Bûtî, eserlerinde İslâm âleminde asırlardan beri tartışılan Dâru'l-İslâm, Dâru'l-Küfr, Dâru'l-Emân, Dâru'l-Harb ve Cihâd kavramları üzerinde durmuştur. Özellikle Bûtî'nin 1993'te Yeni Ümit dergisine yazdığı makale bu konuyla ilgili kayda değerdir. Bûtî, son zamanlarda bu kavramlara ilginin arttığını ve önemine binaen bu konuya açıklama getirmenin gerekli olduğunu ifade eder. İlk önce bu konuya olan ilginin nedenlerine temas etmektedir.

Bûtî'ye göre, Müslümanların büyük bir kesimi Müslüman olmayan batı ülkelerine, göç ederek uzun müddet kalmaları, hatta yerleşmek maksadıyla vatandaşlık almaları arttı. Bu memleketlerde ikâmet caiz midir, değil midir? Caiz ise veya değilse sebep nedir? “Dâru'l-İslâm ve Dâru'l-Harb nedir? Hükümleri nelerdir?” gibi sorular bu konuları araştırmaya kapı açan sosyal olayların birincisi olmuştur.⁴⁹⁹

Bûtî'ye göre, bu mesele pek çok İslâm ülkesinde meydana gelen İslâmî uyanışın beraberinde getirdiği bazı hatalarla beraber ortaya çıkmıştır. İslâm davetçilerinin pek çoğunun, şu andaki İslâm beldelerinin çoğunun gayr-ı İslâmî hükümlerle idare edildiklerini, böyle devam ettiği sürece de dar-ı küfre dönüşmüş olacaklarını söylediklerini, bu davetçilerden bazılarının, cuma namazının vacip olmadığına, hatta makbul olmayacağına dair fetva verdiklerini ve gerekçe olarak da şunu söylediklerini

⁴⁹⁸ Bûtî, *Ma'aan-Nâs*, I, 190.

⁴⁹⁹ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, “Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp”, Altınoluk Dergisi, Sayı: 86, Nisan, 1993, ss. 20-22, 20.

belirtir: Cuma namazı Dâr-i İslâm'da kılınabilir. Bir yerin Dâr-ı İslâm olabilmesi için de, orada İslâmî hükümlerin mutlaka tatbik ediliyor olması gereklidir.⁵⁰⁰

Bûtî konuya ilk olarak sosyal yönden yaklaşmaktadır. “İslâmî olmayan bir ülkede cuma namazı kılınabilir mi?” sorusuna şöyle cevap vermektedir: “*Eşyada asıl olan mubahlıktır*⁵⁰¹ kaidesine istinaden, bir insan, yeryüzünün istediği herhangi bir bölgesinde ikamet etme hakkına sahiptir. Bu mevzuda delil olabilecek pek çok nass mevcuttur. Şu âyeti örnek olarak verebiliriz: “*Yeryüzünü (istifadeniz için) emrinize amade kılan odur. O halde, yeryüzünün sırtlarında dolaşın ve Allah'ın rızından yiyin. Dönüş ancak o'nadır.*”⁵⁰² âyeti kerimedeki, ‘yeryüzünün sırtlarında dolaşın’ cümlesinin ifade ettiği asıl mana, insanın, rızık temin etmek veya daha başka hayatı ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla, dünyanın istediği herhangi bir beldesine gidebileceğidir. Yine şu âyet-i kerime de bu hüküm için örnek olabilecek niteliktedir. “*De ki: “Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın. Sonra Allah (aynı şekilde) sonraki yaratmayı da yapacaktır. (Kıyametten sonra her şeyi tekrar yaratacaktır) Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter.*”⁵⁰³ Bûtî’ye göre bu vb. âyetlere bakıldığında bir insanın dilediği herhangi bir yere gidip, oraya yerleşmesinde bir beis yoktur.⁵⁰⁴

Bûtî’ye göre, fıkhıdaki, “*Vacibin yerine gelmesi kendisine bağlı olan şey de vaciptir.*”⁵⁰⁵ “*Harama götüren şey de haramdır.*”⁵⁰⁶ kaideleri dikkate alındığında konu, biraz daha tafsilatlı olarak anlaşılabilir. Dolayısıyla Müslüman, gerek kısa gerekse uzun bir müddet ikamet etmek maksadıyla herhangi bir ülkeye gittiğinde, orada dininden taviz vermek zorunda kalacağını, karşılaştığı birtakım kötülöklere mani olamayıp zamanla bunların kendisine de sirâyet edeceğini bilirse, oraya yerleşmesi caiz olmamaktadır. Aynı şekilde çocuklarına İslâmî bir terbiye veremeyeceğini tahmin ettiği bir ülkeye gidip orada kalması da caiz değildir. Zira kendisinden sorumlu olduğu gibi

⁵⁰⁰ Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, 20.

⁵⁰¹ Zeydân, *el-vecîz*, 181.

⁵⁰² el-Mülk, 67/15.

⁵⁰³ el-Ankebût, 29/20.

⁵⁰⁴ Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, Aynı Yer.

⁵⁰⁵ Zeydân, *el-Vecîz*, s184.

⁵⁰⁶ Zeydân, *Aynı Eser*, 82.

çocuklarından da sorumludur. Kişi kendisini ve çocuklarını her türlü zararlı akımlara karşı muhafaza etmesi gerekir.⁵⁰⁷

Dâru'l-İslâm (İslâm ülkesi) ile Dâru'l-Küfr (Küfür ülkesi) şeklinde iki çeşit diyar vardır. Dâru'l-Küfr de Dâru'l-Harb ve Dâru'l-Emân olarak ikiye ayrılır. Şimdi bunlarla ilgili Bûtî'nin görüşlerini ele alacağız.

3.3.1.1. Dâru'l-İslâm

Dâru'l-İslâm, İslâm tarihinin herhangi bir döneminde, harp veya sulh gibi meşru bir yolla Müslümanlarca fethedilen ve sınırları içerisinde kısa bir müddet de olsa İslâmî kuralların açıkça uygulandığı, yani bir Müslüman ferdin, namaz, oruç, hac ve zekât gibi dinin şiarından olan vazifelerini yerine getirebilme imkânına sahip olduğu ülkedir. Bûtî, bu tanıma göre tarihin herhangi bir döneminde fethedilmiş olan ve halen Müslümanların yaşadığı bugünkü ülkelerin, İslâm şeriatı tatbik edilmiyor da olsa, Dâru'l-İslâm olduklarını belirtir.⁵⁰⁸

Bûtî, Dâru'l-İslâm'ın, tatbik edilen kanunun şerî veya beşerî olmasıyla alakalı dini bir kavram olmadığını, tamamıyla siyasî bir kavram olduğunu, yani bir belde, herhangi bir dönemde, Müslümanlarca fethedilmiş ise, Dâru'l-İslâm olduğunu, orada daha sonraları, uygulanan kanunların, İslâmîliği veya gayr-i İslâmîliğinin ise ayrı bir mesele olduğunu ifade eder.⁵⁰⁹ Bûtî, bütün mezheplere göre (Hanefî mezhebi içerisinde zayıf bir görüş hariç) tarihte bir kez Dâru'l-İslâm olan bir belde, herhangi bir sebeple tekrar hükmen Dâru'l-Küfre dönüşmeyeceğini söyler. Bûtî'ye göre, "Allah'ın indirdiğiyle hüküm etmenin gerekliliği", bir ülkenin Dâru'l-İslâm olmasının bir neticesidir ve bu, o ülke Müslümanlarının bir sorumluluğudur. Yoksa İslâmî hükümler uygulanmadığı için bir ülkenin Dâr-ı küfre dönüşeceğini söylemek büyük bir hatadır. Pek çok araştırmacıyı ve Müslüman gençleri, bu konu üzerinde ısrarla durmaya sevk eden sosyal olay, bazı İslâm davetçilerinin işte bu noktada hataya düşmelerinin bir sonucudur.⁵¹⁰

⁵⁰⁷ Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, 20.

⁵⁰⁸ Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, Aynı Yer.

⁵⁰⁹ Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, Aynı Yer.

⁵¹⁰ Bûtî, Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, 22.

Bûtî'ye göre, bu yanlış çıkışlar, ilmî esaslara bağlı olmaksızın, sırf tebliğ aşkıyla yola çıkmanın bir sonucudur ve oldukça da tehlikeli bir durumdur. Zira böyle bir anlayış sonucunda pek çok İslâmî hüküm uygulanamaz hale gelecektir. Mesela Mısır'ı Dâru'l-Küfr kabul ettiğimiz zaman, hadlerin uygulanmaması, cumanın kılınmaması gibi birtakım durumlar ortaya çıkacaktır. Çünkü had cezaları ancak Dâru'l-İslâm'da uygulanabilir. İşte bizim Mısır'ı batı menşeli veya cahili bir hukukla idare edildiği gerekçesiyle, Dâr-ı Küfr kabul etmemiz, orada pek çok İslâmî hükümlerin uygulanamayacağı anlamına getirmiş oluruz.⁵¹¹

Bûtî, örnek olarak Cuma namazını ele alarak konuyu açıklamaya çalışır. Ona göre, Cuma namazı, haftalık bir kongre ve siyasi bir toplantı mahiyetinde olduğundan ancak bir devlet çatısı altında veya bir İslâm ülkesinde meşru olabilir. Bir ülkeyi Dâru'l-Küfr kabul ettiğimiz durumda cuma namazını gerektirecek bir sebep kalmamaktadır. Bir başka husus da şudur: Bûtî, bu beldeler Dâru'l-Küfr olunca ve orada ikametinde de caiz olmayacağı yönündeki kanaatlara göre hareket edildiğinde, Müslümanların bu beldelerden hicret etmeleri gerektiğini, onların bu görüşlerine göre, Suriye'den, Mısır'dan, hatta Türkiye'den göç etmeleri gerektiğini ancak bu durumda nereye göç edecekleri daha büyük bir sorun olduğunu belirtir.⁵¹²

3.3.1.2. Dâru'l-Küfr

Dâru'l-Küfr, Müslümanlarca hiç fethedilmemiş Müslüman olamayan ülkelerdir. Dâru'l-Küfr, ya Dâru'l-Harb ya da Dâru'l-Emân statüsündedir. Dâru'l-Harb, Müslüman bir devlet başkanı tarafından, ona karşı savaş ilan edilmiş Dâru'l-Küfr olan bir ülkedir ya da Müslüman bir devlete savaş ilan eden Dâru'l-Küfr bir ülkedir. Müslüman ülkelerle arasında herhangi bir harp ilanı söz konusu olmayan Dâru'l-Küfr ülkeler ise Dâru'l-Emân statüsündeki ülkelerdir. Yani bu ülkelere Dâru'l-Emân denir.

Bûtî, fukahânın Dâru'l-Küfr konusunda, Dâru'l-Harb ve Dâru'l-Emân ayırımı yapmalarının sebebinin, iki gruba da ayrı ayrı hükümlerin terettüp etmesi olduğunu söyler. Bûtî, onlara göre Dâru'l-Harb statüsündeki bir ülkenin vatandaşının Müslümanlar nezdinde masum olmayıp kanları ve mallarının helal olduğunu, böyle bir

⁵¹¹ Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, Aynı Yer.

⁵¹² Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, Aynı Yer.

yerde ikametini hiçbir surette caiz olmadığını ve hatta galip geleceğinden emin olan bir Müslüman'ın, o ülke halkıyla kumar oynamasının caiz olduğunu söylemiştir.⁵¹³

Dâru'l-Emân tarifine göre, günümüzde Müslüman ülkelerle arasında diplomatik ilişkiler bulunan bütün gayr-ı müslim ülkeler, Dâru'l-Emân statüsündedir. Tabii ki, buna bağlı olarak ortaya çıkan bazı hükümler vardır. Bir Müslüman'ın, dininden taviz verme veya terbiyesi altında bulunanların eğitimini ihmal etme gibi bir tehlike olmadığı takdirde, Dâr-ı Emân'a seyahati, ikameti, oradakilerle ticari ve sosyal ilişkiler içerisine girmesi caizdir.

3.3.1.3. Cihâd

Bûtî, cihâdın birçok kesim tarafından yanlış anlaşıldığını bu anlayıştan dolayı birçok sorun ortaya çıktığını, bazı örgütlerin yanlış hareketlerine sebep olduğunu, tebliğın cihâdın anahtarı olduğunu, barışın asıl, savaşın ise arızı bir durum olduğunu şöyle ifade eder: “Gayr-ı müslimlere karşı takip edilecek yol, öncelikle davet, gerektiği takdirde ise cihâttır. Mesela, bir Avrupa ülkesine karşı, kadın erkek, köylü şehirli, tüm Müslümanların sorumlu olduğu, silahlı bir cihâttan söz edilemez. Yapılacak olan, onları İslâm'a davettir. Bu da cihâdın anahtarıdır.

Bûtî'ye göre en faziletli cihâd, zalim sultan karşısında hakkı söylemek, yani tebliğdir. Âlimlerin ekserisi, sulhun asıl olduğunu, savaşın ise arızî bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Öyleyse, biz Dâru'l-İslâm olmayan beldelerde tebliğ yoluyla İslâm'ı yaymaya çalışırız. Bunda muvaffak olabilirsek, o beldeler hükmen Dâru'İslâm olurlar. Şayet bizim yapacağımız bu tebliğ engellenirse ve tebliğcileri çıkarmaya çalışırlarsa, davetçileri (tebliğcileri) gönderen İslâm devletinin reisi, harp ilan etme hakkına sahiptir. Fakat Müslümanların fert olarak böyle bir hakları yoktur. Bu bilinen bir hükümdür.

Bûtî şöyle bir örnek getirerek konuyu izaha kavuşturmaya çalışır: “Diyelim ki ben, Afrika'ya İslâm'ı tebliğe gittim, pek çok sıkıntılara katlanarak bu vazifemi ifa etmeye çalıştım, ancak bana engel olup o bölgeden çıkarmaya çalıştılar. Böyle bir durumda İslâm Devlet reisi bu ülkeye karşı savaş açmadığı sürece, benim bir grup Müslümanla birlikte o bölgeye savaş ilan etme hakkım yoktur. Çünkü cihâd, devletler

⁵¹³ Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, 22.

hukukunu ilgilendiren bir olaydır. Bunun delîli ise, bizatihi Resulullah (s.a.v)'ın Mekke'deki uygulamasıdır. Orada, bütün eziyet ve işkencelere rağmen, silahlı bir mücadeleye girilmemiş, sadece dil ile tebliğ yoluna başvurulmuştur. Çünkü Mekke'de Müslümanların bir devleti yoktu. Ancak Resulullah (s.a.v) Medine'ye hicret edip de, tebliğci bir peygamber sıfatından başka, bir de devlet başkanlığı sıfatı kazandığı zaman, gerektiğinde harp ilan etme yetkisine sahip oldu.”⁵¹⁴

Bûtî, ayrıca hem Dâru'l-Harp'te hem de Dâru'l-Emânda vatandaşlık almanın caiz olmadığını, çünkü vatandaşlık almanın, vatandaşı olunan devletin hukukuyla yargılanmaya razı oluyorum, demek olduğunu, çok zarûfî durumlar müstesna bunun caiz olmadığını ifade eder.⁵¹⁵

3.2. GÜNCEL MESELELER İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

3.2.1. Kan ve Organ Nakli

Bûtî, kan, organ nakli ve otopsi gibi meselelerin, çağdaş fikhın ictihâdi meseleler olduğunu, bunların izaha kavuşmasının küllî fikhî kaideleri doğru bir şekilde kullanma ve fikhî imâmlarımızın benzeri konularda verdiği kararlara itimat etmeye bağlı olduğunu ifade eder. Bûtî bu konuda, “İntifâu'l-İnsânî bi A'zâyi İnsânin Âhar” (Bir İnsanın Başka Bir İnsanın Cesedinden Faydalanması) başlıklı bir makale yazmıştır. Makalesinde, organ nakliyle ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Konuyu şu şekilde özetleyebiliriz: “Bir insandan diğer insana yapılan kan ve diğer nakiller, her iki tarafın rızasıyla gerçekleşirse, bunun haram olmasıyla alakalı, herhangi bir delîl varit olmamıştır. Aksine bunlar âyet-i kerimede ifade edilen “iyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın”⁵¹⁶ çerçevesine dâhil olup, insani bir görev ve hayırlı bir iş olarak görülmektedir.”⁵¹⁷

Bûtî'ye göre, diğer organlarda olduğu gibi, böbrek bağıışı da bu şekilde değerlendirilebilir. Böbreğin bağıışı da caizdir. Güvenilir, uzman bir doktor, böbrek

⁵¹⁴ Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, s. 21.

⁵¹⁵ Bûtî, *Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp*, Aynı Yer.

⁵¹⁶ el-Maide, 5/2.

⁵¹⁷ Bûtî'nin “**Naklu'l-Azâ(Organ Nakli)**” adlı makalesinden alınmıştır. www.neseemu's-sham, (erişim: 01.02.2013)

nakli ya da herhangi bir organ nakli, organı alınan kişiye zarar vermeyeceği, hayatının nakilden sonra da devam edebileceğine dair karar vermesi şartı ile nakil yapılabilir. Bûtî, sonuç olarak kan ve organ naklinin uzman ve güvenilir doktorların sözü üzerine caiz olduğunu, üstelik bağış yapanın bu bağışından dolayı sevap kazanacağını ifade etmektedir.⁵¹⁸

3.2.2. Otopsi

Günümüzde teknoloji ve tıbbın gelişmesiyle birlikte yeni şeyler ortaya çıkmıştır. Bûtî otopsinin hükmüyle ilgili iki hususun önemli olduğunu belirtir. Birincisi, Müslümanlar'ın tıp vb. ilimleri öğrenmelerinin farz-ı kifâye olduğunu, tıp ilminin öğrenilmesinde şüphesiz kadavralara ihtiyaç duyulduğunu, hayvan kadavrasının bazı durumlarda yeterli olmayıp, insan kadavrasına ihtiyaç duyulabildiğini, bu ilmin öğrenilmesi için, gerekli miktarda ölen insanın bedenine ihtiyaç duyulduğunu belirtir. Şüphesiz âmm olan maslahatın, ferdi maslahattan daha râcih olduğunu ifade eder. İkincisi, öldürülen şahsın ölüm nedeni, ölüm şekli ve öldüren kişinin tespit edilip, hak ve adaletin ortaya çıkması için otopsi büyük bir önem taşımaktadır.⁵¹⁹

Bûtî, otopsi konusunda âlimlerin ittifak ettiği şu meseleyi örnek gösterir: Bir mücevheri gasp eden kişi mücevheri yutarsa sahibine değerini vermesi gerekir. Eğer sahibine değerini vermeden ölürse, gasp eden kişinin karnı yarılıp mücevherin böylece çıkarılıp sahibine verilmesi caizdir. Bu meseleye istinaden, ölen annenin karnında bebek canlı kalmışsa, annenin karnı açılıp bebeğin kurtarılmasına çalışılmasının da caiz hatta gerekli olduğunu belirtir. Anlaşılan o ki bir toplumda ya da ülkede bir gerçeğin ortaya çıkması ya da tıp eğitiminin yapılabilmesi açısından, zaruret ve ihtiyaçtan dolayı, ölen insanın vücuduna otopsi yapılması ve kadavranın üzerinde çalışılması caiz olur. Ne var ki bunun uygulanmasının, “zaruretler ihtiyaç miktarı kullanılır”⁵²⁰ kaidesine, vücudun açılmasına ihtiyaç duyulan miktarı ile sınırlı olması gerektiğini belirtir.⁵²¹

⁵¹⁸ Bûtî, *Ma'aan-Nâs*, I, 56.

⁵¹⁹ Bûtî, **Organ Nakli**, www.neseemu's-sham.net. (erişim: 01.02.2013).

⁵²⁰ Zeydân, *el-Vecîz*, 228.

⁵²¹ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, I, 51.

3.2.3. Ötenazi

Ötenazi, sözlükte “iyi ölüm, kolay ve rahat ölüm” anlamlarına gelir. Terim olarak ötenazi, iyileşmesi imkânsız bir hastalığa yakalanmış ve dayanılmaz acılar içerisinde kıvranan bir kişinin hayatını, kendi veya kanuni temsilcisinin isteği üzerine, acı vermeyen bir yöntemle sona erdirilmesine denir. Ötenazi, aktif ve pasif olmak üzere iki kısma ayrılır. Tanımını yaptığımız şekil aktif ötenazidir. Pasif ötenazi ise, hastanın hayatının devamı için zorunlu olan tedavinin durdurulması ve böylece ölüme terk edilmesine denir.⁵²²

Bûtî, haksız yere cana kıymanın Allah’ın kitabında açık naslarla haram kılındığını,⁵²³ bu nasların bütün öldürme çeşitlerini kapsadığını, hiçbir şeklini istisnâ etmediğini, İnsan hiçbir şekilde kendi hayatına son veremeyeceğini, çünkü insanın kendi bedeninin ve canının gerçek maliki olmadığını, insanı ancak var edenin öldürebileceğini belirtir. Bu sebeple umutsuz ve acı çeken hastanın, tıbbi müdahale ile öldürülmesi de buna dâhil olup, dini ilkeler açısından caiz görülmemektedir. Ancak hastanın ilaç alımını, ameliyatı ya da tedaviyi reddetmesi anlamına gelen pasif ötenazi, intihar sayılmamaktadır. Çünkü hastanın tedavi olması, her ne kadar istenilen bir durum olsa bile, vacip değildir.⁵²⁴

Ölüm tehlikesi olan bir hastanın tedavi olmasının vacip olduğunu ifade eden bazı âlimler⁵²⁵ şu âyet delîl olarak göstermişlerdir. “*Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.*”⁵²⁶ Bûtî, tedavinin sünnet olduğunu ifade ederken bu hususu belirtmediği görülmektedir.

3.2.4. Tüp Bebek

Bûtî, İslâm Hukukunda sedd-i zerâyi kaidesinde, çocuk sahibi olmak için tüp bebek uygulamasını caiz görmediğini, bunun yolunun açılması durumunda ise; daha kötü ve tehlikeli haramlara, en tehlikelisi nesillerin karışmasına yol açacağını

⁵²² İsmail Karagöz, “Ötenazi”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, Ankara, 2006, 537.

⁵²³ en-Nisâ, 4/93.

⁵²⁴ Bûtî, *Meşverât İctimâiyye*, 149; *Ma’aan-Nâs*, I, 212.

⁵²⁵ Cidde İslâm Konferansı, *Mecelletu Mecmeu’l-Fıkhî’l-İslâmî*, I-XIII, Matbû değil, VII/1610.

⁵²⁶ el-Bakara, 2/195.

düşünmektedir.⁵²⁷ Bûtî, ayrıca kadının yumurtalarını erkeğin spermiyle aşılıp tüpe konulması, bizzat o kadının rahmine ya da başka bir kadının rahmine bırakılması yöntemiyle yapılan uygulamaların mübah olmasıyla ilgili fetvanın olmadığını ifade etmektedir.⁵²⁸

3.2.5. Sigorta

Günümüzün tartışmalı dini konularından biri de sigortanın ve sigortacılıktan elde edilen kazancın helal olup olmadığı meselesidir. Günümüzde sigortacılığın yaygınlaşması, bütün dünyada bu sektörün çok kar elde etmesi ve bolca elemene ihtiyaç duyması gibi nedenlerle, bu konuyla ilgili âlimlere birçok sorular yöneltilmektedir. Bûtî, sosyal sigortalar ve zorunlu sigortaların bir çeşit vergi mahiyetinde oldukları için caiz olduğunu, gönüllü sigortaların (hayat sigortası vb.) ise, kumar mahiyetinde olup, hem sigortayı yapan hem de yaptıran için caiz olmadığını belirtir.

Zorunlu olmayan sigortalar müşterilerden cana karşı oluşan risklerin zararlarını tazmin etme karşılığında taksitler alındığını, sonra Allah'ın takdirine dönüldüğünü, alınan milyonların ise şirketin kasasına girdiğini söyler. Eğer katılımcılar sadece Allah'ın ilminde olan gaybi bilselerdi, o taksitleri yatırmazlardı. Dolayısıyla bu durum hayat sigortası vb. zorunlu olmayan sigortaların, bir çeşit kumar mahiyetinde olup, caiz olmadığını ifade etmektedir.⁵²⁹

3.2.6. Doğum Kontrolü ve Kürtaj

Gündemden düşmeyen konulardan birisi de doğum kontrolü ve kürtajın İslâm fikhındaki hükmüdür. Doğum kontrolü hamileliği geçici ya da daimi olarak, belirli yöntemlerle önlemektir. Kürtaj ise, başlamış olan hamileliği, kendi doğal süresinden önce, değişik müdahalelerle sonlandırmaktır. Bu iki kavram birbirine karıştırılmaması gerekir. Günümüzde doğum kontrolü, birçok yerde aile veya nüfus planlamasıyla yürütülen politikaların bir parçası olduğundan, bütün toplumu ve hüküm açısından da

⁵²⁷ Bûtî, *Ma'aan-Nâs*, I, 240.

⁵²⁸ Bûtî, *Ma'aan-Nâs*, I, 242.

⁵²⁹ Bûtî, *Ma'aan-Nâs*, I, 44; *Meşverât İctimâiyye*, 44.

İslâm hukukunu ilgilendirmektedir. Bu nedenle Bûtî, “*Mes’eletu’t-Tahdîdi’n-Nesli Vikâyeten ve İlâcen*” adında konuyla ilgili ilmi bir araştırma kaleme almıştır.

Bûtî bu kitapta, neslin sınırlandırılmasıyla ilgili şöyle demektedir: “Nikâhın, neslin sağlıklı devamı için gerekli bir akit olduğunu, Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in “*Evleneniniz, çoğalınız, zira kıyamet gününde sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim.*”⁵³⁰ hadîsi delâlet etmektedir. Nesli sınırlandırmaya çalışmak, nikâhın asıl teşr’i hikmetinin aksidir. Ancak hâkim olan yüce yaratıcı, eşlerin bazı şahsi maslahatlar için buna ruhsat vermiştir.”⁵³¹

Bûtî, “Korunma yollarından azl⁵³² ile ilgili birçok hadîsin mevcut olduğunu, bu hadîslerin çoğu azlin caiz olduğu yönünde olup, sadece bir rivâyetin aksini ifade ettiğini belirtir. Ayrıca bu rivâyetin diğerlerine karşı tek kalması, nehyin kerahete yorumlanması, hadîsin zayıf görülmesi ya da yasağın İslâm’ın ilk dönemiyle alakalı olduğu görüşlerinin olması, azlin tenzihi mekruh olmakla beraber, caiz olduğunun ortaya çıktığını”⁵³³ ifade etmektedir.

Bûtî, dört mezhep imâmlarının da bu hadîslere dayanarak azlin tenzihi mekruh olduğunu, İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe ve İmâm Ahmed, kadının rızasını şart koşarken⁵³⁴ İmâm Şâfiî’nin arkadaşlarından bazıları⁵³⁵ cumhûra muhalefet ederek şartsız caiz olduğu yönünde hüküm verdiklerini söyler. Bûtî bu şartla birlikte, azlin eşlerden herhangi birine zarar vermemesi gerektiğini ifade eder. Ayrıca kadınların kullandığı

⁵³⁰ Abdurrezâk b. Hümâm es-Sen’anî, **Musannaf I-XI**, (Thk. Habîburrahmân el-Azamî), el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrût, 1982/1403, “*en-Nikâh*”, VI, 10391,

⁵³¹ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, **Mes’eletu’t-Tahdîdu’n-Nesli Vikâyeten ve İlâcen**, Mektebetu’l-Fârâbî, Dımaşk, 1988, 24-25.

⁵³² Arapça asıllı kelime olan azil, sözlükte “ayırarak, uzaklaştırmak” anlamlarına gelir. Bir vazife veya memuriyetten ayırmaya da azil denmiştir. İstilahta ise, bir nevi doğum kontrolü usûlü olup, cinsi münasebet sırasında erkeğin geri çekilip menisini dışarı akıtması demektir. Azil, İslâm’ın çıktığı dönemlerde, Araplar arasında bilinmekte olan bir doğum kontrol metodudur. İbrahim paçacı, “**Azil**”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 49.

⁵³³ Bûtî, *Mes’eletu’t-Tahdîdu’n-Nesli*, 28-30.

⁵³⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, **el-Câmiu’s-Sağîr**, Âlemu’l-Kutub, Beyrût, 1406, 187; Muhammed b. Yusuf el-Abderî, **et-Tâcu ve’l-İklîl li Muhtasari Halîl I-VI**, Dâru’l-Fikr, Beyrût, 1398, III, 476.

⁵³⁵ Ebû Zekerriyya Muhyeddîn Yahya en-Nevevî, **el-Mecmû Şerhu’l-Muhezzeb I-XIII**, Dâru’l-Fikr, ty., XVI, 422.

doğum kontrol hapları vb. doktorların tavsiye ettiği diğer bütün korunma yollarının da hadîslerde belirtilen azl yöntemine kıyaslanabileceğini ifade eder.⁵³⁶

Bûtî, kürtajın üç kısma ayrıldığını, Arapça tabirle el-ichâdu'l-âfevî (kendiliğinden kadının bebeğinin düşmesi), el-ichâdu'l-Îlâcî (tıbbi nedenlerden dolayı yapılan kürtaj) ve **ichâdu'l-ictimâî (keyfi yapılan kürtaj)** şeklinde üç çeşit kürtaj olduğunu ifade etmektedir. İchâdu'l-âfevî, insanın herhangi bir müdahalesi olmadığı için, şer'î hüküm terettüp etmediğini belirttikten sonra, asıl mevzumuzun diğer iki kürtaj olduğunu ve bu ikisinin arasında kayda değer bir farkın bulunmadığı görüşünde olduğunu söyler.⁵³⁷

Hayat derecesine ulaşmış bir cana kürtaj ya da başka bir şekilde kastetmenin caiz olmadığını, Yüce Rabbimiz Kur'ân-Kerim'de şöyle buyururlar: “*Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık*⁵³⁸”, “*Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür*”⁵³⁹ Bu âyet-i kerimeler, bu işin cerimesinin büyüklüğünü göstermektedir. Bûtî, kürtaj konusunda, şer'î hükmün esasen üç farklı hakla bağlantılı olduğunu, bu hakların cenin (embriyo), ebeveyn ve toplumunun hakları olduğunu ifade etmektedir.

Bûtî, kürtajın zamanlamasıyla ilgili değişik görüşlerin olduğunu, Şâfiî âlimlerine göre, hamileliğin ilk kırk gününe kadar eşlerin rızasıyla yapılmasının mekruh olmakla beraber caiz olduğunu, kırk günden sonra mutlak bir şekilde caiz olmadığını belirtir. Sadece İmâm Gazâlî diğer Şâfiî âlimlerinden ayrılarak, erkek ve kadının spermleri birleştikten (hamilelik oluştuktan) sonra onları ortadan kaldırmanın caiz olmadığını belirtmektedir. Hanefî mezhebinin bazı âlimleri 40 gün, bazıları da 120 gün sınırını şart koşarken, Hanbelî âlimleri de ilk dört aya kadar ceninin alınabileceğini, Mâlikî âlimleri ise, spermler birleştikten itibaren ortadan kaldırmanın kesinlikle caiz olmadığını ifade ederler.

⁵³⁶ Bûtî, *Mes'aletu't-Tahtîdu'n-Nesli*, 35.

⁵³⁷ Bûtî, *Mes'aletu't-Tahtîdu'n-Nesli*, 67-68.

⁵³⁸ el-İsrâ, 17/70.

⁵³⁹ el-Mâide, 5/32.

Bûtî, Hanbelî âlimlerin ilk dört ay ceninin alınabileceği yönündeki görüşlerini zayıf görmektedir. Diyet konusunda, hamile bir kadına yapılan müdahale sonucu ruh üfürülme aşamasına gelmiş cenin düşürülürse, kadının hamileliği bir uzman kişinin kontrolü ile tespit edilse bile, ceninin düşmesine sebep olan kişinin gurre⁵⁴⁰ ödemesine sebep olmaktadır. Bûtî, bu hüküm ile ilk dört ayda cenin aldırmanın caiz olduğu hüküm arasında, bir tutarsızlık gördüğünü belirtmektedir.⁵⁴¹

Bûtî, Şâfiîlerden İmâm Gazâlî ve Mâlikî âlimleri, hamileliğin oluştuğu andan itibaren, ortadan kaldırılamayacağı görüşünün isabetli olmadığını, bunun azil konusundaki görüşleriyle uyumlu olmadığını, azil konusunda cumhûrla ittifak ettikleri halde (cevaz verdikleri halde), bunda muhalefet ettiklerini, azil esnasındaki sperm ile rahme inen sperm arasında herhangi bir farkın olmadığını ifade etmektedir.⁵⁴² Bûtî, kürtaj konusunda tercih edilen görüşün Şâfiîler ve Hanefîlerin ittifak ettikleri görüş olan ilk 40 günde kürtajın caiz olduğu görüşü olduğunu belirtmektedir.⁵⁴³

Bûtî, kürtaj ile ilgili zaruretın şu beş durumdan biri olabileceğini belirtmekte ve bunları açıklamaktadır.

- 1) Hamileliğin, anne hayatı için herhangi bir tehlike oluşturması.
- 2) Hamileliğin, annenin bedeninde herhangi bir sakatlığa sebep teşkil etmesi.
- 3) Hamileliğin doğmuş olan bebeğin sütünün kurummasına sebep vermesi.
- 4) Doğacak çocuğun sakat ya da özürlü doğacağı tehlikesinin olması.
- 5) Hamileliğin kadının fiziğini bozar düşüncesi ya da sezaryen doğuma mecbur edecek duruma gelmesi.

Bûtî, dördüncü maddedeki çocuğun özürlü doğacağı tehlikesinin tam kesinlik kazanmadığından zaruret olarak kabul edilemeyeceğini, bunu birçok doktorla

⁵⁴⁰ Bir fıkıh terimi olarak gurre, “düşürülen ceninden dolayı verilmesi gereken mali tazminatı” ifade eder.

Fıkıh kaynaklarında, müessir fiil, tehdit, korkutma veya ilaç kullanma sonucunda ceninin düşmesi halinde, gurre ismi verilen bir tazminatın verilmesi öngörülmüştür. Bu tazminatın miktarı, Hz. Peygamber’in uygulamasından hareketle 1/5 diyet, yani 5 deve ya da 50 dinar (200,45 gr. altın) olarak kabul edilmiştir. İbrahim Paçacı, “**Gurre**”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 203.

⁵⁴¹ Bûtî, *Meseletu't-Tahdîdu'n-Nesli*, 80-81.

⁵⁴² Bûtî, *Meseletu't-Tahdîdu'n-Nesli*, 81.

⁵⁴³ Bûtî, *Meseletu't-Tahdîdu'n-Nesli*, 85.

konuştüğünü, doktorların böyle bir teşhisin sadece ihtimal olduğunu, hiçbir doktorun bu hususta kesin bir söz söyleyemeyeceğini ifade eder. Bir taraftan da zaruret gerçekleşmesi için meydana gelecek olan tehlikenin, yapılacak uygulamadan daha ağır olması gerektiğini, bu nedenle beşinci maddede geçen kadının fiziğinin bozulması ya da sezeryana mecbur olması zaruret sayılmaz. Diğer üç madde ise, zaruret hükmünde kabul edilebilir. Bûtî'ye göre, hamileliğin zinadan olmuş olmasının hiçbir şekilde çocuğun düşürülmesini caiz kılmaz.⁵⁴⁴

Zina sebebi ile oluşan gebelikler sonucu ceninin düşürülmesi konusu fıkıh kitaplarında az yer almıştır. Bu konuya er-Remli'nin *Nihâyetü'l-Muhtâc* adlı eserinde değindiğini görmekteyiz. Zinadan oluşan ceninin hamileliğin ilk 80 gününde düşürülebileceğini Şâfiîlerden er-Remlî (v. 1004/1596)⁵⁴⁵ ile Süleyman el-Cemel (v.1204/1790),⁵⁴⁶ ifade etmişlerdir.

3.2.7. Estetik Ameliyatlar

Günümüzde teknoloji ve bilimin yükselmesiyle beraber, bazen tedavi bazen de vücudun dış görünüşünü güzelleştirmeyi amaçlayan estetik ameliyatlar yapılmaktadır. Bu konu hakkında günümüz âlimleri görüşlerini belirtmişlerdir. Biz burada araştırmamızın konusu olan Bûtî'nin bu konudaki görüşünü alacağız.

Estetik ameliyatlar ya bedende fiziki bir rahatsızlığı gidermek ya da daha güzel görünmek için yapılır. Hz. Peygamber'in burnu kopmuş olan sahabiye altından burun yapmasına müsaade etmesi,⁵⁴⁷ tıbbi ihtiyaç ve zaruret durumlarında fiziki bir rahatsızlığı, çirkinliği gidermek için yapılan operasyonların caiz olduğunu gösterir. Ancak daha güzel, daha uygun görünmek için yapılan ameliyatlar Allah'ın yarattığını bozma ve değiştirme olarak görüldüğü için, caiz görülmez.⁵⁴⁸

⁵⁴⁴ Bûtî, *Meseletu't-Tahdîdu'n-Nesli*, 96-100.

⁵⁴⁵ Semseddîn Muhammed b. Ahmed er-Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc İlâ Şerhi'l-Minhâc I-VIII*, Beyrût, Dâru'l-Fikr, 1984, VIII, 422.

⁵⁴⁶ Süleyman b. Ömer b. Mansûr el-Ezherî, *Hâşyetul'-Cemel Alâ Şerhil'-Menhec I-V*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1305, V, 491.

⁵⁴⁷ Ebû Dâvûd, *"el-Hâtem"*, IV, 148, (4234).

⁵⁴⁸ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, I, 179.

3.2.8. Müzik

İslâm'ın inanç, ibadet, hukuk ve ahlak esaslarının tümü, insanın fitratına uygun hazırlanmıştır. İslâm, insanın yaratılışına ve yapısına uygun olduğu için fitrat gereği insanın yararını, ihtiyaç ve isteklerini karşılayan şeyleri mübah, zararlı şeyleri ve fitratına uygun olmayanları da haram saymıştır.

Günümüzde sık tartışılan meselelerden biri de müzik dinlemenin, çalgı çalmanın haram olup olmadığıyla ilgilidir. Bûtî, müzik meselesinin “haram li gayrihi” kısmına girdiğini, müziğin genelde içki meclislerinde kullanıldığını, sürekli bu tür meclislerle irtibatlı olduğundan, haram li gayrihi kısmına girdiğini söyler. Müziğin haram olma illeti, sesinden ya da hareketliliğinden değil, asıl illeti içki meclislerinde kullanılmasıdır. Dolayısıyla duvar arkasında dinlenen, radyodan ya da kasetlerden dinlenen müziklerin, haram olma illeti taşımadığından, insanın şehvi duygularını harekete geçirmedeği takdirde, âlimlerin bu tür müzikleri caiz gördüğünü, ifade eder.⁵⁴⁹

Bûtî, şarkı söylemek hakkında ise, İmâm Şâfiî'nin dediği gibi “o da sözlerden bir sözdür. İyisi iyi, kötüsü de kötüdür”⁵⁵⁰ der. Bûtî, müziğin haram li gayrihi kısmına girdiğini, eğlence yerlerinde orkestra eşliğinde dinlenen şarkıların, birçok haramı içerdiği için, onları dinlemenin ve orada bulunmanın caiz olmadığını, evinde kaset vb. şeylerle dinlenen şarkıların ise, sözleri çirkin olmadığı takdirde, helal olduğunu belirtmektedir. Bûtî, hanif İslâm'da dini müzik, tasavvuf müziği gibi müziklerin tavsiye edilmediğini, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'ye nisbet edilen müzik ve sema gösterisinin, doğru olmadığını, ona yapılan bir iftira olduğunu belirtir.⁵⁵¹

3.2.9. Tasvîr (Resim)

İslâm bilginleri tarafından sıkça tartışılan ve hakkında olumlu-olumsuz çok şey söylenen konular arasında yer alan meselelerden biri de tasvir meselesidir. Bûtî'ye göre, hadîslerdeki tasvir kelimesi, Arap örfündeki anlamı ve bu kelimenin ilk kullanılma amacı, elle yapılan tasvirlerdir. Günümüzde cihazlarla çekilen fotoğraflar değildir.

⁵⁴⁹ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, I, 186.

⁵⁵⁰ Bûtî, *Meşverât İctimâiyye* 161.

⁵⁵¹ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, I, 213-214.

Dolayısıyla elle yapılan canlı tasvirler haram, makine ve çeşitli cihazlarla çekilen fotoğraf ve videolar ise dinin inanç ve ahlak esaslarını ihlal etmedikçe, cinsel tahrike, bozgunculuk ve fitneye yol açmadıkça ve insanların şehvi duygularını harekete geçiren açık saçık kadın resimleri olmadıkça, helaldir.⁵⁵²

3.2.10. Alkol'ün Hükümü

Bûtî, bir miktar alkol ihtiva eden maddelerin parfüm ve makyaj malzemelerinde bulunmasının namaza engel teşkil etmediğini,⁵⁵³ ilaçların içine konulan sarhoşluk özelliği giderilmiş az miktarda alkolün, zaruretten dolayı ma'fuvat kısmına girdiğini, dolayısıyla hastanın o ilacı içmesinde herhangi bir mahzurun bulunmadığı görüşündedir.

Bûtî, görüşlerini “*Bir işte meşakkat oluşunca, hükümler genişler*”,⁵⁵⁴ fikhî kaidesine dayandırır. İçinde bir miktar alkol olsa bile, kolonya vb. maddeleri de kullanmanın caiz olduğunu, günümüzde bu tür şeylerden korunmanın zorlaştığını, ayrıca mikropları temizlemede ve dezenfekte edici özelliğinden dolayı kullanıldığını belirtir.⁵⁵⁵

3.2.11. Demokrasi

Demokrasi⁵⁵⁶ kavramı, İslâm âleminde sürekli tartışılmıştır. Bûtî, bu konu hakkında şöyle der: “Demokrasiyi İslâmî bir prensip olan şûrâ ile yorumlarsak, bu iyi bir şeydir. Örneğin, devlet başkanını seçmeye dair şûrâ ile millet meclisi üyelerini seçmeye dair şûrâ güzel bir şeydir. Bu durumda ifade farklı, maksat ise aynıdır. Fakat

⁵⁵² *Aynı Eser*, 189; *Meşverât İctimâiyye*, 160-179.

⁵⁵³ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, II, 17.

⁵⁵⁴ Zeydân, *el-Vecîz*, 72.

⁵⁵⁵ Bûtî, *Ma'aan-Nâs*, I, 18, 165, 166.

⁵⁵⁶ Bir tür idare sistemi olan demokrasi, halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki anlamına gelmektedir. Demokrasi, bir ülke halkının ekseriyetle temsil edilmesi; siyasi eşitlik ve hürriyet içinde halkın ekseriyetini yönetimde söz sahibi kılma esasına dayanır. Demokrasi'nin saf ve ciddi şekli, kuvvet ve yetkinin, siyasi hürriyet ve eşitlik esasları içinde oluşmuş bir çoğunluğun elinde bulunduğu yönetim biçimidir. Demokrasinin mantığı sınıf gerçekliğini inkâr etmemekle birlikte, sınıf imtiyazını kesinlikle reddeder. İbrahim Paçacı, “**Demokrasi**”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 119.

demokrasiden kasıt, bir İslâm devletinde yönetimi halkın çoğunluğuna bırakmak kastediliyorsa, tabi ki bu İslâm'a aykırıdır. İslâm'a göre hâkimiyet Allah'ındır. Şûranın görevi Allah'ın hükmünü öğrenme konusunda yardımlaşmaktır.

Bûtî'ye göre, demokrasiden maksat, siyaset ve yönetimdeki Batı demokrasisi ise, örneğin, aile hukukuna veya ekonomiye dair bir tasarının, millet meclisine sunulması; çoğunluk bu tasarımı kabul ettiği zaman İslâm'a uyup uymadığına bakmaksızın yasalaşması, tasarı rededildiği zaman yasalaşmaması, bu tarzda olan demokrasi, yani Allah'ın hükümlerini dikkate almaksızın yasama ve yönetmeyi halkın çoğunluğuna bırakmak anlamına gelen demokrasi kabul edilemezdir. Çünkü İslâm'a göre hâkimiyet Allah'a aittir.⁵⁵⁷

3.2.12. Nefes Darlığı Spreyi Orucu Bozar mı?

Bûtî, “nefes darlığı hastalarının oruçluyken ağız yoluyla sprey kullanmaları, oruca herhangi bir hâlel getirir mi?” sorusuna şöyle cevap verir: “Evet orucu bozar. Çünkü içeriye buhar püskürtüyor. Ağız yoluyla insanın içine giren herhangi bir şey maddesi olan bir şey ise, orucu bozar.”⁵⁵⁸ Bûtî, su ya da yemek buharının ağız ve burundan içeri girilmesinin ise, kendisinden korunması zor olduğundan ve kasten olmadığı için, orucu bozmadığını ifade etmektedir.⁵⁵⁹

3.2.13. İnternette Alışveriş Yapmak

İnternetin son zamanlarda insanların hayatına iyice girmesi ve bütün dünyada yoğun bir şekilde kullanılması nedeniyle bunlarla ilgili çeşitli sorular âlimlere yöneltilmektedir. Bûtî, günümüzde internette alışverişin insanlar için çok büyük kolaylık sağladığını, alışverişin malum şartları yerine getirildiği ve muhtemel haram yolları kapatıldığı takdirde, internette alışveriş yapmanın caiz olacağını söyler.⁵⁶⁰

⁵⁵⁷ Timurtaş, *Bûtî'nin Tecdât ve Müctehidlik Anlayışı*, 37.

⁵⁵⁸ Bûtî, *Meşverât İctimâiyye*, 39.

⁵⁵⁹ Bûtî, *Meşverât İctimâiyye*, Aynı Yer.

⁵⁶⁰ Bûtî, *Meşverât ve İctimâiyye*, 82.

3.2.14. Sigara ve Tütün Satışı

Günümüzde alışkanlık ve bağımlıklar arasında en yaygın olan şüphesiz ki sigaradır. Sigara ve tütün çok eski geçmişi olmadığından ilk devir müçtehitlerin konuyla alakalı görüşlerinin bulunmaması doğal bir durumdur. Çağdaş sayılan son dönem İslâm bilginleri, sigara ve tütünün dini hükmü konusunda görüşlerini belirtmişlerdir. Bûtî’de bu âlimlerden birisidir. Sigaranın ilk çıktığı yıllarda insan sağlığı üzerindeki zararlı etkisi tam olarak bilinmemekteydi. Ancak zaman içerisinde tıp ve pozitif bilimlerdeki gelişmeler sonucunda artık sigara ve tütünün insan sağlığı için zararlı olduğu kesin olarak tespit edilmiştir.

Bûtî, sigara ve tütün mamullerinin içilmesiyle ilgili hükmün tespitiyle ilgili bilim dalının uzmanları ve doktorların verdikleri bilgilere bağlı olduğunu söyler. O, dünyadaki doktorlar, sigaranın insanın bedeninde değişik hastalıklara sebebiyet verdiği, İslâm’ın koruma altına aldığı insan sağlığı için ciddi bir tehdit oluşturduğu ve bu bilgilerin şüpheye yer vermeyecek kadar açık olduğu konusunda görüş birliği içerisinde olduklarını ifade eder. Dolayısıyla İslâm fihri da, ondan korunmanın vacip, kullanılmasının da haram olduğunu kabul eder. Bûtî, kullanılması haram olan şeyin alım satımının da haram olduğunu söylemekte ve bunu fıkhıdaki “zarar vermek ve zarara uğratmak yoktur” kaidesine dayandırmaktadır.⁵⁶¹

⁵⁶¹ Bûtî, *Maa'n-Nâs*, II, 39.

SONUÇ

Son dönem İslâm hukukçularından olan Bûtî, güçlü kalemi, etkileyici ve samimi hitabeti, ilmî, edebî ve fikrî yönüyle İslâm dünyasının önde gelen âlimlerindedir. Hemen her alanda sahip olduğu bilgi birikimiyle, Müslümanların içinde bulunduğu problemlere cevaplar vermeye çalışmış ve büyük kitleler tarafından takip edilmiş bir şahsiyettir.

Bûtî, vefatına kadar karizmasıyla ve popüler bir âlim olmasıyla, büyük bir saygıya mazhar olmuştur. Bûtî'nin ilmî karakterinin oluşmasında ve fikirlerinin şekillenmesinde başta babası Mollâ Ramazan olmak üzere Suriye Müslüman Kardeşler'in lideri olan Mustafa Sibâî, et-Tevcîhu'l-İslâmî Enstitüsü'nden hocası olan Hasan Habenneke ve Bediuzzamân Said Nûrsî'nin çok büyük etkisi vardır.

Bûtî'nin İslâm âleminde ilk olarak gün yüzüne çıkması, “ed-Davâbitu'l-Maslaha fi'ş-Şeriati'l-İslâmîyye” adlı doktora tezini yazmasıyla başlar. Onun genç yaşta yazdığı bu tez, araştırmacıların önemli kaynaklarından biri olarak kütüphanelerde yer alır. Bûtî'nin asıl şöhreti, çok değerli ve özgün denilebilecek, birçok üniversitede ders olarak okutulan, Hz. Peygamberin hayatından ders ve fikhî sonuçlar çıkartan, içeriği ve uslûbî ile okuyanları etkilleyen “Fıkhu's-Sîre” ile olmuştur.

Bûtî, farklı alanlarda 70'e yakın kitap ve onlarca makale yazmıştır. İslâm âlemindeki sorunlarla ilgili yazdığı on kitapçıktan oluşan bir serisi vardır. Bunlar “*Ebhâs fi'l-Kimme*” adıyla yayınlanmış ve Müslümanlar arasında epeyce tutulmuştur. Bûtî, bu kitaplarla, Müslümanların sorunlarını çözmeye dair reçete sunmayı ve onların maddî açıdan batı karşısında geri kalmasının nedenlerini haber vermeyi amaçlamaktadır.

Bûtî'nin bizzat adını taşıyan www.bouti.com adlı internet adlı sitesinde yazdığı yazılar ile Ocak 1990'dan itibaren tıbbî ve bilimsel dergi *Tabîbuk* dergisinde özellikle

de ibadet ve muamelat konularında yöneltilen sorulara verdiği cevaplar, daha sonra “Maa’n-Nâs” ile “Meşverât İctimâiyye” adlı kitaplarda yayınlanmıştır.

Bûtî, fetva kitapları hariç eserlerinde konular oldukça ayrıntılı anlatılmıştır. En mahrem sorulara bile cevap vermiştir.

Bûtî, gerçek anlamıyla tasavvufun İslâm’ın özü olduğunu, bu özün Müslüman’ın kalbinde ilahî rağbet ve korku oluşturduğunu, tasavvufsuz İslâm’ın, insanların birbirlerine karşı güzel görünme, salt şekilcilik ve sloganlarından ibaret olduğunu belirtir. O, tevessül ve teberrükü kabul etmiş, rabıtaya ise karşı çıkmıştır.

Bûtî, modernist görüşü İslâmî geleneğin önemli bir parçasının kaybı olarak görür ve modernistleri gayr-ı müslimlerin ekmeğine yağ sürmekle eleştirir.

Bûtî, kendilerine Selefî adını verenleri Müslümanlar arasında ihtilaf çıkarmak, ihtilafları körüklemek ve tefrikaya sebep olmakla eleştirir. O, “el-Lâ Mezhebiyye” ve “es-Selefîyye” isimli kitaplarında İslâm ümmeti için rahmet olarak gördüğü mezheplerin, Kur’ân-ı Kerim’in okuma şekilleri olan kırââtı seb’a gibi olduğunu söyler ve mezhepleri kabul etmeyenleri, onlara karşı çıkanları şiddetle eleştirir. Bûtî, ömrünün önemli bir kısmını kendini ehl-i sünnetin gerçek ve tek temsilcisi olarak gören Selefîyye adlı grupla mücadele ile geçirmiştir.

Bûtî’nin yaptığı bütün çalışmalara bakıldığında, çağımızın toplumsal sorunlarını temel alan bir çizgiyi takip ettiği görülmektedir. Cedelci akademisyenlik yapısından ve siyasî tercihlerinden olsa gerek, vefat edene kadar, tartışmalı bir figür olmuştur. Özellikle “Arap baharı” diye ifade edilen sürece kuşku ile yaklaşıp karşı çıkmasından dolayı gözler birçok kez onun üzerine çevrilmiş ve dozu gittikçe artan eleştirilere maruz kalmıştır. Bu süreç içerisinde takındığı tavır nedeniyle Suriye devlet başkanı Esed ve rejiminin yanında yer aldığı algısı oluşmuştur. Bu durum onun Şam’daki İmân Mescîdi’nde vaaz verirken şehit edilmesine sebep olmuştur.

Bûtî, İslâm’ın devamlı olarak sosyal adalet, sosyal dayanışma ve karşılıklı sosyal sorumluluk gibi prensiplere vurgu yaptığını, Allah’a mutlak imanın toplumsal ahlakın temeli olduğunu, gerçek ilerlemenin ancak İslâm inancının ve ahlakının uygulamasına bağlı olduğunu belirtir.

Bûtî, her ferdin ictihâd etme hakkına sahip olması gerektiği fikrini kabul etmemektedir. Çünkü ictihâd, şer'î kaynaklar hakkında derin bilgi sahibi olmayı ve bu bilgileri yeni durumlara uygulayabilecek yeteneği gerektirir. Müslümanların çoğunluğunun bu seviye gelmesi pratikte mümkün değildir. O, ictihâd ehliyetine sahip olmayan müslümanların, güvenilir bir mezhebe uyması gerektiğini açıkça ifade eder. Bûtî, herkesin içtihadı kalkışmasının toplumda kaosa sebep olabileceğini belirtir.

Bûtî, itikâta Eş'arî ekolünü, fıkhıta ise, Şâfiî mezhebini tercih etmiş ve bundan dolayı Suriye'deki Kürtler ve Şâfiîler üzerinde etkili olmuştur. Onun görüşlerinin çoğu klasik hukuk geleneği çerçevesi içinde ifade edilmiş olup, sıkça Kur'ân âyetlerine, Hz. Peygamber'in hadîslerine ve önde gelen klasik âlimlerin, özellikle de İmâm Nevevî, Gazalî ve Şâfiî'nin görüşlerine atıflar içerir. Bûtî, az da olsa tabi olduğu Şâfiî mezhebinin dışındaki farklı fikhî görüşlere göre de fetva vermiştir.

Bûtî, fetvalarında maslahat prensibini dikkate alır. O, maslahatın İslâm hukukunda önemli bir prensip olduğunu, Kur'ân ve Sünnette Yüce Allah'ın devamlı insanların ve Müslümanların maslahatını gözettiğini ifade eder. Ancak maslahatın nassalara öncelenmemesi gerektiğini, sadece şer'î delillerle çatışmayan maslahatlara itibar edilebileceğini söyler. Bûtî, nass ile maslahatın çatışması durumunda maslahata öncelik verilmesi gerektiği fikrine, her türlü istismarın önünü açtığı ve dini tahrip edeceği gerekçesiyle karşı çıkar. O, bu görüşün meşruiyetine dair şer'î bir delil bulunmadığını ifade eder.

Bûtî, ilmî ve davetçi kişiliği ile temayüz etmiş ve özellikle sünnî müslümanların çoğunluğunun itibarını kazanmış önde gelen çağdaş bir İslâm âlimidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ÂMİDÎ, Ali b. Muhammed, **el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm I-IV**, (Thk. Seyyîd el-Cemilî), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, 1404.
- BEYHAKÎ, Ahmed b. Hüseyin, **es-Sünenu'l-Kübrâ I-X**, Meclisu'd-Dâiretu'l-Meârif, Haydarâbâd, 1344.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, **el-Câmi'u's-Sahîh I-IX**, (Thk. Muhammed Züheyr), Dâru Tûki'n-Necât, yy., 2001/1422.
- BÛTÎ, Muhammed Said Ramazan, **Davâbitu'l-Maslaha fi's-Şerîati'l-İslâmîyye**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2005.
- _____, **el-Bidâyât Bâkûretu A'mâli'l-Fikriyye**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2010.
- _____, **Fıkhu's-Sîre**, Yayın Yeri Yok, 1978,(Çev. Atik Aydın, Fıkhu's-Siyre, Bilge Adamlar Yay., Van, 2012).
- _____, **Hâzâ Vâlidî Min Vilâdetihî İlâ Vefâtih**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1998, (Çev. Abdulhadi Timurtaş, Babam, Kent Yay., İstanbul, 2007).
- _____, **Hâzihî Muşkilâtuhum**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1990.
- _____, **İşkâliyyetu Tecdîdi Usûli'l-Fıkhi**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2006.
- _____, **Maa'n-Nâs Meşverât ve Fetâvâ I-II**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2009-2010.
- _____, **Mebâhisu'l-Kitâbi ve's-Sünne**, Menşûrâtu Camiatu Dımaşk, 1991-1992.
- _____, **Mes'eletu Tahdîdu'n-Nesli Vikâyeten ve İlâcen**, Mektebetu'l-Fârâbî, Dımaşk, 1988.

_____, **Meşverât İctimâiyye**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2001.

_____, **el-Lâ Mezhebiyyetu Ahteru Bidatin Tuheddidu's-Şeriata'l-İslâmîyye**, Dâru'l-Fârâbî, Dımaşk, 2005, Çev. Süleyman Çevik, **Mezhepsizlik İslâm Şeriâtını Tehdit Eden En Tehlikeli Bid'attir**, Bedir Yay., İstanbul, 1995).

_____, **Mine'l-Fikri ve'l-Kalb**, Mektebetu'l-Fârâbî, Dımaşk, 1972.

_____, **Min Revâii'l-Kur'ân**, Mektebetu'l-Fârâbî, Dımaşk, 1977.

_____, **Es-Selefiyyetu Merheletun Zemeniyyetun Mubâreketun Lâ Mezhebun İslâmîyyun**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1998, (Terc. Vecihi Sönmez, Selefiyye İslâmî bir Ekol Değil Zamansal bir Aşamadır, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Yayınları, İstanbul, 2009).

_____, **Tecribetu't-Terbiyeti'l-İslâmîyye fi Mîzâni'l-Bahs**, Mektebetu'l-Fârâbî, Dımaşk, 1990.

CEMEL, Süleyman b. Ömer b. Mansûr el-Ezherî, **Hâşiteül'-Cemel Alâ Şerhil'-Menhec**, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1305.

DÂREKUTNÎ, Ali b. Ömer, Ebû'l-Hasan, **es-Sünen I-IV**, (Thk. Seyyîd Abdullah Hâşim el-Medenî), Dâru'l-Marife, Beyrût, 1966.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Eş'es es-Sicistânî, **es-Sünen I-IV**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, ty.

EBÛ YA'LÂ, Ahmed b. Ali, el-Mavsılî, **Müsned I-XIII**, (Thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-Turâsi, Dımaşk, 1984.

EBÛ ZEHRA, Muhammed, **İbn Hanbel**, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Dımaşk, ty.

GAZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, **el-Mustesfâ**, Dâru'l-Kutubu'l-İlmîyye, Beyrût, (Thk. Muhammed Abdusselam Abduşşâfi), 1413.

HANBEL, Ahmed, **el-Müsned I-L**, thk. Şuayip el-Arnâvût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1999.

- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid, **Sünen I-II**, (Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), Dâru'l-Fikr, Beyrût ty.
- İBNU'L-FÂRID, Şerafuddin Ömer b. Ali, **Divânu İbni'l-Fârid**, Dâru'l-Kalemi'l-Arabî, Beyrût, 2001.
- İBN'UL-MÛLAKKÎN, Sirâcuddin Ömer b. Ali, **el-Bedru'l-Münîr fi Tahrîci'l-Ahâdîsi ve'l-Âsâri'l-Vâkiâti fi Şerhi'l-Kebîr I-IV**, (Thk. Mustafa Ebû'l-Gayt, Abdullah b. Süleyman, Yâsir b. Kemâl), Dâru'l-Hicre, Riyâd, 2004.
- KARÂFÎ, Ebû'l-Abbâs, Ahmed b. İdris, **el-Furûk I-IV**, (Thk. Halil el-Mansûr), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998.
- MÂLİK, b. Enes, **el-Muvatta I-II**, (Thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki), Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Mısır, ty.
- MÂVERDÎ, Ali b. Muhammed, **el-Hâvî fi'l-Fikhi's-Şâfiî I-XVIII**, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1994.
- MÛSLİM, Ebû'l-Hüseyn, Müslim b. Haccâc, **Sahîhu Müslim (el-Câmi'u's-Sahîh) I-V**, (Thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki), Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut ty.
- NESÂÎ, Ahmet b. Şu'ayb, **el-Müctebâ Mine's-Sünen I-VIII**, (Thk. Abdulfettâh Ebû Gudde), Mektebetu'l-Matbûatu'l-İslâmîyye, Halep, 1986.
- RÂZÎ, Fahrudin Muhammed b. Ömer, **el-Mahsûl fi İlmi'l-Usûl I-VI**, (Thk. Tâhâ Câbir el-Alvânî), Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, ty.
- REMLÎ, Semseddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî, **Nihâyetü'l-Muhtâc İlâ Şerhi'l-Menhec**, Beyrût, Dâru'l-Fikr, 1984.
- SAN'ANÎ, Abdurrazzâk b. Hümâm, **Musannaf I-XI**, (Thk. Habîburrahmân el-Azamî), el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrût, 1403/1982.
- SÛBKÎ, Tâcuddîn b. Ali, **et-Tabâkâtu's-Şâfiyyetu'l-Kübrâ**, İsâ Bâb el-Halebî, Mısır, 1964.

ŞABAN, Zekiyüddin, **Usûlu'l-Fıkh**, (Terc. İbrahim Kâfi Dönmez, İslâm Hukuk İlminin Esasları, TDVY., Ankara, 2010).

ŞAFİÎ, İmâm Muhammed b. İdris, eş-, “**er-Risâle**” (Thk. Ahmed Muhammed Şâkır), Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrût, ty. (Çev. Abdulkadir Şener - İbrahim Çalışkan, **er-Risâle** TDVY., Ankara, 2007).

ŞÎRÂZÎ, İbrahim b. Ali, **et-Tenbîh**, Alemu'l-Kutub, (Thk. İmâduddin Ahmed Hayder), Beyrût.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ, **Sünen I-V**, Dâru İhyâ-i Turâsi'l-Arabî, Beyrût, ty.

ULEYVÂN Hişâm - EL-GAVVÛŞ, Fâdî, **el-Bûtî ve'd-Davetu ve'l-Cihâdu ve's-Siyâsi'l-İslâm**, Merkezu'l-Hadâre li't-Tenmiyeti'l-Fikri'l-İslâmî, Beyrût, 2012.

ZEYDÂN, Abdülkerim, **el-Vecîz fî Şerhi'l-Kavâidi'l-Fıkhiyye**, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 2010.

Makale Ve Tebliğler

ÂĞÂ, Riyâd Nâsân, “**Tahiyetu Hubbin ve'l-İrfân ilâ Üstâzi el-Bûtî**”, *Muhammed Said Ramazan el-Bûtî Buhûsun ve Makâlât Mühdatün İleyhi*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2002, ss.71-79.

ALDEMİR, Halil, “**Min Revâi'l-Kur'ân Çerçevesinde Bûtî'nin Kur'ân Tarihi ve Ulûmu'l-Kur'ân'a Yaklaşımları ile Kur'ân'ı Anlama Konusunda Örnekli Çalışmaları**”, Uluslararası Şırnak Çevresi Sempozyumu, 2010. ss. 663-674.

BİÇER, Ramazan – SOĞUKOĞLU, Fehmi, “**Arap Baharının Dinamiği: Ulû'l-Emre İtaatin Teolojisi (Yusuf el-Kardâvî ve Muhammed Said Ramazan el-Bûtî Örneği)**”, *Kelam Araştırmaları (KADER)*, 10:1, 2012, ss. 19-30.

BÛTÎ, Muhammed Said Ramazan, **Kur'ân-ı Kerim'in Mucizevi Korunması**, Çev. Nevzat Savaş, *Yeni Ümit Dergisi*, Sayı: 85, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2009, ss. 11-15.

_____, **Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harp**, Altınoluk Dergisi, Sayı: 86, Nisan, 1993, ss. 20-22.

CHRİSTMANN, Andreas, “**Müslüman Âlim ve Dini Lider: Şeyh Muhammed Said Ramazan el-Bûtî**” Çev. Muammer İskenderoğlu, Usûl İslâmî Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2, Temmuz-Aralık, 2004, ss. 129-154.

Cidde İslâm Konferansı, **Mecelletu Mecmei'l-Fıkhi'l-İslâmî**, I-XIII, Matbû değil, VII/1610.

KÖSE, Saffet, “**Misyâr Nikâhı**”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 13, 2009, ss. 13-34.

SETA, “**Suriye’de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya**”, sayı 3, Şubat, 2013. ss. 128-129.

TAŞ, Aydın, “**Gazâlî ve Amidî’nin Nesih Problemine Yaklaşımları**”, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15:12, 2010, ss. 91-126.

TİMURTAŞ, Abdulhadi, “**Bûtî’nin Edebi Kişiliği**”, Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010). ss. 675-688.

_____, “**Bûtî’nin Tecdît ve Müctehidlik Anlayışı**”, Bilge Adam Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 9-10, ss. 33-38.

YILDIRIM, Suat, “**Muhammed Said Ramazan el-Bûtî’yi Anarken**”, Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi, sayı: 101, Ekim-Kasım-Aralık, 2013, ss. 5-8.

ZUHAYLÎ, Muhammed, “**el-Ustâz ed-Doktor Muhammed Said Ramazan el-Bûtî ed-Dâiyetu'l-Evvel Vâsitetu'l-İkd**”, *Muhammed Said Ramadan el-Bûtî: Buhûsun ve Makâlâtun Muhdâtun İleyhi*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2002, ss. 93-97.

ZUHAYLÎ, Vehbe, “**ed-Doktor Bûtî Min Hilâli Kutubihî Fi'l-Fıkhi ve'l-Usûli**”, *Muhammed Said Ramazan el-Bûtî: Buhûsun ve Makâlâtun Muhdâtun İleyhi*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2002, ss. 41-69.

Sözlükler

AKALIN, Şükrü Haluk, **Türkçe Sözlük**, TDK, 11. Baskı, Ankara, 2010.

KARAGÖZ, İsmail, “Ötenazi”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, Ankara, 2006.

PAÇACI, İbrahim, “**Azil**” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, Ankara, 2006.

_____, “**Demokrasi**”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, Ankara, 2006.

_____, “**Gurre**”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, Ankara, 2006.

Web Tabanlı Kaynaklar ve Erişim Tarihleri

Muhammed Said Ramazan, el-Bûtî, “**Naklu’l-A’dâ(Organ Nakli)**” [www.neseemu’s-sham](http://www.neseemu’s-sham.net), (erişim: 01.02.2013).

_____, “**es-Sîretü’z-Zâtiyye**”, <http://www.neseemu’s-sham.net>, (erişim: 01.02.2013).

EYGİ, Şevket Mehmet, “**Merhum el-Bûtî**”, *Milli Gazete*, 30.03.2013, www.milligazete.com, (erişim: 01.04.2013).

MSJIDIBA, “**Dâiye eş-Şeyh ed-Doktor Muhammed Said Ramazan el-Bûtî Hayâtuhu ve Âsâruhu**”, <http://www.msjidoba.com/vb/showthread.php?t=63>, (erişim:15.01.2013).

ÖZCAN, Mustafa, “**Bûtî ve Hasan-ı Basrî**”, *Yeni Akit Gazetesi*, 14 Haziran 2011, www.habervaktim.com, (erişim: 02.08.2012).

_____, “**Bûtî Modeli Ulema**”, *Yeni Akit Gazetesi*, 19 Haziran 2011, www.habervaktim.com, (erişim: 02.08.2012).

_____, “**Bûtî’nin Siyasi Mesleği**”, *Yeni Akit Gazetesi*, 20 Haziran 2011, www.habervaktim.com, (erişim: 02.08.2012).

_____, “**Elbani ve Bûtî Çizgisi**”, *Yeni Akit Gazetesi*, www.habervaktim.com, 29 Haziran 2011, (erişim: 02.07.2011).

TOROSOĞLU, Garipçe (Mehmet Erdoğan), “**Ramazan el-Bûtî: Bir Âlimin Mürekebine Şehadet Kanı da Karişti**”, www.garibce.blogspot.com, 20.12.2013.

UMERÎ, Ahmed Hayrî “**Bûtî Örneği**”, www.quran4nahda.com, (erişim: 10.06.2011).

ÖZGEÇMİŞ

Mahsum ASLAN, 1979 yılında Diyarbakır ilinin Kulp ilçesine bağlı Temran köyünde doğdu. İlkokulu Bingöl-Solhan'da, Ortaokulu Mardin-Kızıltepe'de, Liseyi de Mersin İmâm Hatip Lisesi'nde okudu. Arapça ve dini eğitime ilk olarak babası Molla Vezir ASLAN'ın yanında başladı. Daha sonra bölgenin önde gelen âlimlerinden merhum Molla Hıdır AKKOYUN hocanın yanında üç yıl okudu. Suriye'nin Haseke ili Haznevî İslâmî Eğitim Enstitüsü'nde yaklaşık dört yıl Arapça ve Temel İslâm Bilimlerini okudu. 2000 yılında Kırklareli-Lüleburgaz'da vatani görevini yaptı. 2006'da babasının yanında ilmî icazetnamesini aldı. 2007'de Diyanette İmâm Hatip olarak göreve başladı. 2011 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. 2013 yılında Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Arap Dili ve Belağatı Bilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Evli ve dört çocuk babasıdır.